

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

นางสาววิลาวรรณ ทองย้อย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมือง
มหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2556

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

FACTORS AFFECTING THE SETTLEMENT NAKORNNUENKATE MUNICIPALITY,
CHACHOENGSARO PROVINCE

Miss Vilawan Thongyoi

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning Program in Urban and

Regional Planning

Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2013

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานชุมชนเทศบาลตำบลนคร
เนื่องเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

โดย

นางสาววิลาวรรณ ทองย้อย

สาขาวิชา

การวางแผนภาคและเมือง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารบัณฑิต

.....คนบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พิรพันธุ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ระหัตถ์ โรจนประดิษฐ์)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดุขฎิ ทายตะคุ)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาวัลย์ ภมรสวรรณ)

วิลาวรรณ ทองย้อย : ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต จังหวัด ฉะ เ ช ง เ ท ร า . (FACTORS AFFECTING THE SETTLEMENT NAKORNNUENGKATE MUNICIPALITY, CHACHOENGSAO PROVINCE) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ. ดร.ศิริวรรณ ศิลพัชรนันท์, 169 หน้า.

วัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ 1) ศึกษาพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานและพื้นที่โดยรอบตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน และ 3) สรุปวิเคราะห์ปัจจัยที่มีต่อการเปลี่ยนแปลง การตั้งถิ่นฐาน และบทบาทของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

กรอบแนวคิดของการศึกษาใช้แนวคิดทฤษฎี Ekistis ของ Doxiadis (1997) ในการอธิบายลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่ประกอบด้วย 1) ธรรมชาติ 2) มนุษย์ 3) สังคม 4) ที่อยู่อาศัย 5) โครงข่าย โดยศึกษาจากข้อมูล แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ เอกสารอ้างอิง รวมทั้งการสำรวจเชิงประจักษ์และสัมภาษณ์ เพื่อสืบค้นกลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานมีปัจจัยการเลือกที่ตั้งและการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อการใช้ที่ดิน การใช้ประโยชน์อาคาร ระบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ วิถีชีวิต กลุ่มสังคม และเครือข่ายการสัญจร รวมไปถึงบทบาทของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนแบ่งเป็น 4 ช่วงคือ ช่วงที่ 1) ช่วงบุกเบิก(พ.ศ.2421–2495) เมื่อชุดคลองการตั้งถิ่นฐานเรียงตามแนวคลองทั้ง 2 ฝั่งคลองของกลุ่มคนดั้งเดิมและคนจีนที่รับจ้างขุดคลอง ช่วงที่ 2) ช่วงตลาดเฟื่องฟู(พ.ศ.2496-2520) มีร้านค้าบริการทั้งด้านการเกษตร โรงสี ก่อสร้าง โรงเตี๊ยมจุดแวะพัก ให้บริการทั้งคนภายในและคนภายนอก ช่วงที่ 3) ช่วงการสัญจรทางน้ำเปลี่ยนเป็นทางบก(พ.ศ.2521–2545) ผลจากแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและพัฒนาเส้นทางคมนาคม ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การตั้งถิ่นฐานขยายตัวภายนอกและความชุกชุมภายใน รวมทั้งการถือครองที่ดิน ช่วงที่ 4) ช่วงฟื้นฟูตลาด(พ.ศ.2546–ปัจจุบัน) ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชน เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต และหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยหลักที่สำคัญผลต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานคือ 1) นโยบายของภาครัฐที่ขุดคลองและการให้สิทธิการถือครองที่นา 2) ปัจจัยสภาพแวดล้อม 3) การสัญจรทางน้ำ 4) ปัจจัยของกลุ่มสังคม ส่วนปัจจัยที่เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนคือ 1) นโยบายของการพัฒนาการคมนาคมทางบก 2) การอพยพย้ายถิ่นออก 3) การฟื้นฟูตลาดเพื่อการท่องเที่ยว ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งบทบาท ฐานทางเศรษฐกิจ และการขยายตัวของชุมชน ในปัจจุบันชุมชนมีบทบาทเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเภทตลาดริมน้ำ ซึ่งดำเนินการในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ อันเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชุมชน

ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง

ลายมือชื่อนิสิต

สาขาวิชา การวางแผนภาคและเมือง

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ปีการศึกษา 2556

5374132025 : MAJOR URBAN AND REGIONAL PLANNING

KEYWORDS: THE DEVELOPMENT OF SETTLEMENT / FACTORS AFFECTING THE SETTLEMENT

VILAWAN THONGYOI: FACTORS AFFECTING THE SETTLEMENT NAKORNNUENGKATE MUNICIPALITY, CHACHOENGSAO PROVINCE. ADVISOR: ASSOC. PROF. SIRIWAN SILAPACHARANAN, Ph.D., 169 pp.

This study aimed to 1) explore the development of the nakornnuengkate settlement and its environ from the past to the present, 2) To investigate factors that have affected this settlement and 3) Analyze factors that cause changes to the settlement and the roles of Nakornnuengkate Municipality.

This study was based on Ekistic Theory proposed by Doxiadis (1997), explaining that the settlement pattern consists of 1)nature, 2)anthropos, 3)society, 4)shells and 5) network. The study was conducted by reviewing maps, aerial photographs, references, empirical survey and interviews to find out the factors that influenced the settlers to settle there and the changes that affected the land use, the building use, the economic activities, the lifestyle, the social groups, the transport network and roles of the community during certain periods of time.

The settlement could be divided into 4 phases : 1) the pioneering (1878-1952) when the canal was dug, both the native and the Chinese who were hire to dig the canal settled on both sides of the canal, 2) the market boom (1953-1977) when shops selling produce, construction materials and other items, rice mills and small hotels were set up to provide services for both the locals and the outsiders, 3) the conversion of water transport to land transport (1978-2002) when the economic and transport development plans affected the land use, resulting in the community expansion, the economic depression in the community center and the land possession and 4) the market revival (2003-present) when the market becomes a tourist attraction due to the cooperation of the community members, the Nakornnuengkate Municipality and related government agencies. The major factors that influenced the decision to settle were 1) the government's plan to dig a canal and grant the right to land ownership, 2) environment, 3) water transport and 4)social groups. The factors that caused change in the community were 1) land transport development, 2)the restoration of the market as a tourist attraction. All of these factors resulted in changes in the roles, the economic base and the expansion of the community. Nowadays,the community is a cultural tourist attraction classified as a water-based market that opens every weekend. This is an adaptation for community survival.

Department: Urban and Regional Planning

Student's Signature

Field of Study: Urban and Regional Planning

Advisor's Signature

Academic Year: 2013

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เนื่องจากการได้รับความกรุณา และความช่วยเหลือจากกรมแผนที่ทหาร กรมโยธาธิการและผังเมือง บุคลากรทุกๆหน่วยงานของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต ชาวชุมชนของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขตทุกท่านที่กรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องขอพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริวรรณ ศิลพัชรนันท์ อาจารย์ที่ปรึกษาเป็นอย่างสูงที่ได้สละเวลาอันมีค่า ให้คำแนะนำ ความรู้ที่เป็นประโยชน์และกำลังใจที่สำคัญต่อการจัดทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดุขฎิ ทายตะคุ ได้ชี้แนะแนวทางและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พิรพันธุ์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ระหัตถ์ โรจนประดิษฐ์ ที่ได้ให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้อย่างมาก พร้อมด้วยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิลาวัลย์ ภมรสวรรณ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาสละเวลาและให้คำแนะนำของงานวิจัยในครั้งนี้เช่นเดียวกันขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัยชนะ แสงสว่าง ให้คำแนะนำของการทำแผนที่และคณาจารย์ทุกท่านในภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง ที่ได้อบรมสั่งสอนชี้แนะ และถ่ายทอดความรู้ต่างๆในศาสตร์วิชา พร้อมแนะแนวทาง พี่ๆ เพื่อนๆน้องๆ วางแผนภาคและเมือง รุ่นที่ 35รวมทั้งขอขอบคุณคุณกุลยา ชุ่มเกษร คุณวัฒนา ศรีอ่อน ที่ให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกทุกเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาตลอดระยะเวลาที่ได้ศึกษาในสถาบันการศึกษาแห่งนี้

ขอขอบคุณพี่น้องๆ ทีมฝ่ายขาย ออกแบบ ผู้บริหาร บริษัท ซิตีนีออน ดิสเพลย์ แอนด์คอนสตรัคชั่นส์ จำกัดและคุณอภิวัฒน์ พิงโพธิ์เจริญพันธ์ ที่เป็นกำลังใจ และช่วยเหลือในด้านต่างๆอย่างดีตลอดมา

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณ คุณอารักษ์ เศรษฐศถุงคาริน ที่อบรมสั่งสอน สนับสนุนทั้งด้านการศึกษาและด้านการเงิน ชัดเกล้าทางความคิด สติ เคียวเซ็ญให้เป็นคนดีมีความรู้ตั้งแต่เยาว์วัยจวบจน ณ บัดนี้ ขอขอบคุณคุณพ่อทวย ทองย้อย คุณแม่ทองคำ ทองย้อย คุณภรรัตน์ ทองประสม พี่และน้องครอบครัวทองย้อย รวมทั้ง คุณสมบูรณ์และคุณกิตติภณ น้อยน้ำคำ ที่ให้กำลังใจที่ดีตลอดมากราบขอบพระคุณ คุณยายบุญส่ง เศรษฐศถุงคาริน ที่ท่านได้ดูแลอบรมสั่งสอน ให้เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถ แม้ท่านจากโลกนี้ไปแล้ว กำลังใจของท่านยังส่งถึงผู้วิจัยอยู่เสมอ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย.....	1
1.3 คำถามงานวิจัย.....	2
1.4 สมมติฐานงานวิจัย.....	2
1.5 ขอบเขตของการศึกษา.....	2
1.6 ข้อจำกัดในการศึกษา.....	3
1.7 ข้อจำกัดในการศึกษา.....	3
1.8 นิยามศัพท์.....	3
บทที่ 2 ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
2.1 แนวคิดการตั้งถิ่นฐาน.....	5
2.2 พัฒนาการและวิวัฒนาการเมือง ชุมชน.....	9
2.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน.....	9
2.4 องค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนริมน้ำ.....	15
2.5 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรมอุตสาหกรรม.....	18
บทที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัย.....	24
บทที่ 4 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา.....	30
4.1 ประวัติศาสตร์พื้นที่ชุมชนและบริเวณรอบข้าง.....	30
4.2 ลักษณะทางด้านกายภาพ.....	34
4.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ.....	66
4.4 ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี.....	67
บทที่ 5 พัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต.....	77

5.1 ประวัตินโยบายและเหตุการณ์ก่อนการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชุมชนเทศบาลนครเมืองเขต	78
5.2 ยุคบุกเบิก (พ.ศ. 2421 – 2495).....	79
5.2.1 การตั้งถิ่นฐาน	83
5.2.2 การขยายตัวของชุมชนยุคบุกเบิก (พ.ศ.2421-2495).....	96
5.2.3 บทบาทชุมชนต่อพื้นที่รอบนอก.....	97
5.3 ยุคตลาดเฟื่องฟู (พ.ศ. 2496 – 2520)	98
5.3.1 การตั้งถิ่นฐาน	100
5.3.2 การขยายตัวของชุมชนยุคตลาดเฟื่องฟู (พ.ศ. 2496-2520).....	110
5.3.3 บทบาทชุมชนต่อพื้นที่รอบนอก.....	112
5.4 ยุคการสัญจรทางบก (พ.ศ. 2520 – 2545).....	112
5.4.1 การตั้งถิ่นฐาน	113
5.4.2 การขยายตัวของชุมชนยุคการสัญจรทางบก (พ.ศ.2520-2545)	116
5.4.3 บทบาทของชุมชนต่อพื้นที่รอบนอก	116
5.5 ยุคฟื้นฟูตลาด (พ.ศ. 2545 – ปัจจุบัน).....	118
5.5.1 การตั้งถิ่นฐาน	119
5.5.2 การขยายตัวของชุมชนยุคฟื้นฟูตลาด (พ.ศ.2545-ปัจจุบัน)	132
5.5.3 บทบาทชุมชนต่อพื้นที่รอบนอก.....	135
5.6 สรุปพัฒนาการ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลนครเมืองเขตและบริเวณโดยรอบ.....	137
บทที่ 6 ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน	140
การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน และการเปลี่ยนแปลงบทบาทของชุมชน.....	140
6.1.1 ปัจจัยนโยบายของรัฐในการขุดคลองและถือครองที่ดิน	140
6.1.2 ปัจจัยทางสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และทำเลที่ตั้ง.....	141
6.1.3 ปัจจัยโครงข่ายการสัญจรทางน้ำและทางบก.....	142
6.1.4 ปัจจัยเศรษฐกิจ กลุ่มสังคม วิถีชีวิต วัฒนธรรม	143
6.1.5 สรุปการวิเคราะห์ปัจจัยการตั้งถิ่นฐาน.....	143
6.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการตั้งถิ่นฐานของชุมชน	147
6.2.1 นโยบายและแผนพัฒนาการคมนาคมทางบก	147

6.2.3 การฟื้นฟูตลาดเพื่อการท่องเที่ยว.....	148
6.3 การเปลี่ยนแปลงของบทบาทชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต.....	153
บทที่ 7 สรุปผล แนวโน้ม และข้อเสนอแนะ	155
7.1 สรุปผลการศึกษา.....	156
7.1.1 ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน.....	156
7.1.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานของชุมชน	157
7.2 ปัญหาและแนวโน้มที่เกิดจากปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน	158
7.2.1 สภาพปัญหาที่เกิดจากปัจจัยนโยบายของภาครัฐที่ส่งผลต่อการพัฒนาคมนาคม และ อุตสาหกรรมในพื้นที่	158
7.2.2 ปัญหาเรื่องการเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัย อาคารสิ่งก่อสร้าง	158
7.2.3 ปัญหากลุ่มคน.....	159
7.2.4 แนวโน้มของปัญหาที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน.....	159
7.3 ข้อเสนอแนะ	160
รายการอ้างอิง.....	161
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	169

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1. 1แผนที่ขอบเขตชุมชนของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต.....	4
ภาพที่ 2. 1: องค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ตามทฤษฎี Ekistics	7
ภาพที่ 2. 2 รูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามแนวถนน ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพฯ,2550.....	8
ภาพที่ 2. 3 : รูปแบบ Cluster Settlement ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพฯ,2550.....	8
ภาพที่ 2. 4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของ Michael Carr (1997).....	12
ภาพที่ 2. 5: รูปแบบภูมิวัฒนธรรม นิเวศวัฒนธรรม และชีวิตวัฒนธรรม ของ ศรีศักร วัลฒโลดม	17
ภาพที่ 3. 1 แผนภูมิกรอบแนวคิดในการวิจัย	25
ภาพที่ 3. 2 : แผนงานดำเนินการศึกษา	28
ภาพที่ 3. 3 : แผนภูมิแสดงขั้นตอนของการศึกษา	29
ภาพที่ 4. 1 : (ซ้าย) สภาพคลองแสนแสบในอดีต (ขวา) วิถีชีวิตริมคลองแสนแสบใน.....	31
ภาพที่ 4. 2 : โครงข่ายคลองธรรมชาติและคลองขุดทางตะวันออกของกรุงเทพฯ.....	32
ภาพที่ 4. 3 : แผนที่ขอบเขตชุมชนของพื้นที่ศึกษา	36
ภาพที่ 4. 4 : แผนที่โครงข่ายเส้นทางน้ำ.....	37
ภาพที่ 4. 5 : (ซ้ายบน) ถนนทางเข้าหมู่ที่ 11 (ซ้ายกลาง) ถนนสุขาภิบาล 1.....	38
ภาพที่ 4. 6 : แผนที่โครงข่ายระบบขนส่งการคมนาคมภายนอก.....	39
ภาพที่ 4. 7ภาพที่ 4.7 : (ซ้ายบน) ทางเดินเลียบบคลองฝั่งชุมชนคลองขวาง(หมู่ที่13,14).....	40
ภาพที่ 4. 8 : (ซ้ายบน) ทางเดินเลียบบคลองขวาง.....	41
ภาพที่ 4. 9 : : แผนที่ผังชุมชน พร้อมภาพสะพานข้ามคลอง 6 จุด	42
ภาพที่ 4. 10 : (ซ้าย) ถนนทางหลวงหมายเลข 304 ฝั่งกรุงเทพฯเข้าเมืองฉะเชิงเทรา.....	43
ภาพที่ 4. 11 : (ซ้าย) สีแยกสตาร์ไลท์ (ขวา) แยกบางขวัญ	43
ภาพที่ 4. 12 : แผนที่โครงข่ายระบบขนส่งการคมนาคมภายนอก	44
ภาพที่ 4. 13 : รถโดยสาร เข้าถึงพื้นที่.....	45
ภาพที่ 4. 14 : การใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ศึกษา พ.ศ.2556	47
ภาพที่ 4. 15 : (ซ้าย-ขวาบน) ที่อยู่อาศัยริมน้ำคลองขวางหมู่ 14 พร้อมศาลาเก็บเรือประจำบ้าน..	48
ภาพที่ 4. 16 : (ซ้าย-ขวา บน) บ้านเดี่ยว 2 ชั้นริมคลองนครเนื่องเขตหมู่ 13.....	49
ภาพที่ 4. 17 : (ซ้าย-ขวา) บ้านที่อยู่อาศัยกึ่งไม้กึ่งตึก 2 ชั้น ริมถนนทางเข้า.....	49

ภาพที่ 4. 18 : (ซ้าย) บ้านตึกแถวห้องเช่าชั้นเดียว ริมถนนสุขาภิบาล 2.....	50
ภาพที่ 4. 19 : (บน) บ้านที่อยู่อาศัย 1 ชั้น ใต้ถุนสูง.....	50
ภาพที่ 4. 20 : ห้องแถวร้านค้าริมน้ำ คลองนครเนื่องเขต ฝั่งชุมชนสวนมะม่วง หมู่ที่ 10	51
ภาพที่ 4. 21 : (ซ้าย) ภายนอกห้องแถวร้านค้าริมน้ำคลองนครเนื่องเขต ฝั่งชุมชนคลองขวาง (หมู่ที่ 13).....	52
ภาพที่ 4. 22 : (ซ้าย) ร้านค้าคุณป้าทองอยู่.....	52
ภาพที่ 4. 23 : (ซ้าย - ขวา) ห้องแถวตลาดโรงหมุดั้งเดิม ทางเข้าศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย.....	53
ภาพที่ 4. 24 (ซ้าย) ห้องแถวตระกูลเวียรศิลป์บริเวณริมคลองนครเนื่องเขต.....	53
ภาพที่ 4. 25 : (ซ้าย) ลานตากข้าวของโรงสีตั้งรัฐอยู่การ (ขวา) ลานตากข้าวของโรงสีเคียมย่งเส็ง .	53
ภาพที่ 4. 26 : (ซ้ายบน) ร้านสะดวกซื้อปากทางเข้าถนนสุขาภิบาล 2	54
ภาพที่ 4. 27 : (ซ้าย) ทางเข้าศูนย์ฝึกอบรมบริษัท โตโยต้า ประเทศไทย จำกัด	55
ภาพที่ 4. 28 : (ซ้าย) บริเวณทางเข้า โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตั้งอยู่ริมคลองนครเนื่องเขต หมู่ 6	56
ภาพที่ 4. 29 : (ซ้าย) พื้นที่และอาคารเฉลิมพระเกียรติ.....	56
ภาพที่ 4. 30 แผนที่การใช้ประโยชน์อาคาร ปี 2556.....	57
ภาพที่ 4. 31 : (ซ้ายบน) อุโบสถวัดสงสารพิทยธร (ซ้ายกลาง) หอไตร	59
ภาพที่ 4. 32 : ศูนย์บริการน้ำประปา ในเขตเทศบาลตำบลเนื่องเขต.....	59
ภาพที่ 4. 33 : โรงเรียนวัดชนะสงสาร	60
ภาพที่ 4. 34 : โรงเรียนเบญจมาชรั้งสฤษดิ์ 3 ชนะสงสารวิทยา	61
ภาพที่ 4. 35 ภาพที่ 4.35 (ซ้าย) เรือนไม้ทรงปั้นหยา 2 ชั้น (ขวา) อาคารเรียนใหม่ของโรงเรียน ดาราสมุทร.....	62
ภาพที่ 4. 36 : ภาพที่ 4.36 (ซ้าย) โบสถ์ไม้หลังเก่า (ขวา) โบสถ์หลังใหม่	63
ภาพที่ 4. 37 : โบสถ์วัดแม่พระแห่งเหรียญอัศจรรย์.....	64
ภาพที่ 4. 38 : แผนที่สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ในปี พ.ศ. 2555	65
ภาพที่ 4. 39 : สถิติอาชีพของประชากรในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต	66
ภาพที่ 4. 40 : ตารางข้อมูลจำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต	67
ภาพที่ 4. 41 : แผนภูมิโครงสร้างประชากร ตั้งแต่พ.ศ. 2544-2555.....	68

ภาพที่ 4. 42 :	กราฟเส้นเปรียบเทียบจำนวนบ้าน ตั้งแต่พ.ศ. 2544-2555	68
ภาพที่ 4. 43 :	แผนภูมิปิรามิดประชากร เทศบาลตำบลนครเนื่องเขตพ.ศ. 2555.....	69
ภาพที่ 4. 44 :	ตารางวัยพึ่งพิงของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต	70
ภาพที่ 4. 45 :	แผนภูมิระดับการศึกษาของประชากรในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต.....	70
ภาพที่ 4. 46 :	แผนภูมิการนับถือศาสนาของประชากรในเขตเทศบาลตำบลนคร.....	71
ภาพที่ 4. 47 :	(ซ้าย) การไหว้ศาลเจ้าในเทศกาลตรุษจีน	73
ภาพที่ 4. 48 :	(ซ้าย)ประดับไหว้ศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย (กลาง) การแสดงงิ้วศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย ประจำปี 74	
ภาพที่ 4. 49 :	(ซ้าย) การเปียของศาลเจ้าปูนเถากง (ขวา) การเปียของศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย.....	75
ภาพที่ 4. 50 :	(ซ้ายบน) ทำบุญเลี้ยงพระในวันสงกรานต์และวันผู้สูงอายุประจำปี 2556.....	76
ภาพที่ 5. 1 :	คลองนครเนื่องเขต และคลองขวาง(คลองเปรี้งเมื่อตัดผ่านช่วงคลองนครเนื่องเขต เรียกว่า“คลองขวาง”).....	82
ภาพที่ 5. 2 :	แผนผังการวางตัวการใช้ที่ดินและอาคาร.....	84
ภาพที่ 5. 3 :	(ซ้าย) โรงสีข้าวไทยในอดีต (ขวาบน) เครื่องสีข้าวมือ (ขวาล่าง) ครกไม้ตำข้าว	86
ภาพที่ 5. 4 :	แผนที่มวลาอาคารและการใช้ที่ดิน พ.ศ.2495.....	87
ภาพที่ 5. 5 :	แผนผังทำนบฝายน้ำและสะพานข้ามคลอง.....	89
ภาพที่ 5. 6 :	(ซ้าย) รูปแบบการวิดน้ำ (กลาง)ล้อระหัดวิดน้ำ (ขวา) รางวิดน้ำเข้านา.....	90
ภาพที่ 5. 7 :	(ซ้าย) คราด ไถ เคียว (ขวา) ลูกทุบ	90
ภาพที่ 5. 8 :	ผังเครือญาติของยุคผู้บุกเบิก	92
ภาพที่ 5. 10 :	(ซ้ายบน) เรือมาต (ซ้ายล่าง) งกลี (ขวา) สี่พืด.....	95
ภาพที่ 5. 11 :	การขยายตัวของมวลาอาคาร พ.ศ.2495.....	96
ภาพที่ 5. 12 :	บทบาทเชื่อมต่อพื้นที่ศึกษา กับพื้นที่รอบข้าง	97
ภาพที่ 5. 13 :	แผนที่มวลาอาคารและการใช้ที่ดิน พ.ศ. 2516.....	101
ภาพที่ 5. 14 :	(ซ้าย)ผังบริเวณบ้าน (ขวาบน) พื้นที่ด้านหลังบ้าน	102
ภาพที่ 5. 15 :	(ซ้าย)โรงไฟฟ้าปั่นไฟ ใ้เองภายในครัวเรือน (กลาง) ศาลาบรรพบุรุษ	103
ภาพที่ 5. 16 :	(ซ้ายสุด)โถงห้องรับประทานอาหาร (กลางซ้าย) โถงรับประทานอาหารเชื่อมชั้น บน (กลางขวา) เตาตั้งเดิม (ขวา) แท็งน้ำใช้สำหรับครัวเรือน.....	103
ภาพที่ 5. 18 :	โรงผั้น โรงขายเหล้าและร้านค้า ชุมชนโรงหมุด้านศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย	105
ภาพที่ 5. 19 (ซ้ายสุด)	ระบบเครื่องจักรของโรงสีเคียมย่งเส็งใช้ (ซ้ายกลาง) ภาพรวมของเครื่องจักรของโรงสี (ขวา)ผังบริเวณ ที่มา : ผู้วิจัย , 2556.....	106
ภาพที่ 5. 20 (ซ้ายบน)	ภายในโรงสี (ขวา)ผังบริเวณการใช้อาคารของโรงสี	106

ภาพที่ 5. 21	แผนที่มณฑลอาคารและการใช้ที่ดิน พ.ศ. 2516.....	107
ภาพที่ 5. 22	: (ซ้ายบน)ทางเข้าถนนสุขาภิบาลฯ 1 (ขวา)ทางเข้าถนนหมู่ 9 (ศรีหม่น).....	108
ภาพที่ 5. 23	: (ซ้าย)ศาลเจ้าปูนเกล้ากง แทนฟ้าดิน ศาลพระภูมิเจ้าที่และศาลตายาย	109
ภาพที่ 5. 24	: (ซ้าย) งานจิว ไหว้ศาลเจ้า (ขวา)แห่งถิ่นทางน้ำ.....	110
ภาพที่ 5. 25	การขยายตัวของชุมชน พ.ศ. 2516.....	111
ภาพที่ 5. 26	: แผนที่มณฑลอาคารและการใช้ที่ดิน พ.ศ. 2533	115
ภาพที่ 5. 27	การขยายตัวของชุมชนและเส้นทางคมนาคมภายในชุมชน พ.ศ. 2533	117
ภาพที่ 5. 28	แผนที่มณฑลอาคารและการใช้ที่ดิน พ.ศ. 2545.....	120
ภาพที่ 5. 29	แปลงที่ดินและการถือครอง พ.ศ. 2550.....	122
ภาพที่ 5. 30	: (บน) ห้องแถวตระกูลนิโครธานนท์.....	123
ภาพที่ 5. 31	: (ซ้าย) ห้องแถวตระกูลอนันต์ชัย (ขวา) บ้านนายถนอมศักดิ์ สมบูรณ์เจริญ.....	124
ภาพที่ 5. 32	: ห้องแถวตระกูลเวียรศิลป์ วรรณดิลก และเจริญบุลย์วิวัฒน์.....	124
ภาพที่ 5. 33	โรงสีตั้งธัญญะการ ชุมชนโรงหมู่12.....	125
ภาพที่ 5. 34	โรงสีเคี่ยมย่งเส็ง ชุมชนสวนมะม่วง หมู่ 11.....	126
ภาพที่ 5. 35	(ซ้ายบน) ร้านขายต้นไม้ ร้านค้าริมคลองนครเนื่องเขต.....	127
ภาพที่ 5. 36	(ซ้ายบน) ภาพโรงผืนติดกับห้องแถวร้านค้า	128
ภาพที่ 5. 37	(ซ้ายบน) ภายนอกของศาลเจ้าปูนเกล้ากง	129
ภาพที่ 5. 38	(ซ้าย) ศาลเจ้าไต่จื่อเอี้ย ชุมชนโรงหมู่ หมู่ที่ 12.....	129
ภาพที่ 5. 39	ต้นไทร อายุกว่า 100 ปี ชุมชนโรงหมู่.....	130
ภาพที่ 5. 40	โรงจิวดั้งเดิม ชุมชนสวนมะม่วง หมู่ที่ 10.....	130
ภาพที่ 5. 41	: (ซ้ายบน) ศาลเจ้าไต่จื่อเอี้ย (ซ้ายล่าง) คนในชุมชนจะไหว้ศาลเจ้า.....	132
ภาพที่ 5. 42	: แผนที่องค์ประกอบชุมชนชาวจีน.....	133
ภาพที่ 5. 43	การขยายชุมชน ของมณฑลอาคาร พ.ศ. 2545.....	134
ภาพที่ 5. 44	: ผังตลาด และภาพการท่องเที่ยวตลาดโบราณนครเนื่องเขต	135
ภาพที่ 5. 45	แผนภูมิสรุปพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลนครเนื่องเขตและบริเวณ โดยรอบ	138
ภาพที่ 6. 1	แผนภูมิรูปภาพความสัมพันธ์ของปัจจัยเลือกที่ตั้งถิ่นฐานกับการตั้งถิ่นฐาน	144
ภาพที่ 6.2	แผนภูมิภาพความสัมพันธ์ของตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลยุคบุกเบิก (พ.ศ.2421-2496).....	145
ภาพที่ 6.3	แผนภูมิภาพความสัมพันธ์ของตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลยุคตลาดเฟื่องฟู(พ.ศ.2496-2520)	146
ภาพที่ 6. 4	แผนภูมิรูปภาพความสัมพันธ์ของปัจจัยการเปลี่ยนแปลงกับการตั้งถิ่นฐาน	150

ภาพที่ 6. 5 แผนภูมิภาพความสัมพันธ์ของตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิตสุญจรถางบก(พ.ศ.2521-2545)	151
.....	
ภาพที่ 6.6 แผนภูมิภาพความสัมพันธ์ของตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลการตั้งถิ่นฐานยุคฟื้นฟูตลาด (พ.ศ. 2545-ปัจจุบัน).....	152
ภาพที่ 6. 7 สรุปพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน.....	154
ภาพที่ 7. 1 กรอบการวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา	155
ภาพที่ 7. 2 : (ซ้ายบน-ล่าง)ภูมิทัศน์ก่อนสร้างคันกั้นน้ำ (ขวาบน-ล่าง) ภูมิทัศน์หลังสร้างคันกั้นน้ำ	
.....	159

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

คลองนครเนื่องเขต เป็นคลองขุดเชื่อมต่อระหว่างคลองแสนแสบและปากคลองทำไข่ แขวงเมืองฉะเชิงเทรา จึงเกิดเป็นลำน้ำ เพื่อการคมนาคมและการขนส่งสินค้า และการเดินทาง นอกจากนี้เป็นการเปิดพื้นที่การเกษตรทั้งสองข้างของคลองด้วย การขุดคลองดำเนินการในรัชสมัย รัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2419-2420 โดยจ้างคนจีนเป็นแรงงานขุด การที่คลองนครเนื่องเขตตัดกับลำน้ำคลองขวางทำให้เกิดทางแยกของลำน้ำ เกิดเป็นลำคลองตัดกันแยกออกเป็นสี่แยกทางน้ำ คือเส้นทางไปคลองแสนแสบ ในฝั่งกรุงเทพมหานคร, เส้นทางไปยังอำเภอบางน้ำเปรี้ยว และเส้นทางไปตลาดคลองสวน คลองด่าน สมุทรปราการ สภาพพื้นที่ในคลองนครเนื่องเขตอุดมสมบูรณ์ด้วยแหล่งน้ำชุมชนไทยดั้งเดิมประกอบกรเกษตร ทำนา ทำสวน การอพยพเข้ามาของคนจีนจับจองพื้นที่บริเวณลำคลองตัดกัน จนเกิดเป็นชุมทางการค้าทางน้ำที่สำคัญ ที่สมัยก่อนเรียกว่า ตลาดสี่แยกทำไข่ มีการกล่าวว่าร้านค้าเปิดตั้งแต่เช้ามีผู้คนค้า สามสี่ทุ่มยังจุดตะเกียงเจ้าพายุแขวนกันสว่างไสวไปทั้งคลอง ทำให้เห็นภาพวิถีชีวิตที่คึกคักของย่านนี้เป็นอย่างมาก กลุ่มคนที่ทำการค้าเป็นคนจีนที่มาตั้งร้านค้า ตั้งถิ่นฐาน โดยสร้างครอบครัวกับคนไทยบ้างก็เปิดโรงสีข้าว บ้างก็เป็นคนกลางทั้งรับซื้อและแปรรูปจัดจำหน่าย จึงทำให้พื้นที่ตลาดนครเนื่องเขต ไม่เพียงแต่เป็นพื้นที่สำคัญของย่านการค้า แต่ยังเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญด้วยเช่นกัน คือเป็นเส้นทางการเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2450 ทรงเสด็จพระราชดำเนินผ่านประตูน้ำทำไข่ เข้าคลองเนื่องเขต และเสด็จขึ้นเสวยพระกระยาหารที่ทำน้ำขณะสงสาร จึงนับว่าลำน้ำคลองนครเนื่องเขตเป็นลำคลองประวัติศาสตร์ในความทรงจำของชาวบ้านในพื้นที่อย่างยิ่ง

ในปัจจุบันลักษณะการตั้งถิ่นฐาน และบทบาทของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป เพราะการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางถนน ทำให้การสัญจรทางหลักจากลำคลอง เปลี่ยนเป็นถนน บทบาทศูนย์กลางการค้าทางน้ำที่สำคัญจึงลดลง เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งคนเก่าในชุมชนอพยพออกไป ทำให้ชุมชนริมคลองนครเนื่องเขตเกิดภาวะชบเซา

ประเด็นในการศึกษา คือ การศึกษาพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน ตั้งแต่การเริ่มเข้ามาของกลุ่มคน การแปรเปลี่ยนไปตามปัจจัยทั้งภายนอกและภายในในแต่ละช่วงเวลาการศึกษาบริบทของลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ที่มีมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

(1) ศึกษาพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน ของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขตและพื้นที่โดยรอบตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

(2) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

(3) สรุปผลวิเคราะห์ปัจจัยที่มีต่อการเปลี่ยนแปลง การตั้งถิ่นฐานและบทบาทของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

1.3 คำถามงานวิจัย

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานและบทบาทของชุมชนมีอะไรบ้าง

1.4 สมมติฐานงานวิจัย

ปัจจัยหลักที่มีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขตคือปัจจัยด้านนโยบายของรัฐและสภาพภูมิประเทศ ปัจจัยรองคือโครงข่ายการสัญจร วิถีชีวิตวัฒนธรรมและกลุ่มสังคม มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานและบทบาทของชุมชน

1.5 ขอบเขตของการศึกษา

1.5.1 ขอบเขตเนื้อหา

- (1) การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย
- (2) ศึกษาพัฒนาการตั้งถิ่นฐาน ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของพื้นที่ชุมชนและพื้นที่โดยรอบ ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม พร้อมสภาพปัจจุบันของพื้นที่ศึกษา ที่เกี่ยวข้องอธิบาย ลักษณะการตั้งถิ่นฐานโดยดูจาก การใช้ที่ดิน การประกอบอาชีพ วิถีชีวิต สภาพอาคารบ้านเรือน
- (3) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ใช้ในการอธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกที่ตั้งและการเปลี่ยนแปลง ที่ส่งผลต่อการใช้พื้นที่ ระบบกิจกรรม และวิถีชีวิต พร้อมบทบาทของชุมชน
- (4) สรุปผลวิเคราะห์ ปัจจัย ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน บทบาทพร้อมแนวโน้ม และข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งนี้

1.5.2 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

พื้นที่บริเวณเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทราทั้งหมด โดยเนื้อที่ประมาณ 1.5 ตารางกิโลเมตร ชุมชนภายในเขตเทศบาลประกอบด้วย 4 ชุมชนคือ

- (1) ชุมชนสวนมะม่วง ประกอบด้วยหมู่ที่ 10 และ 11
- (2) ชุมชนคลองนครเนื่องเขต ประกอบด้วยหมู่ที่ 9 และ 7
- (3) ชุมชนโรงหมู ประกอบด้วย หมู่ที่ 6 , 8 และ 12
- (4) ชุมชนคลองขวาง ประกอบด้วย หมู่ที่ 13 และ 14 (ดูภาพที่ 1.4)

1.6 ข้อจำกัดในการศึกษา

เนื่องจากไม่มีการบันทึกข้อมูลในอดีตในระดับชุมชน เป็นลายลักษณ์อักษรไว้อย่างชัดเจน จึงต้องใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับคนที่อยู่ดั้งเดิมภายในพื้นที่ให้ได้ข้อมูลครบถ้วนมากที่สุด อาจทำให้ข้อมูลขาดความสมบูรณ์บางประการได้

1.7 ข้อจำกัดในการศึกษา

(1) สามารถเข้าใจการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และนำข้อมูลมาใช้เป็นเอกสารอ้างอิงในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

(2) สามารถนำข้อมูลมาใช้ในการพัฒนาพื้นที่เชิงพื้นที่และการอนุรักษ์ชุมชนให้คงอยู่

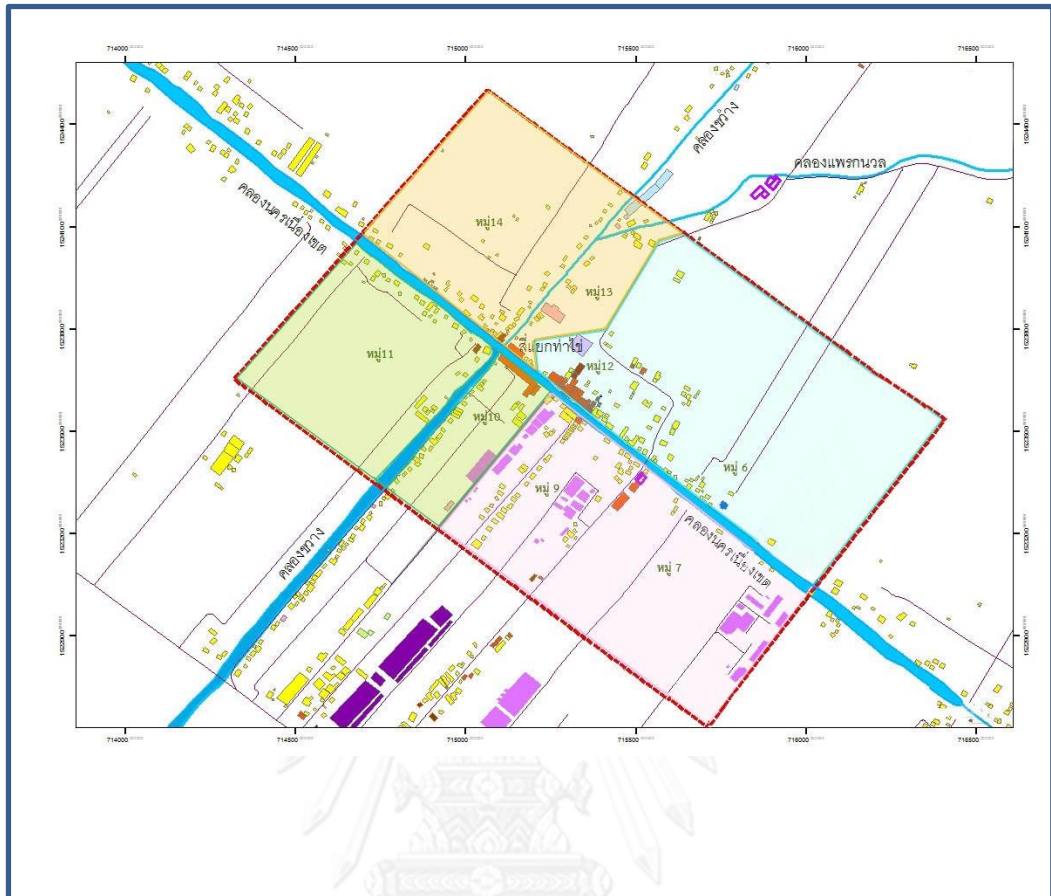
1.8 นิยามศัพท์

พัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน หมายถึง ลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่มีการปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงโดยเหตุปัจจัยต่างๆตามช่วงของระยะเวลา

รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน หมายถึง ลักษณะหรือรูปร่างที่มีความสัมพันธ์กับอิทธิพลของปัจจัยต่างๆ

ปัจจัยการตั้งถิ่นฐาน หมายถึง ปัจจัยส่งผลต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐาน โดยดูจากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม รวมทั้งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน

ชุมทางการค้าทางน้ำ หมายถึง บริเวณศูนย์กลางการค้าการสัญจรทางน้ำ ลักษณะจุดตัดของคลองทำให้เกิดจุดเชื่อมต่อสำคัญ ทั้งทางการค้า การขนส่ง และจุดแวะพัก เป็นต้น

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต จังหวัด

ภาพที่ 1.1 : แผนที่ขอบเขตชุมชนของเทศบาลตำบลนครเนื่อง

สัญลักษณ์ :

- ชุมชนสวนมะม่วง หมู่ที่ 10 และ 11
- ทางหลวงหมายเลข 304
- ชุมชนคลองขวาง หมู่ที่ 13 และ 14
- ชุมชนโรงหมู หมู่ที่ 6, 8 และ 12
- เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต
- ชุมชนนครเนื่องเขต หมู่ที่ 7 และ 9

0 160 320 640 960 1,280
กม.

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง และผู้วิจัย, 2556

นางสาววิลาวรรณ ทองย้อย
ภาควิชาการวางแผนภาค
และเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

ภาพที่ 1.1 แผนที่ขอบเขตชุมชนของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาปัจจัยการตั้งถิ่นฐานของชุมชนคลองนครเนื่องเขตนี้ต้องมีการศึกษาทฤษฎี แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาบริบทของเมือง ชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน ของชุมชนในแต่ละช่วงของการตั้งถิ่นฐาน โดยสรุปทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดการตั้งถิ่นฐาน

2.1.1 ความหมายของการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐาน(นำวัลย์ กิจรัชกุล, 2528) หมายถึง การสร้างที่อยู่อาศัยของมนุษย์ รวมกัน เป็นหมู่บ้าน และเป็นเมือง มีส่วนประกอบที่สำคัญคือ คน และพื้นที่ รองลงมาการติดต่อระหว่างกัน และกัน การใช้บริการต่างๆเพื่อสนองตอบความต้องการของคนในกลุ่มนั้นๆ เช่นโรงเรียน วัด ร้านค้า ที่ทำการรัฐบาล สาธารณูปโภคต่างๆ

การตั้งถิ่นฐาน(ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2536) กล่าวว่า การตั้งถิ่นฐานเป็นการบุกเบิกและเข้าอยู่ อาศัยครอบครองพื้นที่ส่วนหนึ่งส่วนใดของโลกที่ไม่มีผู้ใดอาศัยมาก่อน รูปแบบและขนาดของแหล่ง ตั้งถิ่นฐานมีความซับซ้อนแตกต่างกันไป ตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างโดดเดี่ยว ครอบครัวยุติ ไป จนถึงรวมกันอยู่เป็นหมู่บ้านใหญ่น้อย เป็นเมืองหรือนคร และมหานคร เป็นต้น หน่วยของการตั้งถิ่น ฐานจึงเป็นการแสดงออกซึ่งการจัดการพื้นที่ของมนุษย์ในรูปของอาคารบ้านเรือน ถนนหนทางและ การใช้ที่ดิน ตลอดจนถึงผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการตั้งถิ่นฐาน การอยู่เป็นหลักแหล่งของ มนุษย์ มีการสร้างอุปกรณ์และความสะดวกต่างๆขึ้นมา รวมทั้งอาคารบ้านเรือน ที่กำบัง ทรัพย์สินบัติ ถนนหนทางตลอดจนรั้ว นอกจากนี้รวมถึงบทบาทหน้าที่และรูปร่างของการตั้งถิ่นฐานเป็นส่วนรวม โดยทั้งหมดเป็นผลรวมของวัฒนธรรมหนึ่ง อาจแตกต่างกันระหว่างวัฒนธรรมรวมกลุ่มอื่นได้

Spencer and Thomas (1978) อังใน (วิลาวัลย์ ภมรสวรรณ, 2551) สรุปไว้ว่าการตั้งถิ่น ฐานเป็นปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์วัฒนธรรม (Culture geography) ของการจัดการพื้นที่เพื่อการ อยู่อาศัย ทำมาหากิน และการแสวงหาโอกาสต่างๆของมนุษย์ที่มาอยู่รวมกัน สิ่งที่ปรากฏบนพื้นที่เกิด จากผลของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสภาพแวดล้อม ส่วนหนึ่งมาจากความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ที่เชื่อมโยงไปสู่แหล่งที่ตั้งและ สิ่งแวดล้อม โดยผ่านระบบการทำกิจกรรมต่างๆ และการใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมนั้น ขณะเดียวกัน สภาพทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมของแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานแต่ละแห่งมีผลต่อการกำหนดวิถีชีวิต ความ เป็นอยู่ สังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชน รวมถึงการกำหนดลักษณะและรูปแบบของการตั้งถิ่น ฐานที่แตกต่างกันด้วยเช่นเดียวกับ

Hudson อ่างใน (วิลาวัดย์ ภมรสวรรณ, 2551) กล่าวถึงขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน เริ่มจากการเข้าครอบครองพื้นที่ (Colonization) จากนั้นมีการกำหนดอาณาเขตของตัวเอง หลังจากนั้นจึงเริ่มมีการขยายพื้นที่ ซึ่งเป็นผลมาจากประชากรหนาแน่นมากขึ้น เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานแบบรวมกลุ่มและสุดท้ายเป็นขั้นตอนของการแข่งขัน (competition) มนุษย์มองหาที่ว่างเพื่อวางรูปแบบในการตั้งถิ่นฐานของตน เนื่องจากทรัพยากรเริ่มขาดแคลนและหายากขึ้น ขั้นตอนที่ 1 และ 2 เป็นลักษณะของการแพร่กระจาย ส่วนขั้นที่ 3 เป็นแนวทางที่มีรากฐานมาจากทัศนะเชิงนิเวศ เริ่มมีการแข่งขันกันระหว่างสิ่งมีชีวิต เพื่อความอยู่รอดของตนเองเป็นประการสำคัญ และการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์เชิงพื้นที่ สามารถเกิดได้ตลอดเวลา ทำให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน ผลของการเปลี่ยนแปลงจะมีปัญหาหรือผลกระทบเล็กน้อยเพียงใดขึ้นกับการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

Doxiadis (C.A. Doxiadis, 1977) ให้ความหมายของการตั้งถิ่นฐานเป็นการจัดรูปแบบทางพื้นที่โดยมนุษย์ เพื่อความอยู่รอดและการยกระดับความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ดีขึ้นตามลำดับ และกล่าวว่าการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่พึงเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ทั่วไป และในทุกระดับของการตั้งถิ่นฐาน เกิดจากการรวมตัวของมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคล ครอบครัวและสังคม กับปัจจัยสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

2.1.2 ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐาน อ่างใน (นำพวลย์ กิจรักษา, 2528) เป็นไปตามภูมิภาคต่างๆสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม มีทั้งการตั้งถิ่นฐานแบบชั่วคราว หรือเคลื่อนย้าย (mobility Settlement) การตั้งถิ่นฐานอยู่กับที่ช่วงเวลาสั้นๆ เวลาใดเวลาหนึ่ง แล้วจะมีการเคลื่อนย้ายเร่ร่อนไปตั้งถิ่นฐานบริเวณอื่นที่สมบูรณ์กว่าเดิม มีลักษณะไม่แน่นอนจะขึ้นอยู่กับสภาพทางธรรมชาติเป็นสำคัญ เช่น ทุ่งหญ้า สัตว์ป่า แหล่งน้ำ และความอุดมสมบูรณ์ของดิน เป็นต้น การประกอบอาชีพของกลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานชั่วคราว มักประกอบอาชีพเบื้องต้นไม่สลับซับซ้อน เช่น การเก็บของป่าและล่าสัตว์ การเลี้ยงสัตว์แบบเร่ร่อน ส่วนการตั้งถิ่นฐานแบบถาวร เป็นการตั้งถิ่นฐานเพื่ออยู่อาศัยและประกอบอาชีพเพาะปลูก โดยใช้วิธีการโค่นป่า ถางและเผาป่า เพื่อนำพื้นที่มาใช้ในการเพาะปลูก 2-5 ปี จะมีการอพยพย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยใหม่ ที่สามารถจะใช้ในการเพาะปลูกต่อไป เป็นการทำไร่เลื่อนลอย เช่นกัน การตั้งถิ่นฐานแบบถาวร เป็นการตั้งถิ่นฐานอยู่กับที่เป็นหลักแหล่งที่แน่นอน เคลื่อนย้ายมีน้อย หรือเกือบไม่มีเลย เป็นการตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มในบริเวณที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติดี เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐาน นอกจากนี้ยังมีภาษา ศาสนา สังคม ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นแกนกลางร่วมกัน

2.1.3 ประเภทของการตั้งถิ่นฐาน พิจารณาจากจำนวนประชากร โครงสร้างของการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบ บทบาทหน้าที่ การขยายตัว ตลอดจนปัญหาและแนวทางการแก้ไข แบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ 1) การตั้งถิ่นฐานในชนบท คือการตั้งถิ่นฐานในสวน ป่า ไร่ นา เป็นต้น 2) การตั้งถิ่นฐานในเมือง มีการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติจนเกือบไม่เห็นร่องรอยเดิม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นบริเวณที่มนุษย์สร้างขึ้น ประชากรมีความหนาแน่นสูง ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การติดต่อสื่อสารที่แตกต่างออกไปจากชุมชนชนบท

2.1.4 องค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐาน

Doxiadis (1977) อ้างใน(ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์, 2556)กล่าวว่าการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการได้แก่ (1) สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ (Natural Environment) ถือเป็นตัวกำหนดขอบเขตที่ชุมชนจะถูกสร้างขึ้น (2) คน (Anthropos) (3) สังคม (society) เป็นระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์ด้วยกัน (4) โครงสร้างทางกายภาพ (Shells) ได้แก่ที่อยู่อาศัยและสิ่งอำนวยความสะดวกที่มนุษย์เป็นผู้สร้างและจัดวางลงบนพื้นที่ เช่นอาคารบ้านเรือน ศูนย์การค้า พื้นที่อุตสาหกรรม ฯลฯ และ (5) ระบบโครงข่าย (Networks) เป็นระบบทั้งที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น

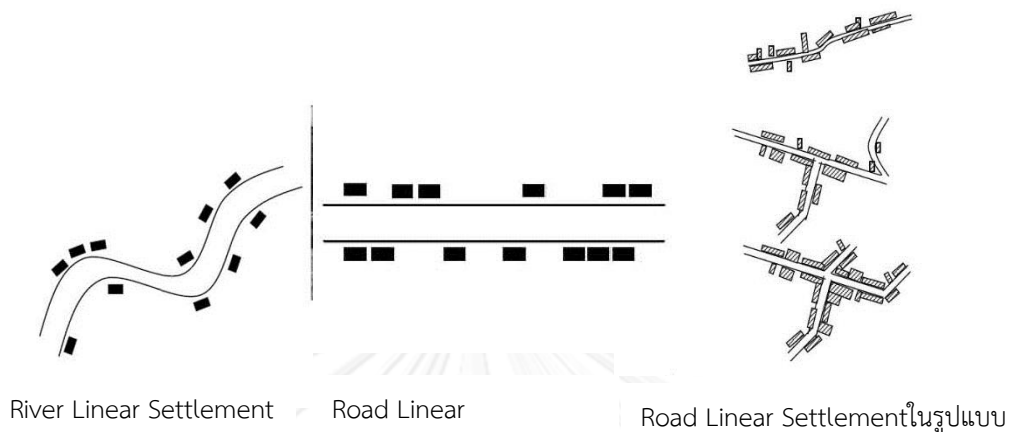
ภาพที่ 2.1: องค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ตามทฤษฎี Ekistics

ที่มา : ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์, 2556

2.1.5 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน (สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร, 2549)แบ่งการตั้งถิ่นฐานออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

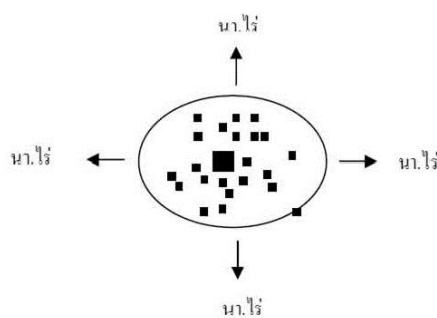
(1) การตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาว (Linear Settlement) ลักษณะการตั้งบ้านเรือนเป็นแนวยาวตามเส้นทาง คมนาคมที่สะดวก อาจอยู่เป็นกลุ่มติดต่อกันในเขตชุมชนการค้า หรือทางแยกของเส้นทางคมนาคม ส่วนบริเวณไกลออกไปอาจมีการตั้งบ้านเรือนห่างกัน ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานตามแนวยาวสามารถแบ่งลักษณะของการตั้งที่เกิดขึ้นได้ ได้แก่ แนวริมฝั่งแม่น้ำ ส่วนใหญ่อยู่บริเวณคันดินธรรมชาติ น้ำท่วมไม่ถึง หรือที่ราบขั้นบันได แม่น้ำ ลำคลอง ถนน ตามแนวยาวของหุบเขา แคว้นๆ และบริเวณของแหล่งน้ำ แนวริมคลองซึ่งมีทั้งคลองที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และมนุษย์สร้างขึ้น เพื่อเชื่อมระหว่างแม่น้ำกับแม่น้ำ แนวริมฝั่งถนน (Road Linear Settlement) โดยถนนเป็นปัจจัยดึงดูดให้คนอพยพมาอยู่บริเวณพื้นที่นั้น การคมนาคมสะดวกกว่าทางน้ำ นอกจากนี้พบว่าราคาที่ดินบริเวณใกล้ถนนสูงกว่าราคาที่ดินที่อยู่ไกลถนน เมื่อถนนเป็นแกนกลางสำคัญทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน จำนวนถนนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามแนวถนนที่ต่างกัน ได้แก่

Street Village เป็นการตั้งถิ่นฐานตามแนวถนนหลักเพียงสายเดียว T-shaped Village เป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานบริเวณสองฝั่งของถนน 2 สายเชื่อมต่อกันเป็นรูปที และ Cruciform Village เป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ถนนสองสายตัดกันเกือบเป็นมุมฉากและการตั้งบ้านเรือนจะอยู่บริเวณสี่แยกของถนนเป็นแนวยาว

ภาพที่ 2.2 รูปแบบการตั้งถิ่นฐานตามแนวถนน ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพฯ,2550

(2) การตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัวแบบกลุ่ม(Cluster Settlement) สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร (2550) กระจุกตัวมีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางธรรมชาติหรือกายภาพค่อนข้างสูงเช่น ที่ราบลุ่ม แม่น้ำ หุบเขา คั่งน้ำ บริเวณที่แม่น้ำมาบรรจบกัน ระยะแรกอาจเริ่มจากบ้านเดี่ยวโดดๆ และจำนวนคนเพิ่มมากขึ้น ขนาดหมู่บ้านมักใหญ่ขึ้น เนื่องจากการเพิ่มขึ้นหลายช่วงอายุคนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นการตั้งถิ่นฐานชนบทประกอบอาชีพการเกษตร พื้นที่การเกษตรจะอยู่บริเวณรอบหมู่บ้าน

ภาพที่ 2.3 : รูปแบบ Cluster Settlement ที่มา : สำนักผังเมือง กรุงเทพฯ,2550

2.2 พัฒนาการและวิวัฒนาการเมือง ชุมชน

พัฒนาการ คือการทำความเจริญ, การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น, การเคลื่อนย้ายไปในทางดี เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ระยะสั้นกว่า เห็นผลเร็วกว่า

วิวัฒนาการ คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือเคลื่อนย้ายไปสู่ภาวะที่ดีขึ้นหรือเจริญขึ้น เช่น วิวัฒนาการ แห่งมนุษยชาติ วิวัฒนาการแห่งศิลปวัฒนธรรม เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ในระยะยาวนานและต่อเนื่องส่วน

ในการศึกษารั้วนี้ได้นำแนวคิดทฤษฎีของวิวัฒนาการเมือง (Urban Evolution) ของ Patrick (1975) อ้างใน(Branch Milville C., 1975) มาใช้ในการแบ่งวิวัฒนาการของเมือง ซึ่งเป็นกรอบในการมองภาพพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในแต่ละช่วงยุค มีขั้นตอนลำดับคือ

ขั้น 1 : เริ่มกระจุกตัว เป็นขั้นเริ่มต้นของการรวมตัวเป็นชุมชนเมือง

ขั้น 2 : มีการขยายตัวหนาแน่นขึ้น เป็นขั้นตอนที่มีการก่อสร้างอาคารอยู่หนาแน่นในศูนย์กลางและเริ่มมีการขยายตัวของเมืองออกไป

ขั้น 3 : เมืองขยายตัวออก และศูนย์กลางเมืองเริ่มเสื่อมโทรม

ขั้น 4 : เมืองเจริญเติบโตแบบกระจายและศูนย์กลางเมืองเสื่อมโทรม

2.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานและการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานนั้น ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานมีนักทฤษฎีและนักคิดหลายท่านที่ได้อธิบายไว้ ในการศึกษาครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ปัจจัยการตั้งถิ่นฐาน แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐาน และปัจจัยที่เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน ดังต่อไปนี้

2.3.1 แนวคิดปัจจัยที่มีอิทธิพลของการเลือกบริเวณที่ตั้งถิ่นฐาน

● H. Robinson (1972) อธิบายการเลือกพื้นที่เพื่อตั้งถิ่นฐานของประชากรในแต่ละบริเวณว่าขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกัน สรุปได้ดังนี้

(1) แหล่งน้ำเพื่ออุปโภคและบริโภคแหล่งน้ำ เป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกที่มีการเลือกตั้งถิ่นฐาน เพราะมนุษย์มีความต้องการน้ำในการใช้บริโภค บริโภค ดังนั้น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมนุษย์นิยมตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำ เรียกว่า Wet point settlement (Robinson;1972) มีการรวมกลุ่มรอบๆบ่อน้ำ น้ำพุ น้ำบาดาล ทะเลสาบ แม่น้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

(2) ดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร เป็นการแสวงหาพื้นที่ที่ดินสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร โดยเฉพาะสำหรับเพาะปลูก เช่น ชาวจีนโบราณเลือกตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบเป็นดินตะกอนที่สามารถใช้เครื่องมือง่ายๆ ในสมัยนั้นได้ พรวน เป็นต้น

(3) ความปลอดภัยจากการรุกราน

(4) พื้นที่แห่งปราศจากน้ำท่วม

(5) แหล่งกำบังภัยธรรมชาติ

อิทธิพลที่มีความสำคัญต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานคือ สภาพทางกายภาพ เพราะกิจกรรมการเกษตรส่วนใหญ่อาศัยสภาพทางธรรมชาติ อิทธิพลที่มาสนับสนุนร่วมกันคือ การประกอบกิจกรรม ด้านเศรษฐกิจ สังคม ประวัติความเป็นมาและการเมือง

ปัจจัยการตั้งถิ่นฐานจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม และมีความสัมพันธ์กับความต้องการขั้นพื้นฐาน เช่น น้ำ ซึ่งใช้ในการบริโภคและการคมนาคมขนส่ง การค้า ขยายแลกเปลี่ยนอาหารและวัตถุดิบในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย รวมถึงการป้องกันภัยจากธรรมชาติและจากมนุษย์ด้วยกันเอง

- Gren T. Trewartha (19 (Gren T. Trewartha, 1962) กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกทำเลที่ตั้ง

ถิ่นฐานไว้ ประการที่สำคัญคือ

(1) ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพทางธรรมชาติ (Natural Factors) ได้แก่ สภาพภูมิ

ประเทศ อากาศ ดิน แร่ธาตุ แหล่งน้ำ เป็นต้น

(2) ปัจจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรม (Cultural Factors) ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม

การเมือง ทักษะคติ เป็นต้น

(3) ปัจจัยเกี่ยวกับประชากร (Demographic Factors) ได้แก่ ความแตกต่างของ

ประชากรเกี่ยวกับ การเกิด การตาย การย้ายถิ่น เป็นต้น

- (วิลลาวัลย์ เอื้อวงศ์กุล, 2542) ระบุว่าปัจจัยการเลือกทำเลที่ตั้งบ้านเรือนมีปัจจัยดังต่อไปนี้

(1) ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ สภาพภูมิศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อการเลือกเป็นที่ตั้งของชุมชน ได้แก่ แหล่งน้ำ ที่ดอน ที่ที่ดินอุดมสมบูรณ์ และแหล่งแร่

(2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยสำคัญที่มักเกิดขึ้นควบคู่กับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และมีอิทธิพลต่อการขยายตัวเป็นเมืองต่อไปในอนาคต ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน ได้แก่ บริเวณที่อยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบ บริเวณที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม บริเวณเส้นทางคมนาคมตัดกัน บริเวณจุดเชื่อมของเส้นทางคมนาคม

(3) ปัจจัยทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนความเชื่อของแต่ละกลุ่มชน ได้แก่ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ประวัติศาสตร์ ลักษณะประเพณีนิยมหรือความเชื่อต่างๆ

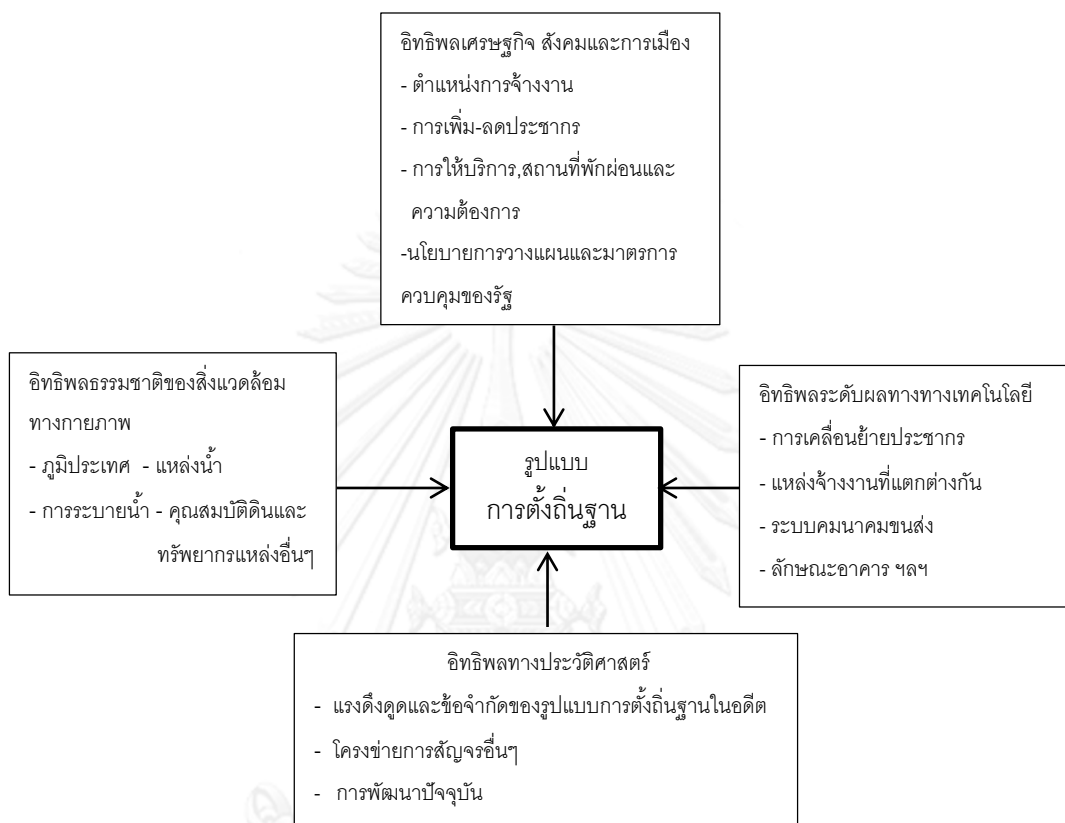
ปัจจัยดังกล่าวมีความแตกต่างของแต่ละปัจจัยมากขึ้นน้อยขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง รวมทั้งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความเชื่อของแต่ละชุมชน เหตุนี้เองที่ส่งผลให้การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีลักษณะและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกันไปด้วย

- (เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร, 2542) ชุมชนริมน้ำ บริเวณเครือข่ายลำน้ำคลองบางกอกน้อย มีปัจจัยและเงื่อนไข ดังนี้
 - (1) สถานะของลำน้ำ มีผลต่อปัจจัยการตั้งถิ่นฐาน และการก่อตัวเป็นชุมชน โดยเฉพาะลำน้ำที่มีศักยภาพ ต่อการสัญจรและใช้งานด้านอุปโภค บริโภคอื่นๆ สูง เช่น คลองสายรอง ที่เชื่อมต่อกับลำน้ำสายอื่นได้
 - (2) ตำแหน่งที่ตั้ง เป็นชัยภูมิหลัก และมีศักยภาพในการเชื่อมโยงกับพื้นที่อื่นๆ ได้มากกว่า เช่น บริเวณปากคลองสายหลักและสายรอง
 - (3) ลักษณะพื้นที่ที่ตั้ง มีผลโดยตรงต่อความเหมาะสมในการก่อสร้าง และการดำรงชีวิตของผู้อยู่อาศัย เช่น พื้นที่ดอนหรือลุ่ม พื้นที่ค้ำน้ำหรือท้องน้ำ
 - (4) ยุคสมัยของวัด วัดเป็นตัวบ่งบอกความเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อและผลพลอยได้จากความเชื่อของชุมชนนั้นๆ ยุคสมัยที่ก่อสร้างยิ่งเก่าแก่ โดยเฉพาะจำกัดอยู่ภายในช่วงสมัยอยุธยาถึงบ่งบอกถึงความสำคัญ และประวัติศาสตร์ของพื้นที่นั้นๆ
 - (5) ชุมชนบริเวณวัด เป็นตัวชี้หลักที่แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องและความยาวนานของการตั้งถิ่นฐาน อีกทั้งเป็นตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของพื้นที่นั้น

2.3.2 แนวคิดปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน (ปนัดดา ทองภูเบศร์, 2546) โดยเมื่อมีการตั้งถิ่นฐานแล้ว มีปัจจัยใดบ้างส่งผลให้เกิดรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานดังกล่าว สรุปดังนี้

- (Michael Carr, 1989) ได้อธิบายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ดังนี้
 - (1) อิทธิพลจากเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ประกอบด้วย สภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยทางด้านเศรษฐกิจหมายถึง ตำแหน่งการจ้างงาน การให้บริการทางด้านความต้องการและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ การเพิ่ม-ลดของประชากร และนโยบาย การวางแผน การควบคุมซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐ รวมถึงอิทธิพลต่างๆจากนโยบายของรัฐซึ่งมีผลโดยตรงต่อการตั้งถิ่นฐาน
 - (2) อิทธิพลจากเทคโนโลยี ประกอบด้วย ระบบถนนที่มีผลต่อการพัฒนาในพื้นที่เส้นทางคมนาคมที่มีอิทธิพลต่อการกระจายของชุมชนและแหล่งตั้งถิ่นฐาน รวมถึงสิ่งปลูกสร้างเทคโนโลยีการก่อสร้างที่มีการพัฒนาตามยุคสมัย เช่น วัด ที่อยู่อาศัย เป็นต้น
 - (3) อิทธิพลจากอดีต ประกอบด้วยสิ่งดึงดูดและอุปสรรคของการตั้งถิ่นเดิม ทั้งนี้ในแต่ละสมัยปัจจัยที่ดึงดูดให้มีการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่จะแตกต่างกันไป เช่น การโคจรย้ายสัญจรของพื้นที่ หรือกิจกรรม การพัฒนาต่างๆในพื้นที่

(4) อิทธิพลจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ประกอบด้วย ภูมิประเทศ แหล่งน้ำ การเข้าถึง การระบายน้ำ คุณสมบัติดินและทรัพยากรแหล่งอื่นๆ ที่มีสำคัญในการกำหนดให้เกิดรูปของการตั้งถิ่นฐานแบบต่างๆสภาพพื้นที่ และลักษณะทางกายภาพที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐาน

ภาพที่ 2. 4 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของ Michael Carr (1997)
ที่มา : ปนัดดา ทองภูเบศร์ (2546)

● (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2536) กล่าวเน้นในเรื่องของปัจจัยวัฒนธรรม เป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐาน ประกอบด้วย

(1) ระบบเศรษฐกิจและสังคม เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายหลังเมื่อการตั้งถิ่นฐานได้เกิดขึ้นแล้ว และผ่านระยะการตั้งตัวได้แล้ว หลังจากนั้นความแตกต่างในเรื่องของการขยายตัวและความมั่นคงของแหล่งตั้งถิ่นฐานจะขึ้นอยู่กับระบบเศรษฐกิจและสังคมในระดับท้องถิ่นนั้นเอง ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและระบบเศรษฐกิจสังคมของประเทศไทยนั้น ส่วนใหญ่มีชีวิตอยู่ตามหมู่บ้านที่พึ่งตนเอง การติดต่อกับโลกภายนอกมีจำกัดอยู่เฉพาะการแลกเปลี่ยนระดับภูมิภาคเท่าที่จำเป็น แต่ต่อมาเนื่องจากการได้ติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้น ผู้คนจึงมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป จากวิถีแบบพอกินพอใช้ได้หันมาทำการเกษตรเพื่อการค้า ผลก็คือทำให้ชุมชนแปรสภาพเป็นชุมชนเมืองมากขึ้นกว่าเดิม

(2) การถือครองที่ดิน ตั้งแต่สมัยโบราณ ชาวไทยสามารถบุกเบิกพื้นที่ทำการเพาะปลูกเพื่อยังชีพ ในปัจจุบันพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ต่อการเกษตรหมดไปแล้ว เนื่องจากการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การบุกเบิกที่เพาะปลูกใหม่จะติดตามด้วยการตั้งถิ่นฐานใหม่ และในที่สุดก็กลายเป็นหมู่บ้านถาวร

(3) การขนส่ง การสร้างเส้นทางคมนาคมต่างๆ ได้มีอิทธิพลต่อรูปแบบการกระจายของแหล่งตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านเป็นจำนวนมากได้เกิดขึ้นตามเส้นทางคมนาคม เท่ากับเป็นการกระจายความหนาแน่นของหมู่บ้านไปสู่ที่บุกเบิกใหม่ แหล่งชุมชนเหล่านี้จะมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างจากหมู่บ้านเกษตรแบบเดิม เพราะส่วนใหญ่จะทำหน้าที่เป็นแหล่งบริการ ศูนย์กลางการค้า และอาชีพอื่นๆ ดังนั้นการตัดเส้นทางคมนาคมใหม่จึงเท่ากับเป็นการบุกเบิกที่ทำกิน ความสะดวกคมนาคม และมีอิทธิพลต่อการกระจายของเขตการตั้งถิ่นฐานออกไปด้วย

(4) นโยบายทางด้านการเมืองของรัฐ ปัจจัยทางด้านการเมือง หมายถึง อิทธิพลต่างๆ อันเกิดจากนโยบายการตัดสินใจของรัฐบาล และมีผลโดยตรงต่อลักษณะการตั้งถิ่นฐาน บาร์บารา วอร์ด ผู้เชี่ยวชาญทางด้านที่ตั้งถิ่นฐานมนุษย์กล่าวว่า แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานมนุษย์จะปราศจากวัตถุประสงค์ทางการเมืองไม่ได้ ในเมื่อความสะดวกสบายของประชาชน ความปลอดภัย และเรื่องวัฒนธรรม ต่างผูกพันอย่างใกล้ชิดกับสภาพแวดล้อมในแหล่งตั้งถิ่นฐาน

2.3.3 การเปลี่ยนแปลง และปัจจัยของการเปลี่ยนแปลง

(1) การเปลี่ยนแปลงและการแปรเปลี่ยน(วิลาวัณย์ ภมรสวรรณ, 2551)กล่าวถึงการให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงและการแปรเปลี่ยนคล้ายกัน เป็นลักษณะตามธรรมชาติที่ต้องเกิดขึ้น มีความหมายทั่วไป การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้เปลี่ยนสภาพจากที่เคยเป็นอยู่มาเป็นสภาพใหม่ มีองค์ประกอบเรื่อง “เวลา” เป็นตัวกำหนด เป็นเครื่องหมายสำคัญว่ามีการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงสามารถเกิดขึ้นได้ทุกอย่าง ทั้งสิ่งที่เกิดตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น แม้ว่าเหตุการณ์ต่างๆเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ที่คล้ายคลึงกันในเวลาใกล้เคียงกัน แต่ก็ไม่มีทางที่ทุกสังคมจะเกิดการเปลี่ยนแปลงได้เหมือนกันทุกอย่าง เนื่องจากความไม่เหมือนกันในตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องรวมทั้งสภาพแวดล้อมต่างๆ ทั้งสภาพทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

(2) การเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติในสังคมมนุษย์ Vago (1980) กล่าวไว้ว่ามี 3 ลักษณะคือ (1) การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ (Evolution) เป็นการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติอย่างช้าๆค่อยๆ ลำดับความก้าวหน้าจากรูปแบบที่ง่ายไปสู่รูปแบบที่ซับซ้อนมากขึ้น (2) การเปลี่ยนแปลงแบบพัฒนา (Development) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มองเห็นจุดมุ่งหมายของการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่มีปัจจัยต่างๆเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง เป็นต้น (3) การเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติ (Revolution) เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลันทันทีทันใด จากสังคมนั้นๆไปสู่สังคมนี้อีกระบบหนึ่ง และมีผลต่อความรู้สึกของคนในสังคมอย่างมาก

Maclver and Page (1967) มองการเปลี่ยนแปลงในหลายลักษณะขึ้นอยู่กับมุมมองของการศึกษา เช่น ลักษณะที่เป็นกระบวนการ ลักษณะที่เป็นวิวัฒนาการ ลักษณะที่เป็นความเจริญก้าวหน้า และลักษณะที่เป็นการปรับตัว เป็นต้น

(3) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคม หรือของรูปแบบความสัมพันธ์และปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม เกี่ยวข้องกับบทบาท ระเบียบแบบแผน ค่านิยมและวัฒนธรรม จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผ่านมา เราจะพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมเป็นเรื่องตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การพิจารณาเรื่องการเปลี่ยนแปลงจึงต้องทำความเข้าใจทั้งในด้านทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction) ขนาดของการเปลี่ยนแปลง (Magnitude) ระยะเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลง (Time) สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือต่อต้านการเปลี่ยนแปลง (Change & Resistance to change)

(4) การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม อธิบายได้อย่างชัดเจนว่า สังคมและวัฒนธรรมของมนุษยชาติมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาด้วยสาเหตุต่างๆดังต่อไปนี้

- นโยบายของผู้ผู้นำในสังคม สังคมใดถ้าผู้นำมีนโยบายที่จะสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำให้ประเทศเจริญก้าวหน้า สังคมหรือประเทศนั้นก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ตามเป้าหมายและนโยบายนั้น

- การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment)
- การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากร (Population Change)
- การอยู่โดดเดี่ยวและการติดต่อกัน (Isolation and Contact)
- โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Structure)
- ระดับความรู้และเทคโนโลยี (Knowledge and Technology)
- ระบบชนชั้น
- ทศนคติและค่านิยม
- การเล็งเห็นความจำเป็น
- ความกล้าทางวัฒนธรรม
- ปัจจัยทางเศรษฐกิจ
- ปัจจัยทางอุดมการณ์

แนวคิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมี 5 แนวคิดได้แก่

(1) การทำให้เป็นอุตสาหกรรม หมายถึง กระบวนการพัฒนาการเทคโนโลยี โดยใช้วิทยาศาสตร์การประยุกต์ในการขยายผลิตรวมขนาดใหญ่ด้วยกำลังเศรษฐกิจเพื่อตลาดการค้าอันกว้างใหญ่ โดยการใช้แรงงานที่ชำนาญเฉพาะช่าง

(2) การทำให้เป็นเมือง หมายถึง กระบวนการที่ชุมชนกลายเป็นเมือง หรือการเคลื่อนย้ายของผู้คน หรือการดำเนินการงานเข้าสู่บริเวณ หรือการขยายตัวของเมืองออกไปทางพื้นที่ การเพิ่มจำนวนประชากรหรือการดำเนินการต่างๆมากขึ้น

(3) การทำให้เป็นประชาธิปไตย หมายถึง กระบวนการแพร่ขยายของปรัชญาหรือระบบสังคมแบบหนึ่งที่เน้นการที่ประชากรมีส่วนร่วม และควบคุมกิจกรรมของชุมชนในฐานะเป็นตัวของตัวเอง โดยไม่คำนึงถึงคุณลักษณะเฉพาะบุคคล ยศ สถานภาพ หรือทรัพย์สินสมบัติ

(4) การแพร่ของการจัดองค์การสมัยใหม่ หมายถึง การแพร่ของระบบบริหารงานอาจเป็นผลดีในทางป้องกันการเลือกปฏิบัติและเพิ่มประสิทธิภาพ

(5) กระบวนการสร้างคนชายขอบ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เหลื่อมล้ำมากขึ้น โดยเกิดจากความเจริญเติบโตเศรษฐกิจในระดับสูงเป็นผลดีแก่คนส่วนหนึ่งในเขตเมืองหรืออุตสาหกรรมแต่ก็ทำให้คนอีกส่วนหนึ่งอยู่ห่างไกลจากการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ของการเปลี่ยนแปลงไปทุกที่

2.4 องค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนริมน้ำ

ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำในการศึกษาคครั้งนี้ แบ่งลักษณะทางชุมชนและองค์ประกอบทางกายภาพดังต่อไปนี้

ลักษณะของชุมชน ชุมชนริมน้ำ เป็นชุมชนที่มีการสร้างบ้านเรือนอยู่ริมน้ำคูคลองสายหลักต่างๆ สามารถจำแนกเป็น 1) ชุมชนเมือง หรือย่านการค้า มักเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณปากคลองสายหลักต่างๆ ที่เชื่อมกับแม่น้ำอันเป็นศูนย์กลางการค้าขาย 2) ชุมชนชานาที่บ้านอยู่ริมคลอง และด้านหลังเป็นแปลงที่นา ส่วนลักษณะของชุมชนไม่ได้อยู่ริมน้ำ ได้แก่ 1) ชุมชนเมือง ย่านการค้า คือ บริเวณการตั้งถิ่นฐานที่มักอิงกับแนวถนน หรือการคมนาคมทางบก มีความหนาแน่นของอาคารบ้านเรือน เป็นศูนย์กลางชุมชนมีสถานที่ราชการ โรงเรียน และอื่นๆ 2) ชุมชนชานาที่กระจายบ้านเรือนตามพื้นที่นา ลักษณะการกระจายตัวอยู่ทั่วไป ด้านการศึกษาองค์ประกอบของชุมชนริมน้ำ มีองค์ประกอบคือ 1) สถานที่ที่เป็นที่ตั้งอาคารบ้านเรือน ที่พักอาศัย 2) แหล่งที่ทำมาหากินหรือสร้างผลผลิตและเลี้ยงดู 3) โครงข่ายลำน้ำ และลักษณะภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานและการดำรงชีวิต 4) บริเวณย่านการค้าและแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้า 5) มีการปะทะสัมพันธ์กันหรือมีความผูกพันกันทางสังคม 6) วัดเป็นศูนย์รวมของผู้คนในชุมชนและความเชื่อทางสังคม ซึ่งทั้งหมดจะมีความเชื่อมโยงกันและปรากฏให้เห็นเป็นรูปแบบของอาคารและการตั้งถิ่นฐาน ส่วนการศึกษาของ Chaweewan(2001) อธิบายโครงสร้างทางกายภาพหลักของชุมชนริมน้ำมี 4 ประการคือ 1) ระบบโครงข่ายคลอง (Canal Network System) แม่น้ำสายหลักและคลองมาเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายกระจายทั้งพื้นที่ มีการศึกษาคลอง 4 ประเภทด้วยกันคือคลองนอก คลองรอง คลองสวน และลำปะโดง 2) พื้นที่ทางการเกษตร มีทั้งพื้นที่สวนและพื้นที่นา พื้นที่นาอาศัยระบบคลองเพื่อการเพาะปลูกและขนส่งผลผลิต พร้อมทั้งการเข้ามาซื้อผลผลิตข้าวของพ่อค้าคนกลางด้วยเช่นกัน 3) วัดเป็นศูนย์รวมของชุมชนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชน 4) ตลาดน้ำ หรือตลาดเรือ ตลาดที่ใช้เรือในการค้าขายและแลกเปลี่ยนสินค้า มักตั้งอยู่บริเวณปากคลองที่เป็นจุดเชื่อมระหว่างคลองสำคัญ หรือจุดที่แม่น้ำและคลองมาบรรจบกัน ตลาดน้ำ ถือว่าเป็น

องค์ประกอบที่สำคัญ เป็นเครื่องชี้วัดสภาพทางเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่น เป็นแหล่งจัดสรรปันส่วนของความต้อการซึ่งกันและกัน 5) ทำเรือร่วม เป็นพื้นที่ขึ้นลงเรือประจำบ้าน

6) ตลิ่งหรือเขื่อน องค์ประกอบหลักเป็นตัวกำหนดแนวเขตของลำน้ำคลองขุด ซึ่งแต่เดิมเป็นตลิ่งดินก่อตัวขึ้นเอง จากการขึ้นลงของน้ำหรือการขุดดินถมสูงโดยชาวบ้านในบริเวณนั้น

ลักษณะเฉพาะขององค์ประกอบชุมชนคนจีน ที่แยกย่อยเฉพาะตัวของชุมชนดังนี้

(5) ศาลเจ้า(มานพ ถนอมศรี, 2539) กล่าวว่าศาลเจ้าเป็นอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้น คนจีนนิยมสร้างศาลเจ้า ไว้สำหรับเป็นที่ประกอบพิธีกรรมและเซ่นไหว้เทพเจ้าที่ตนนับถือ ซึ่งอาจสร้างเป็นรูปเคารพในแบบต่างๆตามความเชื่อของตน ศาลเจ้าจึงเป็นแหล่งรวมจิตใจและความศรัทธาของชนชาวจีนที่มีต่อสิ่งที่พวกเขาเคารพนับถือ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจตามความเชื่อของชาวจีนด้วย อาคารของศาลยึดถือแบบแผนการก่อสร้างแบบดั้งเดิม ประกอบด้วยฐาน ตัวอาคารและหลังคามีสมาทงงาม งดงามตามแบบที่เคยสร้างกันมาแต่โบราณ ทั้งประดับตกแต่งด้วยลวดลายดอกไม้ มังกรคู่ และหงส์ ที่เรียกกันว่า”ซานเหมินตึง” แสดงให้เห็นถึงความเคารพศรัทธาอย่างสูง สมกับเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งสถิตแห่งเทพเจ้าอันเป็นที่เคารพสูงสุด

ศาลเจ้าเกิดขึ้นจากความเชื่อถือศรัทธา ดังนั้นจึงมีการประดับประดาตกแต่งอย่างมากมาย เพื่อให้เป็นสถานที่อันงดงามอย่างสูงสุดสมกับเป็นที่สถิตของเทพเจ้า วิถีชีวิตของชาวจีนผูกพันอยู่กับความเชื่ออย่างมากดังนั้นไม่ว่าจะอยู่ที่ใด ชาวจีนมักนิยมสร้างศาลเจ้าขึ้นมาเสมอ จนอาจกล่าวได้ว่ามีชาวจีนที่ใดต้องมีศาลเจ้าที่นั่น

(6) โรงเจ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542) ให้ความหมายว่า โรงอาหารที่มีแต่อาหารเจ ตามปกติสำหรับคนจีนที่ถือศีลกินอยู่โดยไม่เสียเงิน เป็นสถานที่ทำครัวสำหรับศาลเจ้า สถานที่ประกอบอาหารเจของคนจีน

การศึกษาชุมชนเพื่อให้เข้าใจในรากเหง้าของชุมชนท้องถิ่น จำเป็นต้องเข้าใจในวัฒนธรรมชุมชนของท้องถิ่นนั้นๆ วัฒนธรรมชุมชนเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ชุมชน ซึ่งเป็นแกนหลักในการทำความเข้าใจของการเข้าถึงชุมชน สามารถแยกย่อยประเด็นดังนี้

วัฒนธรรมชุมชน(ฉัตรทิพย์ นาถสุภา:บรรณาธิการ, 2556)หมายถึงวิถีชีวิตของคนกลุ่มต่างๆ ไม่ได้เป็นสิ่งตายตัว ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ดงามเสมอไปวัฒนธรรมของคนทุกกลุ่มจะมีการเปลี่ยนแปลงและสามารถตีความใหม่ได้เสมอ สิ่งสำคัญที่สุดในวัฒนธรรมคือ “ระบบคุณค่า” คนแต่ละกลุ่มจะปฏิบัติตัวอย่างใดอย่างหนึ่งตามการตัดสินใจคุณค่าหรือระบบค่านิยมของกลุ่มตน ความหมายด้านวัฒนธรรมชุมชนดังกล่าวเกิดจากการรวมกลุ่มประชุมร่วมระหว่างนักบวช นักวิชาการ นักพัฒนา และผู้นำชาวบ้านรวม 58 คนในหัวข้อ “วัฒนธรรมไทยกับงานพัฒนาชนบท” เมื่อพ.ศ. 2524 ซึ่งเป็นจุดเริ่มแรกยกระดับความรู้สู่แนวคิด ต่อสู่ผ่านพื้นที่ทางวาทกรรม และเมื่อ 20 ปีต่อมา ภาพลักษณ์ของชาวบ้านในชุมชนถูกเปลี่ยนจากลบกลายเป็นบวก จากผู้ที่เคยถูกมองว่า ล้าหลัง ที่ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่รัฐ กลับเป็น ผู้มีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาสังคม ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ดังเช่นแนวความคิดฉัตรทิพย์ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2550) การให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน เพื่อเป็นการรื้อฟื้นพลังของชุมชน โดยการฟื้นฟูประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน เป็นการต่อสู้กับระบบทุนนิยม และการเปลี่ยนแปลง

ความทันสมัยที่จะเข้ามาครอบงำวัฒนธรรมที่ชุมชนสูญเสียความทรงจำได้ เพื่อความสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกกับการพัฒนาอย่างเป็นอิสระของชาวบ้านไว้ว่า

“...ชาวบ้านจะฟื้น มีชีวิต มีบทบาท ความชอบธรรมและมีพลังได้ จะต้อง รื้อยกรองประวัติศาสตร์และฟื้นฟูวัฒนธรรมของตนเองขึ้นมา การสร้างประวัติศาสตร์ของชุมชนจากทัศนะของชาวบ้านจากการวิจัยในท้องถิ่นคือการฟื้นฟูเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมของชาวบ้าน

...เพราะหากชาวบ้านได้รับรู้ประวัติศาสตร์ที่เขาส่งสร้างขึ้นเองนี้ เขาก็จะมีจิตสำนึกในเอกลักษณ์ร่วมกัน (Collective identity) สูงขึ้น การสร้างประวัติศาสตร์ของชุมชนจากทัศนะของชาวบ้านคือการฟื้นฟูเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมของชาวบ้านนั่นเอง และสิ่งนี้คือรากฐานความชอบธรรมของอำนาจของราษฎร การพัฒนาชนบทพัฒนาท้องถิ่นและประชาธิปไตย...”

ศร.ศรีศักร วัลลิโภดม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2552) ได้ให้ความหมายของ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือประวัติศาสตร์สังคมที่แสดงให้เห็นความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่นเดียวกันอาจมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ก็ได้ แต่เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เดียวกันตั้งแต่ 2-3 ชั่วคนสืบลงไป จะเกิดสำนึกร่วมขึ้นในคนท้องถิ่นเดียวกัน มีจารีตชนบประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และคติทางเศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน โดยมีพื้นฐานทางความเชื่อและศีลธรรมเดียวกัน เช่น ท้องถิ่นดงศรีมหาโพธิ์ในอ.ศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี มีความเป็นมาทางชาติพันธุ์ต่างกัน คือมีทั้งมอญ เขมร ลาว จีน ฯลฯ แต่มีสำนึกความเป็นคนศรีมหาโพธิ์หรือศรีมหาโพธิ์ร่วมกัน

การเข้าถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต้องเข้าถึงและแลเห็นคนกับพื้นที่ซึ่งมีลักษณะประวัติศาสตร์สังคม ต้องเริ่มที่คนในพื้นที่ก่อนด้วยศึกษาโครงสร้างทางสังคม(ศรีศักร วัลลิโภดม, 2554)โดย

(1) ศึกษาโครงสร้างทางสังคมโดยเก็บข้อมูลจากบุคคลในปัจจุบัน คนท้องถิ่นที่ให้ข้อมูลเป็นจุดเริ่มต้น แล้วถามความสัมพันธ์ทางสังคมและเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนตั้งแต่ระดับครอบครัว เครือญาติ ชุมชน ย้อนขึ้นไปยังคนรุ่นก่อนๆจนถึงช่วงที่จำอะไรไม่ได้แล้ว

(2) ถ้าถึงคนรุ่นลูกหลานของผู้ให้ข้อมูล เพื่อเป็นการทำให้แลเห็นอดีต ปัจจุบัน อนาคตอย่างต่อเนื่องว่ามีความเป็นมาและเปลี่ยนแปลงมาอย่างไร และน่าจะเป็นไปอย่างไรในอนาคต การเก็บข้อมูลจากโครงสร้างดังกล่าวทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม-สังคม

เมื่อเข้าถึงกลุ่มคนหรือสังคมแล้วนั้นก็เข้าถึงพื้นที่ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยและถิ่นกำเนิด ศึกษาพื้นที่เริ่มจากสถานที่ต่างๆทั้งที่เป็นธรรมชาติ วัฒนธรรม การค้นคว้าเรื่องชื่อบ้านนามเมือง เป็นต้น

ภาพที่ 2. 5: รูปแบบภูมิวัฒนธรรม นิเวศวัฒนธรรม และชีวิตวัฒนธรรม ของ ศรีศักร วัลลิโภดม
ที่มา : มุลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ <http://www.lek-prapai.org/>

ภูมิวัฒนธรรม นิเวศวัฒนธรรม และชีวิตวัฒนธรรม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2554) ให้แนวคิดของการเข้าใจประวัติศาสตร์สังคมและท้องถิ่น ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาเชิงพื้นที่ เพื่อสอดคล้องกับความต้องการของคนพื้นที่ โดยเริ่มแรกเมื่อก้าวถึงการศึกษาท้องถิ่นในภาพรวม เน้นศึกษาจากหน่วยเล็กที่สุดของท้องถิ่นก่อน ที่เรียกว่า “ชีวิตวัฒนธรรม” ซึ่งเน้น “คน” ที่สัมพันธ์กับ “พื้นที่” เป็นหลัก ให้เห็นว่า “คน” เป็นศูนย์กลางของชุมชนในทุกเรื่อง โดยความสัมพันธ์ระหว่างกัน กล่าวคือ

คนกับโครงสร้างทางสังคม เพื่อจะได้รับบทบาทหน้าที่ของตนเองทั้งในระดับครอบครัว เครือญาติ และชุมชน

คนกับระบบเศรษฐกิจ เพื่อจะเกี่ยวโยงความสัมพันธ์ทั้งภายนอกและภายใน ในเรื่องของการดำรงชีวิต การทำมาหากิน ได้อย่างลงตัว

คนกับสภาพแวดล้อม เพื่อจะรับรู้ถึงการจัดการกับสภาพแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างสมบูรณ์ เช่นการจัดการน้ำ การดูแลรักษาหน้าดิน การเพาะปลูก โดยมีภูมิปัญญาชาวบ้านมาร่วมด้วย

คนกับจักรวาล คือเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ ศาสนา ผี หรือความเชื่อต่างๆ ที่คนในชุมชนให้ความเคารพร่วมกัน เช่น ภูผายนต์ ในภาคอีสาน อันเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเทือกเขาภูพาน จังหวัดสกลนคร ที่แต่เดิมก่อนศาสนาจะเข้ามา ผู้คนได้ใช้พื้นที่ดังกล่าวประกอบพิธีกรรม เป็นต้น

สุรเชษฐ์(2546) กล่าวถึงระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน มี 3 ระบบที่สำคัญ และสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด คือ (1) ระบบการผลิต ทำมาหากิน (2) ระบบความสัมพันธ์ที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันของผู้คนในชุมชน เช่นระบบครอบครัว เครือญาติ รวมถึงความสัมพันธ์ชุมชนด้วยกัน (3) ระบบความเชื่อ โลกทัศน์ ค่านิยม ศาสนา และพิธีกรรมต่างๆ โดยความสัมพันธ์ระบบ ทั้ง 3 ระบบคือ “วิถีชีวิตของชุมชน” เป็นการแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

2.5 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรมอุตสาหกรรม

องค์การท่องเที่ยวโลก ได้ให้คำนิยามของการท่องเที่ยวคือ การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมหนึ่งกับอีกการออกจากบ้านไปค้างคืนอย่างน้อยหนึ่งคืนแต่น้อยกว่า 1 ปี นั้นหมายถึงการไปเยี่ยมญาติพี่น้อง เพื่อนพ้อง และการไปติดต่อธุรกิจด้วย

ประเภทของการท่องเที่ยว (ศิริ ฮามสุโพธิ์, 2543) เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่งคือ ในแง่ของสังคมวิทยาจะช่วยให้เข้าใจถึงมิติความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ที่ปรากฏในแต่ละสังคมแตกต่างกัน จนทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจที่จะเข้าไปท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลิน

2.5.1 Valene Smith (Stephen B. Brus, 1977) ประเภทของการท่องเที่ยว หมายถึง ประสบการณ์ในการท่องเที่ยวที่จำแนกที่หมายปลายทางของการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยว โดยสามารถแบ่งได้ออกเป็น 6 ประเภท คือ

(1) การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ (Ethnic Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อสังเกตการ แสดงออกทางวัฒนธรรม และแบบแผนการใช้ชีวิตของประชากรต่างเผ่าพันธุ์ รวมไปถึงการไปเยือน บ้านเกิดเมืองนอน การเข้าร่วมพิธีกรรมรำฟ้อน และเข้าร่วมพิธีทางศาสนาต่างๆ

(2) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการเดินทางเพื่อ สัมผัสและการเข้าร่วมใช้ชีวิตวิถีเก่าๆ ที่กำลังจะสูญหายไปในบางท้องถิ่น เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึง ประวัติความเป็นมา การดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตน เช่นการแสดงศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และงานเทศกาล เป็นต้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนี้แตกต่างจากการท่องเที่ยวเชิง สิ่งแวดล้อมเพราะการท่องเที่ยวทางด้านสิ่งแวดล้อมนั้นนักท่องเที่ยวถูกจูงใจด้วยภูมิทัศน์ในขณะที่คน ท้องถิ่นถูกแยกต่างหากจากการท่องเที่ยว ส่วนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นนักท่องเที่ยวถูกดึงดูด ให้มาเที่ยวโดยวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม ชาวบ้านเป็นเหตุผลหลักของการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยว ไม่สามารถพัฒนาไปได้ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่น (ชูศักดิ์ วิทยาภักดิ์, 2554)

(3) การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) เป็นการเที่ยวชม พิพิธภัณฑสถานและโบราณวัตถุเก่าๆ ที่เน้นความรุ่งเรืองในอดีต อาจเป็นการไปชมอนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร วังต่างๆ และการแสดงแสงเสียงเหตุการณ์เด่นๆในอดีตกาล เป็นต้น

(4) การท่องเที่ยวทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Tourism) เป็นการดึงดูดใจ นักท่องเที่ยวจากแดนไกลให้เข้ามาท่องเที่ยว เน้นสิ่งดึงดูดใจ (Attractions) ที่เป็นธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมมากกว่าเน้นชาติพันธุ์มนุษย์ การกลับคืนสู่ธรรมชาติและการชื่นชมต่อความสัมพันธ์ของ ผู้คนกับพื้นที่พิภพก็อยู่ในกลุ่มนี้ ซึ่งรวมการถ่ายภาพการเดินทางไกล การปีนเขา การล่องเรือเล็ก และการตั้งแคมป์ เป็นต้น

(5) การท่องเที่ยวเชิงนันทนาการ (Recreational Tourism) เป็นการเข้าร่วมในการ แข่งขันกีฬา น้ำพุแร่รักษาโรค อาบแดด และการสมาคมกันในสิ่งแวดล้อมที่ผ่อนคลายจิตใจ สถานที่ ดังกล่าว ได้แก่ หาดชาย ชายทะเล การแข่งขันกอล์ฟ เป็นต้น

(6) การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ (Business Tourism) มีลักษณะเด่นคือ การประชุม หรือการพบปะกัน หรือการสัมมนา ซึ่งมักรวมเอาการท่องเที่ยวประเภทอื่นเข้ามาไว้ด้วย เมื่อมีการ ท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจเกิดขึ้น แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งจะมีการท่องเที่ยวได้หลายประเภท บางแห่ง เป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม แล้วแต่นักท่องเที่ยวจะต้องการ อย่างไรก็ตาม มีประเภทของการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นมาคือ การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (Intensive Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเพื่อเป็นรางวัลแก่พนักงาน เพื่อเป็นสวัสดิการของหน่วยงาน และ บริษัทห้างร้าน เพื่อการดูงาน ประชุม ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม และเพื่อนันทนาการ โดยหน่วยงาน และบริษัทห้างร้านเป็นผู้รับผิดชอบในค่าใช้จ่ายต่างๆทั้งหมด

มรดกทางวัฒนธรรม

กฎบัตรระหว่างประเทศ ICOSMOS ว่าด้วยการมรดกวัฒนธรรม(UNESCO, July 2003) คือกฎบัตร The Nizhny Tagil สำหรับมรดกอุตสาหกรรม the Industrial Heritage โดยคณะกรรมการ TICCIH 17th July 2003 เป็นองค์การก่อตั้งในอังกฤษปี 1973 จาก ICOMOS มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษา , ป้องกัน, อนุรักษ์ และอธิบายการยังคงอยู่ของ การพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม ดังนี้

“...มรดกอุตสาหกรรม ประกอบด้วยวัฒนธรรมอุตสาหกรรมที่ยังคงเหลืออยู่ซึ่งจะมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เทคโนโลยี สังคม สถาปัตยกรรมหรือทางวิทยาศาสตร์ ส่วนประกอบที่ยังคงหลงเหลืออยู่ของ สิ่งก่อสร้างและเครื่องจักร โรงผลิต โรงสี และโรงงาน เหมือง ผลิต กลั่น โกดังและร้านค้า สถานที่ผลิต ส่งผ่าน ใช้พลังงาน การขนส่ง และโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่นเดียวกับการใช้สำหรับกิจกรรมทางสังคมเชื่อมโยงด้านอุตสาหกรรม เช่น บ้าน ศาสนสถาน หรือ โรงเรียน...”

ข้อบ่งชี้ : มรดกอุตสาหกรรมประกอบด้วย แหล่ง โครงสร้าง ความสลัซซึชั่น พื้นที่ และภูมิทัศน์ เช่นเดียว เครื่องจักร วัตถุ หรือ เอกสารที่มีส่วนสัมพันธ์เป็นหลักฐานของอดีต หรือ ดำเนินงานกระบวนการอุตสาหกรรมการผลิต, การสกัดของวัตถุดิบ สิ่งที่แปรเปลี่ยนเป็นสินค้า รวมทั้งโครงสร้างพื้นฐานการขนส่งและพลังงาน

มรดกอุตสาหกรรมสะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงเชิงลึกระหว่าง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ในตำแหน่งของกระบวนการทางอุตสาหกรรม ขึ้นอยู่กับแหล่งทางธรรมชาติของวัตถุดิบ พลังงาน และการเชื่อมโยงการขนส่งส่วนผลิตและ จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของตลาด รวมทั้งวัตถุที่เป็นสินทรัพย์ (อสังหาริมทรัพย์และสังหาริมทรัพย์ และ สิ่งที่ต้องจำต้องไม่ได้เช่น ความรู้ทางเทคโนโลยี การบริหารงานและคนงาน สังคมเชิงซ้อน และมรดกทางวัฒนธรรม) ซึ่งเป็นรูปแบบวิถีชีวิตชุมชน และนำไปสู่การพัฒนาองค์การหลักเข้าสู่สังคมและโลกในปัจจุบัน

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พงศกร กัลยานุกูล (2548) ศึกษาเรื่อง”พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวนจังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทรา”(พงศกร กัลยานุกูล, 2548) โดยศึกษาพัฒนาการตั้งถิ่นฐาน บทบาทและความสำคัญของชุมชนตลาดคลองสวนทั้งในอดีตและปัจจุบัน รูปแบบการตั้งถิ่นฐานและปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน จากการศึกษาพบว่าพัฒนาการของชุมชนมีลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป โครงสร้างและองค์ประกอบส่วนใหญ่ของชุมชนได้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง และยังคงมีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ รูปแบบวิถีชีวิตรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบดั้งเดิมที่ขนานกับคลอง ระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม รวมทั้งอาคารบ้านเรือนยังคงรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชน คือ เรือนแถวริมน้ำ นอกจากนี้แล้วกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติศาสนาสามารถอยู่ร่วมกัน โดยมีตลาดเป็นศูนย์กลาง และศาสนสถานเป็นศูนย์กลางทางของชุมชน

ปนัดดา ทองภูเบศร์ (2548) ศึกษาเรื่อง “พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเก่าตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร” (ปนัดดา ทองภูเบศร์, 2546) โดยได้นำแนวคิดอิทธิพลปัจจัยของการตั้งถิ่นฐานของ Michael Car เป็นแนวคิดหลักในการศึกษาในครั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยอิทธิพลที่มีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานโดยกำหนดปัจจัย 4 ด้านคือ (1) สังคม / เศรษฐกิจ/การเมือง แบ่งเป็นประชากร นโยบายภาครัฐและเอกชน (2) อดีต คือประวัติศาสตร์ ภูมิหลัง สิ่งที่ตั้งจุด ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม (3) กายภาพ คือสภาพพื้นที่ การตั้งถิ่นฐานการใช้พื้นที่ องค์ประกอบชุมชน สถาปัตยกรรม (4) เทคโนโลยี คือโครงข่ายการคมนาคมขนส่ง สิ่งปลูกสร้าง รวมทั้งการนำแนวคิดองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง เพื่อวิเคราะห์ด้านเอกลักษณ์และรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปของย่านที่สำคัญ 4 ย่าน คือ ย่านตลาดเก่า ตลาดใหม่ ย่านพักอาศัยถนนเขาเงิน และย่านพักอาศัยฝั่งบางอีไร จากผลการศึกษาพบว่า ศูนย์กลางชุมชนเดิมตั้งอยู่ที่บางอีไรและบางขันเงินท่ามกลางพื้นที่สวนผลไม้ติดแม่น้ำหลังสวน บทบาทชุมชนในอดีตเป็นชุมชนท่าเรือขนส่งและมีเส้นทางรถไฟทำให้ชุมชนเปลี่ยนบทบาทเป็นจุดขนถ่ายสินค้าจากท่าเรือไปยังสถานีรถไฟ หลังการตัดถนนเชื่อมต่อทำให้เกิดการขยายตัวสู่ถนนสายหลัก ทำให้บทบาทเปลี่ยนแต่รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ การสร้างบ้านในพื้นที่สวน และอาคารบ้านเรือนที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมโบราณยังคงอยู่ แต่ปัญหาเกิดขึ้นกับพื้นที่บางส่วนคือสถาปัตยกรรมบางส่วนถูกบุกรุก หรือต่อเติมจนเสียหาย

พามิลา หะราร์กซ์ (2544) ศึกษาเรื่อง “วิวัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนกุฎีจีนและชุมชนวัดกัลยาณ์ กรุงเทพมหานคร” (พามิลา หะราร์กซ์, 2544) ได้นำแนวคิดของ Amos Rapoport เรื่องระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้ง มาประยุกต์ในการศึกษาครั้งนี้โดยเน้นการศึกษาการใช้พื้นที่สาธารณะเท่านั้น เพื่ออธิบายถึงวิวัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน 2 แห่ง พร้อมทั้งศึกษาลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ผลจากการศึกษาพบว่า ทั้งสองแห่งมีศาสนสถานเป็นศูนย์กลาง ใช้พื้นที่โล่งโดยรอบเป็นที่สำหรับทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ชุมชนกุฎีจีนมีสังคมเข้มแข็ง มากกว่าชุมชนวัดกัลยาณ์ซึ่งไม่มีการรวมกลุ่มอย่างเป็นระบบ เนื่องจากขาดความเชื่อมโยงของประชากรในพื้นที่ มีการอพยพเข้ามาเช่าบ้านอาศัยของคนต่างถิ่น มีการย้ายเข้าย้ายออกอยู่ตลอดเวลา ลักษณะทางสังคมก่อให้เกิดปัญหาสภาพแวดล้อมและปัญหาสังคมตามมา

อรุณวรรณ ศิริวิชิราภรณ์ (2550) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมชุมชนปากคลองวัดประดู่ จังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดราชบุรี” (อรุณวรรณ ศิริวิชิราภรณ์, 2550) โดยศึกษาประวัติศาสตร์ พัฒนาการการตั้งถิ่นฐานซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานตามแนวลำคลองต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำ การดำรงอยู่ซึ่งประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้น และสภาพแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรม ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่มากที่สุดคือลักษณะทางสังคม-วัฒนธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของ Amos Rapoport ที่อธิบายถึงการพิจารณาลักษณะทางวัฒนธรรมเชื่อมโยงไปถึงลักษณะทางกายภาพของชุมชน โดยปัจจัยอื่นๆที่มีผล ได้แก่ เครือข่ายลำน้ำที่ยังไม่ถูกทำลาย ขนาดและแนวเส้นทางโครงข่ายการสัญจรเหมาะกับสภาพพื้นที่

การถือครองที่ดินของคนในชุมชน การประกอบอาชีพดั้งเดิม กิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ โดยมีข้อเสนอแนะการส่งเสริมการรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนไว้อย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานของรัฐและประชาชนในท้องถิ่น

เพียรกานต์ วงศ์วานิชย์ศิลป์ (2550) ศึกษาวิจัยเรื่อง”แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนคลองบางน้อย จังหวัดสมุทรสงคราม” โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาศึกษาพัฒนาการ คุณค่า เอกลักษณ์และศึกษาความสัมพันธ์ สภาพปัญหา กิจกรรมทางเศรษฐกิจสังคม วิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาของชุมชน (เพียรกานต์ วงศ์วานิชย์ศิลป์, 2550)เพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูที่เหมาะสม สอดคล้องกับบทบาทของชุมชน ใช้วิธีการประเมินคุณค่าของ Heritage Council of Western Australia ร่วมกับการพิจารณาระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (CECS) แบ่งเป็น 3 ด้าน คือคุณค่าทางองค์ประกอบสุนทรียภาพ ด้านประวัติศาสตร์ และด้านสังคม-วัฒนธรรม พบว่าชุมชนคลองบางน้อย เป็นชุมชนริมน้ำที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์ทางด้านสุนทรียภาพ ด้านสังคม-วัฒนธรรม และด้านประวัติศาสตร์ เกิดจากพัฒนาการของพื้นที่ในช่วงเวลาที่ผ่านมา วิถีชีวิตเดิมอยู่ร่วมกับน้ำต่อมาเปลี่ยนการตั้งถิ่นฐานเป็นบนบก ส่งผลให้บทบาทและความสำคัญของชุมชนลดลง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ส่งผลกระทบและเกิดภาวะความเสี่ยงต่อการเสื่อมสลายของความเป็นชุมชนริมน้ำ และยังพบว่าชุมชนมีศักยภาพสูงในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้วยกัน การวิจัยนี้ได้เสนอแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูร่วมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน การจัดการกับมรดกทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยการใช้ที่ดินที่เหมาะสม การอนุรักษ์รูปแบบสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบของชุมชนริมน้ำ คลองรักษาสภาพแวดล้อมของคลองและภูมิทัศน์ชุมชน การจัดการและส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมทั้งการส่งเสริมความรู้ในการอนุรักษ์ชุมชนแก่ประชาชนในท้องถิ่น

วันวรร จະนุ (2551) งานวิจัยเรื่อง “วิถีเมือง วิถีคน ชุมชนที่แปรเปลี่ยนเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ของชุมชนคลองบางเขนและคลองเปรมประชากร” รวม 3 ชุมชนคือ ชุมชนตลาดบางเขน ชุมชนเทวสุนทร และชุมชนร่วมพัฒนา สามชุมชนนี้เรียกว่า “ชุมชนสี่แยกทางน้ำ” (วันวรร จະนุ, 2551)ในความหมายชุมชนของวัฒนธรรมร่วมกันที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ สังคมทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยการเรียบเรียงประวัติศาสตร์ชุมชน วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงและอัตลักษณ์ของชุมชนบริเวณสี่แยกทางน้ำ เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อให้ชาวชุมชนได้บันทึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเอง เก็บข้อมูลโดยการสังเกต วิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์ เขียนบรรยายเหตุการณ์ต่างๆตามช่วงเวลา พบว่าก่อนขุดคลองบางเขนมีความเป็นมายาวนาน หลังขุดคลองเปรมประชากรตัดกับคลองบางเขน เกิดเป็นสี่แยกทางน้ำ ทำให้ชุมชนเริ่มก่อตัว โดยกลุ่มชาวบ้านบุกเบิกและกลุ่มคนจีนรับจ้างขุดคลอง ชาวบ้านบุกเบิกบางส่วนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน บางส่วนเช่าที่จากเอกชน สำหรับคนจีนเกือบทั้งหมดอาศัยอยู่บนที่ดินเอกชน ส่วนที่ดินริมคลองเป็นของรัฐ ชุมชนสี่แยกทางน้ำค่อยๆ เจริญขึ้น ช่วง พ.ศ.2415 ถึง พ.ศ. 2484 จากการขยายทำนาและเกิดตลาดบางเขน เกิดโรงสี 2 โรง เกิดสถานที่ทางวัฒนธรรมต่างๆ มีการก่อตั้งอำเภอบางเขน สถานีอนามัย ฯลฯ ชุมชนสี่แยกทางน้ำกลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม เป็นยุคทอง ของคนทุ่งบางเขน

ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นคือ การเปลี่ยนแปลงการคมนาคม มีการสร้างถนนพหลโยธิน พ.ศ. 2484 อำเภอบางเขนย้ายออกไปอยู่ริมถนน บทบาทศูนย์กลางต่างๆ จึงค่อยๆลดความสำคัญลง ขณะเดียวกันชาวชุมชนขยายการค้าตามแนวของถนน เช่น สามแยกเกษตรฯ บางบัว สะพานใหม่ ดอนเมือง เป็นต้น หลัง พ.ศ. 2500 เป็นยุคแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีคนอพยพเข้ามา ชุมชนสี่แยกทางน้ำค่อยๆกลายเป็นชุมชนเมืองหลังจากนั้นค่อยๆเปลี่ยนเป็นชุมชนแออัดและขยายเข้ามาริมคลองและในคลองมากขึ้น เนื่องจากผู้อพยพเข้าในช่วงหลังนอกจากมีจำนวนมากขึ้น ส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อย ขณะเดียวกันชาวชุมชนที่มีฐานะค่อนข้างดีบางส่วนได้ย้ายออกไป หลังปีพ.ศ.2537 มีเหตุการณ์โลว์ชุมชนตลาดบางเขน เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับเอกชน ต่อมาภายหลังนโยบายของรัฐเข้ามามีบทบาทในชุมชนมากขึ้น เช่นนโยบายต่างๆของเขต โครงการบ้านมั่นคง

ศิริวรรณ ศิลพัชรนันท์ (2556) ศึกษาองค์ประกอบอัตลักษณ์ชุมชนริมน้ำ ในลุ่มน้ำแม่กลองและบางประกง มีดังนี้ คือ 1) ธรรมชาติ 2) ประชากร 3) สังคม 4) ที่อยู่อาศัย 5) โครงข่ายคมนาคม และได้สรุปองค์ประกอบของชุมชนที่ทำให้เกิดอัตลักษณ์ของชุมชนในคลองนครเนื่องเขต ประกอบด้วย 1) ธรรมชาติ คือ คลองนครเนื่องเขต ที่ราบน้ำท่วมถึง นาข้าว และพื้นที่น้ำจืด 2) ประชากร กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่พื้นที่นี้คือคนไทย จีน 3) สภาพสังคมและประวัติศาสตร์ สถานที่หรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของชุมชนที่ทำให้มีอาคารหรือสิ่งก่อสร้างในชุมชน คือ วัดชนะสงคราม ศาลเจ้าปูนเก้ากง ศาลเจ้าไทจ้อเอี้ย และวัดเขนทร์รอด 4) ที่อยู่อาศัยและองค์ประกอบอื่นๆ คือศูนย์ราชการ การศึกษา พาณิชยกรรม ระดับเทศบาล ตำบล อำเภอบางเขน และตลาดริมน้ำ 5) โครงข่ายคมนาคม ประกอบด้วยโครงข่ายทางน้ำ และโครงข่ายทางบก(ศิริวรรณ ศิลพัชรนันท์, 2556)

2.6 สรุปแนวคิดในการศึกษา

จากการได้แนวคิดและทฤษฎีเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาคั้งนี้ โดยประยุกต์จากองค์ประกอบการตั้งถิ่นฐานใช้ทฤษฎี Ekistics model ของ Doxidas เพื่อศึกษาพัฒนาการของลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ทำให้เกิดปัจจัยการตั้งถิ่นฐานทั้งการเลือกที่ตั้งและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงยุค มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม แบ่งปัจจัยการตั้งถิ่นฐานออกเป็น 2 ประเด็นได้แก่ (1) ปัจจัยการเลือกที่ตั้ง(2) ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยใช้แนวคิด องค์ประกอบการตั้งถิ่นฐาน 5 องค์ประกอบของ Doxidas มาวิเคราะห์ปัจจัยที่เกิดขึ้นดังกล่าว คือ (1) สังคม ประกอบด้วย นโยบายของรัฐ ทั้งด้านการชดเชยและการถือครองที่ดิน การพัฒนาทางด้านคมนาคม และพัฒนาการทางด้านอุตสาหกรรม (2) ธรรมชาติ ประกอบด้วย ภูมิประเทศ ทำเลที่ตั้ง และระบบนิเวศ (3) ที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย อาคารและสิ่งปลูกสร้าง (4) ประชากร ประกอบด้วยอัตลักษณ์ของกลุ่มสังคม คนไทยและคนจีน (5) โครงข่ายการคมนาคม ประกอบด้วยทางน้ำ และทางบก ซึ่งมีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน รวมทั้งสะท้อนบทบาทของชุมชนทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนที่เปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

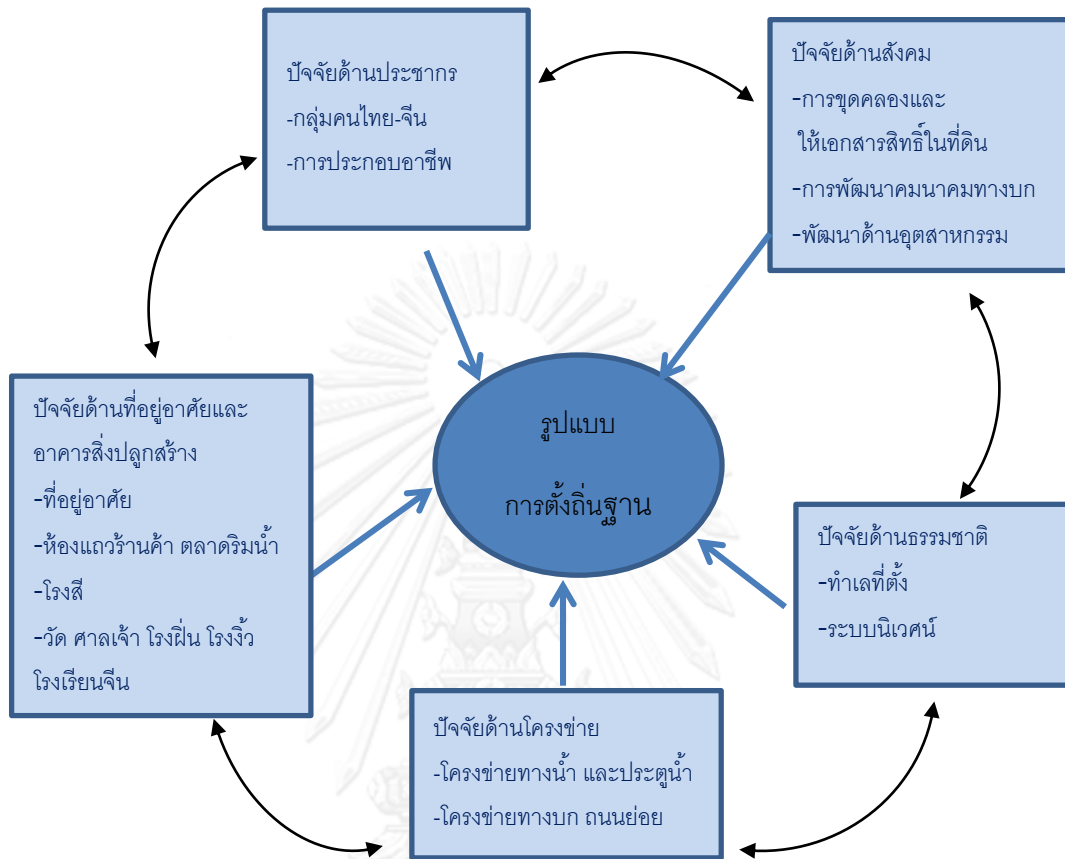
การทบทวนวรรณกรรมทั้งทฤษฎี แนวคิด งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านการตั้งถิ่นฐาน ใช้ฐานคิดทฤษฎี โครงสร้างหน้าที่นิยม มาร่วมอธิบายถึงปัจจัยที่เป็นเหตุของสิ่งที่เราจะศึกษา อาจสืบเนื่องมาจากหลากหลายปัจจัยที่ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานขึ้นและการเปลี่ยนแปลง ส่งผลเป็นอย่างไร วิเคราะห์ตามองค์ประกอบของปัจจัยแยกย่อยที่สำคัญที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต และสรุปบทบาท พร้อมข้อเสนอแนะ ดังนั้น สามารถสร้างกรอบแนวคิดเพื่อใช้ในการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย แบ่งได้ 3 ส่วนที่สำคัญ คือ

3.1.1 พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและพื้นที่โดยรอบ ใช้แนวคิดวิวัฒนาการ

เมือง (Urban Evolution) ของ Taylor (1962) และ Patrick (1977) โดยแบ่งช่วงระยะเวลาของเหตุการณ์ที่มีผลต่อองค์ประกอบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน Doxiadis (1996) (C.A. Doxiadis, 1977) คือ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มนุษย์ สังคม โครงสร้างทางกายภาพ และโครงข่าย ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลานั้นๆ

3.1.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชน โดยมีปัจจัยหลักคือนโยบายของรัฐ

และสภาพภูมิศาสตร์ การสัญจรทางน้ำ เศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยทั้ง 4 ล้วนส่งผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ โดยแสดงออกมาในรูปแบบของ การขยายตัวของ การตั้งถิ่นฐาน การใช้ที่ดิน มวลอาคาร แปลงที่ดินและการถือครอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลสำคัญในแต่ละช่วงเวลา ส่งผลถึงบทบาทชุมชนของแต่ละยุคด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 3.1 แผนภูมิกรอบแนวคิดในการวิจัย

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

3.2 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีอภิปรายผลแบบพรรณนา วิเคราะห์ข้อมูลจากแผนที่ เพื่อทำการวิเคราะห์และสรุปผลต่อไป โดยมีวิธีการดังนี้

3.2.1 ศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย

3.2.2 รวบรวมและศึกษาข้อมูลทั่วไป ทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยการเก็บข้อมูลจากปฐมภูมิและทุติยภูมิ ได้แก่เอกสารทางวิชาการ แผลภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่

3.2.3 เก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ สังเกตแบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์เชิงลึก รวบรวมจากคำบอกเล่าของคนในชุมชนตามยุคช่วงเวลาพร้อมนำเสนอข้อมูลด้วยตารางเหตุการณ์สำคัญ โดยแบ่งตามช่วงยุคพัฒนาการได้ 4 ช่วง คือ ยุคที่ 1 : ยุคบุกเบิก (พ.ศ. 2421 – 2495)
 ยุคที่ 2 : ยุคตลาดเฟื่องฟู (พ.ศ. 2496 – 2520)
 ยุคที่ 3 : ยุคการสัญจรทางน้ำเปลี่ยนเป็นทางบก (พ.ศ. 2521 – 2545)
 ยุคที่ 4 : ยุคฟื้นฟูตลาด (พ.ศ. 2546 – ปัจจุบัน)

3.3 แหล่งที่มาของข้อมูล

3.3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ (บุคคลสำคัญ) เช่น ผู้นำชุมชน กลุ่มสูงวัยดั้งเดิม สมาชิกกลุ่มชุมชน กลุ่มนักร้องเมืองท้องถิ่น เจ้าของกิจการ ใช้การสำรวจเบื้องต้นของชุมชนและคัดกรองเพื่อจัดกลุ่มครัวเรือนตามประเภทที่มีบทบาทในพื้นที่ตั้งแต่ยุคแรก และแยกย่อยการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเชื่อมโยงครัวเรือน ความสัมพันธ์เชิงพื้นที่เพื่อหาปัจจัยที่ส่งผลต่อไป

3.3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่โบราณ จากกรมแผนที่ทหาร และภาพถ่ายจากดาวเทียม (google earth) ของพื้นที่ศึกษา ผังชุมชน ข้อมูลทั่วจากศูนย์ข้อมูลชุมชน กองช่าง ของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต นโยบายของทางเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต และจังหวัดฉะเชิงเทรา ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และศูนย์วิทย-ทรัพยากรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดแห่งชาติ รวมทั้งการสืบค้นข้อมูลทางออนไลน์ และ e-book

3.4 การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล

3.4.1 หน่วยวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ครัวเรือน ในชุมชนตลาดนครเนื่องเขตโดยจัดแบ่งตามประเภทของตระกูลผู้บุกเบิก ตามช่วงรุ่น ที่มีผลต่อพื้นที่ เพื่อจำแนกตามแหล่งตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคน โดยกลุ่มตระกูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้มีจำนวน 15 ตระกูล แบ่งประเภทของตระกูลดังนี้

- (1) ตระกูลที่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน คือ ตระกูลอนันตชัย ตระกูลชัยวัฒน์ ตระกูลสายวาณิชย์ ตระกูลหยกอุบล ตระกูลนิโครธานนท์ ตระกูลตันสงวนวงศ์และสุวรรณธนโชติ ตระกูลเวียรศิลป์ และวรรณดิลก ตระกูลเจริญบุลย์วิวัฒน์ ตระกูลภัทรกุล ตระกูลอรธศิริปัญญา ตระกูลนาคมงคล
- (2) ตระกูลที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ คือ ตระกูลผักรักษ์ ตระกูลประเสริฐพันธุ์ ตระกูลกิติภักดี

3.4.2 การประมวลผล เป็นการนำข้อมูลเชิงสำรวจ และการสัมภาษณ์เชิงลึก นำมาจัดระเบียบ แบ่งประเภทของข้อมูล แยกย่อย ลักษณะทั่วไปด้าน สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ระบบเศรษฐกิจ กลุ่มสังคม ประเพณี/วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และนโยบายภาครัฐ เพื่อนำมาอธิบายเชิงพรรณนา รวมทั้งรูปแบบของแผนผังและแผนที่

3.4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งเป็น 3 ส่วนตามวิธีการศึกษาที่ได้กล่าวไว้ดังนี้

(1) พัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน ใช้วิธีการสืบค้นทางประวัติศาสตร์และสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งเป็น สภาพแวดล้อม สถาปัตยกรรมชุมชน โครงข่ายการเชื่อมโยง กิจกรรมทางเศรษฐกิจ และอัตลักษณ์กลุ่มสังคม ประเพณีวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ของพื้นที่ชุมชนและบริเวณโดยรอบ โดยใช้อภิปรายตามช่วงยุคเวลา พร้อมนำเสนอตาราง และแผนที่

(2) การวิเคราะห์ปัจจัยการเลือกที่ตั้งและการเปลี่ยนแปลง ใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis) การสำรวจหรือค้นหาว่าตัวแปรที่ศึกษาประกอบด้วยองค์ประกอบอะไรบ้าง นำมาแจกแจงข้อมูล ตารางของปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกที่ตั้งและการเปลี่ยนแปลง ใช้วิธีการสืบค้นจากสัมภาษณ์เชิงลึกโครงสร้างตระกูลของครัวเรือนกลุ่มศึกษา และค้นคว้าเอกสารอ้างอิงเพิ่มเติม ใช้สรุปผลบรรยายความสัมพันธ์ปัจจัยแต่ละองค์ประกอบกับลักษณะการตั้งถิ่นฐานระดับภาพรวมของชุมชนทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และระดับพื้นที่ย่อยของชุมชน แบ่งเป็นการใช้พื้นที่ อัตลักษณ์ของกลุ่ม และระบบกิจกรรม พร้อมทั้งการนำเสนอบทบาทปัจจุบันทั้งภายในชุมชนและภายนอกนอกชุมชน เพื่อนำเสนอสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะต่อไป

(3) ประมวลผล ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบัน และวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน และบทบาทของชุมชน

(4) สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

3.5 ขั้นตอนการวิจัย

3.5.1 สํารวจชุมชนเบื้องต้นเพื่อศึกษาชุมชนเพื่อสอบถามประเด็นในการตั้งคำถามงานวิจัย พร้อมทบทวนวรรณกรรมและศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.5.2 สร้างกรอบแนวความคิดในการวิจัย พร้อมทั้งกำหนดขอบเขตของงานและขอบเขตของพื้นที่ศึกษางานวิจัย

3.5.3 เก็บรวบรวมข้อมูล สัมภาษณ์เบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มตระกูลยุคบุกเบิก โดยใช้ Key performant ทั้งกลุ่มคนที่อยู่เดิม เจ้าหน้าที่เทศบาล ผู้ปกครองท้องถิ่น และใช้วิธีการ สัมภาษณ์แบบ Snow ball สืบประวัติในการเชื่อมโยงของกลุ่มตระกูลที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกและช่วงต่อมา

3.5.4 ค้นคว้า รวบรวมทั้งเรื่องของ ประวัติความเป็นมาทั้งภายในพื้นที่ และบริเวณรอบข้าง รวมทั้งนโยบายที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อเป็นฐานของมูลในการสืบประวัติ แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ ซึ่งจะใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในลำดับต่อไป

3.5.5 รวบรวมข้อมูลทั้งหมด ในส่วนของการสัมภาษณ์เชิงลึก สำหรับ 4 ตระกูลผู้บุกเบิก และตระกูลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

3.5.6 วิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งประเด็นเป็น 3 ส่วนคือ พัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน แบ่งเป็น 4 ช่วงยุค ปัจจัยของการตั้งถิ่นฐานในแต่ละยุคและบทบาทของชุมชนในแต่ละยุคที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่รอบข้าง ลักษณะการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบัน บทบาทและแนวโน้ม

3.5.7 สรุปผลการวิเคราะห์ และข้อเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาเชิงพื้นที่ของชุมชนในลำดับต่อไป

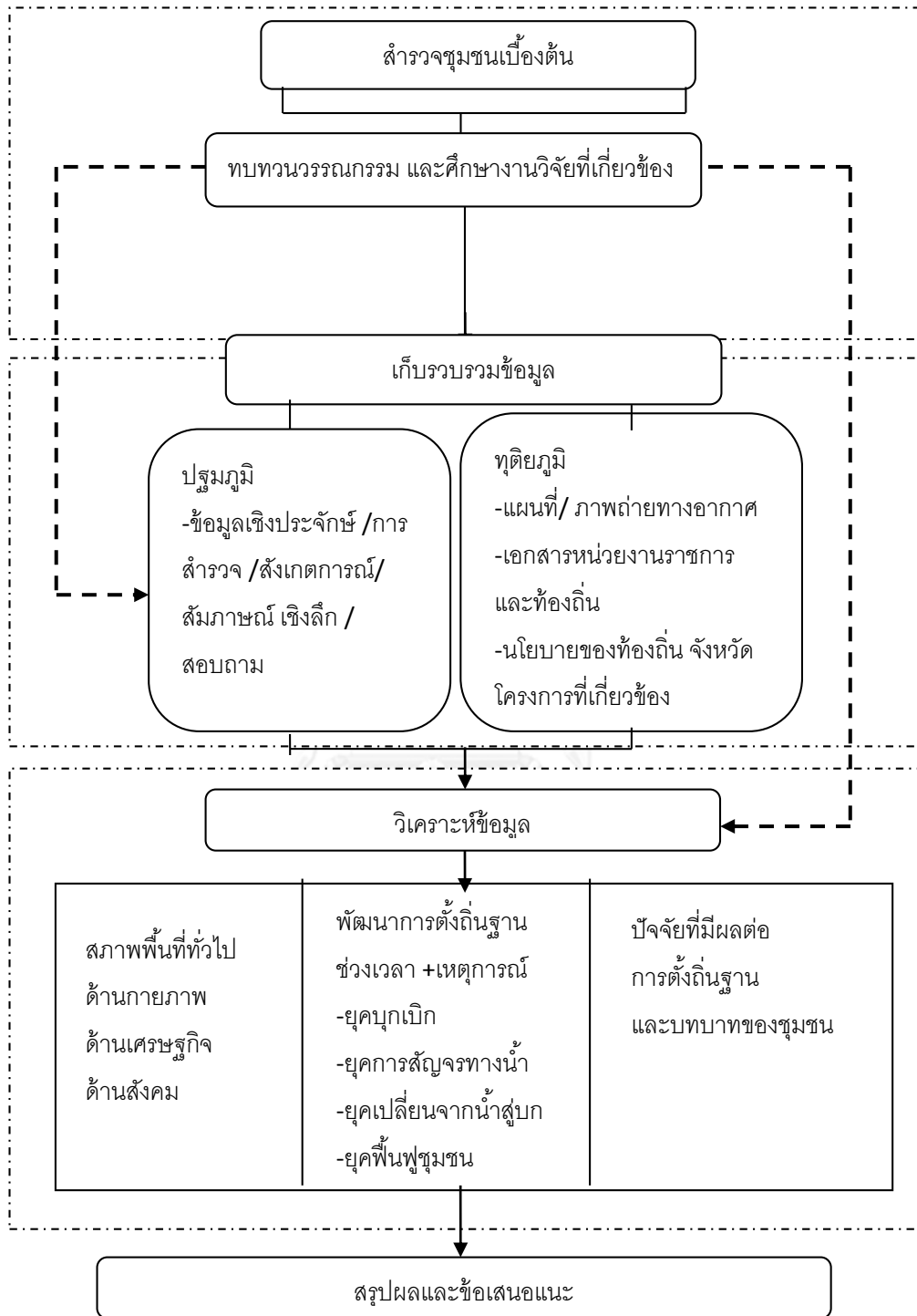
3.6 กรอบแผนงานดำเนินการศึกษางานวิจัย ตั้งแต่ ต.ค. พ.ศ. 2555 จนถึง พ.ค. พ.ศ. 2557 ตามภาพที่ 3.2

ลำดับ	แผนงาน	ต.ค.-ธ.ค. 2555	ม.ค.-มี.ค. 2556	เม.ย.-มิ.ย. 2556	ก.ค.-ก.ย. 2556	ต.ค.-ธ.ค. 2556	ม.ค.-มี.ค. 2557	เม.ย.-พ.ค. 2557
1	ค้นคว้าทางเอกสาร	←→	←→					
2	สำรวจชุมชนเบื้องต้น	←→	←→					
3	การเข้าร่วมสังเกตอย่างมีส่วนร่วม		←→	←→				
4	สัมภาษณ์เชิงลึก			←→	←→			
5	เก็บข้อมูลของการศึกษา และสัมภาษณ์เพิ่มเติม				←→	←→		
6	วิเคราะห์ ประมวลผล และเขียนรายงาน					←→	←→	
7	นำเสนอการศึกษาและปรับปรุงรายงาน							←→

ภาพที่ 3. 2 : แผนงานดำเนินการศึกษา

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปขั้นตอนในการวิจัยโดยดูจากภาพที่ 3.2 ดังนี้

ภาพที่ 3.3 : แผนภูมิแสดงขั้นตอนของการศึกษา

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

การศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต แบ่งเป็น (1) ด้านประวัติศาสตร์ (2) ด้านกายภาพคือลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ โครงข่ายทางน้ำและการคมนาคมทางบก การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร สาธารณูปโภคสาธารณูปการ สถานที่สำคัญ (3) ด้านเศรษฐกิจ ประเด็นหลักคือลักษณะทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ (4) ด้านสังคมและวัฒนธรรม โครงสร้างของประชากร กลุ่มสังคม ประเพณีวัฒนธรรม (5) ด้านการเมืองการปกครอง ที่บ่งบอกความเป็นวิถีชีวิตของชาวชุมชน โดยศึกษาข้อมูล สำนวณการมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ มีเนื้อหาดังต่อไปนี้

4.1 ประวัติศาสตร์พื้นที่ชุมชนและบริเวณรอบข้าง

ยุคก่อนประวัติศาสตร์ (ภารตี มหาชนธ์, 2554)พบแหล่งโบราณคดีบริเวณ “บึงไผ่ดำ” ตำบลศาลาแดง อ.บางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งมีอายุประมาณ 4,000 – 3,500 ปีมาแล้ว พื้นที่บริเวณนี้เป็นเนินดินมีน้ำทะเลล้อมรอบและพื้นที่ชายฝั่ง สภาพทั่วไปเป็นที่ลุ่มนาข้าว เดิมเป็นป่า ต่อมามีการขุดคลองผ่านได้แก่คลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต คลองแสนแสบ คลองนครเนื่องเขต และคลองหลอด พบโบราณวัตถุ จำนวนมากได้แก่ เศษภาชนะดินเผาเนื้อหยาบ เผาด้วยอุณหภูมิต่ำ ผิวภาชนะส่วนมากมีการตกแต่งด้วยลายเชือกทาบ และลายขูดขีด พบชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ซึ่งเป็นประเภทวัว ควาย และกวาง เปลือกหอยแครง หอยตลับ และหอยหนาม รวมทั้งพบขวานหินขัดสีเทาอมเขียว ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่มีวัฒนธรรม การทำเครื่องมือหินและทำภาชนะดินเผาใช้มีการล่าสัตว์และจับหอยทะเลมาเป็นอาหาร

เมื่อสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ช่วงรัชกาลที่ 3 คลองแสนแสบ (พิมพ์อุมา ไตสินธพ, 2548) มีบทบาทสำคัญคือ คลองสำหรับยุทธศาสตร์การส่งเสบียงอาหารและส่งกำลังในการสู้รบสงครามจากเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างราชสำนักสยามกับเจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์ (พ.ศ. 2373)เกิดสงครามใหญ่ มีผลให้บ้านเมืองภายใต้อำนาจเวียงจันทน์แยกเป็นอิสระและหันมายอมรับอำนาจไทย เหตุการณ์นี้กลายเป็นชนวนสงครามระหว่างอาณาจักรสยามกับเวียดนามที่เริ่มมีความเข้มแข็งพยายามแผ่ขยายอาณาเขตเข้ามายังดินแดนกัมพูชาและลาว ซึ่งไทยถือว่าเป็นประเทศราชของไทยจนเกิดสงคราม “อานามสยามยุทธ” (พ.ศ.2376-2390) เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้มีการขุดลอกคลองแสนแสบที่มีอยู่เดิมและขุดเชื่อมคลองแสนแสบต่อไป โดยแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงต้นเริ่มจากคลองมหานาคที่บริเวณวัดบรมนิวาสไปถึงคลองตัน ไม่ปรากฏปีที่ขุดเรียกว่า “คลองแสนแสบ” (ดูภาพที่ 4.1) ส่วนช่วงที่สองเริ่มจากบริเวณหัวหมากไปถึงบางขนาก เรียกว่า “คลองบางขนาก” ตั้งพระราชดำริของรัชกาลที่ 3 เกี่ยวกับการขุดคลองแสนแสบ(พิมพ์อุมา ไตสินธพ,2548;47) ความว่า

“...ครั้นมาถึงเดือนยี่ ขึ้นสี่ค่ำ ปีระกา นพศก จุลศักราช 1199 จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีพิพัฒนรัตนโกษา เป็นแม่กองจ้างจีนขุดคลอง ตั้งแต่หัวหมาก ไปถึงบางขนาก เป็นทาง 1,337 เส้น (53.48 กิโลเมตร) 19 วา 2 คอก ลึก 4 คอก กว้าง 6 คอก ขุดอยู่ถึงปีชวดโทศก ศักราช 1202 จึงสำเร็จ...”

ชื่อ “คลองแสนแสบ” มีความคิดเห็นจาก 2 ทาง คือ ทางแรกอาจจะมาจากสาเหตุบริเวณนั้นมีอยู่มาก กัดกันจนแสบไปเลย และความคิดจากหลักฐานการเดินทางของนายดี โอ คิง (D.O. King) นักสำรวจชาวอังกฤษ แห่งกรุงลอนดอน มีความตอนหนึ่งที่บรรยายเกี่ยวกับสภาพภูมิประเทศ(สฤณี ญัฐพลวัฒน์,2541;47) มีความว่า

“...คลองนี้มีความยาว 55 ไมล์ เชื่อมนครกรุงเทพฯ กับแม่น้ำบางปะกง ผ่านบริเวณที่ราบชนบทซึ่งใช้สำหรับการเพาะปลูกข้าว โดยเฉพาะคนพื้นเมืองเป็นคนเชื้อสายมาเลย์ เช่นเดียวกับชาวสยามอื่นๆ พื้นบ้านของคนเหล่านี้ทำด้วยไม้ไผ่ยกขึ้นสูงจากพื้นประมาณ 4 ฟุต เลื้อยผ้าที่สวมใส่เป็นผ้ารัดเอวธรรมดาๆ และไม่ว่าพวกเขาจะทำอะไรอยู่ที่ตามมือข้างหนึ่งจะต้องใช้ปัตดุงเสมอ...”

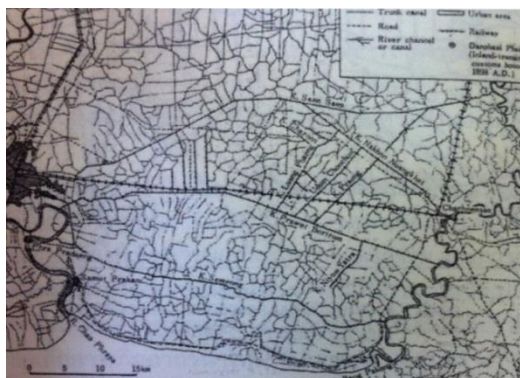
ภาพที่ 4. 1 : (ซ้าย) สภาพคลองแสนแสบในอดีต (ขวา) วิถีชีวิตริมคลองแสนแสบใน

ที่มา : [Pendleton, Robert Larimore, 1890-1957](#)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริส่งเสริมการทำนาของราษฎรด้วยการขุดคลองเพื่อบำรุงการเพาะปลูก และอาศัยเป็นเส้นทางขนส่งลำเลียงสินค้าข้าว ในยุคที่เผชิญกับการล่าอาณานิคม รัฐมีนโยบายในการขุดคลอง คลองแรกขุดคือคลองเปรมประชากร (พ.ศ. 2412) เริ่มตั้งแต่คลองผดุงกรุงเกษม หน้าวัดโสมนัสวิหาร เพื่อย่นระยะทางการคมนาคมระหว่าง จังหวัดอยุธยากับกรุงเทพฯ การขยายพื้นที่เพาะปลูกแต่ไม่สามารถพัฒนาพื้นที่สองฝั่งคลองให้เป็นที่นาตามเป้าหมายได้ เพราะราษฎรและข้าราชการจับจองที่นาตามใจชอบมากเกินไป กำลังที่จะทำนาให้เต็มเนื้อที่ได้ ส่วนราษฎรที่ต้องการทำนาจริงๆ ไม่สามารถเข้าไปจับจองได้เพราะเกรงกลัวบาปมี

ดังนั้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้ออกประกาศพระราชบัญญัติ “ประกาศขุดคลอง เมื่อพ.ศ. 2420” คลองนครเนื่องเขตเป็นคลองแรกที่มีการใช้ประกาศนั้น กำหนดว่า “ราษฎรที่ต้องการพื้นที่ทำนา จะต้องออกเงินช่วยค่าขุดคลอง ส่วนผู้ที่ยากจนให้ออกแรงช่วยแทน หากราษฎรคนใดปล่อยพื้นที่ที่จับจองให้ว่างเปล่าครบกำหนด 5 ปี รัฐจะเรียกที่นั้นคืน” นอกจากนี้เพื่อสนับสนุนให้ราษฎรบุกเบิกที่ทำนามากขึ้น รัฐบาลจึงงดเว้นค่านาและค่าสมพัตสร 3 ปี ต่อมาคลองที่รัฐให้ราษฎรช่วยออกเงินค่าจ้างขุดเรียงลำดับ ดังนี้ (1) คลองประเวศบุรีรมย์ ขุดพ.ศ. 2421 (2) คลองทวีพัฒนา ขุดพ.ศ. 2421 (3) คลองนราภิรมย์ ขุดพ.ศ. 2421 (4) คลองเปรมย์ ขุดพ.ศ. 2429 (5) คลองนิมยตรา ขุดพ.ศ. 2441 (6) คลองไผ่สิงโต ขุดพ.ศ. 2446

คลองแสนแสบเมื่อเชื่อมกับคลองนครเนื่องเขต (ดูภาพที่ 4.2) จึงเป็นคลองหลักสำคัญสำหรับการคมนาคมขนส่งจากตัวเมืองฉะเชิงเทรา – กรุงเทพฯ และการเปิดพื้นที่ทางเกษตรกรรมเพิ่มขึ้น

ภาพที่ 4.2 : โครงข่ายคลองธรรมชาติและคลองขุดทางตะวันออกของกรุงเทพฯ

ที่มา : Tanabe,1977 : 62 (อ้างถึงใน ศิริวรรณ ศิลพัชรินทร์,2556:8)

ข้าว เป็นพืชเศรษฐกิจของไทยตั้งแต่เข้าสู่สันติสัญญาเบาวริง (พ.ศ.2398) จนเมื่อถึงช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ข้าวเริ่มมีบทบาทเข้ามาแทนที่การค้าน้ำตาลที่เสื่อมลงในปลายปี 2410 และข้าวได้กลายเป็นสินค้าที่ทำรายได้หลักให้แก่ประเทศ ปริมาณส่งออกเพิ่มขึ้นถึง 25 เท่าในระยะเวลาเพียง 50 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2393 – 2443 ทำให้แนวคิดในการขุดคลองเปลี่ยนชุดเพื่อคมนาคมเพียงอย่างเดียวเป็นชุดเพื่อคมนาคมและการเกษตรควบคู่กันไป ด้วยเหตุนี้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลอง เพื่อการคมนาคมและการขยายพื้นที่เพาะปลูกเป็นสำคัญ ดังนั้นมีพระบรมราชโองการดำรัสให้สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ แต่งตั้งเจ้าพนักงานขุดคลอง ตั้งแต่ศาลากลางคลองแสนแสบตรงไปถึงปลายคลองท่าไข่ แขวงเมืองฉะเชิงเทรา ซึ่งสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ตั้งให้พระชลธารวินิจฉัยเป็นแม่กองได้ลงมือขุดตั้งแต่วันพุธเดือน 7 แรม 1 ค่ำ ปีชวด อัฐศกศักราช 1238 ตรงกับปีพ.ศ. 2419 ถึงวันพุธ เดือน 3 แรม 10 ค่ำ ปีฉลู นพศกศักราช 1239 ตรงกับปีพ.ศ.2420 แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิเศษไชยชาญผู้ว่าราชการเมืองฉะเชิงเทรา จัดการเป็นพระราชพิธีเปิดคลอง ณ วันพุธ เดือน 4 แรม 2 ค่ำ ปีฉลู นพศกศักราช 1239 วันรุ่งขึ้นอ่านประกาศพระบรมราชโองการเปิดคลองนี้เป็นพระฤกษ์ให้มหาชนไปมาต่อไป พระราชทานนามว่า“คลองนครเนื่องเขตต์” (พิมพ์อุมา ไทสินธพ,2548) ซึ่งมีความหมายว่าสุดเขตพระนคร เป็นคลองยาว 530 เส้น 10 วา หรือ 21.2 กิโลเมตร

กว้าง 6 วา ลึก 4 ศอก เนื้อที่นาสองฝั่งคลอง 32,400 ไร่ สิ้นพระราชทรัพย์ 924 ชั่ง 5 ตำลึง หรือ 73,940 บาท ในอดีต เมื่อครั้งแรกเริ่ม ที่ตั้งเดิมของ วัดชนะสงคราม (ศูนย์กลางข้อมูลทางวัฒนธรรม ,2556 : ออนไลน์) อยู่บริเวณศาลเจ้าปูนเก่ากึ่งในตลาดนครเนื่องเขตในปัจจุบัน โดยวัดเริ่มก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2365 เป็นที่ดินของอุบาสิกาสร้อย ซึ่งศรัทธาต่อพระรูดงค์ที่ได้จาริกมาปลุกปลอบในบริเวณนั้น จึงได้ออกปากถวายที่ดินแก่พระรูดงค์รูปนั้น แต่พระรูดงค์ จะต้องจาริกไปที่อื่น จึงได้ถวายที่ดินแปลงนี้ กับวัดปากคลอง วัดปากคลองจึงได้ย้ายวัดมาตั้งใหม่ในบริเวณนี้ โดยได้สร้างเสนาสนะ กุฏิ ที่พักสงฆ์ ขึ้น โดยเป็นอาคารไม้หลังคาจาก ดูไม่ค่อยแน่นอนหนา ชาวบ้านผ่านไปมาก็ออกปากบอกกวัดนี้ว่า สงสาร จึงเรียกกันติดปากว่า "วัดสงสาร" ต่อมาช่วง พ.ศ. 2464 วัดได้ย้ายมาอยู่ริมคลองและได้สร้าง อุโบสถเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กในที่ตั้งวัดชนะสงครามในปัจจุบัน ต่อมาเมื่อมีการตั้งหลักปักฐานชุมชน คนจีน พบว่ามีองค์ประกอบของชุมชนที่แสดงถึง

จากนโยบายของรัฐบาลข้างต้น ทำให้เกิดการเปิดพื้นที่จับจองที่นาของราษฎรเพิ่มขึ้น เป็น เหตุผลหนึ่งที่ดินส่วนใหญ่ในเขตเทศบาลฯเป็นที่เอกชน การจับจองที่ดินสองขาของคลองทำให้ทั้งกลุ่ม ราษฎรที่มีฐานะก็จับจอง เมื่อชุดคลองสภาพการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเป็นแนวยาวตามลำคลองนคร เนื่องเขต ดังปรากฏกฎในพระราชบัญญัติในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งเสด็จ กลับจากการประพาสเมืองฉะเชิงเทราเพื่อเปิดทางรถไฟสายตะวันออกถึงฉะเชิงเทรา(นิตยสารที่นี้ 8 ไร่และสมาคมชาวฉะเชิงเทรา,2551)

“...เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ.๒๔๕๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ออกเรือ ๒ โมงกับ ๑๙ นาที เข้าประตูน้ำไม่ช้าเหตุด้วยเป็นเวลา น้ำขึ้นเปิดน้ำ ไม่ถึงคอกได้ระดับ ตามทางแต่งเครื่องบูชาเสียแล้ว ข้อที่กรมรุพงษ์คิดจะปิดนั้น ไม่มีตจจนพลวงน้ำในคลองจับตลิ่งเป็นตะไคร้เหตุด้วยน้ำขังมีเรือนฝากระดาน รายๆ ไปมาก ระยะต้นนี้ที่มากที่สุดบ้านท่าไข่ หมู่ที่ 9 พื้นเป็นท้องนามีสะแกราย ๕ โมงเช้าหยุดวัดสงสารทำครวที่ศาลาริมน้ำ มูลเหตุแห่งชื่อวัดสงสารว่ามีกะฎี หลังเดียว ราษฎรศรัทธามาสร้างเพิ่มเติม “สงสารจริงๆ” ปิติ “ไม่ใช่สังสาร” กรมดำรงใจทศขึ้นว่า ถ้าจะเติมหน้าชื่อว่าวัดแสนสงสาร พระจะเอาหรือไม่ เราเป็นผู้ตอบแทนพระว่าไม่เอา “จะเอาสุดสงสาร” เพราะได้ทิ้งสังสารด้วย ออกเรือบ่าย 2 โมง อันที่จริงมีลมไม่สู้ร้อนวัดสงสารนี้อยู่ตำบลเนื่องเขตต์ เห็นจะยืมมาจากท้ายชื่อคลองนคร (เนื่องเขตต์)

พ้นจากวัดสงสารมาไม่เท่าไรถึงตำบลเรียกว่า สีแยกท่าไข่ มีเรือนโรง ปลุกตึกๆกัน ตลอดจนมีตลาดขายเครื่องชำและของสด ที่ท้ายตลาดพบเรือ ชุดคลองได้หยุดเรือให้เขาเปิดเครื่องดู เครื่องนี้เป็นอย่างที่เรียกว่า “เดรดยิง” หรือที่กรมคลองเรียกว่าชำระคลอง ไม่ใช่ชุดดังตักอย่างเครื่องชุดธรรมดา แต่ ข้างเหนืมีท้อเหล็กวางบนท่อนเหล็ก ๒ ท่อนเป็นท่อนๆ ต่อกันไปขึ้นตลิ่ง เครื่องจักร พ่นน้ำเลนขึ้นบนตลิ่ง มีไหลกลับลงมาที่ริมท่อนนั้นเองเสมอบางทีก็หักออกทางอื่น ต้องเอะอะเอากระดานกัน ฝรั่งเศสเป็นนายงานแก้วว่าที่แห่งนั้นตลิ่งข้างในสูง โคลน จึงได้ไหลกลับออกมามาก ถ้าทำการอย่างดีได้เป็น ๘๐ เมตรใน ๒๔ ชั่วโมง

แต่เรือลำอื่นที่มีกำลังมากกว่านี้ทำได้มากกว่าซึ่งจะได้เห็นต่อไปข้างหน้า เครื่องอันนี้ถ้าตลิ่งสูงเป็นอันทำอะไรไม่ได้ แต่คลองที่ปิดแล้วเช่นนี้ตลิ่งไม่สูงถึงคอกหนึ่ง ยังร้องว่าลำบากเสียแล้ว...”

ข้อความดังกล่าวทำให้มองเห็นภาพความคิดคักของตลาดน้ำในสมัยก่อนได้อย่างดียิ่ง บริเวณที่เกิดการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในยุคแรกๆ อยู่บริเวณชุมชนสวนมะม่วงและชุมชนโรงหมูของสองฝั่งคลองนครเนื่องเขต ส่วนพื้นที่ด้านบนคือบริเวณคลองขวางบน-ล่าง พื้นที่รอบชุมชนในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ครอบครัวของคนไทยที่เป็นเกษตรกรดั้งเดิมนิยมสร้างบ้านในพื้นที่นาของตน ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีในประเทศเพิ่มมากขึ้น เกิดระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการเพิ่มขึ้น เช่นการปั่นไฟ ป้อน้ำมัน ไปรษณีย์ รวมทั้งร้านค้าทอง ร้านตัดผม ร้านค้าต่างๆ และโรงสีข้าว ทำให้เกิดตลาดการค้าและบริการซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนจีนและคนจีนที่ตั้งครอบครัวกับคนไทย โดยร้านค้าต่างๆ ให้บริการทั้งคนภายในพื้นที่และคนนอกพื้นที่ที่แวะเวียนเป็นจุดแวะพัก ในเส้นทางสัญจรของพื้นที่ ดังคำบอกเล่าว่า “เรือที่วิ่งในตอนกลางคืนจะออกจากท่าทั้งที่แปดริ้วและกรุงเทพฯ ตอน 6 โมงเย็น เรือจากแปดริ้วจะมาถึงสี่แยกท่าไข่ เนื่องเขตนี้นาว 3 ทุ่มชาวบ้านจะเรียกว่า เรือตี 9 เรือแวะให้ผู้โดยสารซื้อของกิน เช่น ข้าวต้ม กาแฟ และเข้าห้องน้ำ แล้วเดินทางต่อไปถึงกรุงเทพฯ เข้าพอดี ส่วนเรือที่ออกจากกรุงเทพฯ ก็จะมาถึงสี่แยกท่าไข่ เนื่องเขตเวลาตี 5 ก็พอดีผู้โดยสารหิว เรือจะแวะให้ผู้โดยสารซื้อหาบาทงอก ขนมครก กาแฟ รองท้องและเข้าห้องน้ำ แล้วจึงไปต่อ ถึงแปดริ้วเอา 8-9 โมงเช้า” ทำให้มองเห็นภาพการเป็น จุดแวะพักของการเดินทางข้ามตัวเมืองได้เป็นอย่างดี

4.2 ลักษณะทางด้านกายภาพ

4.2.1 ที่ตั้งของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต มีพื้นที่ประมาณ 1.5 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ในตำบลคลองนครเนื่องเขต ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของหมู่ 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 และ 14 ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ใกล้กับถนนสุวินทวงศ์ (สายมินบุรี-ฉะเชิงเทรา) โดยแยกจากถนนสุวินทวงศ์เข้าไปประมาณ 500 เมตร การสัญจรไป-มา สามารถเดินทางติดต่อกับอำเภอเมืองฉะเชิงเทราและกรุงเทพฯ ได้โดยทางรถยนต์ ระยะห่างจากเทศบาลฯ ถึงอำเภอเมืองฉะเชิงเทราประมาณ 15 กิโลเมตรและห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 60 กิโลเมตร การคมนาคมทางน้ำมีลำคลองสายสำคัญๆ ที่ไหลผ่าน ได้แก่ คลองนครเนื่องเขต คลองขวางบน คลองขวางล่าง การคมนาคม มีถนนสายหลักที่สำคัญ ได้แก่ ถนนสุขาภิบาล 1 และ 2 (เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต ,2554) อาณาเขตของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต มีดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อ	ตำบลโพรงอากาศ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา
ทิศใต้	ติดต่อ	ตำบลวังตะเคียน
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	ตำบลบางขวัญ และตำบลท่าไข่
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	ตำบลหนามแดง

ปัจจุบันได้แยกชุมชนจากเดิม 2 ชุมชน เป็น 4 ชุมชน (ดูภาพที่ 4.3) ได้แก่ 1) ชุมชนนครเนื่องเขต ได้แก่ หมู่ 7 และหมู่ 9 2) ชุมชนสวนมะม่วง ได้แก่ หมู่ 10 และหมู่ 11 3) ชุมชนโรงหมู ได้แก่ หมู่ 6 หมู่ 8 และหมู่ 12 4) ชุมชนคลองขวางบน ได้แก่ หมู่ 13 และหมู่ 14 จำนวนหมู่บ้านบางส่วนในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต ทั้งหมด 9 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 6 : บ้านคลองนครเนื่องเขต	หมู่ที่ 7 : บ้านวัดชนะสงคราม
หมู่ที่ 8 : บ้านคลองนครเนื่องเขต	หมู่ที่ 9 : บ้านคลองนครเนื่องเขต
หมู่ที่ 10 : บ้านคลองขวางล่าง	หมู่ที่ 11 : บ้านคลองนครเนื่องเขต
หมู่ที่ 12 : บ้านสี่แยกท่าไข่	หมู่ที่ 13 : บ้านสี่แยกท่าไข่
หมู่ที่ 14 : บ้านคลองนครเนื่องเขต	

4.2.2 สภาพภูมิอากาศ มีลักษณะทั้ง 3 ฤดู คือ ในฤดูร้อนมีอุณหภูมิค่อนข้างสูง ในฤดูฝนมีฝนตกชุกและลมแรง ในฤดูหนาวมีอากาศหนาว

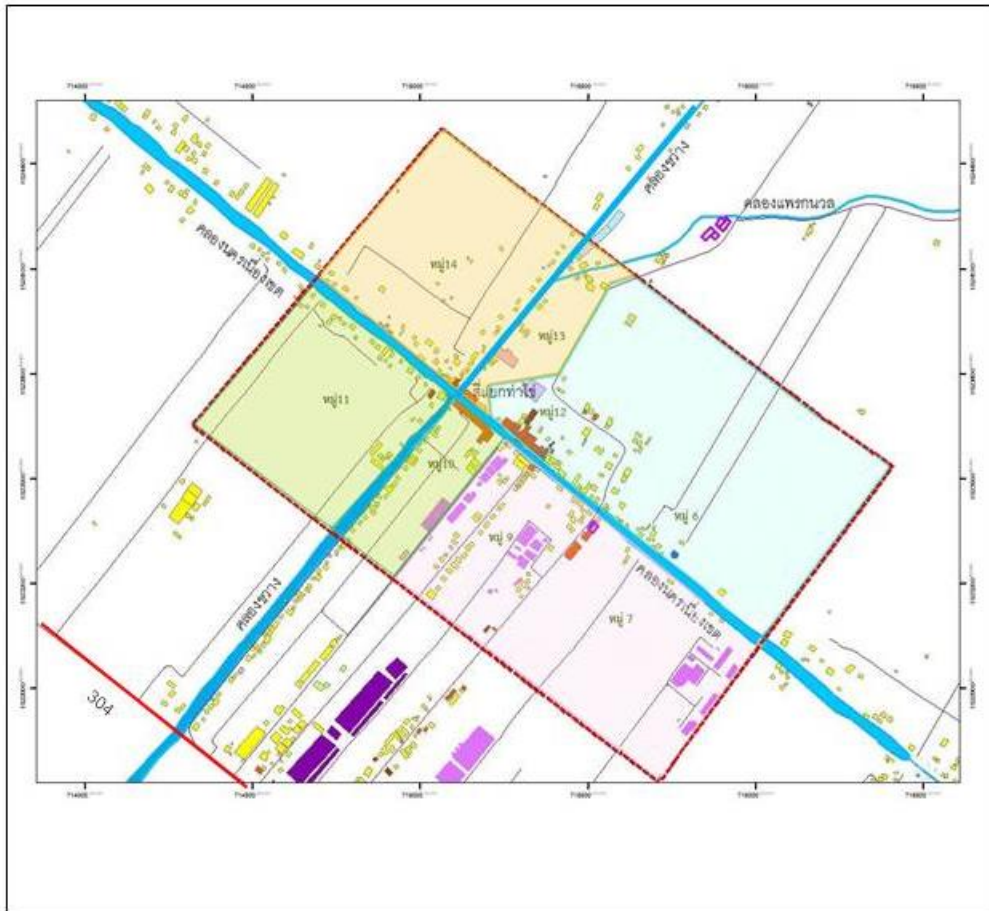
4.2.3 สภาพภูมิประเทศ เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต ตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก มีลำคลองไหลผ่านกลางเทศบาล คือ คลองนครเนื่องเขต และคลองขวาง ซึ่งอยู่ในแม่น้ำบางปะกง

- ระบบคลองของพื้นที่ และความสำคัญ (ดูภาพที่ 4.4)

คลองนครเนื่องเขตไหลผ่าน บริเวณ หมู่ 6,7,8,9,10,11,12,13 ตำบลคลองนครเนื่องเขต อำเภอเมืองฯ จังหวัดฉะเชิงเทรา ยาวประมาณ 1,400 เมตร กว้างเฉลี่ยประมาณ 30-40 เมตร ส่วนคลองขวางไหลผ่าน บริเวณ หมู่ 10,11,13,14 ตำบลคลองนครเนื่องเขต อำเภอเมืองฯ จังหวัดฉะเชิงเทรายาวประมาณ 1,080 เมตร กว้างเฉลี่ยประมาณ 30-40 เมตร พื้นที่ดังกล่าวอยู่ในเขตชลประทาน สามารถส่งน้ำในฤดูฝน ประมาณ 496 ไร่ ฤดูแล้ง ประมาณ 300 ไร่ ความจุสูงสุด 1,590,000 ลบ.ม. และมีน้ำตลอดปี ประมาณ 50 ไร่ กล่าวโดยสรุปว่า พื้นที่รับประโยชน์ในการชลประทานใน ฤดูฝน ประมาณ 496 ไร่ ฤดูแล้ง จำนวนประมาณ 300 ไร่

- การใช้ประโยชน์แหล่งน้ำ

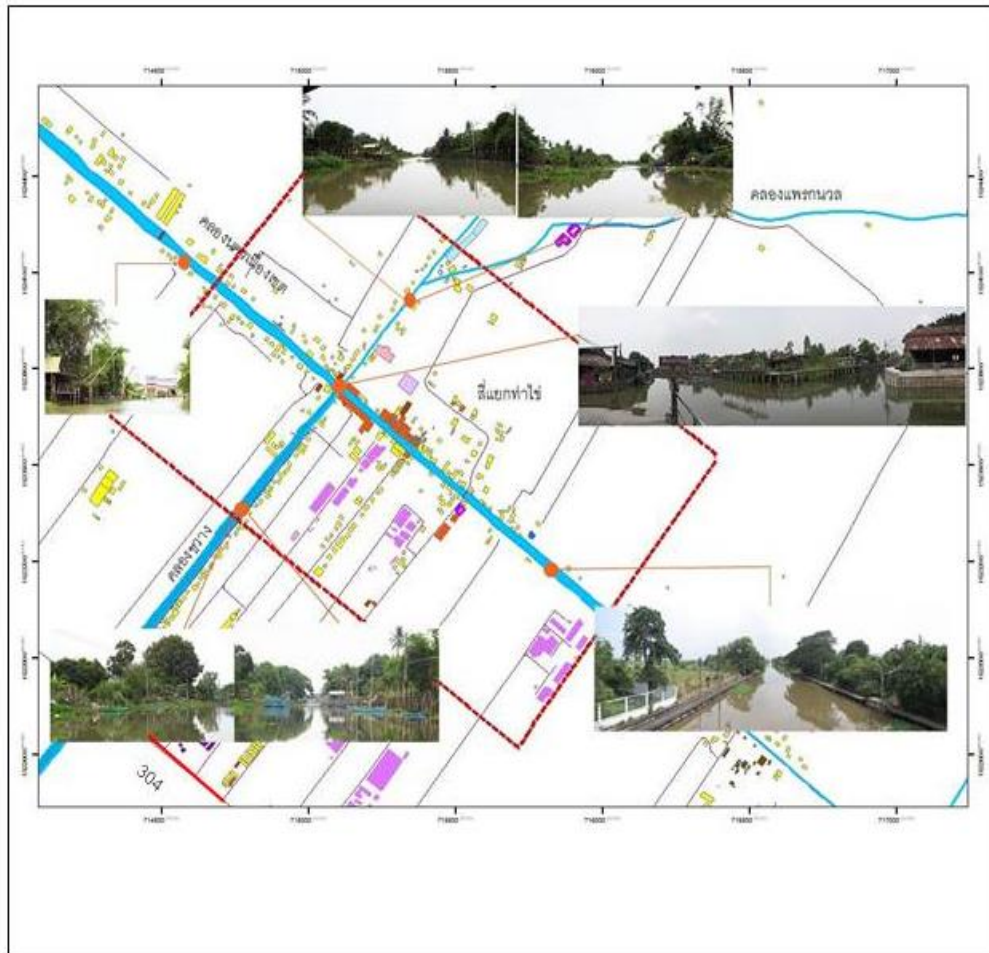
คลองสายหลัก คือคลองนครเนื่องเขต คลองขวาง ต่อยาวถึงคลองเป็ริง ส่วนใหญ่เป็นการใช้น้ำเพื่อการชลประทานทางการเกษตร เลี้ยงปลาในกระชังเป็นหลัก ส่วนคลองย่อยเป็นคลองที่ส่งต่อไปยังพื้นที่เกษตรกรรม เช่นคลองแพรกนวล การใช้สัญจรในคลองสายหลักในปัจจุบันยังมีบ้าง บางครัวเรือนจะเห็นได้จากบางบ้านมีท่าจอดเรือ หรือทำน้ำผูกเรือไว้ด้านหน้าริมฝั่งคลอง ซึ่งไม่มากเมื่อเทียบกับในอดีต และยังมี การใช้ประโยชน์ของคลองในปัจจุบันสำหรับการเกษตรกรรม ประมงน้ำจืด การคมนาคมขนส่ง ปศุสัตว์ การอุตสาหกรรม และอุปโภคบริโภค เป็นหลัก

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 4.3 : แผนที่ขอบเขตชุมชนของพื้นที่ศึกษา

<p>สัญลักษณ์ :</p> <ul style="list-style-type: none"> ชุมชนสวนมะม่วง หมู่ที่ 10 และ 11 ชุมชนโรงหมู หมู่ที่ 6, 8 และ 12 ชุมชนคลองขวาง หมู่ที่ 13 และ 14 ชุมชนนครเนื่องเขต หมู่ที่ 7 และ 9 ทางหลวงหมายเลข 304 เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต 	
<p>ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต, 2556</p>	 <p>น.ส.วิภาวรรณ ทอชัยยศ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 4. 4 : แผนที่โครงข่ายเส้นทางน้ำ

สัญลักษณ์ :

- คลองสายหลัก คือ คลองนครเนื่องเขตและคลองขวาง
- คลองสายย่อย คือ คลองแพรงนวล
- ทางหลวงหมายเลข 304
- เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต ,2556

น.ศ. วิภาวรรณ ทองย้อย
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2.4 การคมนาคมและการเชื่อมต่อทั้งภายในพื้นที่และภายนอกพื้นที่

● ระบบถนนภายในพื้นที่เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต มีถนนเชื่อมต่อภายในพื้นที่จำนวน 9 เส้นทาง มีดังต่อไปนี้ คือ (ดูภาพที่ 4.5 และ 4.6)

(1) ถนนเข้าชุมชนหมู่ที่ 11 เป็นถนนลาดยางทางเข้าซอยคลองนครเนื่องเขต 26 ทางเข้าชุมชนสวนมะม่วง หมู่ที่ 11

(2) ถนนทางเข้าศาลเจ้าปูนแก้ว หมู่ที่ 10 เชื่อมต่อกับห้องแถวร้านค้าริมน้ำ ซึ่งเป็นถนนส่วนบุคคล

(3) ถนนสุขาภิบาล 1 เป็นถนนทางเข้าหลักของตลาดโบราณนครเนื่องเขต

(4) ถนนทางเข้าหมู่ที่ 9 (ถนนศรีหม่น) เป็นถนนส่วนบุคคล อีก 1 เส้นทางถนนในการเข้าตลาดโบราณนครเนื่องเขต ด้านห้องแถวริมน้ำของตระกูลวรรณดิลก และเวียรศิลป์

(5) ถนนทางเข้า โรงงานบุทริกซ์ เป็นถนนเอกชนทางเข้าของโรงงานโดยเฉพาะ

(6) ถนนสุขาภิบาล 2 เป็นถนนคอนกรีตข้ามสะพานคลส. (สะพานปูน) ไปยังหมู่ที่ 8 , 12 และ หมู่ที่ 13 ด้านในของชุมชน

(7) ถนนทางเข้าศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย เป็นถนนลูกรัง สามารถเข้ามาสักการบูชาศาลเจ้าและต้นไทรใหญ่ 100 ปี ฝั่งตลาดชุมชนโรงหมู

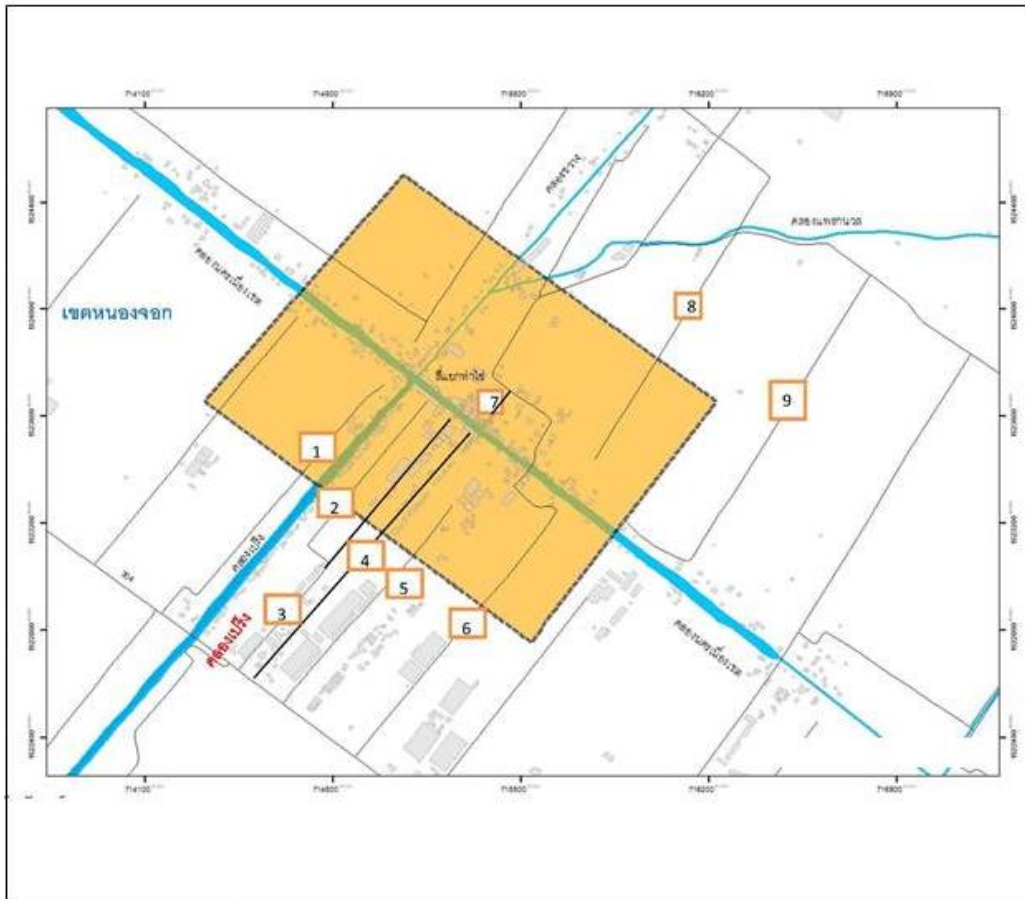
(8) ถนนส่วนบุคคล ทางเข้าหมู่ที่ 8

(9) ถนนทางเข้าสถานีอนามัย เป็นทางเข้าชุมชนของหมู่ที่ 8 และเป็นถนนทางเข้าในการใช้บริการสถานีอนามัยของเทศบาลฯ

ภาพที่ 4. 5 : (ซ้ายบน) ถนนทางเข้าหมู่ที่ 11 (ซ้ายกลาง) ถนนสุขาภิบาล 1 (ซ้ายขวา) ถนนทางเข้าหมู่ที่ 9 (ถนนศรีหม่น) (กลางล่าง) ถนนทางเข้าสุขาภิบาล 2

ที่มา : ผู้วิจัย 2556

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 4.6 : แผนที่โครงข่ายระบบขนส่งการคมนาคมภายนอก

- สัญลักษณ์ :
- 1 ถนนทางเข้าหมู่ 11 2 ถนนทางเข้าศาลโทจ้อเอี้ย 5 ถนนทางเข้าโรงงานนุทริกรีช
 - 3 ถนนสุขาฯ 1 (ทางเข้าศาลาเทียบเรือ) 4 ถนนทางเข้าหมู่ 9
 - 6 ถนนสุขาฯ 2 7 ถนนทางเข้าศาลเจ้าปูนถ้ำกั้ง 8 ถนนส่วนบุคคล
 - เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต 9 ถนนทางเข้าศูนย์สุขภาพฯ

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต ,2556

น.ส.วิไลวรรณ พงษ์ชัย
 ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- การเชื่อมต่อภายในพื้นที่ด้วยทางเดินเท้าและสะพานข้ามคลอง

1. ทางเดินเท้าริมคลอง มีทางเดินเท้าเลียบบคลองเชื่อมยังชุมชนต่างๆภายในพื้นที่ดังต่อไปนี้ (ดูภาพที่ 4.7)

1.1 ทางเดินเลียบบคลองนครเนื่องเขต เป็นทางเดินทั้ง 2 ฝั่งเริ่มตั้งแต่สี่แยกทางน้ำ (สี่แยกทางไข่) ตามแนวคลองนครเนื่องเขตไปทางเข้าเมืองฉะเชิงเทรา ทางเดินเท้าริมคลองจนถึงแนวเชื่อมต่อกับพื้นที่ออบต.คลองนครเนื่องเขต โดยระยะทางภายในเขตพื้นที่ประมาณ 1 กิโลเมตร ภายในตลาดจะสำหรับคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ ส่วนระยะทางจากสะพานไม้ดั้งเดิมไปทางศูนย์สุขภาพชุมชน เป็นทางเดินที่คนภายในชุมชนและแวกนั้นใช้เป็นทางเท้า และยังเป็นทางจักรยานและมอเตอร์ไซด์วิ่งเลียบบคลองได้ด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 4.7 ภาพที่ 4.7 : (ซ้ายบน) ทางเดินเลียบบคลองฝั่งชุมชนคลองขวาง(หมู่ที่13,14)

(ขวาบน) ทางเดินเลียบบคลอง(ขวา)ฝั่งชุมชนสวนมะม่วง (หมู่ที่ 10)

(ซ้ายกลาง) ทางเดินเลียบบคลองนครเนื่องเขต ซ้ายชุมชนสวนมะม่วง(หมู่10)และขวาชุมชนโรงหมู(หมู่ที่12)

(ขวากลาง) ทางเดินเลียบบคลองนครเนื่องเขตซ้ายชุมชนนครเนื่องเขต(หมู่9)และขวาชุมชนโรงหมู(หมู่ที่12)

(ซ้ายล่าง) ทางเดินเลียบบคลองนครเนื่องเขต ซ้ายชุมชนโรงหมู(หมู่8)และขวาชุมชนนครเนื่องเขต(หมู่ที่9)

(ขวาล่าง) ทางเดินเลียบบคลองนครเนื่องเขต ซ้ายชุมชนโรงหมู(หมู่6)และขวาชุมชนนครเนื่องเขต(หมู่ที่7)

ที่มา : ผู้วิจัย พ.ศ. 2556

1.2 ทางเดินเลียบบคลองขวาง เป็นทางเดินเลียบบคลองขวาง โดยมีพื้นที่ของการใช้งานในชุมชนดังต่อไปนี้ (ดูภาพที่ 4.8)

- โรงงานอุตสาหกรรมและบ้านพักอาศัยบางส่วนไม่มีทางเดินเลียบบคลอง ส่วนใหญ่จะใช้ถนนทางเข้านครเนื่องเขต 26 หรือถนนทางเข้าหมู่ที่ 11 เป็นหลัก

- ทางเดินเลียบบคลอง ด้านชุมชนคลองขวางทั้งสองฝั่งคือหมู่ที่ 13 และ 14 มีระยะทางประมาณ 400 – 500 เมตร โดยมีสะพานข้ามคลอง 2 สะพาน ทางเดินเลียบบคลอง ด้านชุมชนคลองขวางทั้งสองฝั่งคือหมู่ที่ 14 มีระยะทางประมาณ 100 เมตร เฉพาะภายในพื้นที่ของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต และมีการสัญจรทางถนนในพื้นที่ด้านในของชุมชนด้วยเช่นกัน

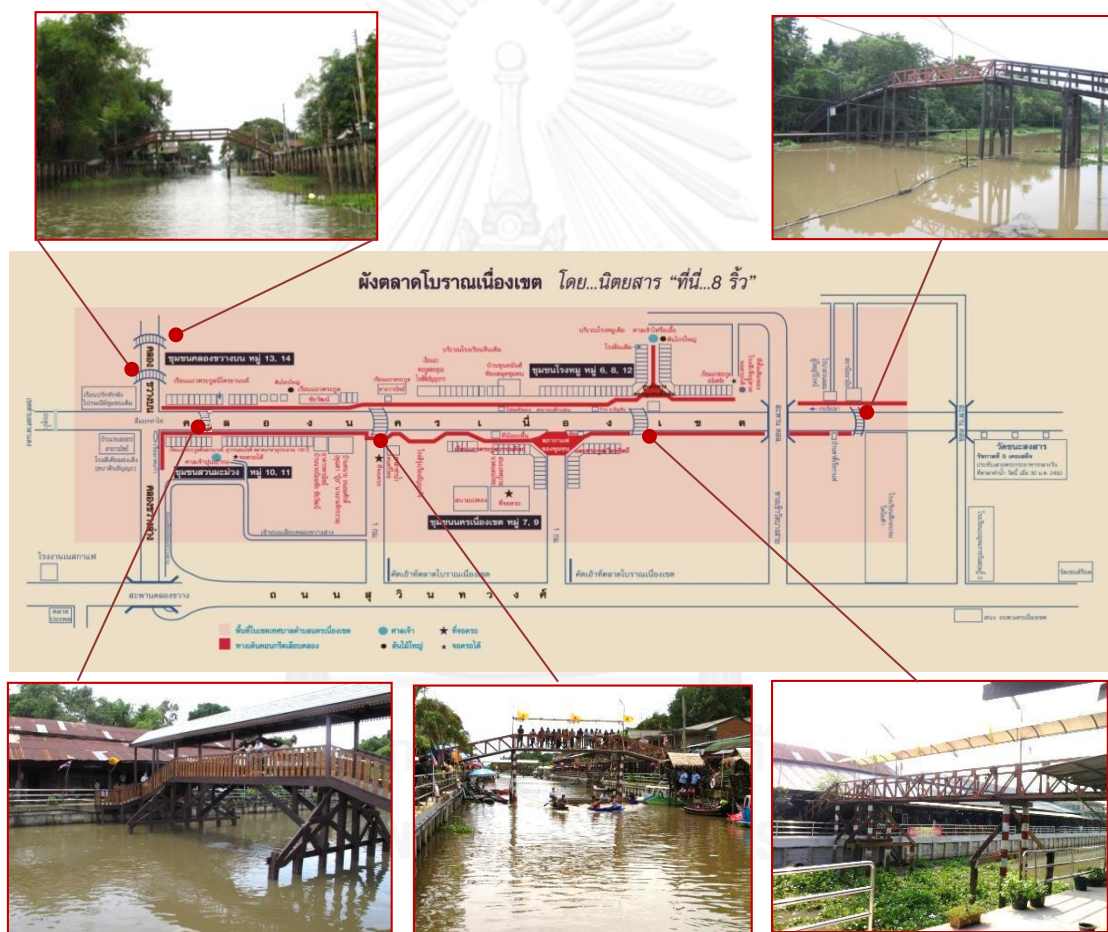
ภาพที่ 4.8 : (ซ้ายบน) ทางเดินเลียบบคลองขวาง หมู่ที่ 10
(ขวาบน) ทางเดินเลียบบคลองขวาง หมู่ที่ 13 , 14
(ซ้ายล่าง) ทางเดินเลียบบคลองสี่แยกทางน้ำ คลองขวางหมู่ 14
ที่มา : สำรวจชุมชน ,2556

2. สะพานข้ามคลอง พื้นที่ภายในชุมชนมีสะพานข้ามคลองดังนี้ (ดูภาพที่ 4.9)

2.1 สะพานข้ามคลองบริเวณตลาดโบราณคลองนครเนื่องเขต มีสะพานข้ามคลอง 3 สะพาน ได้แก่ สะพานใกล้สี่แยกทางน้ำเชื่อมชุมชนสวนมะม่วงหมู่ที่ 10 และชุมชนคลองขวางหมู่ที่ 13 ด้านห้องแถวร้านค้าริมน้ำและสะพานบริเวณชุมชนโรงหมูเชื่อมต่อกับชุมชนนครเนื่องเขต ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนใช้สะพานข้ามคลองเพื่อเดินชมตลาด

2.2 สะพานข้ามคลอง ด้านหมู่ 8 , 6 และหมู่ 7 , 9 สะพานอยู่บริเวณด้านหน้าศูนย์ส่งเสริมสุขภาพตำบลในพื้นที่ โครงสร้างสะพานไม้ส่วนมากคนในพื้นที่ชุมชนดังกล่าวใช้สัญจร

2.3 สะพานข้ามคลอง คลองขวางบน หมู่ 13และ14เป็นสะพานไม้มีจำนวน 2 สะพาน

ภาพที่ 4.9 : : แผนผังชุมชน พร้อมภาพสะพานข้ามคลอง 6 จุด

ที่มา : แผนผังตลาดโบราณ โดยนิตยสารที่นี่ 8 ไร่ และภาพผู้วิจัย พ.ศ. 2556

- ระบบถนนพื้นที่เชื่อมต่อภายนอก(ดูภาพที่ 4.12)

(1) ถนนสุวินทวงศ์ (ทางหลวงหมายเลข 304) เป็นถนนสายหลักสำคัญระดับจังหวัด เชื่อมต่อกรุงเทพฯ กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคอีสาน โดยเลี้ยงตัวเมืองฉะเชิงเทรา ไปจนถึงปราจีนบุรี และนครราชสีมา โดยระยะทางจากกรุงเทพฯ ถึง พื้นที่เทศบาลฯ มีระยะทางประมาณ 60 กิโลเมตร ส่วนระยะทางพื้นที่เทศบาลฯ จนถึงเมืองฉะเชิงเทราประมาณ 15 กิโลเมตร (ดูภาพที่ 4.10)

ภาพที่ 4. 10 : (ซ้าย) ถนนทางหลวงหมายเลข 304 ฝั่งกรุงเทพฯเข้าเมืองฉะเชิงเทรา

(ขวา) ถนนทางหลวงหมายเลข 304 ฝั่งฉะเชิงเทราไปกรุงเทพฯ

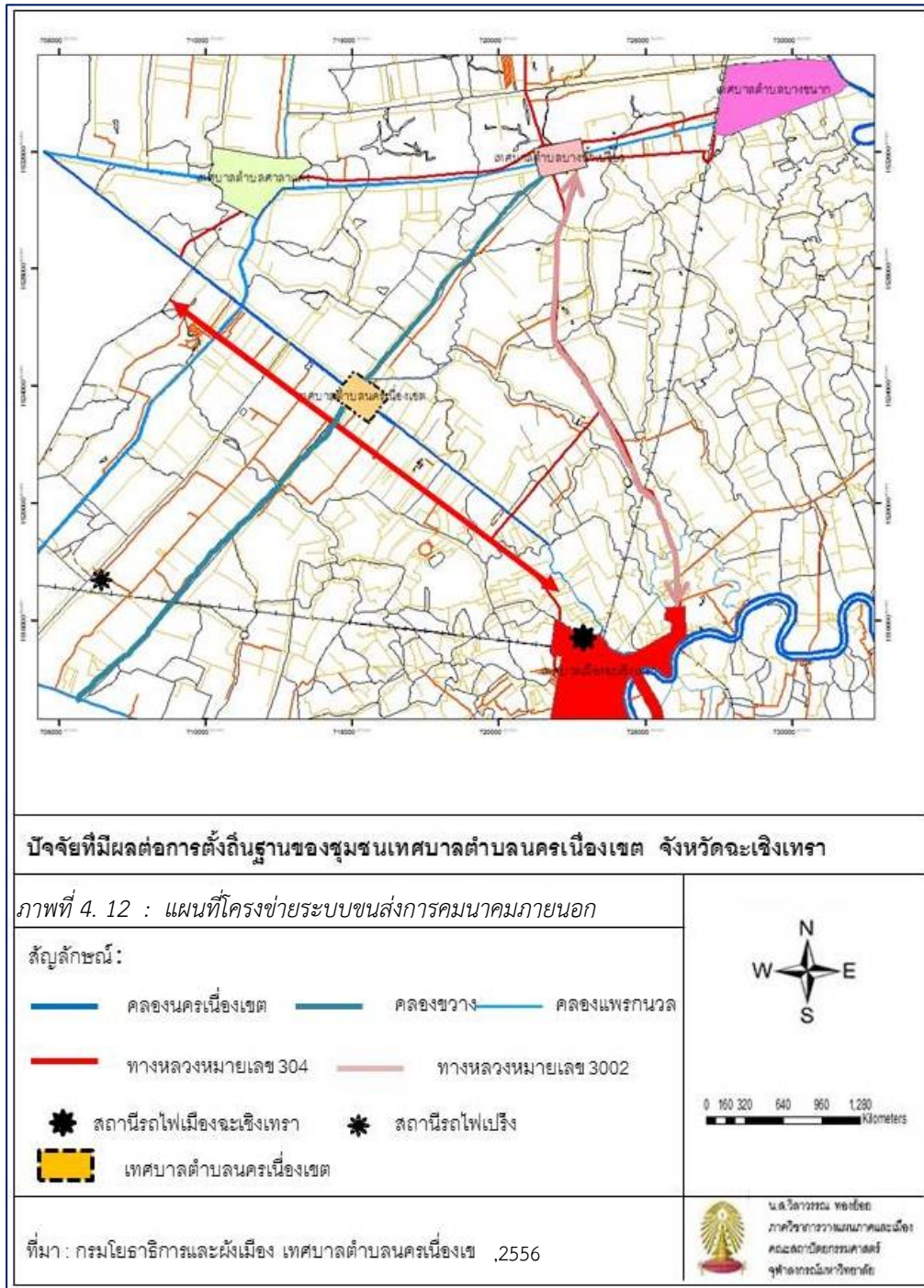
ที่มา : ผู้วิจัย 2555

(2) ถนนทางหลวงหมายเลข 3200 เป็นถนนทางหลวงจังหวัดฉะเชิงเทรา – บางน้ำเปรี้ยว เป็นถนนตัดใหม่แยกตรงจาก ถนนทางหลวง 315 เดิม โดยถนนสายหลักของพื้นที่เทศบาลเชื่อมต่อด้วยถนนเลี้ยงเมืองบริเวณแยกสตาร์ไลท์จนถึงแยกบางขวัญ เลี้ยวซ้ายเข้าตัวเทศบาล ตำบลบางน้ำเปรี้ยว เลี้ยวขวาเข้าพื้นที่ตลาดบ้านใหม่ ถนนทางหลวง 315 (ดูภาพที่ 4.11)

ภาพที่ 4. 11 : (ซ้าย) สีแยกสตาร์ไลท์ (ขวา) แยกบางขวัญ

ที่มา : และผู้วิจัย 2555

(3) รถโดยสารสาธารณะ มีรถประจำทางออกจากสถานีขนส่งสายเหนือ (ถนน กำแพงเพชร 2) และมีสถานีขนส่งสายตะวันออก (เอกมัย) จะเป็นรถ ป.2 (คาดสีส้ม) มีสาย 54 และ 907 วิ่งทางถนนพหลโยธิน กับถนนลาดพร้าว สู่ทางถนนสุขุมวิท (ทางหลวงหมายเลข 304) ผ่านพื้นที่เทศบาล ปลายทางสถานีขนส่งจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยสามารถลงจอดจอร์จทางเข้าตลาดและจะมีรถรับส่งเข้าสู่ตลาดอีกครั้งหนึ่ง แต่รถรับส่งจะมีเฉพาะวันเปิดการท่องเที่ยวตลาดเท่านั้น (ดูภาพที่ 4.13)

ภาพที่ 4. 13 : รถโดยสาร เข้าถึงพื้นที่
ที่มา : www.thaiweekender.com

(4) รถไฟ สถานีรถไฟใกล้พื้นที่ศึกษาอยู่ 2 สาย คือ สถานีรถไฟชุมทาง ฉะเชิงเทรา ตั้งอยู่บนถนนมหาจักรพรรดิ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง ฉะเชิงเทรา เป็นสถานีหลัก ในตัวเมืองฉะเชิงเทรา และสถานีรถไฟเปร็ง เป็นสถานีย่อยต่อเชื่อมไปทางบางขนาก

4.2.5 การใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน

พื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต จัดเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภท ชุมชน ที่ดินประเภทนี้กำหนดพื้นที่เป็นชุมชนเมืองของเทศบาลหรืออบต. มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม สถาบันราชการ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ เป็นหลัก มีข้อห้ามเป็นกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนในด้านต่างๆ สามารถตั้งโรงงานประกอบกิจการประเภทที่ 1 และ 2 กล่าวคือ โรงงานประกอบกิจการเกี่ยวกับผลิตผลการเกษตร ถนนเนื้อสัตว์ ผลิตภัณฑ์จากไม้หรือไม้ก๊อก หรือโรงงานผลิต ประกอบ ดัดแปลง หรือซ่อมแซมเครื่องจักรสำหรับอุตสาหกรรม กระดาษ เคมี อาหาร การบันเทิง การผลิตซีเมนต์ ดินเหนียว การก่อสร้าง เครื่องใช้ไฟฟ้า แผงไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต แบ่งออกเป็น 8 ประเภท คือ (ดูภาพแผนที่ 4.14)

(1) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทการเกษตรที่นา ส่วนใหญ่พื้นที่เขตเกษตรจะเป็นพื้นที่นา ครอบคลุมทั้งภายนอกและภายในพื้นที่ทั้ง 4 ชุมชน คือชุมชนสวนมะม่วงหมู่ที่ 11 และ 10 ชุมชนคลองขวาง หมู่ที่ 14 ชุมชนโรงหมู หมู่ที่ 12 , 8 หมู่ที่ 6 ซึ่งจะมีคลองสายหลักและคลองสายย่อยในการชลประทานของพื้นที่นา

(2) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสวน เป็นพื้นที่บางส่วนที่มีผลสืบเนื่องจากพื้นที่นา สำหรับการทำสวน ปลูกพืชผักสวนครัว อยู่ในพื้นที่ชุมชนคลองขวางหมู่ที่ 14 และชุมชนสวนมะม่วงหมู่ที่ 11 รวมทั้งในพื้นที่นาบางส่วนก็ยังมีการทำสวนครัวของครัวเรือนด้วยเช่นกัน

(3) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทป่าละเมาะ เป็นพื้นที่บางส่วนมีพื้นที่ป่ากร้าง ส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ส่วนบุคคลของชุมชนนครเนื่องเขต หมู่ที่ 7

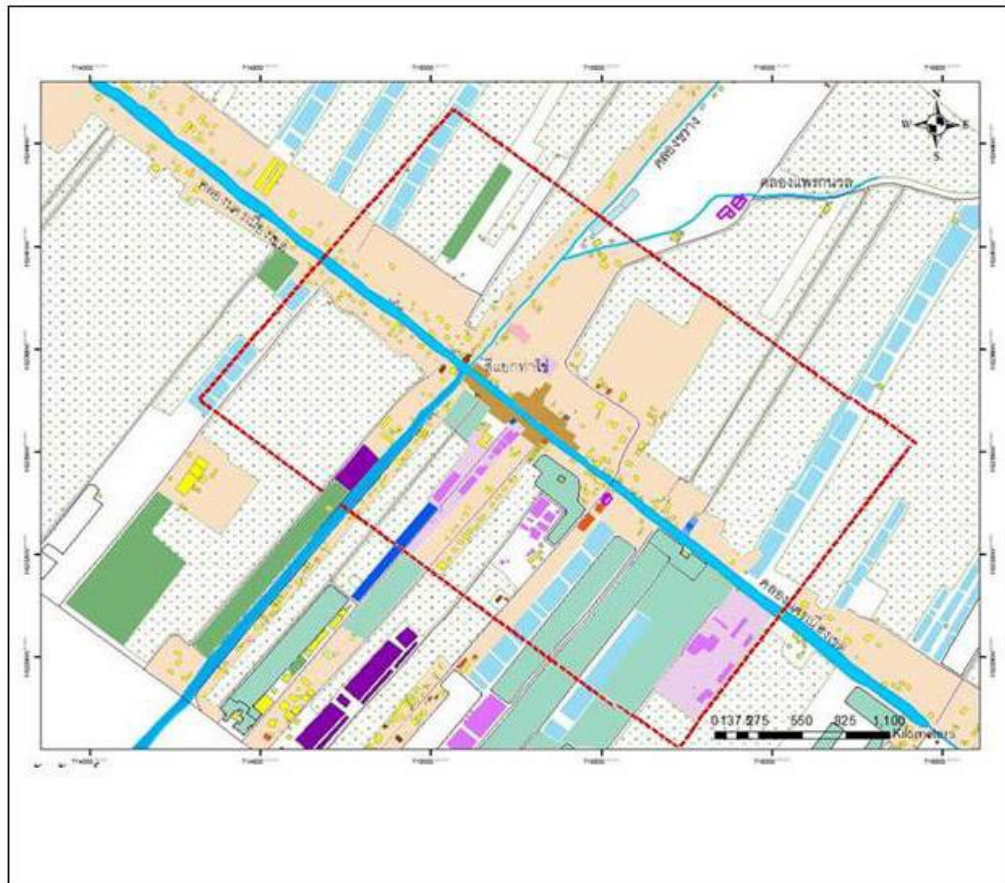
(4) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เป็นพื้นที่สำหรับเลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เลี้ยงกุ้ง ซึ่งมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ชุมชนคลองขวางหมู่ที่ 14 ชุมชนโรงหมู หมู่ที่ 6 และชุมชนนครเนื่องเขต หมู่ที่ 7

(5) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย พื้นที่เทศบาลตำบลนครเนื่องเขตเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย โดยส่วนมากพื้นที่ประเภทที่อยู่อาศัยจะเป็นพื้นที่ริมคลองทั้งคลองนครเนื่องเขตและคลองขวางทั้ง 2 ฝั่งของ และตามถนนเข้าสู่ชุมชนทั้งหมดที่ 9 ถนนสุขาภิบาล 2

(6) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอนุรักษ์ เป็นพื้นที่บริเวณริมคลองนครเนื่องเขต ระยะทางประมาณ 400 เมตร ตั้งแต่สี่แยกท่าโข้วจนถึงชุมชนโรงหมู หมู่ที่ 8 ทั้งสองฝั่งคลองส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของห้องแถวร้านค้าริมน้ำ เรือนริมน้ำ ของตลาดยุคดั้งเดิม

(7) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทสถานที่ราชการ แบ่งเป็นพื้นที่ของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต อยู่ในชุมชนสวนมะม่วง หมู่ที่ 10 บริเวณริมถนนสุขาภิบาล1 ถนนสายหลักของตลาดโบราณนครเนื่องเขต และศูนย์ส่งเสริมสุขภาพตำบล บริเวณหมู่ที่ 8 โดยมีถนนเข้าสู่ศูนย์สุขภาพ

(8) การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมเฉพาะ โดยอุตสาหกรรมเฉพาะ หมายถึง อุตสาหกรรมประกอบกิจการเฉพาะประเภทที่ 1 และ 2 ที่ไม่มีผลกระทบต่อชุมชน คือโรงงานแปรรูปและถนอมอาหารทางการเกษตร โรงงานเฟอร์นิเจอร์ โรงงานเซ่น โรงงานส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณพื้นที่ริมถนนทางหลวงหมายเลข 304 (สุวินทวงศ์) และภายในชุมชนทั้งหมดที่ 11 และ หมู่ 9 ซึ่งจะมีถนนส่วนบุคคลของโรงงานตัดผ่านสู่ถนนสายหลัก

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเมืองเขต จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 4. 14 : การใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ศึกษา พ.ศ.2556

สัญลักษณ์ :

- การใช้ที่ดินประเภทที่นา
- การใช้ที่ดินประเภทที่ป่าละเมาะ
- การใช้ที่ดินประเภทที่สวน
- การใช้ที่ดินประเภทที่พักอาศัย
- การใช้ที่ดินประเภทสถานที่ราชการ
- การใช้ที่ดินประเภทอนุรักษ์
- การใช้ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมเฉพาะ
- การใช้ที่ดินแบบพาณิชย์กรรม
- เทศบาลตำบลนครเมืองเขต
- คลองนครเมืองเขต
- คลองขวาง

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง และผู้วิจัย ,2556

น.ส.ฉวีวรรณ พงษ์เย็น
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การใช้ประโยชน์อาคารในปัจจุบัน

เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต มีการใช้ประโยชน์อาคารแบ่งตามประเภทการใช้งานดังต่อไปนี้ (ดูภาพที่ 4.30)

(1) ประเภทที่อยู่อาศัย มีลักษณะเฉพาะขององค์ประกอบที่แตกต่างกันของบ้านพักอาศัยริมน้ำ และบ้านพักอาศัยตั้งอยู่บริเวณถนน มีดังต่อไปนี้ คือ (ดูภาพที่ 4.15) บ้านที่อยู่อาศัยริมคลอง นครเนื่องเขตและคลองขวางสามารถแบ่งได้ตามประโยชน์ใช้สอยการใช้งาน และลักษณะทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพของผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชน โดยมีทั้งบ้านไม้ชั้นเดียว บ้านไม้สองชั้น บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ เอกลักษณ์ของบ้านริมน้ำ ส่วนใหญ่จะมีศาลาท่าน้ำ และศาลาท่าเทียบเรืออยู่ริมคลอง ด้วยการสัญจรทางน้ำ แต่ก่อนถึงปัจจุบันที่ยังคงใช้เรือเป็นพาหนะ รวมทั้งยังมียอจับสัตว์น้ำ หรือกระชังเลี้ยงปลาเลี้ยงกบ ในคลอง และการเลี้ยงเป็ดและไก่บริเวณริมคลองด้วยเช่นกัน ส่วนใหญ่อยู่บริเวณคลองนครเนื่องเขตไปทางชุมชนสวนมะม่วงหมู่ 11

ภาพที่ 4. 15 : (ซ้าย-ขวาบน) ที่อยู่อาศัยริมน้ำคลองขวางหมู่ 14 พร้อมศาลาเก็บเรือประจำบ้าน
(ซ้าย-ขวากลาง) บ้านเดี่ยวใต้ถุนสูง ชุมชนสวนมะม่วงหมู่ 11 และศาลา
ริมน้ำ

บ้านพักอาศัยบริเวณริมคลองนครเนื่องเขตทางไปคลองท่าไข่ ส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้สองชั้น และชั้นเดียว หรือมีการปรับปรุงเป็นครึ่งไม้ครึ่งตึก ซึ่งจะมีท่าเทียบเรือและศาลาริมน้ำของแต่ละบ้านเช่นเดียวกัน (ดูภาพที่ 4.16)

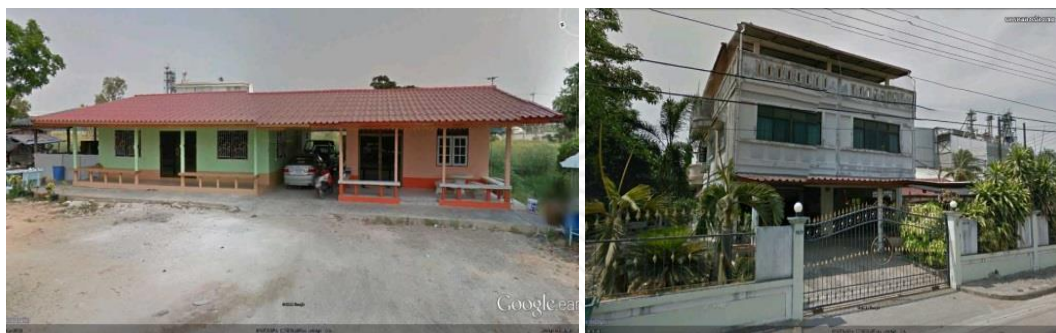
ภาพที่ 4. 16 : (ซ้าย-ขวา บน) บ้านเดี่ยว 2 ชั้นริมคลองนครเนื่องเขตหมู่ 13
(ซ้าย-ขวา ล่าง) บ้านเดี่ยวไม้ 2 ชั้นริมคลองนครเนื่องเขต หมู่ 9 และ 8
ที่มา : สํารวจชุมชน , 2556

บ้านพักอาศัยที่เกาะตามถนนทางเข้าชุมชนหมู่ 9 มีลักษณะเป็นบ้านกึ่งไม้กึ่งตึกหรือบ้านตึก 2 ชั้น เป็นส่วนใหญ่โดยหันหน้าเข้าหาถนน มีพื้นที่ด้านหน้าสำหรับจอดรถหรือทำโรงรถ (ดูภาพที่ 4.17)

ภาพที่ 4. 17 : (ซ้าย-ขวา) บ้านที่อยู่อาศัยกึ่งไม้กึ่งตึก 2 ชั้น ริมถนนทางเข้า
ชุมชนหมู่ 9 (ถนนศรีหม่น) ชุมชนนครเนื่องเขต (หมู่ที่ 9)
ที่มา : สํารวจชุมชน . 2556

บ้านพักอาศัย บริเวณริมถนนสุขาภิบาล 2 เป็นพื้นที่ของชุมชนโรงหมู มีการตั้งถิ่นฐานของบ้านพักอาศัยที่มีลักษณะเป็นตึกแถวชั้นเดียว และตึกแถว 2 ชั้น บางหลังเป็นห้องแถวสำหรับให้เช่าพักอาศัย ส่วนบางหลังพื้นที่หน้าบ้านเปิดเป็นร้านค้าของชำส่วนพื้นที่ด้านในเป็นที่พักอาศัย ส่วนบริเวณบ้านพักอาศัย บริเวณริมถนนสุขาภิบาล 2 เข้าไปในพื้นที่นา มีทั้งเป็นบ้านโครงสร้างไม้ ชั้นเดียว ใต้ถุนสูง และลักษณะบ้านตึก 2 ชั้น ด้วยเช่นเดียวกัน (ดูภาพที่ 4.18-4.19)

ภาพที่ 4. 18 :: (ซ้าย) บ้านตึกแถวห้องเช่าชั้นเดียว ริมถนนสุขาภิบาล 2

(ขวา) ตึกแถว 2 ชั้น ริมถนนสุขาภิบาล 2

ที่มา : สํารวจชุมชน , 2556

ภาพที่ 4. 19 : (บน) บ้านที่อยู่อาศัย 1 ชั้น ใต้ถุนสูง

บริเวณ ริมถนนทางเข้าสุขาภิบาล 2
ด้านในพื้นที่นา ชุมชนโรงหมู (หมู่ที่ 8)

(ล่าง) บ้านที่อยู่อาศัย 1 ชั้น บริเวณ
ริมถนนทางเข้าสุขาภิบาล 2 (สะพานปูน)
ชุมชนโรงหมู (หมู่ที่ 12)

(2) ประเภทที่ห้องแถวร้านค้าริมน้ำ ห้องแถวร้านค้าริมน้ำจะเรียงตัวตามคลองนครเนื่องเขต โดยแบ่งการใช้ที่ดินของชุมชนในพื้นที่เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต ดังนี้ ชุมชนสวนมะม่วงหมู่ที่ 10 เป็นห้องแถวร้านค้า ริมคลองนครเนื่องเขต เริ่มตั้งแต่สี่แยกทางน้ำ จนถึงอาคารพาณิชย์ของ ส.เสนีย์พาณิชย์ มีทั้งเป็นที่อยู่อาศัยและตั้งหน้าบ้านเป็นร้านค้า และห้องแถวสำหรับเป็นร้านค้าอย่างเดียว ส่วนใหญ่เป็นบ้านเช่ากับเจ้าของตลาด (ตระกูลตันสงวนวงศ์) (ดูภาพที่ 4.20)

ภาพที่ 4. 20 : ห้องแถวร้านค้าริมน้ำ คลองนครเนื่องเขต ผังชุมชนสวนมะม่วง หมู่ที่ 10 (ตระกูลตันสงวนวงศ์)

ที่มา : สำรวจชุมชน ปี พ.ศ. 2556

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ห้องแถวบริเวณ ชุมชนสวนคลองขวาง หมู่ที่13 เป็นห้องแถวร้านค้า ริมคลองนครเนื่องเขต ตั้งอยู่บริเวณเริ่มตั้งแต่สี่แยกทางน้ำ จนถึงบ้านเดี่ยวริมน้ำ โครงสร้างไม้ห้องแถวเก่าดั้งเดิม ส่วนใหญ่เป็นห้องแถวร้านค้าเปิดขายสินค้าและบริการอาหารช่วงมีตลาด เป็นห้องแถวให้เช่าของตระกูล นิโครธานนท์ (ดูภาพที่ 4.21)

ภาพที่ 4. 21 : (ซ้าย) ภายนอกห้องแถวร้านค้าริมน้ำคลองนครเนื่องเขต ผังชุมชนคลองขวาง (หมู่ที่13)

ตระกูลนิโครธานนท์ (ขวาบน) ห้องแถวริมน้ำของตระกูลนิโครธานนท์
(ขวาล่าง) ร้านค้าบริเวณห้องแถวริมน้ำของตระกูลนิโครธานนท์
ที่มา : สสำรวจชุมชน, 2556

ห้องแถวบริเวณชุมชนโรงหมู หมู่ที่12 บริเวณห้องแถวตั้งแต่โรงสีตั้งัญญะการจนถึงศาลเจ้าไต่จื่อเอี้ย เป็นห้องแถวร้านค้า ริมคลองนครเนื่องเขต ห้องแถวถัดจากโรงสีตั้งัญญะการ เดิมเป็นห้องแถวร้านค้าของตระกูลอนันตชัย แต่ปัจจุบันมีทั้งให้เช่าและเป็นมรดกของทายาทรุ่นหลัง ซึ่งห้องแถวมีทั้งเป็นที่อยู่อาศัยด้วยและเปิดร้านค้าขายสินค้า บริการ และเปิดเป็นร้านค้าอย่างเดียวกัน(ดูภาพที่ 4.22) ชุมชนโรงหมู หมู่ที่12 บริเวณห้องแถวตั้งแต่ศาลเจ้าไต่จื่อเอี้ย (ทางขวา) ไปจนถึงเรือนแถวริมน้ำดั้งเดิมของตระกูลอนันตชัย เป็นห้องแถวไม้ 2 ชั้นด้านบนเป็นชั้นลอย แบบที่อยู่อาศัยของคนจีน เป็นทั้งร้านค้าและเป็นที่อยู่อาศัย รวมทั้งเปิดเป็นร้านค้าเดียวกัน (ดูภาพที่ 4.23)

ภาพที่ 4. 22 : (ซ้าย) ร้านค้าชุมชนโรงหมู หมู่ที่ 12 แซ่ตัน ห้องแถวร้านค้าชุมชนโรงหมู หมู่ที่ 12 เป็นทั้งบ้านพักอาศัยและร้านค้า
ห้องแถวร้านค้าโครงสร้างไม้มุงหลังคาสังกะสีชั้นเดียว (ขวาบน) ห้องแถวร้านค้าบริเวณชุมชนโรงหมูต่อเนื่องตลาดเก่าโรงฝั้นเป็นทั้งงานพักอาศัยและร้านค้าช่วงตลาดเปิด
(ขวาล่าง) ห้องแถวร้านค้าร้านกาแฟ บริเวณชุมชนโรงหมู หมู่ที่ 12ที่มา : สสำรวจชุมชน ,2556

ภาพที่ 4. 23 : (ซ้าย - ขวา) ห้องแถวตลาดโรงหมุดั้งเดิม ทางเข้าศาลเจ้าไทจ้อเอี้ย
ที่มา : สำรวจชุมชน ปี พ.ศ. 2556

ห้องแถวชุมชนนครเนื่องเขต หมู่ที่ 9 ริมคลองนครเนื่องเขตฝั่งขวา ลำคลองมุ่งหน้า
ไปทางเมืองฉะเชิงเทรา เป็นร้านค้าของตระกูลวรรณดิกลงและเวียรศิลป์ เป็นห้องแถวไม้ 2 ชั้นทำการ
ปรับปรุงซ่อมแซมจากแต่เดิมประมาณ 2 ครั้ง (ดูภาพที่ 4.24)

ภาพที่ 4. 24 (ซ้าย) ห้องแถวตระกูลเวียรศิลป์บริเวณริมคลองนครเนื่องเขต

(ขวา) ห้องแถวทางเข้าถนนศรีหม่น เข้าสู่ร้านค้าริมน้ำของตระกูลเวียรศิลป์ และวรรณดิกลง
ที่มา : สำรวจชุมชน ปี พ.ศ. 2556

(3) ลานตากข้าว มีอยู่บริเวณชุมชนคลองขวางหมู่ที่ 13 โรงสีตั้งัญญะการของอดีต
กำนันสุ-รพงษ์ หยกอุบล และบริเวณชุมชนสวนมะม่วงหมู่ที่ 11 เป็นของนายกละสร สหายาณิษฐ์
เจ้าของโรงสีเคียมย่งเส็ง(เลิกกิจการโรงสีแล้ว แต่ยังรับตากข้าว) (ดูภาพที่ 4.25)

ภาพที่ 4. 25 : (ซ้าย) ลานตากข้าวของโรงสีตั้งัญญะการ (ขวา) ลานตากข้าวของโรงสีเคียมย่งเส็ง
ที่มา : สำรวจชุมชน ปี พ.ศ. 2556

(4) ประเภทอาคารพาณิชย์และห้องเช่า ตั้งอยู่บริเวณรอบนอกของพื้นที่เทศบาลตำบลเมือง เขต เนื่องจากการเกิดโรงงานอุตสาหกรรมทั้งแปรรูปสินค้าการเกษตร อิเล็กทรอนิกส์ เพอร์นิเจอร์ อาหารสัตว์ เพิ่มขึ้นในพื้นที่ จึงทำให้เกิดการขยายตัวของที่อยู่อาศัยของชนชั้นแรงงาน ตามถนน สุขุมวิท 2 โดยพบว่ามีห้องแถวให้เช่าชั้นเดียว ตึกแถว 2 ชั้นแบ่งซอยย่อยชั้นละประมาณ 5-8 ห้อง ด้านหน้าทางเข้าถนนสุขุมวิท 2 เป็นที่ตั้งอาคารพาณิชย์ และร้านให้บริการทั้งทางด้านเสริมสวย รวมทั้งพื้นที่ฝั่งตรงข้ามในซอยทางเข้าเดียวกัน เป็นลานโล่งมีการจัดตลาดนัดทุกวัน ถือได้ว่าเป็น พาณิชยกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นในย่านนี้ ไว้สำหรับบริการทั้งคนภายในชุมชนและบุคคลภายนอกชุมชน (ดูภาพที่ 4.26)

ภาพที่ 4. 26 : (ซ้ายบน) ร้านสะดวกซื้อปากทางเข้าถนนสุขุมวิท 2

เข้าสู่ชุมชนนครเมืองเขต หมู่ 9 และชุมชนโรงหมู หมู่ที่ 6,8,12
 (ขวาบน) ห้องแถวตึก ชั้นเดียวเป็นร้านค้า บริการและห้องเช่าตึกแถว 2 ชั้น
 ประมาณ 16 ห้อง 2 ตึก
 (ซ้ายล่าง) ลานตลาดนัดช่วงเย็น ทางเข้าถนนสุขุมวิท 2
 (ขวาล่าง) ทางเข้าตลาดนัดช่วงเย็นทางเข้าถนนสุขุมวิท 2

ที่มา : สำรวจชุมชน , 2556

- (5) ประเภทโรงงาน แบ่งเป็นโรงงานภายในเขตพื้นที่ มีจำนวน 4 โรงงานดังนี้
1. หจก.ชัยโย พลาสติก ตั้งอยู่บริเวณชุมชนสวนมะม่วง หมู่ที่ 11
 2. โรงงานสุภประภาฟู้ด จำกัด ตั้งอยู่บริเวณชุมชนสวนมะม่วง หมู่ที่ 11 เป็นโรงงานลูกชิ้นหมูเป็นประเภทหมูต้มสุก
 3. โรงงานนุทริคส์ (กรมโรงงานอุตสาหกรรม, 2555:ออนไลน์) ตั้งอยู่บริเวณชุมชนนครเนื่องเขต หมู่ที่ 9 ประเภทของโรงงานทำอาหารสัตว์ (อาหารสุนัข อาหารแมวและอาหารสัตว์น้ำ) และอาหารกระต่าย อาหารนก อาหารหนู อาหารเต่า เครื่องจักร 8,615.61 HP เงินทุน 1,000,000 บาท
 4. ศูนย์ฝึกอบรมและลานจอดรถ บริษัท โตโยต้า ประเทศไทย จำกัด (วิทยาลัยเทคโนโลยียานยนต์โตโยต้า, 2556) ตั้งอยู่บริเวณชุมชน นครเนื่องเขต หมู่ที่ 7 จัดเป็นสถานศึกษาของบริษัท โตโยต้า ประเทศไทย จำกัด ผลิตบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านวิชาชีพประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ประเภทวิชาอุตสาหกรรมยานยนต์ มีอาคารจำนวน 3 ชั้น พื้นที่ใช้สอย ขนาด 6,380 ตารางเมตร(ดูภาพที่ 4.27)

ภาพที่ 4. 27 : (ซ้าย) ทางเข้าศูนย์ฝึกอบรมบริษัท โตโยต้า ประเทศไทย จำกัด

(ขวา) ผังบริเวณของศูนย์ฝึกอบรม

ที่มา : maps.google.com และ เว็บไซต์วิทยาลัยเทคโนโลยียานยนต์โตโยต้า

โรงงานที่อยู่บริเวณพื้นที่รอบข้างในพื้นที่เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต จากการสำรวจชุมชนโดยมีดังต่อไปนี้ 1. โรงงาน Honesty to win 2. โรงงาน ส.ประภาศิลป์ ผลิตงานไม้เฟอร์นิเจอร์ 3. บริษัทลัมเบอร์รี่ (ประเทศไทย) จำกัด 4. บริษัทเลนโซ่ ไวนิล จำกัด 5. บริษัท ซีพีเอฟ (ประเทศไทย) จำกัด

- (6) ประเภทอาคารโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนครเนื่องอยู่ในพื้นที่ศึกษา เขตตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ 8 ชุมชนสามารถเข้ารับบริการได้ตั้งแต่เวลา 9.00 -16.00 น. วันและเวลาราชการ รวมทั้งบุคลากรพยายามบาทยังมีโครงการตรวจเช็คตามบ้าน (ดูภาพที่ 4.28)

ภาพที่ 4. 28 : (ซ้าย) บริเวณทางเข้า โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตั้งอยู่ริมคลองนครเนื่องเขต หมู่ 6
(ขวา) อาคารโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ
ที่มา : สํารวจชุมชน, 2556

- (7) อาคารเอนกประสงค์ของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

อาคารสำนักงานของเทศบาล ณ ปัจจุบันอยู่ในตัวเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา แต่กำลังเริ่มการก่อสร้างอาคารตั้งอยู่ภายในเขตพื้นที่ของเทศบาล ขณะนี้มียังอาคารเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา และลานเอนกประสงค์ เท่านั้น และจะเริ่มโครงการก่อสร้างมีอาคารสำนักงานของเทศบาลฯแห่งใหม่ในพื้นที่ พร้อมทั้งมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ลานกีฬา สำหรับให้บริการแก่คนในชุมชนและภายนอกชุมชน ได้ใช้ประโยชน์อาคารและพื้นที่ดังกล่าว (ดูภาพที่ 4.29)

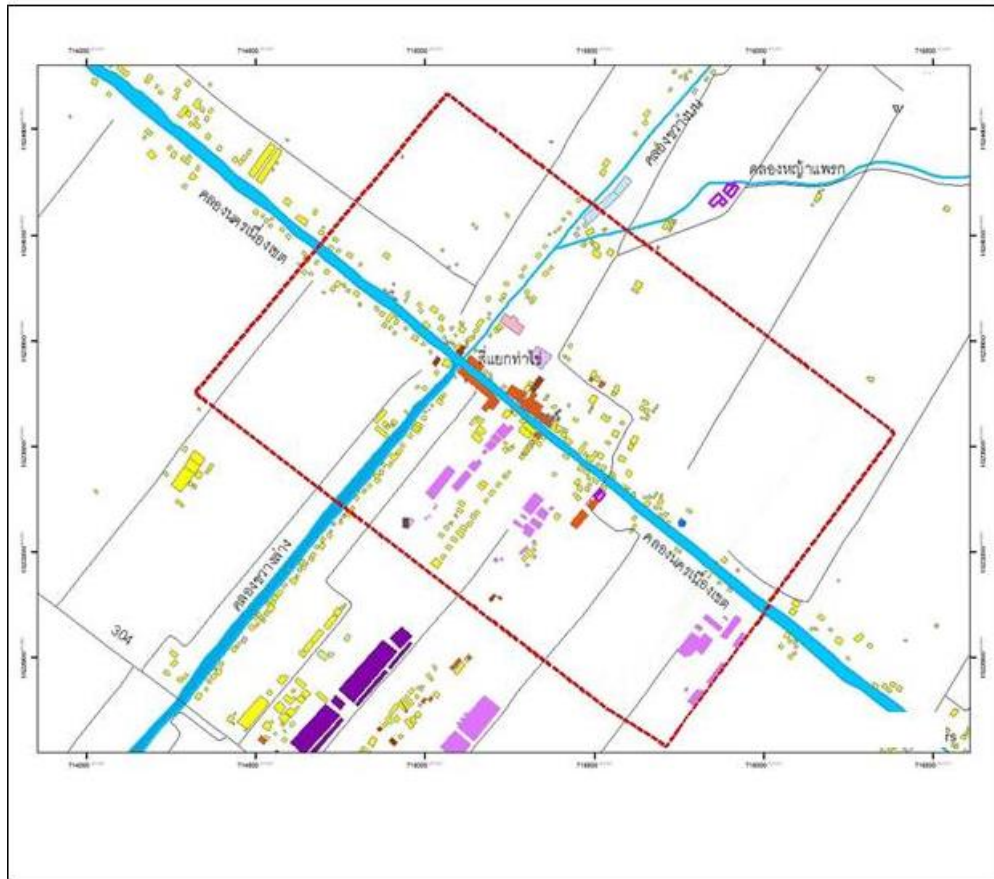

ภาพที่ 4. 29 : (ซ้าย) พื้นที่และอาคารเฉลิมพระเกียรติ

(ขวา) แพลนของโครงการ ก่อสร้างอาคารสำนักงานเทศบาลฯ และพื้นที่ของโครงการ

ที่มา : เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต และ maps.google.com

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเมืองเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 4. 30 แผนที่การใช้ประโยชน์อาคาร ปี 2556

สัญลักษณ์:

- ที่อยู่อาศัย
ห้องแถวริมน้ำ/บ้านเก่า
อาคารพาณิชย์
- ห้องเช่า
ลานตากข้าว
โรงงาน
- สนามกีฬานมัย
อาคารเทศบาลตำบลนครเมืองเขต

- เทศบาลตำบลนครเมืองเขต
คลองนครเมืองเขต
คลองขวาง

0 160 320 640 960 1,280
Kilometers

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง เทศบาลตำบลนครเมืองเขต และผู้วิจัย 255

น.ส.วิลาวรรณ พงษ์อ้อย
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2.7 สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

บริการขั้นพื้นฐานในด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่สำคัญที่ให้บริการแก่ทางเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต ตั้งอยู่ในพื้นที่ข้างเคียง จากแผนที่ 13 แสดงให้เห็นตำแหน่งที่ตั้งของสาธารณูปโภคและสาธารณูปการดังนี้ (ดูภาพที่ 4.33)

(1) วัดชนะสงคราม หรือวัดชนะสงครามพิทยากร

เป็นศาสนาสถานที่ประชาชนชาวตำบลคลองนครเนื่องเขต และชุมชนใกล้เคียงใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และจัดงานสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น ใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ตั้งอยู่เลขที่ 64 บ้านสี่แยกท่าไร่ หมู่ที่ 7 คลองนครเนื่องเขต อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา สังกัดคณะสงฆ์ มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 18 ไร่ 2 งาน 72 ตารางวา อาณาเขตที่ตั้งที่ศกจดที่ดิน เอกชน อาคารเสนาสนะ ประกอบด้วยอุโบสถ กว้าง 12 เมตร ยาว 17 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2464 เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ศาลาการเปรียญ กว้าง 16 เมตร ยาว 24 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2500 เป็นอาคารไม้ยกพื้นกุฎิสงฆ์ จำนวน 8 หลัง เป็นอาคารไม้ 4 หลัง และตึก 4 หลัง วิหารกว้าง 4.50 เมตร ยาว 9.50 เมตร เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก สร้างเมื่อ พ.ศ. 2538 ศาลาเอนกประสงค์กว้าง 13 เมตร ยาว 21 เมตร สร้างเมื่อพ.ศ. 2533 เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก 2 ชั้น ศาลาบำเพ็ญกุศล จำนวน 1 หลัง นอกจากนี้มีหอน้ำ 1 หลัง (ดูภาพที่ 4. 50)

ประวัติความเป็นมาของ วัดชนะสงครามพิทยากร(โรงเรียนวัดชนะสงคราม, 2556) เริ่มตั้งเมื่อ พ.ศ. 2365 ชาวบ้านเรียกว่าวัดสงสาร ตามที่เล่าสืบต่อกันมาว่า เดิมบริเวณที่สร้างวัดเป็นที่ของอุปาสิกาสร้อย ซึ่งศรัทธาต่อพระพุทธรูปที่ได้จารึกมาปลุกกลดในบริเวณนั้น จึงได้ออกปากถวายที่ดินแก่พระพุทธรูปนั้น แต่พระพุทธรูปท่านจะต้องจารึกไปที่อื่นจึงได้ถวายที่ดินผืนนั้นให้วัดปากคลอง วัดปากคลองจึงได้ย้ายวัดมาตั้งใหม่ในบริเวณนี้ปัจจุบัน โดยได้สร้างเสนาสนะ กุฎิ ที่พักสงฆ์ขึ้น โดยอาคารไม้หลังคาจาก ตูไม้ค้อยแน่นหนา ชาวบ้านผ่านไปมาก็ออกปากว่าวัดนี้น่าสงสาร จนเรียกติดปากกันว่า “วัดสงสาร” ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสทางชลมารค ได้เสด็จผ่านมา เจ้าอาวาสลงไปรับเสด็จ พระองค์จึงได้พระราชทานชื่อใหม่ว่า “วัดชนะสงครามพิทยากร” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ.2369 การบริหารและการปกครองมีเจ้าอาวาส เท่าที่ทราบนามคือ รูปที่ 1 พระอธิการอำ รูปที่ 2 พระอธิการไ้ สุวณโณ รูปที่ 3 พระครูชื่อ อุปคุตโต รูปที่ 4 พระอธิการสละ พ.ศ. 2488 – 2488 รูปที่ 5 พระครูชินานุวัตร (ชื่อ อุปคุตโต) พ.ศ. 2488 – 2502รูปที่ 6 พระครูส้มเกลี้ยง อภิถุจโน พ.ศ. 2502 – 2524 รูปที่ 7 พระครูวรฉันทพิทักษ์ (ฉลวย) พ.ศ. 2525 – ปัจจุบัน การศึกษา มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเปิดสอนเมื่อ พ.ศ.2470

ภาพที่ 4. 31 : (ซ้ายบน) อุโบสถวัดสงสารพิทยาร (ซ้ายกลาง) หอไตร
(ขวาบน)ด้านหน้าทางเข้าอุโบสถวัด (ล่าง) ภาพมุมกว้างของพื้นที่วัด
ที่มา : ผู้วิจัย , 2556

(2) ประปาสำหรับชุมชน

การบริการน้ำประปา (เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต,2555) ในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต ประชาชนใช้ประปาหมู่บ้าน ของกรมอนามัย สถานที่ตั้งวัดชนะสงสารพิทยาร ปัจจุบันประชาชน ยังคงใช้น้ำจากคลองนครเนื่องเขต คลองขวางบน และคลองขวางล่าง ในการอุปโภคและบริโภค(ดูภาพที่ 4.34)

ภาพที่ 4. 32 : ศูนย์บริการน้ำประปา ในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต
ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

(3) โรงเรียนชนะเลิศสงสาร

โรงเรียนวัดชนะเลิศสงสาร (อนันตชัยประชานุกูล) (โรงเรียนวัดชนะเลิศสงสาร, 2556) มีเนื้อที่ 7 ไร่ 2 งาน ตั้งอยู่เลขที่ 66 หมู่ 7 ตำบลคลองนครเนื่องเขต อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาฉะเชิงเทรา เขต 1 เขตพื้นที่บริการ 17 หมู่ ได้แก่ หมู่ 1 ถึง หมู่ 17 ตำบลคลองนครเนื่องเขต อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา เปิดสอนระดับชั้นอนุบาลถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 16 ห้องเรียน สัดส่วนของจำนวนนักเรียน : ครู 1 : 35 และสัดส่วนของจำนวนนักเรียน : ห้องเรียน 1 : 35 (ดูภาพที่ 4.35)

ประวัติของโรงเรียนวัดชนะเลิศสงสาร (อนันตชัยประชานุกูล) เปิดเรียนครั้งแรกเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2462 โดยอาศัยศาลาการเปรียญวัดชนะเลิศสงสารพิทยากร เป็นโรงเรียนประชาบาล ประเภทนายอำเภอจัดตั้ง โดยมีนายเสี้ยม วัฒนธรรมเป็นครูคนแรก (โรงเรียนวัดชนะเลิศสงสาร, 2556: ออนไลน์)

ในพ.ศ. 2484 ขุนอนันต์ เนื่องเขต (อนัน อนันตชัย) กำนันตำบลคลองนครเนื่องเขตได้ชักชวนบริจาคเงินสร้างอาคารเรียนเป็นเอกเทศ จำนวน 6 ห้องเรียน ทางราชการได้ใช้ชื่อของท่านเป็นชื่อโรงเรียน คือ โรงเรียนวัดชนะเลิศสงสาร (อนันตชัยประชานุกูล) ต่อมาในพ.ศ. 2504 นายอำนวย อนันตชัย ดำรงตำแหน่งครูใหญ่ ขณะนั้นได้ขอรื้ออาคาร ชินจง เป็นโรงเรียนสอนภาษาจีนและเลิกลัมกิจการไปแล้วมาต่อเติมอาคารเรียน แบบ ป.2 พิเศษ อีก 2 ห้องเรียน โดยไม่ใช้งบประมาณ และกรรมการวัดชนะเลิศสงสารพิทยากรได้รับมอบเงินจากพระครูชินานุวัตรสมทบกับภักฐินสามัคคีนำมาสร้างอาคารเรียน จำนวน 3 ห้องเรียน และเปิดสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

ภาพที่ 4. 33 : โรงเรียนวัดชนะเลิศสงสาร

ที่มา : maps.google.com

(4) โรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎิ์ 3 ชนะสงสารวิทยา

เดิมชื่อโรงเรียนชนะสงสารวิทยา (โรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎิ์ 3 ชนะสงสารวิทยา, 2556) เป็นโรงเรียนที่พระครูสัมเกลียง อภิญโญ ร่วมกับคณะกรรมการวัดชนะสงสารพิทยากรเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งขึ้น โดยยื่นเรื่องขอจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญ เมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ.2520 ยินยอมให้ใช้ที่ดินของวัด ซึ่งเป็นธรณีสงฆ์ 22 ไร่ 76 ตารางวา เริ่มตั้งแต่ปากทางเข้าวัดที่แยกจากถนน สาย ฉะเชิงเทรา – มินบุรี ช่วงแรกใช้อาคารไม้ชั้นเดียวของโรงเรียนวัดชนะสงสารหลังเดิม แบบ 002 ขนาด 5 ห้องเรียน ที่ไม่ได้ทำการสอนแล้ว ทางวัดมอบเงินที่ประชาชนบริจาคเป็นจำนวน 100,000 บาท เพื่อนำมาจัดซื้ออุปกรณ์ให้ทันการจัดตั้งโรงเรียน เปิดรับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1 สองห้องเรียน แบบสหศึกษา ห้องละไม่เกิน 45 คน มีนักเรียนในระยะแรก 20 คน (ดูภาพที่ 4.36)

ภาพที่ 4.34 : โรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎิ์ 3 ชนะสงสารวิทยา

ที่มา : maps.google.com

(5) โรงเรียนดาราสมุทร

เมื่อปีพ.ศ. 2475 บาทหลวง การีเอ ของวัดเซนต์รีออค ทำใ้ได้ทำการเปิดโรงเรียน โดยใช้ชื่อว่า “โรงเรียนราชฎร์เซนต์รีออค” เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 -4 โดยมีครูพิสิทธ์ กิจเจริญ เป็นครูใหญ่คนแรก ช่วงพ.ศ. 2485 โรงเรียนถูกสั่งปิดเนื่องจากเกิดสงครามอินโดจีน และพ.ศ.2488 ด้รับอนุญาตจัดตั้งโรงเรียนอย่างเป็นทางการตามใบอนุญาตเลขที่ 2/2488 เมื่อวันที่ 20 ก.ค. พ.ศ. 2488 เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนดาราสมุทร” (โรงเรียนดาราสมุทร, 2556)พ.ศ. 2496 ขยายการศึกษาถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2503 เป็นต้นไปมีการขยายสร้างอาคารเรียนเพิ่มขึ้น 2 หลัง เป็นอาคารไม้ทรงปั้นหยา 2 ชั้นจำนวน 8 ห้องเรียน ส่วนใหญ่อาคารเรียนแต่เดิมของโรงเรียนดาราสมุทรเป็นอาคารไม้ทรงปั้นหยา ซึ่งช่วง พ.ศ. 2530 เกิดเพลิงไหม้อาคารเรียน ซึ่งเป็นเรือนไม้ทรงปั้นหยา 2 ชั้นจำนวน 8 ห้องเรียน จึงตัดแปลงวัดเก่าใช้เป็นห้องเรียนชั่วคราว หลังจากนั้นมีการสร้างอาคารเรียนแทนอาคารไม้ที่ถูกไฟไหม้เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียว 2 หลัง (ดูภาพที่ 4.37)

ภาพที่ 4. 35 ภาพที่ 4.35 (ซ้าย) เรือนไม้ทรงปั้นหยา 2 ชั้น (ขวา) อาคารเรียนใหม่ของโรงเรียนดาราสุมท
ที่มา : <http://www.dschi.ac.th/dsch/S1.html>

(6) วัดเซนต์รีออค ท่าไข่

ประวัติวัด(pichaisrisawad, 2013) ช่วงแรกเริ่มจากการแพร่ธรรมในประเทศไทย มุ่งสอนคนจีนเพราะคนจีนสามารถเข้าถึงได้ง่ายกว่า ดังพระสังฆราชกูร์เวอซี ได้กล่าวไว้ว่า

“...ที่นี่มีคนจีนมาก ดูเหมือนจะสอนคนจีนให้กลับใจง่ายกว่าคนไทย พระเจ้าแผ่นดินไม่ห้ามเขาเป็นคริสตัง และเขาเป็นเหมือนคนต่างด้าว มีชันนารีที่รู้จักภาษาจีน จะทำประโยชน์ในเมืองไทยได้มาก...”

ดังนั้น พระสังฆราชกูร์เวอซี จึงให้คุณพ่ออัลบรันด์ มาสอนคนจีนในประเทศไทย วัดแรกเกิดขึ้นที่บ้านใหม่ ในค.ศ. 1840 (พ.ศ.2383) สร้างสำหรับคริสตชนชาวแปดริ้วและท่าไข่ จนในค.ศ. 1857 เนื่องจากคริสตชนมีจำนวนมากขึ้น คุณพ่อดานีเอล ได้รื้อวัดไม้เดิมเสีย สร้างใหม่ด้วยไม้จริงให้มีความแข็งแรง และกว้างขวางขึ้นหลังจากที่สร้างวัดเซนต์ปอลเรียบร้อยแล้ว คุณพ่อซิมิตต์สร้างวัดน้อยขึ้นในค.ศ. 1875 (พ.ศ.2418) มีบันทึกว่า

“...คุณพ่อแบร์แบต์ เห็นว่าวัดน้อยเล็กเกินไป และกำลังจะยุพัง รวมทั้งคริสตชนก็กระจัดกระจายไปตามริมคลองเนื่องเขต และตามทุ่งนา ท่านจึงได้ใช้เงินส่วนตัวอันเป็นมรดกจากบิดา-มารดาของท่าน ซื้อทุ่งนาแปลงใหญ่พื้นที่ประมาณ 3000 ไร่ มุ่งให้คริสตังเป็นผู้เช่า จากนั้นท่านได้วางโครงการสร้างวัดใหม่ รวมทั้งบ้านพักพระสงฆ์บ้านพักภคินี และโรงเรียนสำหรับเด็กๆ ลูกหลานคริสตัง ได้เรียนหนังสือและเรียนคำสอน โดยขณะนั้นมีคริสตังมาอยู่รวมกันกว่า 300 คน เมื่อเตรียมทุกอย่างพร้อม ท่านจึงขอให้พระสังฆราชแบร์รอส ส่งคุณพ่อปลัดสักคนมาช่วยดำเนินการ โดยท่านแบร์รอส ได้ส่งคุณพ่อกาโร มาช่วย”

คุณพ่อแบร์แบต์เป็นผู้จัดหาซื้อสิ่งก่อสร้างทั้งหมด และให้คุณพ่อกาโรเป็นผู้ออกแบบ และควบคุมการก่อสร้าง ในรายงานประจำปี 1912 (พ.ศ.2455) พระสังฆราชแบร์รอส ได้บันทึกไว้ว่า

“...หากแจวเรือ 2 ชั่วโมง จากแปดริ้ว ไปตามคลองที่เชื่อมแปดริ้วกับกรุงเทพฯ จะถึงบริเวณที่คุณพ่อแบร์แบร์สร้างวัดหลังหนึ่งชื่อว่า “วัดเซนต์ร็อก ทำไขสำหรับสัตบุรุษที่ทำการเกษตรกรรมซึ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกที คุณพ่อการ์โอ เป็นผู้ดูแลการก่อสร้าง เป็นผู้สอนคริสตังด้วยความร้อนรนโดยเฉพาะกับพวกเด็กๆ..”

วัดเซนต์ร็อก หลังเก่า ลักษณะของวัดแต่เดิมเป็นไม้สักทั้งหลัง รวมทั้งกระเบื้องที่ใช้ในการมุงหลังคาด้วย ทำด้วยไม้สักตัดเป็นสี่เหลี่ยม ไข่มุกหลังคา เรียกกันว่า กระเบื้องไม้สัก โดยไม้เหล่านี้ซื้อจากห้างบอมเบย์เบอร์รี่ในกรุงเทพฯ ซึ่งทำกิจการไม้สักในประเทศอังกฤษและขนย้ายโดยทางเรือ มายังวัดเซนต์ร็อกวัดตั้งอยู่บนพื้นที่ 20 ไร่ ประกอบด้วยวัด บ้านพักพระสงฆ์ บ้านพักภคินี อาคารเรียน 2 หลัง และโรงอาหารอีก 1 หลัง บนบริเวณที่กว้างขวาง เพื่อรองรับการขยายตัวของสิ่งปลูกสร้างในอนาคต (ดูภาพที่ 4.38)

ภาพที่ 4. 36 : ภาพที่ 4.36 (ซ้าย) โบสถ์ไม้หลังเก่า (ขวา) โบสถ์หลังใหม่

ที่มา : <http://st-roch.blogspot.com/2013/04/church-th.html>

(7) วัดแม่พระแห่งเหรียญอัศจรรย์

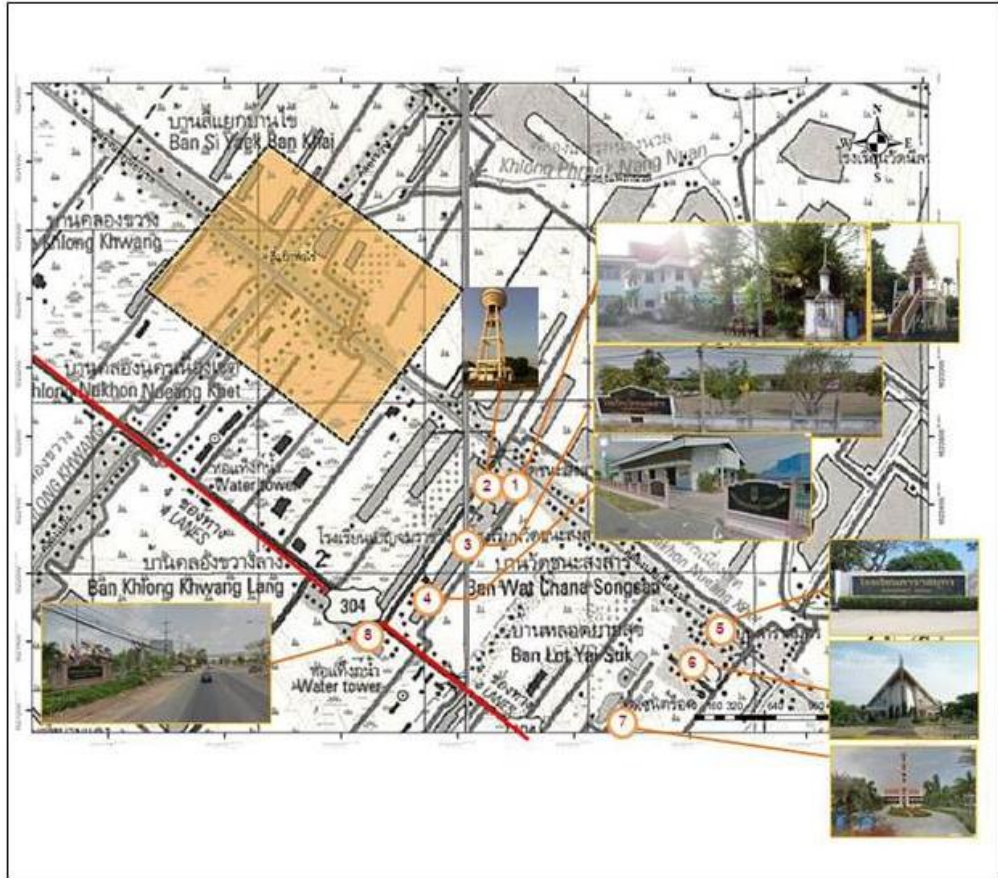
ประวัติของวัดแม่พระแห่งเหรียญอัศจรรย์ (หอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, 2554) เป็นวัดที่มีลักษณะเป็น “วัดน้อย” ตั้งอยู่ภายในบริเวณเดียวกับบ้านบำเพ็ญกุศลนา คณะภคินี เซนต์ปอล เดอ ซาตร ตำบลคลองนครเนื่องเขต อ.เมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา อยู่ในอาณาเขตการปกครองฝ่ายศาสนาของมิสซังโรมันคาทอลิกกรุงเทพฯ ฯพณฯ พระคาร์ดินัล ไมเกิ้ล มีชัย กิจบุญชู มุขนายกมิสซังโรมันคาทอลิก กรุงเทพฯฯ เป็นผู้อนุญาตให้ก่อสร้างวัดนี้ถวายเป็นเกียรติแด่พระแม่มาเรีย และได้ให้การสนับสนุน โดยอุทิศที่ดิน 30 ไร่ ซึ่งอยู่ต่อจากอาณาเขตวัดเซนต์ร็อก ศิลปะการตกแต่งภายในวัดเป็นสถาปัตยกรรมที่จำลองส่วนหนึ่งมาจากวัดแม่พระเหรียญอัศจรรย์ ถนนคือบัก กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งพระแม่ได้เคยประจักษ์แก่นักบุญคัทรินลาบูเร พระแม่ได้ขอร้องให้ทำเหรียญนี้เป็นเครื่องหมายถึงการร่วมไถ่บาปกับองค์พระบุตรผู้ทรงเป็นต่อธารแห่งพระหรรษทานทั้งปวงแก่มวลมนุษย

วัดตั้งอยู่หลังพระรูปพระหฤทัย เป็นอาคาร 2 ชั้น กว้าง 16 เมตร ยาว 36 เมตร มีลักษณะทรงไทยประยุกต์ ส่วนบนหลังคาตกแต่งเป็นซุ้มของแม่พระ มีงานประติมากรรมปั้นปูนต่ำหล่อด้วยไฟเบอร์ ผิวนาสีธรรมชาติประดับอยู่ทางมุมทิศตะวันตก ส่วนมุมนด้านทิศตะวันออกเป็นรูปอักษรย่อ AM ประดับอยู่ในซุ้มเช่นกัน ใต้ซุ้มทั้งสองด้านนี้เป็นพื้นลวดลายตามแนวหลังคา กันสาดทั้ง 2 ชั้น ตกแต่งด้วยลายคิ้วบัววิ่งตลอดแนวขอบบนและล่างประดับประดางานประติมากรรมปั้นลอยตัว รูปเทวดาประคองแจกันน้ำลงสู่เบื้องล่าง ตามช่องระบายน้ำฝนทั้งสองชั้น หน้าบันอาคารตกแต่งรูปลักษณะงามของศิลปะกอธิค จุดเด่นของหน้าบันอยู่ที่รูปกางเขนตั้งบนลูกโลก ซึ่งประดับประดางานวิจิตรสามารถมองเห็นได้เด่นชัดในระยะไกลๆ(ดูภาพที่ 4.39)

ภาพที่ 4.37 : โบสถ์วัดแม่พระแห่งหริยอุศจรรย์

ที่มา : maps.google.com

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 4. 38 : แผนที่สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ในปี พ.ศ. 2555

สัญลักษณ์ :

- 1. วัดชนะสงคราม
- 2. แทงค้ำน้ำประปาสำหรับชุมชน
- 3. โรงเรียนชนะสงคราม
- 4. โรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎิ์ 3 ชนะสงครามวิทยา
- 5. โรงเรียนคาราสุมุท
- 6. เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต
- 7. วัดแม่พระแห่งเหรียญอัศจรรย์
- 8. สำนักงานอบต.นครเนื่องเขต

— คลองนครเนื่องเขต
 — คลองขวาง
 เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

0 160 320 640 960 1,280 Kilometers

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

น.ส.วิลาวรรณ พงษ์ชัย
 ภาควิชาการวางแผนที่ดินและเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ในอดีตประชากรในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต ส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมสองฝั่งคลอง นครเนื่องเขต แต่เดิมเป็นจุดศูนย์กลางทางการค้าขายทางเรือ ในปัจจุบันคนในชุมชนใช้รถยนต์เป็นพาหนะแทนเรือ ร้านค้าที่ตั้งอยู่ริมสองฝั่งคลองจึงเหลือน้อยลง มีแต่ผู้อยู่อาศัย อาชีพของประชากรส่วนใหญ่ออกไปทำงานโรงงานอุตสาหกรรมและไปทำงานในเมือง มีประชากรจากที่อื่นมาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ไม่มากนัก (ดูภาพที่ 4.41)

4.3.1 การเกษตรกรรม

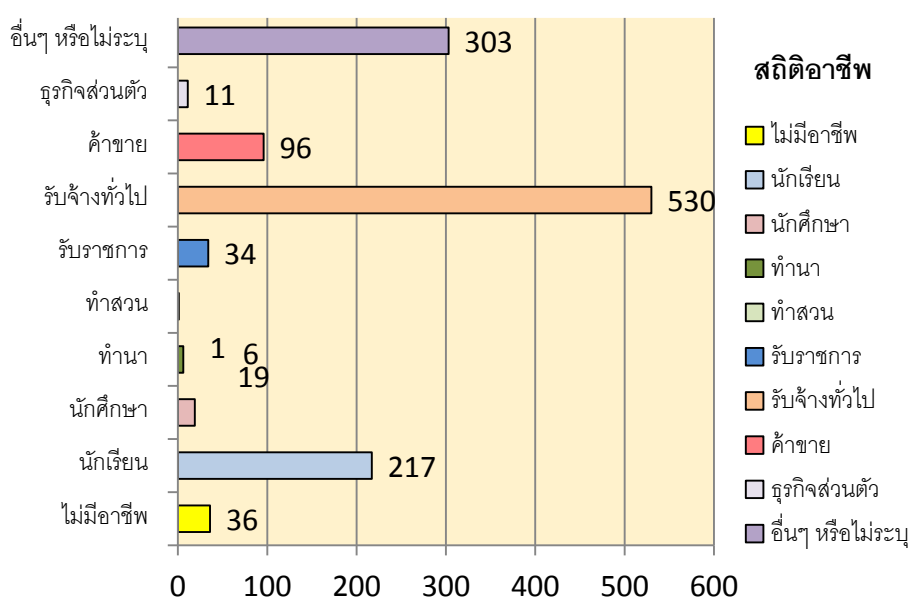
ภาคเกษตรกรรม ของประชากรในพื้นที่บางส่วนยังคงทำนาจำนวน 6 คน จากข้อมูลจปฐ ของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขตพ.ศ. 2554 ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนคลองขวาง หมู่ 13 จำนวน 1 คน ชุมชนโรงหมู หมู่ 8 จำนวน 2 คน และชุมชนสวนมะม่วง หมู่ 10 จำนวน 3 คน และประชากรประกอบอาชีพทำสวน 1 คน ที่อยู่อาศัยบริเวณชุมชนคลองขวาง หมู่ 13 จำนวน 1 คน

4.3.2 การอุตสาหกรรม

ในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขตมีหน่วยธุรกิจ ดังนี้

- โรงสีรุ่งเรืองธัญกิจ 1 แห่ง
- โรงงานอาหารสัตว์นุทริคส์จำกัด 1 แห่ง
- ศูนย์การศึกษาและฝึกอบรมโตโยต้าจำกัด 1 แห่ง

ภาพที่ 4. 39 : สถิติอาชีพของประชากรในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

4.4 ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี

4.4.1 โครงสร้างประชากร

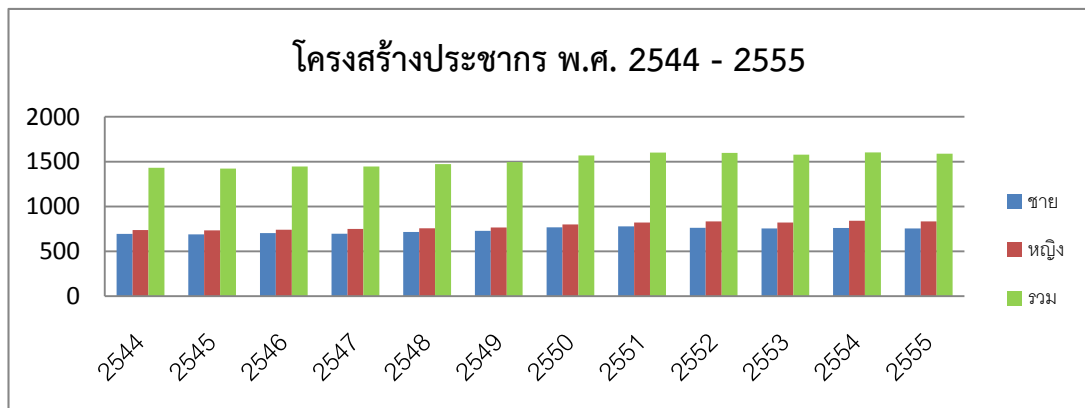
ในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขตในพ.ศ.2555 มีจำนวนบ้านทั้งหมด 293 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,589 คน แบ่งเป็น ชาย 763 คน หญิง 826 คน ความหนาแน่นเฉลี่ย 1,059 คน / ตารางกิโลเมตร (ดูภาพที่ 4.42)

ภาพที่ 4. 40 : ตารางข้อมูลจำนวนประชากรและจำนวนครัวเรือนของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

ชุมชน	หมู่ที่	ประชากร			จำนวนบ้าน (หลังคาเรือน)
		ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม	
ชุมชนสวนมะม่วง	หมู่ที่ 10	141	158	299	52
	หมู่ที่ 11	49	50	99	19
ชุมชนคลองขวางบน	หมู่ที่ 13	126	126	252	41
	หมู่ที่ 14	96	98	194	30
ชุมชนโรงหมู	หมู่ที่ 6	3	1	4	1
	หมู่ที่ 8	51	51	102	19
	หมู่ที่ 12	111	132	243	55
ชุมชนนครเนื่องเขต	หมู่ที่ 7	16	35	51	8
	หมู่ที่ 9	170	175	345	68
รวมทั้งสิ้น		763	826	1,589	293

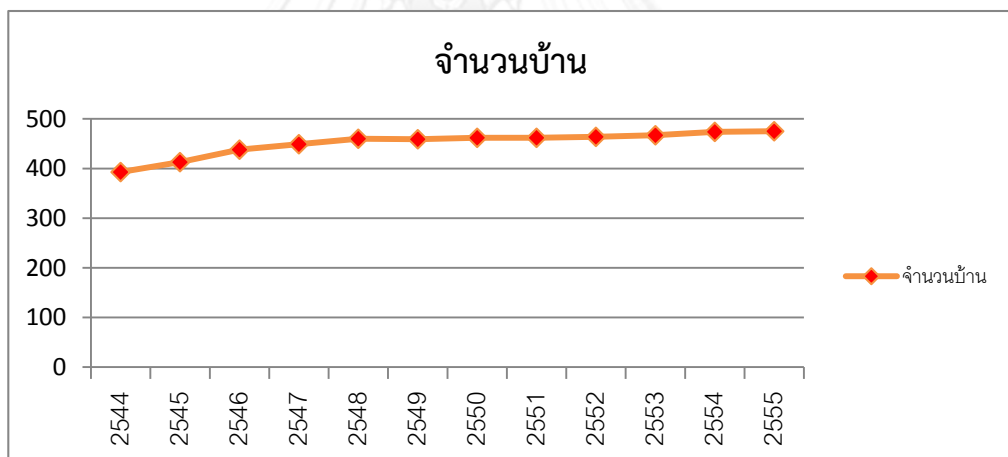
ที่มา : ข้อมูลจากสปสข เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา พ.ศ. 2555

ภาพที่ 4. 41 : แผนภูมิโครงสร้างประชากร ตั้งแต่พ.ศ. 2544-2555

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2555

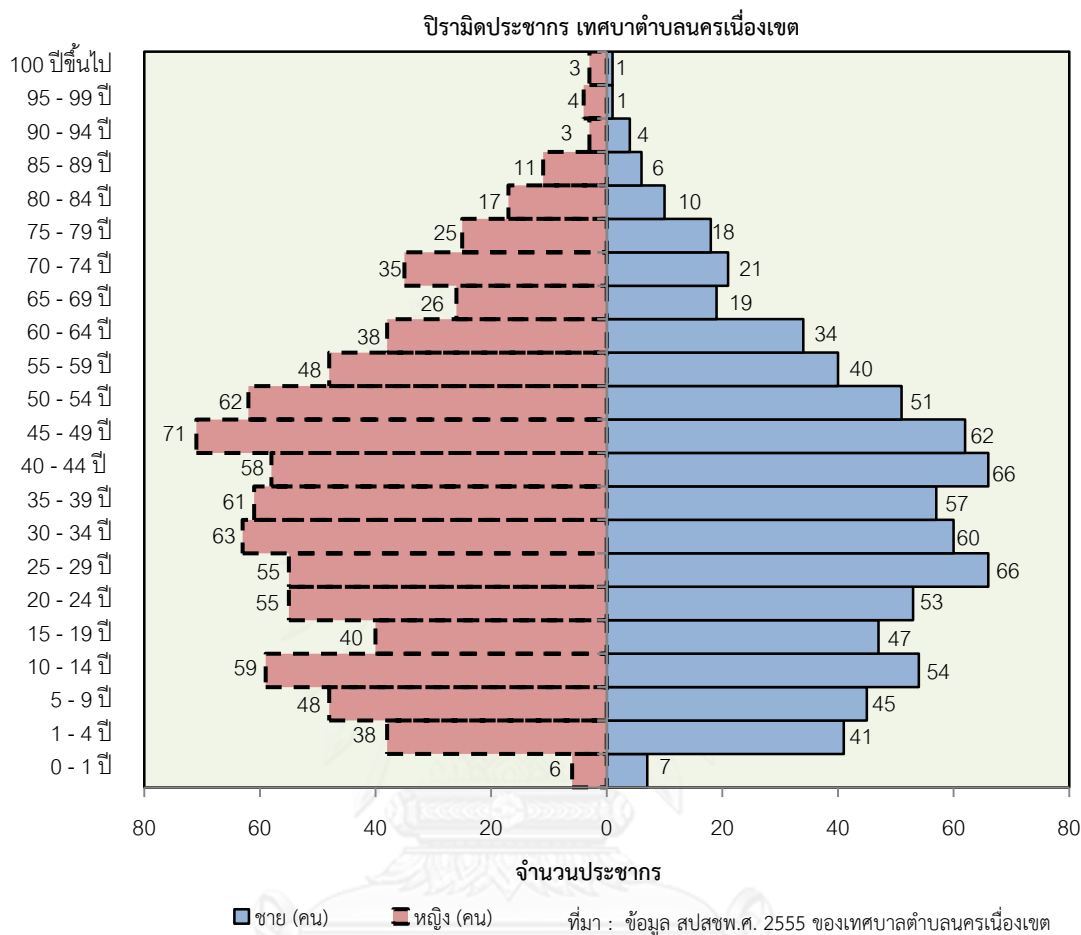
ภาพที่ 4. 42 : กราฟเส้นเปรียบเทียบจำนวนบ้าน ตั้งแต่พ.ศ. 2544-2555

ที่มา : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2555

จากข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรในพื้นที่และจำนวนบ้านตาม แผนภูมิข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ความหนาแน่นเฉลี่ย 1,046.7 คน / ตารางกิโลเมตร ประชากรใน พ.ศ. 2555 อัตราการเติบโต -0.70 1.59 0.07 1.83 1.47 4.66 2.00 -0.19 -1.20 1.50 -0.82 ปีที่เพิ่มสูง 49-50 = 4.66% = อัตราเฉลี่ยประชากรเพิ่มประมาณ 1% / คร่าวเรือนเพิ่มประมาณ 2% (ดูภาพที่ 4.43 – 4.44)

ภาพที่ 4. 43 : แผนภูมิพีรามิดประชากร เทศบาลตำบลนครเนื่องเขตพ.ศ. 2555

จากข้อมูลปิรามิดประชากร (ข้อมูลพบว่า สัดส่วนอายุของประชากรชายเมื่อเทียบกับประชากรหญิงมีสัดส่วนร้อยละ 91.77 และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของโครงสร้างอายุของประชากรในแต่ละช่วงอายุ กับแหล่งถิ่นที่อยู่อาศัย แสดงให้เห็นว่า (ดูภาพที่ 4.43) ประชากรสูงวัยอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ชุมชนโรงหมู และชุมชนนครเนื่องเขต ประชากรวัยเด็กเล็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 4 ปี ส่วนใหญ่อยู่ชุมชนคลองขวางบน ประชากรวัยเด็กอายุ 5-9 ปี ส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนนครเนื่องเขต ประชากรวัยเด็กอายุ 10 -14 ปี ส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนสวนมะม่วง ประชากรวัยเด็กตอนปลาย 15 - 19 ปี อยู่ในชุมชนคลองขวางบน ประชากรวัย 20 - 24 ปี ส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนสวนมะม่วงและชุมชนนครเนื่องเขต

ประชากรวัย 25 - 34 ปี ส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนคลองขวางบน ประชากรวัย 35 - 39 ปี ส่วนใหญ่อยู่ชุมชนสวนมะม่วง ประชากรวัย 40 - 54 ปี ส่วนใหญ่อยู่ชุมชนคลองขวางบน ประชากรวัย 55 - 59 ปี ส่วนใหญ่อยู่ชุมชนคลองขวางบนและชุมชนโรงหมู

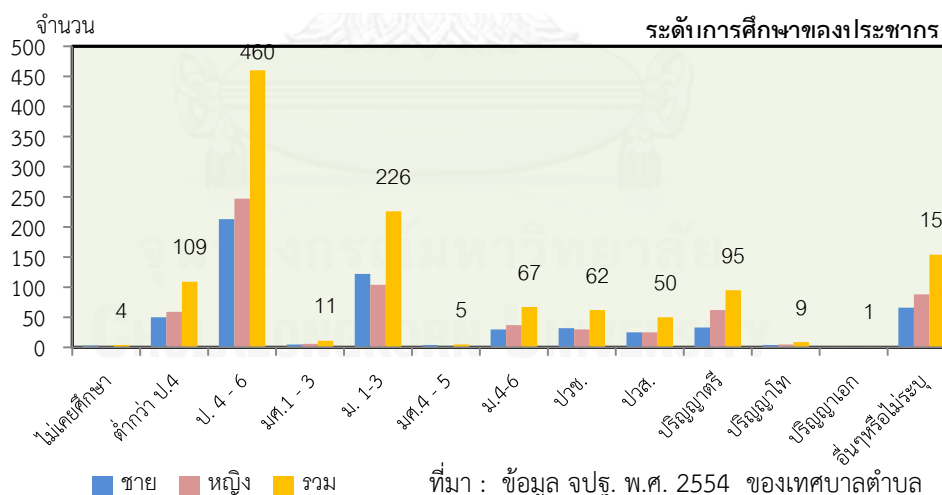
ภาพที่ 4.44 : ตารางวัยพึ่งพิงของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

กลุ่มอายุ	ชาย	หญิง	รวม
วัยเด็ก (0 - 14 ปี)	147	151	298
วัยทำงาน (15 - 59 ปี)	502	513	1,015
วัยสูงอายุ (ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป)	114	162	276
รวมทั้งสิ้น	763	826	1,589

ที่มา : ข้อมูล สปสช พ.ศ. 2555 ของเทศบาลตำบลนคร

อัตราส่วนวัยพึ่งพิง โดยรวม คิดเป็นร้อยละ 56.55 โดยแบ่งได้เป็น อัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็ก คิดเป็นร้อยละ 29.36 และอัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 27.19 ทำให้สะท้อนการรับภาระค่าใช้จ่าย เงินออมที่มีความสำคัญของวัยทำงานในพื้นที่ (ดูภาพที่ 4.44)

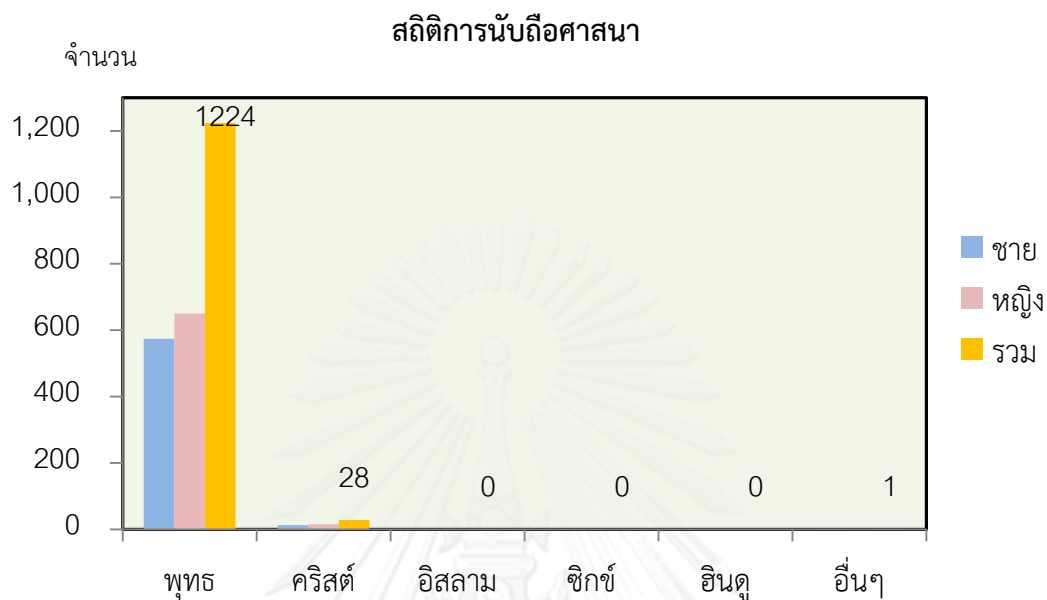
ภาพที่ 4.45 : แผนภูมิระดับการศึกษาของประชากรในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

ที่มา : ข้อมูล จปฐ. พ.ศ. 2554 ของเทศบาลตำบล

ระดับการศึกษา ของประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่มีระดับการศึกษาอยู่ระหว่างประถมศึกษาปีที่ 4-6 คิดเป็นร้อยละ 36.71 ของประชากรทั้งหมด รองลงมามีระดับการศึกษาอยู่ระหว่างมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 คิดเป็นร้อยละ 18.04 และอื่นๆโดยไม่ระบุ คิดเป็นร้อยละ 12.29 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต อาจจะเป็นกลุ่มแรงงานพื้นฐานส่วนสำคัญ (ดูภาพที่ 4.45)

ภาพที่ 4.46 : แผนภูมิการนับถือศาสนาของประชากรในเขตเทศบาลตำบลนคร

ที่มา : ข้อมูล จปฐ. พ.ศ. 2554 ของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

ประชากรในพื้นที่เทศบาลตำบลนครเนื่องเขตส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 97.69 รองลงมานับถือศาสนาคริสต์ คิดเป็นร้อยละ 2.23 โดยกลุ่มคนที่นับถือศาสนาคริสต์ ตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยอยู่ริมคลองบริเวณชุมชนโรงหมู หมู่ที่ 6 (ดูภาพที่ 4.46)

ในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขตไม่มีศาสนสถานอยู่ แต่จะมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่กลุ่มคนทั้งไทยจีน นับถือและไหว้บูชาคือ ศาลเจ้า มีอยู่ 2 แห่งคือ ศาลเจ้าปูนเก่า ตั้งอยู่ชุมชนสวนมะม่วง หมู่ที่ 10 และศาลเจ้าไถ่จื่อเอี้ย และต้นไทร 100 ปี ตั้งอยู่ชุมชนโรงหมู หมู่ที่ 13

ศาสนสถานของศาสนาพุทธ คือวัดชนะสงคราม เป็นศาสนสถานบริเวณใกล้เคียงที่ทั้งชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีน จัดงานบุญ งานศพ ศาสนสถานของศาสนาคริสต์ที่สำคัญคือ วัดเซนต์รีออค และวัดแม่พระแห่งเหรียญอัศจรรย์ ศาสนสถานทั้ง 2 แห่งอยู่ในเขตพื้นที่การดูแลขององค์กรบริหารส่วนตำบลนครเนื่องเขต

4.4.2 อุตลักษณ์กลุ่มสังคม

- กลุ่มชาวจีนประชากรเดิมที่ตั้งถิ่นฐานในตลาดนครเนื่องเขตตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นกลุ่มคนจีนที่มาจากทางภาครัฐจ้างมาขุดคลอง เมื่อขุดคลองเสร็จก็ตั้งถิ่นฐานในบริเวณนั้น รวมทั้งกลุ่มที่ค้าขายจากต่างถิ่นก็อพยพมาประกอบการค้า เปิดร้านขายของชำ เป็นคนกลางค้าข้าว ทำโรงสี กลายเป็นตลาดศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญในสมัยนั้น

คนจีนส่วนใหญ่แต่งงานกับคนไทยจึงเกิดการกลืนกลายทางชาติพันธุ์ จากคำบอกเล่าเรื่องประวัติของชุมชน มีว่า “ชาวจีนนำซีรูปและก้านรูปที่ใช้แล้วมาจากเมืองจีน จึงได้มีการจัดตั้งศาลเจ้าขึ้นในชุมชนสองฝั่งคลอง คือ ศาลเจ้าปูนเกล้า (ตั้งอยู่บริเวณโรงจิวของชุมชนสวนมะม่วงปัจจุบัน) และ ศาลเจ้าไท้จื่อเอี้ย” (ปัจจุบันตั้งอยู่ในชุมชนโรงหมู)”

อย่างไรก็ตามมีความเชื่อของคนไทยในชุมชนเป็นจีนปนไทยแห่งนี้ ยกตัวอย่างเช่น บริเวณศาลเจ้าด้านข้างปูนเกล้า มีศาลพระภูมิเจ้าที่ที่อยู่ด้วย ดังนั้นคนในชุมชนจะต้องไหว้ศาลพระภูมิเจ้าที่ก่อนแล้วจึงเข้าไปไหว้ในศาล รวมทั้งด้านฝั่งศาลเจ้าไท้จื่อเอี้ย ด้านข้างมีต้นไม้ใหญ่อายุร้อยกว่าปีผูกด้วยผ้าสี โดยเชื่อว่าเป็นที่สถิตยของผีนางไม้ เห็นได้ว่าการผสมผสานทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของวิถีในสังคมคนไทยจีนริมคลองนครเนื่องเขต ประเพณีและวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ แต่เดิมมีการเล่นจิวในงานเทศกาลทั้ง 2 ศาลคือ ศาลเจ้าปูนเกล้าและศาลเจ้าไท้จื่อเอี้ย จัดในเดือนมีนาคมและเดือนสิงหาคม ของทุกปี ปัจจุบันการแสดงจิวที่ศาลเจ้ายังคงสืบทอดไว้ทั้ง 2 ศาลด้วยความอยู่เย็นเป็นสุขของคนในชุมชน และเพื่อสืบทอดประเพณี

การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนจีน หรือคนไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณตลาดเก่าริมน้ำคลองนครเนื่องเขต ทั้งชุมชนสวนมะม่วง ชุมชนโรงหมู และชุมชนนครเนื่องเขต ซึ่งมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างอายุของประชากรกับการกระจายตัวของประชากรผู้สูงวัย พบว่ากลุ่มคนที่มีระดับอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไปส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ชุมชนโรงหมูและชุมชนนครเนื่องเขต ดังนั้นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่คนจีนได้ติดตัวมาด้วยนั้นคือความเชื่อ ศรัทธาซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นจากกลุ่มคนจีนทุกรุ่นส่งต่อมายังกลุ่มคนจีนรุ่นลูกและหลาน คือการไหว้เจ้า บูรณะบูชาศาลเจ้า ซึ่งประเพณีการไหว้เจ้าเป็นประเพณีหนึ่งที่สำคัญของคนจีน และคนไทยเชื้อสายจีน

การไหว้เจ้า (จิตรา ก่อนันทเกียรติ, 2553) เป็นธรรมเนียมประเพณีที่ลูกหลานจีนปฏิบัติสืบทอดกันมาตามความเชื่อที่จะต้องไหว้เจ้าที่ และไหว้บรรพบุรุษเพื่อเป็นสิริมงคล และนำมาซึ่งความสุข ความเจริญแก่ครอบครัว การไหว้เจ้าตรุษจีน ไหว้ในเดือน 1 วันที่ 1 คือ ตรุษจีน เรียกว่า “ง่วงตั้งโจ้ย” ตั้งแต่ช่วงเช้ามีต๋อไหว้เทพเจ้าขอพรเพื่อความสุขสิริมงคลตั้งโต๊ะของไหว้ที่ศาลเจ้า ส่วนช่วงสายก่อนเที่ยงเป็นการไหว้บรรพบุรุษ รวมตัวกันของญาติพี่น้องร่วมกันไหว้บรรพบุรุษของตน ส่วนช่วงบ่ายประมาณ 14.00 น. จะตั้งโต๊ะไหว้เจ้าที่และสรรพเวสี หรือ “ฮอเฮียตี” โดยจะจัดตั้งโต๊ะไหว้หันหน้าออกหน้าบ้าน และจุดธูปปักอาหารต่างๆงาน งานละ 1 ดอก(ดูภาพที่ 4.47)

ภาพที่ 4. 47 : (ซ้าย) การไหว้ศาลเจ้าในเทศกาลตรุษจีน
(กลาง) การไหว้ออเฮียตี้ บริเวณหน้าบ้าน
(ขวาบน) การไหว้บรรพบุรุษ กลางแจ้ง
(ขวากลาง) การไหว้บรรพบุรุษ ในบ้าน
(ขวาล่าง) การจัดชุดไหว้ออเฮียตี้ หน้าร้าน
ที่มา : สํารวจแบบมีส่วนร่วม พ.ศ. 2556

งานจ๊ว (จิตรา ก่อนนทเกียรติ.,2553)เป็นธรรมเนียมประเพณีที่ลูกหลานจีนปฏิบัติสืบทอดกันมา นับได้ว่าการแสดงจ๊วเป็นอุปรากรจีน ที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมของชนชาวจีนมาแต่โบราณ เป็นการผสมผสานระหว่างการร้องแสดงท่าทางประกอบบอกเล่าเรื่องราว โดยนำเหตุการณ์จากพงศาวดารและประวัติมาดัดแปลงเป็นบทแสดง นอกจากนั้นมีการผสมผสานระหว่าง ความเชื่อ ประเพณี ศาสนา ที่รวมเข้าด้วยกัน

จ๊วท้องถิ่น มีวิวัฒนาการผสมผสานกับการละเล่นพื้นเมืองในท้องถิ่นนั้นๆ เกิดในแต่ละมณฑล โดยไม่เคร่งครัดเรื่องการแต่งกาย ภาษาที่ร้องเป็นภาษาถิ่น มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป เช่น จ๊วแต้จ๊ว จ๊วฮกเกี้ยน จ๊วกวางตุ้ง จ๊วไหหลำ ฯลฯ

จ๊วเริ่มต้นเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จากบันทึกรายวันของบาทหลวง เดอซัวลี ในคราวติดตามมองซิเออร์ เลอ เซอวาเลีย เดอโชมองด์ เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยสมัยพระนารายณ์มหาราชและบันทึกของลาตูแบร์ทูตฝรั่งเศส หมายรวมคือ “ละครจีน” แต่ก็ไม่ได้มีบันทึกไว้อย่างชัดเจน จนถึงสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งเป็นยุคที่มีชาวจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานในเมืองไทยมากขึ้น ได้เรียกการแสดงนี้ว่า “จ๊ว” ชื่อของ “จ๊ว” เกิดขึ้นในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี จากหลักฐานพระเจ้าตากโปรดฯให้จัดขบวนแห่อย่างยิ่งใหญ่ อัญเชิญพระแก้วมรกตซึ่งล้นเกล้ารัชกาลที่ 1 เมื่อดำรงพระยศเป็นเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกทรงยกทัพตีเวียงจันทร์และทรงอัญเชิญลงมาด้วย ขบวนแห่นอกจากจะมี โขน ละคร ดนตรีปี่พาทย์ แล้วยังมีการจัดจ๊วไปแสดงในเรือด้วย ความว่า “จ๊วลงสามบ้าน พระยาราชาศรีรัฐหนึ่ง หลวงรักษาสมบัติหนึ่ง” รวมมีจ๊วด้วยกัน 2 ลำ

การแสดงจิว ถูกนำมาให้แสดงในพิธีสำคัญและเทศกาลงานประเพณีต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การไหว้ฉลอง ศาลเจ้า ซึ่งผูกกับวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวจีนมาตั้งแต่ ครั้งโบราณ เพราะการฉลองให้กับศาลเจ้า ถือว่าเป็นการตอบแทนคุณ ศาลเจ้าที่คอยคุ้มครองดูแล ปกป้องรักษาให้คนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ ได้อยู่กันร่มเย็น ไม่มีทุกข์ภัยใดๆ จะเห็นได้ว่า การแสดง จิวในเมืองไทยได้รับความนิยมสูงสุดในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีการเปิด โรงเรียนสอนการแสดงจิวขึ้น มีคณะจิวทั้งของคนจีนและคนไทยเกิดขึ้นมากมาย จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนไทยสามารถเรียนร้องรำทำเพลงจิวอันนี้ได้ ปัจจุบันเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่นักแสดงจิวเป็นคน ไทย หรือไม่ก็เป็นคนภาคอีสานด้วยซ้ำก็มี และด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี พบว่ามีการแสดงจิว ลดน้อยลง เนื่องจากค่าใช้จ่ายสูง

เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต ด้วยความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมของวิถีคนจีน ทั้งกลุ่มคนผู้สืบ เชื้อสายจากตระกูลผู้บุกเบิก ยังคงยึดถือในการจัดจิวเพื่อเป็นการสักการบูชา แสดงความเคารพต่อ ศาลเจ้าทั้งสองศาลเจ้า จึงเป็นสิ่งที่ต้องตระหนักว่าจะสืบทอดเจตนารมณ์ให้กับลูกหลานต่อไปอย่างไร เพื่อให้อนุรักษจิว ของวิถีวัฒนธรรมประเพณี ที่สืบทอดกันมาให้อยู่คงอยู่ (ภาพที่ 4.48-4.49)

ภาพที่ 4. 48: (ซ้าย) การแสดงจิว ศาลเจ้าปูนถ้ำกวาง โดยใช้โรงจิวถาวรที่มีอยู่

(กลาง) เด็กในชุมชนเข้ามานั่งจับจองดูจิว ในงานประจำปี

(ขวา) การเปี่ยของ (ประมุขของ) เพื่อทำบุญให้กับศาลเจ้าและจะได้ ของมาเพื่อความเป็นสิริมงคลและโชคลาภ

ภาพที่ 4. 48 : (ซ้าย)ประดับไหว้ศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย (กลาง) การแสดงจิวศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย ประจำปี

(ขวา) การเปี่ยของ (ประมุขของ) เพื่อทำบุญให้กับศาลเจ้าและจะได้ ของมาเพื่อความเป็นสิริมงคลและสำหรับ ครอบครัว ที่มา : สํารวจแบบมีส่วนร่วม พ.ศ. 2556

งานงิ้วของศาลเจ้าปูนเถากง และศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย ไม่ได้มีความแตกต่างกันมากนัก วิธีปฏิบัติจะเหมือนกัน มีบางธรรมเนียมปฏิบัติที่คนของแต่ละชุมชนของทั้ง 2 ศาลเจ้าตกลงกัน กล่าวคือ ก่อนการแสดงงิ้วในช่วงกลางคืน ตอนกลางวันจะมีการทำบุญเลี้ยงพระของศาล

การเป็ยของ ศาลเจ้าปูนเถากง จะมีการเปิดประมูลของ ให้คนที่เข้ามาร่วมงานสามารถแข่งขันแล้วแต่ศรัทธาของแต่ละคนที่ยากได้สิ่งที่จะประมูลไปเป็นสิริมงคล โชคลาภ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “เต็งลิ้ง” โคมไฟ ราคาประมูลจะหลักหมื่น ไร่สำหรับแขวนที่บ้านเพื่อเกิดความสิริมงคล (ดูภาพที่ 4.50) ส่วนศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย จะมีการประมูลของโดย ชาวชุมชนสามารถเข้ามาเพื่อดูของแล้วแจ้งกับทางคณะกรรมการในการของประมูลของได้เลย โดยไม่ต้องมีการแข่งขันกัน

ภาพที่ 4. 49 : (ซ้าย) การเป็ยของศาลเจ้าปูนเถากง (ขวา) การเป็ยของศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย
ที่มา : สำรวจแบบมีส่วนร่วม ปี 2556

การเล่นงิ้วในงานเทศกาลทั้ง 2 ศาลคือ ศาลเจ้าปูนเถากงและศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย จัดในเดือนมีนาคมและเดือนสิงหาคม ของทุกปี ปัจจุบันการแสดงงิ้วที่ศาลเจ้ายังคงสืบทอดไว้ทั้ง 2 ศาลด้วยความอยู่เย็นเป็นสุขของคนในชุมชน และเพื่อสืบทอดประเพณี

ประเพณีและวัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชน แสดงออกถึงความเป็นมรดกทางวัฒนธรรม อีกสิ่งหนึ่ง คือวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ คือวิถีชีวิต การแสดง ประเพณี ดนตรี และภูมิปัญญา บางครั้งเรียกผลิตผลทางวัฒนธรรมว่า “มรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต” (Living Heritage) หรือมรดกทางวัฒนธรรมที่มีพลวัต ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของชุมชนและท้องถิ่น

● กลุ่มชาวไทย

คนในพื้นที่เทศบาลตำบลนครเนื่องเขตส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนจีนและคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งกลุ่มคนไทยตระกูลดั้งเดิมจะมี ตระกูลนิโครธานนท์ ส่วนใหญ่ไม่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่แล้วแต่ยังถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินและห้องแถวร้านค้าริมน้ำอยู่

คนไทยรุ่นหลังที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานมักเป็นกลุ่มแรงงาน เข้าบ้าน กลุ่มเกษตรกรรมหรือครัวเรือนที่อาศัยเช่าที่ดินปลูกบ้านถ้ามีอาชีพทำนา ก็จะเป็นรับจ้างทำนาหรือนาเช่าเป็นส่วนใหญ่

ปัจจุบันประเพณี วิถีชีวิตของคนไทย หรือคนไทยเชื้อสายจีน ยังคงสืบทอดประเพณีไทยดั้งเดิมเช่น ประเพณีสงกรานต์เดือนเมษายน แห่เทียนพรรษาในเดือนกรกฎาคม ทำบุญที่วัด ประเพณีออกพรรษา(ตักบาตรเทโว)เดือนตุลาคม และประเพณีลอยกระทงในเดือนพฤศจิกายน เป็นต้น

โดยวัดที่ชุมชนจะไปทำบุญที่วัดชนะสงคราม และวัดหนามแดง แต่ส่วนใหญ่จะไปวัดชนะสงคราม เนื่องจากปัจจุบันกลุ่มสังคมภายในพื้นที่จะเป็นคนไทยเชื้อสายจีน เพราะเกิดการกลืนกลายทางชาติพันธุ์ ทำให้ยังคงสืบทอดทั้งประเพณีวิถีความเชื่อของคนจีน และประเพณีวัฒนธรรมทางคนไทย ยังคงอยู่เช่นเดียวกัน (ดูภาพที่ 4.51)

ภาพที่ 4. 50 : (ซ้ายบน) ทำบุญเลี้ยงพระในวันสงกรานต์และวันผู้สูงอายุประจำปี 2556 (ขวาบน) รำวงย้อนยุค (กิจกรรมของผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ประจำปี 2556) (ซ้ายล่าง) รถน้ำดำหัว วันผู้สูงอายุ ประจำปี 2556 ที่มา : สำรวจแบบมีส่วนร่วม, 2556

4.5 ด้านการเมือง การปกครอง

เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต เดิมมีฐานะเป็นสุขาภิบาล ได้ยกฐานะจากสุขาภิบาลเป็นเทศบาลตำบลเมื่อ พ.ศ. 2542 นายกเทศมนตรีปัจจุบันคือนายเลอสรร สายวาณิชย์ การบริหารงานของเทศบาลแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ประกอบด้วยนายกเทศมนตรีและรองนายกเทศมนตรี และฝ่ายนิติบัญญัติ ประกอบด้วย สมาชิกสภาเทศบาลทั้งหมด 12 คนซึ่งมาจากการเลือกตั้งโดยประชาชนในเขตเทศบาลนครเนื่องเขต รวมทั้งมีการบริหารชุมชนคือจัดตั้งประธานชุมชนทั้ง 4 ชุมชน และฝ่ายบริหารหมู่บ้าน ตำบล ตำแหน่งของกำนันตำบลนครเนื่องเขต และผู้ใหญ่บ้านทั้ง 8 หมู่บ้าน ด้วยโครงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน จัดตั้งคณะกรรมการบริหารพัฒนาตลาดเพื่อร่วมกันวางแผน พัฒนา จากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินโครงการตลาดโบราณนครเนื่องเขตเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน

บทที่ 5

พัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

การศึกษาพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนที่มีพัฒนาการตามลำดับและเหตุการณ์ที่สำคัญ โดยลักษณะการตั้งถิ่นฐานประยุกต์ศึกษาตามองค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐาน EKISTICS ของ Doxiadis (1977) 5 ประการ คือ (1) ธรรมชาติ (Nature) (2) มนุษย์ (Anthropos) (3) สังคม (Society) (4) ที่อยู่อาศัย (Shells) (5) โครงข่าย (Network) สำหรับการศึกษาครั้งนี้ และได้แบ่งอภิปรายใน 3 ประเด็นของแต่ละช่วงยุคดังต่อไปนี้

(1) การตั้งถิ่นฐานของชุมชนอธิบายองค์ประกอบศึกษา ได้แก่ สภาพแวดล้อม การใช้ที่ดิน การใช้ประโยชน์อาคาร โครงข่ายการสัญจรและการเข้าถึง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและอัตลักษณ์วิถีชีวิต

(2) การขยายตัวของชุมชน

(3) บทบาทของชุมชนและพื้นที่โดยรอบ

โดยการลำดับตามช่วงเวลาและเหตุการณ์ที่มีความสัมพันธ์ รวมทั้งสามารถนำไปวิเคราะห์ปัจจัยของการตั้งถิ่นฐานตามช่วงของพัฒนาการได้ในบทต่อไป การแบ่งพัฒนาการของช่วงยุคในการศึกษาครั้งนี้ ได้ 4 ช่วง คือ

ยุคที่ 1 เป็นยุคบุกเบิก (พ.ศ. 2421 – 2495) เป็นช่วงที่เริ่มมีนโยบายการขุดคลองนครเนื่องเขตตั้งแต่ปี 2419 จนถึง 2420 ใช้เวลาขุด 21 เดือน ทำให้การเปิดพื้นที่การตั้งถิ่นฐานบริเวณริมคลองเพิ่มมากขึ้น เป็นจุดเริ่มแรกที่มีการเข้าบุกเบิกของกลุ่มคนจีนที่อพยพมาจากเมืองจีนมาตั้งถิ่นฐานทั้งที่มาจากมารับจ้างขุดคลอง ทำให้เห็นถึงความเชื่อที่สำคัญกับสิ่งปลูกสร้าง อาคารบ้านเรือนของสมัยนั้น

ยุคที่ 2 เป็นยุคของตลาดเฟื่องฟู (พ.ศ. 2496 – 2520) ช่วงการเติบโตของตลาดริมน้ำ การอพยพจากคนจีนมาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนมีการขยายครอบครัว ขยายการตั้งถิ่นฐานทั้งสองฝั่งของเพิ่มมากขึ้น ทายาทรุ่น 2 และรุ่น 3 ขยายพื้นที่การสร้างครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ความเด่นชัดของบทบาทสำคัญในพื้นที่ การขยายตัวของสิ่งปลูกสร้าง ปรับปรุงอาคารบ้านเรือน พร้อมกับการนำนวัตกรรมของเทคโนโลยีต่างๆเริ่มเข้ามา

ยุคที่ 3 เป็นยุคของการสัญจรทางบก (พ.ศ. 2521 – 2545) ช่วงของบทบาทการพัฒนาเส้นทางคมนาคม โดยเฉพาะทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 304 ซึ่งเดิมเป็นทางเกวียนตั้งแต่ พ.ศ. 2498 ต่อมาสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามและปรับมาเปลี่ยนทางคอนกรีตเพื่อรองรับการขนส่งภาคอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งการตัดถนนเพื่อความสะดวกในการสัญจรภายในเชื่อมต่อภายในพื้นที่ด้วยเช่นกัน ทำให้การตั้งถิ่นฐานของคนเปลี่ยนไป การใช้ที่ดินมีหลายประเภทมากขึ้น การแปรเปลี่ยนจากควมคึกคักมาเป็นความซบเซาของตลาดริมน้ำทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของพื้นที่ศึกษาที่มีต่อภายในพื้นที่ และบริเวณรอบข้าง

ยุคที่ 4 เป็นยุคการฟื้นฟูตลาด (พ.ศ. 2546 – ปัจจุบัน) เมื่อถึงยุคของตลาดชบเซา การเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการใช้ที่ดิน เศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนไป แต่ยังมีกระบวนการของชุมชนในการฟื้นฟูตลาดให้กลับมาอีกครั้งหนึ่ง ประกอบกับ การรักษาอาคาร สิ่งปลูกสร้างที่มีความสำคัญ รวมทั้งวัฒนธรรม ประเพณี ที่ชุมชนยังคงรักษาไว้

การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสืบค้นประวัติ (Oral History) จากตระกูลของกลุ่มผู้บุกเบิกในพื้นที่ และเอกสารอ้างอิงที่มีอยู่ เพื่อพยายามแกะรอยความทรงจำของประวัติชุมชนของรุ่นผู้บุกเบิกที่ได้ส่งผ่านมายังทายาทรุ่นต่อมา โดยการแบ่งตามกลุ่มตระกูลที่มีบทบาทสำคัญในพื้นที่ รวมทั้งการแบ่งแยกลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่มีความสัมพันธ์กัน ของลักษณะการประกอบอาชีพ รวมถึงประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ด้วยเช่นกัน ซึ่งจะอธิบายในหัวข้อ การใช้ที่ดิน ที่อยู่อาศัย สถานประกอบการ โครงข่ายทั้งทางน้ำ ทางบก และประตุน้ำ กลุ่มสังคม ประเพณีวัฒนธรรม รวมทั้งบทบาทและความสัมพันธ์ของพื้นที่รอบข้าง ตามลำดับเหตุการณ์ได้ดังนี้

5.1 ประวัตินโยบายและเหตุการณ์ก่อนการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชุมชนเทศบาลนครเมืองเขต

คลองนครเมืองเขตเป็นคลองหนึ่งของพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทราที่รัฐบาลดำเนินการขุด (นิตยสารที่ 8 วิว, 2551:8) โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงตั้งพระราชประสงค์ในการปกครองประเทศไว้ว่า

“...อนึ่งด้วยเดชความสัตย์ที่ฉันได้ตั้งใจจะประพฤติอยู่ในธรรมดำเนินราชการ ด้วยความมุ่งหมายให้ดำรงอิสรภาพของแผ่นดินให้มีความสมัครสมานใน พระบรมวงศานุวงศ์ และให้อาณาประชาราษฎร์สุขสำราญด้วยโภคทรัพย์...”

ขณะนั้นเป็นช่วงที่พระองค์เพิ่งเสด็จขึ้นครองราชย์ ยังมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จนเมื่อ พ.ศ. 2416 พระองค์ทรงทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่ทรงลาผนวช สิ่งแรกที่พระองค์ทรงดำเนินการก็คือการแก้ไขปัญหาการคลัง ซึ่งส่วนหนึ่งของการทำนุบำรุงเมือง เพื่อให้ราษฎรเป็นสุขก็คือ การขุดคลอง พระองค์ทรงมีพระบรมราชาธิบายเหตุผลในการขุดคลองไว้ดังนี้คือ

“...เพื่อประโยชน์ทำนุบำรุงการเดินทางไปมาให้สะดวกส่วนหนึ่ง กับที่ดินสองฝั่งคลองก็ได้แบ่งปันให้แก่ราษฎร ผู้ซึ่งได้ช่วยออกทุนออกแรงในการขุดคลองนั้น เพื่อได้ทำมาหากินเป็นสวัสดิภาพ เพราะการสินค้าข้าวในกรุงสยามทวีเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น...”

ด้วยพระราชดำริข้างต้น แสดงให้เห็นถึงนโยบายของรัฐตั้งแต่เริ่มแรกที่ทำให้เกิดการขุดคลองขึ้น คลองขุดสมัยนั้นแบ่งออกเป็น 3 ประเภท (ซีเกฮาร์ ทานาเบ้, 2527) คือ

(1) คลองที่รัฐบาลขุด มีจำนวน 8 คลอง โดยมีจุดประสงค์เพื่อการคมนาคมและการขยายพื้นที่เพาะปลูกเป็นสำคัญ ได้แก่ คลองเปรมประชากร (ขุด พ.ศ. 2412) คลองนครเนื่องเขต (ขุด พ.ศ. 2419) ประกาศเปิดคลอง พ.ศ.2420) คลองประเวศบุรีรัมย์ (ขุด พ.ศ.2421) คลองทวีพัฒนา (ขุด พ.ศ.2421) คลองนราภิรมย์ (ขุด พ.ศ. 2421) คลองเปรี้ง (ขุด พ.ศ. 2429) คลองนิคมยาตรา (ขุด พ.ศ.2441) คลองไผ่สิงโต (ขุด พ.ศ.2446)

(2) คลองที่บริษัทคลองคูนาสยามขุด รัฐบาลได้ทำสัญญากับบริษัท ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2431 รัฐบาลยอมให้บริษัทผูกขาดการขุดคลองได้ทั่วพระราชอาณาจักร เป็นเวลานานถึง 25 ปี และให้สิทธิในที่ดินของสองฝั่งคลองที่คลองขุดผ่าน

(3) คลองที่เอกชนขุด การขุดคลองเพื่อพัฒนาที่ดิน ผู้ขุดได้ประโยชน์ 2 ประการคือ มีสิทธิ์เลือกพื้นที่นาที่อุดมสมบูรณ์เป็นของตนก่อนคนอื่น และมีกำไรจากการขุดคลอง เพราะเงินที่ราษฎรช่วยในการขุดคลอง จะมีจำนวนมากกว่าเงินที่ผู้ขุดอนุญาตขุดใช้เป็นทุนของเงินขุด เช่นคลองหลวงพ่างขุดโดยกรมการเมืองนครเขื่อนขันธ์ คลองหลวงพ่าง และคลองอุดมชลจร เป็นต้น

นโยบายข้างต้นเป็นการพัฒนาเชิงพื้นที่ภายในประเทศ ซึ่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงคิดริเริ่มและประกาศยกเลิกทาส ไร่แบบมีขั้นตอน จึงเป็นส่วนหนึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถสิทธิการถือครองที่ดิน ได้อีกทางหนึ่งด้วยเช่นกัน โดยมีลำดับเหตุการณ์ของนโยบายทั้งเชิงพื้นที่และทางสังคม ดังต่อไปนี้

พ.ศ. 2417 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ออกประกาศให้ทำการสำรวจจำนวนทาสในครอบครอง พร้อมประกาศใช้พระราชบัญญัติพิทักษ์อายุลูกทาสลูกไทย พ.ศ.2417 โดยประกาศใช้ทุกมณฑล ยกเว้นมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ หรือมณฑลพายัพ มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือหรือมณฑลบูรพา มณฑลไทรบุรี กลันตัน ตรังกานูซึ่งเป็นประเทศราชเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างโอกาสของการถือครองที่ดินให้กับราษฎรโดยทั่วไปด้วยส่วนหนึ่ง

พ.ศ. 2418 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จมาทางคลองแสนแสบ เมื่อเดือน 10 พ.ศ.2418 สมัยพระยาวิเศษฤไชย (ข้าง) เป็นเจ้าเมืองฉะเชิงเทรา ทรงมาตรวจปากคลองสำโรง(ปากตะคลอง) คลองบ้านใหม่ บางขวัญ และบางขนาก เตรียมทำประตูประบายน้ำ

5.2 ยุคบุกเบิก (พ.ศ. 2421 – 2495)

ลำดับเหตุการณ์ของการขุดคลอง ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต และพื้นที่บริเวณรอบ ในช่วงแรกมีรายละเอียดดังนี้

พ.ศ. 2419 – 2420 เริ่มการขุดคลองนครเนื่องเขต (นิตยสารที่นี้แปดริ้ว,2551;44) ตั้งแต่ศาลากลางคลองแสนแสบตรงไปต่อปากคลองท่าไข่ แขวงเมืองฉะเชิงเทรา เป็นคลองยาว 530 เส้น 10 วา (ประมาณ 21.220 กม.) กว้าง 6 วา ลึก 4 ศอก เสียเงินค่าจ้างขุดคลอง 73,940 บาท ตามประกาศขุดคลองจากประชุมกฎหมายประจำศก กล่าวว่

“...แนวคลองตั้งแต่ศาลากลางคลองแสนแสบไปต่อปลายคลองท่าไข่ เป็นคลองยาว ๕๓๐ เส้น ๑๐ วา กว้าง ๖ วา กว ๔ คอก ได้ที่เนื้อนาสองข้างคลองซึ่งเป็นที่ทำนาได้ดีขึ้นใหม่อีก ๓๒๔๐๐ ไร่ สำหรับจะได้เป็นที่ราษฎรทำมาหากินได้ดี...”

จากการขุดคลองแสนแสบ เพื่อมุ่งเน้นสำหรับเส้นทางยุทธศาสตร์และเปิดพื้นที่นาเพื่อใช้ในพื้นที่เป็นเสปียงสำหรับศึกสงครามแล้วนั้น เชื่อมต่อกับคลองนครเนื่องเขต ทำให้เพิ่มการคมนาคมสัญจรในหัวเมืองใหญ่ทั้งสองหัวเมือง พร้อมทั้งการเริ่มมีการรังวัดที่นา ที่ชาวบ้านสามารถเข้าจับจองพื้นที่ตามกำลังความสามารถทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐาน ขยายการตั้งถิ่นฐานทั้งจากพื้นที่ขอบเขตกรุงเทพฯ หรือพื้นที่เมืองฉะเชิงเทรา ได้ขยายมาตามแนวคลองได้อีกด้วย

เมื่อรัฐได้จ้างคนจีนขุดคลองนครเนื่องเขตแล้วเสร็จ ได้มีพระราชโองการประกาศทั้งการเปิดคลอง การขุดคลอง และประกาศคลองนครเนื่องเขต เรื่องการจับจองที่ดินของราษฎร โดยมีเนื้อหาของแต่ละประกาศ จากประชุมกฎหมายประจำศก ดังต่อไปนี้

การประกาศการขุดคลองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงระยะทางของการขุดคลอง การเอื้อประโยชน์ของกลุ่มคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในหลากหลายเชื้อชาติ และสถานภาพ วัฒนธรรมประเพณีหลังการขุดคลอง ต้องมีการประกอบพิธีพุทธศาสนา โดยสวดพระพุทธมนต์ ถวายไทยทานเพื่อเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลแก่พื้นที่นั้นทั้งปากคลองและกลางคลอง

ต่อมา เมื่อมีการเปิดใช้คลอง พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการ ให้การประกาศคลองนครเนื่องเขต เรื่องราษฎรของจับจองที่ดิน เพื่อขยายความและเป็นข้อบังคับ ในการจัดสรรการถือครองที่ดินของคนที่จะเข้ามาตั้งถิ่นฐาน โดยมีความว่า...

“...พระศรีทิพโกชนกรมการกำนันไล่เลียงดูให้รู้ว่าราษฎรคนนั้นควรจะทำนา
ได้สักเท่าใด จึงวางวัดนาให้ราษฎรคนนั้นตามสมควรยกกำลังจะทำได้
...ลงในยอดจำนวนท้ายบาญชีว่าปีที่ ๑ ได้ทำขึ้นรายนั้นเท่านั้นไว้ ตลอดทั้ง ๓ ปี...”

การเปิดคลองนครเนื่องเขต ซึ่งเป็นคลองแรกในการรังวัดที่นาให้กับราษฎร จากประกาศคลองนครเนื่องเขต ว่าด้วยการจับจองที่ดินของราษฎรนั้น ทำให้ทราบถึงกระบวนการขั้นตอนของการรังวัดที่นา เอกสารสำคัญของการรังวัดที่เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องออกให้กับคนที่มาจับจอง ซึ่งการออกใบสำคัญ (กรมที่ดิน, 2556:ออนไลน์) ของกรมสิทธิการถือครองนั้น มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 โดยจะออกหนังสือสำหรับบ้านเพื่อระบุข้อพิพาทการรุกล้ำเขตกัน ส่วนสมัยรัชกาลที่ 4 มีการประกาศขายฝากและจำนำที่สวน ที่นา และมีการออกตราแดง ในเขตจังหวัดกรุงเก่า (พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง ลพบุรี สุพรรณบุรี) เป็นหลักฐานแสดงว่ามีผู้มีชื่อเป็นเจ้าของและใช้ในการเก็บภาษีที่นา

ส่วนสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีการออกหนังสือสำคัญเพิ่มขึ้น คือ โฉนดสวนใบตราจอง เพื่อประโยชน์ในการเก็บภาษีค่านา ช่วงนั้นมีปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินมาสู่ศาลบ่อย เพราะหนังสือสำคัญที่เจ้าหน้าที่ผู้เก็บภาษีการออกให้เจ้าของที่ดินถือไว้ไม่อาจจะระบุข้อพิพาทได้แย้งได้ เนื่องจากมีข้อความไม่กระจ่างว่าผู้ใดมีสิทธิอยู่ในที่ดินเพียงใด คงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการรังวัดที่นา เพื่อให้มีเอกสารสำคัญในการระบุเรื่องสิทธิในที่ดินให้รัดกุมขึ้น

ส่วนโฉนดที่ดินทางรัฐออกให้ครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม ร.ศ.120 (พ.ศ.2444) ที่ตำบลบ้านแปง อำเภอพระราชวัง จังหวัดกรุงเก่า (พระนครศรีอยุธยา) เนื้อที่ 89-1-52 ไร่ โดยข้าหลวงเกษตรพร้อมเจ้าพนักงานกรมแผนที่ได้เริ่มออกเดินสำรวจเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ.2444 ล้วนแล้วแต่เริ่มต้นจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกทั้งในเนื้อหาของประกาศคลองนครเนื่องเขต พบว่ากลุ่มคนที่เข้าจับจองที่ดิน เป็นกลุ่มคนจีน และอาจจะมีการแต่งงานกับคนไทยที่อยู่ในพื้นที่ได้ ดังปรากฏหลักฐานที่ว่า

“...พระศรีทิพโภชนกรมการกำนัลไล่เลียงดูให้รู้ว่าราษฎรคนนั้นควรจะ
ทำนาได้สักเท่าใด จึงร่างวัดนาให้ราษฎรคนนั้นตามสมควรยกกำลังจะทำได้
แต่โฉนดจองนั้นได้ โปรดเกล้าฯ ให้ตีพิมพ์มอบเจ้าพนักงานกรมนาไว้ให้
พระศรีทิพโภชนรับโฉนดจองพิมพ์ของหลวงต่อเจ้าพนักงานกรมนาให้เขียน
เส้นหมึกลงในโฉนดจองพิมพ์ทั้งสองส่วน ว่านาเบอร์เท่านั้น นายคนจีนนั้น
อำแดงนั้น นำเจ้าพนักงานร่างวัดที่นาตำบลนั้น คลองนั้นฝั่งนั้นแขวง
เมืองฉะเชิงเทรา อะเลอหนึ่งกว้างต้นเท่านั้นเส้นกว้างปลายเท่านั้นเส้นยาวยี่น
ขวางคลองขึ้นไปเท่านั้นเส้น คีตรวมเป็นเนื้อนาขึ้นใหม่ในจำนวนปีนั้นศก
เท่านั้นไร่ ตวันออกย่นนาคนนั้น ตวันตกย่นนาคนนั้น โฉนดจองให้ไว้ ณ
วันนั้น ปีนั้น ศักราชเท่านั้น...”

เมื่อเดือน 11 พ.ศ. 2420 มีพระราชโองการประกาศเรื่องขุดคลอง โดยกล่าวถึงการขุดคลองที่จะทำการขุด ผลประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับในที่ดอน ที่ประชาชนยังไม่สามารถเข้าถึงในการทำนาทำไร่ทำสวนให้ทั่วทั่ว โดยใช้วิธีการรังวัด พร้อมทำเอกสารระบุความเป็นเจ้าของทั้งแจ้งชื่อตัว ชื่อบุตรภรรยา ตำบลบ้าน สังกัดมูลนาย ซึ่งสังเกตได้ว่าในช่วงสมัยนั้นยังไม่มีตราพระราชบัญญัติขนานนามสกุล (เริ่มใช้พระราชบัญญัติขนานนามสกุลเมื่อ พ.ศ. 2455 ในรัชสมัยรัชกาลที่ 6) จึงทำให้ต้องมีการแยกแยะบุคคลจากสังกัดมูลนาย พร้อมกับการเพิ่มอายุของตราจอง จาก 3 ปี เป็น 5 ปี ทั้งในส่วนของการออกทั้งค่าขุดคลอง และแรงงาน จะสัมพันธ์กับตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ที่ต้องการ ในการคิดค่าที่ไร่นาที่สวน ของผู้ที่ประสงค์ออกเงินช่วยในการขุดคลอง โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ปากคลองที่มีประชุมคน กลางคลอง ปลายคลองแบ่งเป็นพื้นที่ปากคลองทางออกปากแม่น้ำเสียค่าใช้จ่ายมากกว่าพื้นที่ปากคลองเชื่อมต่อกับคลอง

พ.ศ.2430 ขุดคลองเปรี้ง (วารสาร “รำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จฯ เมืองแปดริ้ว;2551;46) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ ดำเนินการขุดคลองเปรี้ง แต่ยังไม่เสร็จเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ถึงแก่อสัญกรรม จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพลเทพขุดต่อ ซึ่งได้ขุดต่อมาจนเกือบเสร็จคือเหลือเพียง 2 เส้นเท่านั้น หลวงแพ่งซึ่งเป็นพนักงานนครเขื่อนขันธ์ได้ดำเนินการขุดต่อจนแล้วเสร็จ นับได้ว่าการขุดคลองเปรี้งนี้ เป็นการเปิดพื้นที่รกร้างว่างเปล่าในบริเวณฉะเชิงเทรากับสมุทรปราการให้เป็นแหล่งชุมชนขึ้น อีกทั้งช่วยให้การคมนาคมระหว่างสมุทรปราการกับฉะเชิงเทราสะดวกขึ้นด้วย(กองบรรณาธิการ, 2551)

การขุดคลองเป็ริงตั้งแต่คลองประเวศบุรีรัมย์ไปออกคลองบางขนากแสนแสบเป็นระยะทางยาว 448 เส้น (ประมาณ 17.920 กม.) ล้นพระราชทรัพย์จ้างเงินขุดเป็นเงิน 40,733 บาท 32 ัฐ โดยราษฎรช่วยกันออกเงินขุดคลองไร่ละ 6 สลึง ก็ยังไม่พอจ้างขุด เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์จึงยืมเงินหลวงมาใช้ก่อน ฉะนั้นจึงกันที่นาฝั่งตะวันตกของคลองเป็ริงไว้ทุกเกลาฯ ถวายแทนเงินยืม ส่วนฝั่งตะวันออกของลำคลองก็ให้ราษฎรที่ออกเงินช่วยค่าขุดคลองเป็นผู้จับจองต่อไป ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานที่ดินฝั่งตะวันตกของคลองเป็ริงให้กับพระเจ้าลูกยาเธอและพระเจ้าลูกเธอตามที่ขอ เช่น ได้พระราชทานที่ดินริมฝั่งคลองเป็ริง 6,000 ไร่ ให้แก่พระองค์เจ้าหญิงศรีวิไลลักษณ์ พระองค์เจ้าหญิงสุวภัทรวโรดม และเจ้าจอมมารดาแพ เป็นต้น

ความจริงแล้วเรื่องยกที่ดินให้พระราชโอรสและพระราชธิดานี้พระองค์ทรงตระหนักว่าบางกรณียกให้แล้วถ้าไม่ทำก็เสียประโยชน์แก่บ้านเมืองได้ ดังพระราชปรารภที่ว่า

“...ไม่สู้มีความปรารถนาซึ่งจะเอาที่ดินมาหวงแหนไว้ให้ลูก จนกลายเป็นการป้องกันประโยชน์บ้านเมือง เพราะไม่มีผู้ใดอาจจะไปทำในที่นั้นได้...”

แต่สำหรับกรณีนี้ทรงพระราชทานให้เพราะที่ดินนั้นได้ประโยชน์จากการเขานาให้บ่าวไพร่ทำอยู่แล้วของพระองค์เจ้าหญิงศรีวิไลลักษณ์

โดยจุดประสงค์หลักของการขุดคลองเป็ริง (ส.พลาายน้อย, 2555) เชื่อมระหว่างคลองประเวศบุรีรัมย์กับคลองนครเนื่องเขต เพื่อการแก้ไขปัญหาน้ำกร่อย น้ำเค็มของคลองประเวศบุรีรัมย์ โดยขุดคลองเป็ริงเชื่อมต่อกับคลองนครเนื่องเขตจรดคลองแสนแสบ น้ำจืดช่วยขจัดน้ำเค็มในคลองได้ทันท่วงที อีกทั้งเปิดพื้นที่ราษฎรจับจองที่ดินทำไร่นาเพื่อการเพาะปลูก รวมทั้งการคมนาคมติดต่อค้าขายเป็นหลัก

จากนโยบายดังกล่าว เมื่อขุดคลองเป็ริงตัดกับคลองนครเนื่องเขต(ดูภาพที่ 5.1) ที่มีแต่เดิมทำให้เกิดเอกลักษณ์ของพื้นที่ในการเป็นสี่แยกทางน้ำ เอื้อประโยชน์ต่อการเป็นศูนย์รวมของการตั้งถิ่นฐานเพื่อการค้าและการบริการ เนื่องจากมีทำเลที่ตั้งส่งเสริมการเชื่อมต่อกับคมนาคมทางน้ำของพื้นที่จากภายนอกเข้าสู่ภายใน เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานบริเวณแยกของคลองนครเนื่องเขตนี้เพิ่มมากขึ้น โดยเขาเรียกว่า “สี่แยกท่าไข่”

ภาพที่ 5.1 : คลองนครเนื่องเขต และคลองขวาง(คลองเป็ริงเมื่อตัดผ่านช่วงคลองนครเนื่องเขตเรียกว่า “คลองขวาง”) ที่มา : วารสารรำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จเมืองแปดริ้ว หน้า 44

พ.ศ. 2485 รัฐบาลสนับสนุนให้ประชาชนจับจองที่ดินทำกินในบริเวณที่ว่างเปล่าโดยออกพระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพพุทธศักราช 2485 ให้กรรมสิทธิ์ในที่ดินแก่ประชาชนที่จับจองไว้เพื่อการประกอบอาชีพ ซึ่งรัฐแนะนำให้ประหยัดเพื่อพยุ่ฐานะทางเศรษฐกิจ ของครอบครัว และของชาติ อีกทั้งยังส่งเสริมปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อบริโภคยามเวลาว่าง (ส.พลาญน้อย, 2555:179)

พ.ศ. 2493 สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีนโยบายให้สร้างถนนสุวินทวงศ์ เดิมชื่อว่า “ทางหลวงแผ่นดินสายมีนบุรี-ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี” ปัจจุบันคือถนนทางหลวงหมายเลข 304 เป็นถนนเชื่อมระหว่างภาคและเมือง ในช่วงแรกยังเป็นทางเกวียนที่สามารถเชื่อมต่อเดินทางทางบกได้ แต่ยังไม่ได้มีการก่อสร้างถนนคอนกรีตพร้อมสะพานข้ามแบบในปัจจุบัน

5.2.1 การตั้งถิ่นฐาน

มีการตั้งถิ่นฐานโดยไม่มี การแบ่งแยกการใช้ที่ดินที่ชัดเจน เป็นการกระจุกตัวของชุมชนที่เรียงตัวเป็นชุมชนเมืองของ สีแยกทางน้ำ และเรียงตัวตามแนวเชื่อมต่อของเมืองฉะเชิงเทรา ตรงกับพัฒนาการในช่วงแรก ก่อนการขุดคลองคาดว่าจะมีการทำนาพร้อมพื้นที่ที่กว้างว่างเปล่า เนื่องจากระบบการชลประทานการส่งน้ำยังไม่ได้เอื้ออำนวย ซึ่งอาจจะ เป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนไทยดั้งเดิมกระจายอยู่ทั่วบริเวณ จะเห็นได้จากการสร้างวัดขณะสงคราม (วัดชนะสงคราม, 2556) ช่วงแรกก่อนการขุดคลองคือ พ.ศ. 2365 ตำแหน่งที่ตั้งของวัดอยู่บริเวณสีแยกทางน้ำ (สีแยกทางไข) ต่อมาได้ย้ายมาอยู่บริเวณริมคลองนครเนื่องเขต เป็นตำแหน่งสถานที่ตั้งวัดในปัจจุบัน

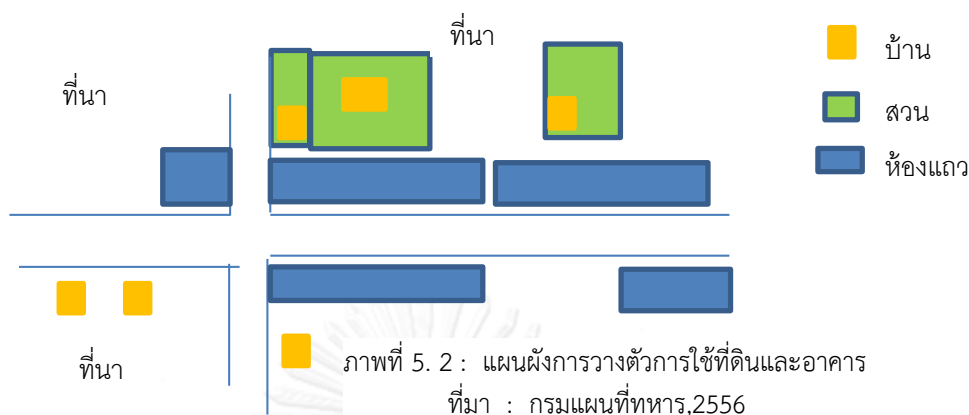
ด้วยวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำภาคกลาง วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนเมื่อมีการตั้งวัดก็จะมี การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของกลุ่มคนอยู่บริเวณรอบๆ นั้น จึงสันนิษฐานได้ว่า บริเวณพื้นที่ของคลองนครเนื่องเขต เป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของชุมชนดั้งเดิมสมัยก่อน โดยอาจจะกระจายไปตามพื้นที่ไร่นา ซึ่งไม่มีหลักฐานที่ปรากฏได้แน่ชัด

เมื่อมีการขุดคลองทำให้เปิดพื้นที่ในการจับจองที่ดิน ด้วยนโยบายของรัฐที่ให้โอกาสราษฎรสามารถออกเงินค่าจ้างขุดคลอง หรือช่วยออกแรงจากการขุดคลอง ผลตอบแทนคือ ที่ดินสองฝากฝั่งของคลองที่ได้ทำการขุด ซึ่งอัตราค่าใช้จ่ายหรืออัตราแรงงานที่ขุดสัมพันธ์กับการทำเลที่ตั้งที่คนไหนอย่างจะได้ ซึ่งได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้อแล้วนั้น คนจีนสามารถได้รับที่นาจากการออกแรงขุดคลองด้วยเช่นกัน

การตั้งถิ่นฐาน จะเรียงตัวแนวลำคลอง โดยส่วนมากจะกระจุกตัวบริเวณสีแยกทำไข คลองนครเนื่องเขตตัดกับคลองขวาง โดยเริ่มกระจายตัวขยายตามพื้นที่ลำคลองไปทางอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา

(1) ด้านกายภาพ

สภาพแวดล้อม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่การเกษตรทำนา(ดูภาพที่ 5.2) คุน้ำลำคลองเกิดขึ้นจากการเป็นคลองขุดเพื่อใช้ในการสัญจรและการเกษตร ทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นา โดยแปลงนาเป็นพื้นที่ด้านใน ริมคลองจะเป็นบ้านเรือน ห้องแถว ด้านหลังจะเป็นพื้นที่สวนผลไม้ สวนผัก สำหรับการยังชีพภายในครอบครัว ถ้ามีเหลือก็จะเก็บมาขายบ้าง

ที่อยู่อาศัยและสิ่งก่อสร้าง มีทั้งเรือนไทยริมน้ำ ห้องแถวสำหรับเปิดกิจการค้าของคนจีน สมัยก่อน ห้องแถววางตัวตามทางแยกคลองตัดกันเป็นสี่แยกทางน้ำ (สี่แยกท่าไข่) ทำให้เกิดภูมิฐานของการเป็นเมืองชุมทาง ร้านค้าบริเวณสี่แยกคลองทั้งสองฝั่ง ส่วนเรือนไทยริมน้ำ หรือบ้านริมน้ำ โดยส่วนใหญ่เรียงตามลำคลองแล้วแต่ฐานะของผู้อยู่อาศัย

เมื่อพ.ศ. 2480 เมื่อครั้งท่านขุนนครเนื่องเขต ได้ถึงแก่กรรมทางตระกูลได้บริจาคบ้านเรือนทรงไทยให้กับวัดชนะสงครามในสมัยนั้น (กรณีการ ฎมรโกมณ, สัมภาษณ์, 15 ม.ค. 2556)

ศาลเจ้า มีการจัดตั้งศาลเจ้าขึ้นในชุมชนสองฝั่งคลอง คือ ศาลเจ้าปูนเกล้า (ตั้งอยู่บริเวณโรงจิวของชุมชนสวนมะม่วงปัจจุบัน) และ ศาลเจ้าไทจ้อเอี้ย (ปัจจุบันตั้งอยู่ในชุมชนโรงหมู) (เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต, 2555) ในช่วงนั้นศาลตั้งอยู่ริมคลอง ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของศาลเจ้าไทจ้อเอี้ยและต้นไทร 100 ปี คือ ประมาณปี 2517-2518 เกิดเพลิงไหม้โรงสีเจ็ยู่ฮวด เพลิงไหม้อยู่ในขอบเขตเฉพาะโรงสีไม่ได้ข้ามมาเรือนแถวไม้ของชุมชนโรงหมูเลยแม้แต่น้อย บริเวณตั้งต้นไทรอยู่บริเวณใกล้ๆ โรงสีที่เกิดเพลิงไหม้ด้วยเช่นกัน ทำให้เกิดความศรัทธาให้กับคนในชุมชนต่างทำบุญบำรุง และไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าจะได้คุ้มครองชาวชุมชนให้ไม่ให้เกิดอัคคีภัย

โรงเรียนจีน มี 1 แห่ง คือโรงเรียนชินจุงเสี่ยวเสี่ยว (สุรพงษ์ หยกอุบล, สัมภาษณ์, 7 พ.ย. 2556) มี 1 แห่ง ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังของบ้านขุนอนันต์ อนันตชัย ชุมชนโรงหมู ต่อมาได้เลิกกิจการด้วยลัทธิรัฐธรรมนูญ ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีนโยบายยกเลิกสอนภาษาจีนใน พ.ศ. 2493 จึงทำให้โรงเรียนจีนเลิกกันไป

โรงสี (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, 2527:287) ตั้งแต่การสีข้าวที่ใช้แรงงาน อาจจะทำภายในครัวเรือน คือ ก่อนพ.ศ. 2401 ลักษณะการสีข้าวชนิดนี้ประกอบด้วยครกไม้ (ดูภาพที่ 5.5) ซึ่งแต่เดิมมักทำด้วยไม้ซุงหลุดและกระเดื่องหรือสากตำข้าวทำด้วยไม้เช่นกัน ดังปรากฏในประชุมประกาศสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า

“...อย่างหนึ่งแต่ก่อนเมื่อมีโรงสีข้าวสารยังน้อยอยู่ ตามบ้านเรือนต่างๆ จนในพระบรมมหาราชวัง และพระบวรราชวังก็มีกระเดื่องและครกตำข้างแทบทุกหย้าเรือน กลางวันหรือบ่าย แล้วนายก็ใช้ให้บ่าวตำครกและสากบั้ง สองสากบั้ง แล้วก็ผัดเป็นข้าวสารกรอกหม้อทีเดียว เห็นเบนดั่งนั้นมาแต่ก่อนนาน ก็เดี๋ยวนี้เพราะโรงสีข้าวมีมากขึ้น ครกกระเดื่องจึงสาบสูญไป..”

ประวัติของโรงสีนั้นเมื่อ พ.ศ. 2401 มีโรงสีข้าวเครื่องจักร (ทวิศิลป์ สืบวัฒนะ, 2527:288) เป็นของชาวอเมริกา นับตั้งแต่นั้นก็มีโรงสีเครื่องจักรเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เชื้อเพลิงที่ให้ความร้อนแก่เครื่องจักรในโรงสีใช้เชื้อเพลิงหลายชนิด โดยทั่วไปใช้ถ่านหิน เมื่อยุคพ.ศ. 2462 ได้เริ่มเปลี่ยนจากถ่านหินเป็นแกลบ และเป็นที่นิยมใช้กันทั่วไป และ พ.ศ. 2411 ข้าวสารคงเริ่มผลิตกันหลังจากปีดังกล่าว แต่เริ่มครั้งแรกเมื่อใดไม่ปรากฏ โดยโรงสีเริ่มแรกตั้งแต่พ.ศ. 2401 – 2410 ชาวตะวันตกดำเนินกิจการโรงสีเครื่องจักร คนจีนยังเป็นเจ้าของโรงสีมือ บ้างก็ทำหน้าที่พ่อค้าคนกลาง ซื้อ-ขายข้าว บ้างก็เป็นกุสิตามโรงสีต่างๆ คนจีนเริ่มมีบทบาทในการสีข้าวในพ.ศ. 2413 เมื่อคนจีนเริ่มสั่งซื้อเครื่องจักรสีข้าวจากอังกฤษ ช่วงพ.ศ. 2420 โรงสีของคนจีนกลายเป็นคู่แข่งของโรงสีชาวตะวันตก จนทำให้รายได้สีตะวันตกตกลงมาก พ.ศ. 2422 โรงสีของคนจีนเพิ่มขึ้นเป็น 5 โรง และนับแต่นั้นมาเงินได้เข้ามามีบทบาทในกิจการโรงสีข้าว จนถึงพ.ศ. 2462 โรงสีของตะวันตกได้ขยายกิจการให้แก่คนจีน (ดูภาพที่ 5.3)

โรงสีในพื้นที่เทศบาลตำบลเมืองเขตในสมัยยุคบุกเบิก ช่วงตั้งแต่พ.ศ. 2419 – 2495 มีอยู่ด้วยกัน 2 โรงสีดั้งเดิม ที่เป็นโรงสีรายใหญ่สำหรับขายส่ง อีก 1 โรงสี เป็นโรงสีขนาดเล็กรายย่อยคือ

ก่อนพ.ศ. 2480 มีโรงสีเจ็ยอยู่ฮวด (รัชนก อนันตชัย, 2556) เป็นโรงสีแห่งแรกของชุมชนที่สีข้าวด้วยเครื่องจักรด้วยแกลบ เพื่อขายส่งเป็นหลัก ต่อมาเกิดเพลิงไหม้ประมาณพ.ศ. 2517 – 2518 ทำให้ต้องเลิกกิจการเพราะทุนทรัพย์ในการสร้างโรงสีขึ้นมาใหม่จึงสูง

พ.ศ. 2480 มีโรงสีตั้งธัญญะการ (สุรพงษ์ หยกอุบล, สัมภาษณ์, 7 พ.ย. 2556) (สุรพงษ์ หยกอุบล, 2556) เป็นโรงสีของตระกูลหยกอุบล ดำเนินกิจการมาจนประมาณพ.ศ. 2520 ก็เลิกกิจการเนื่องจากข้อจำกัดในด้านเงินทุน จะต้องลงทุนและพัฒนาเครื่องจักร ในช่วงสมัยนั้น โรงสีตั้งธัญญะการเป็นโรงสีเก่าที่อาคารยังมีความสมบูรณ์ โครงสร้างเครื่องจักรสีข้าวใช้โครงไม้เป็นหลัก ตัวผนังและหลังคาทำด้วยสังกะสี มีการปรับปรุงซ่อมแซมด้วยกำแพงอิฐบล็อก ในปัจจุบันไม่มีการใช้งาน

โรงสี ส่วนใหญ่ก่อสร้างเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว ซึ่งไม้แต่ก่อนจะเป็นไม้ซุงทั้งต้นทำให้มีความแข็งแรงมากและไม่ผุพัง จึงทำให้มีโรงสีที่ยังคงสภาพเดิมยังคงอยู่ในปัจจุบันของการก่อสร้างตั้งแต่พ.ศ. 2480 คือ โรงสีตั้งธัญญะการ ตั้งอยู่ภายในตลาดโบราณริมคลองนครเนื่องเขต หมู่ 12 ชุมชนโรงหมู(จำลอง หยกอุบล, 17 ก.ค. 2556)

ภาพที่ 5.3 : (ซ้าย) โรงสีข้าวไทยในอดีต (ขวาบน) เครื่องสีข้าวมือ (ขวาล่าง) ครกไม้ตำข้าว
ที่มา : <https://www.facebook.com/77PPP> และ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นระดับ 4 ดาว วัด
หนามแดง ตำบลคลองนครเนื่องเขต

โรงสีแรก ปั้นโรงสีขนาดเล็ก สำหรับค้ำปลีกกลุ่มรายย่อย เครื่องจักรใช้น้ำมันดีเซล ช่วงแรก
เจ้าของโรงสีเป็นคนแขก ต่อมาคนเชื้อสายไทยจีนในพื้นที่ก็เข้าดูแลกิจการแทน เลิกกิจการประมาณปี
พ.ศ. 2521(สำราญ นาคมงคล, 2556)

การถือครองที่ดิน สมัยนั้นมีอยู่ 2 กรณีคือการถือครองที่ดินโดยการได้รับพระราชทาน
และการถือครองที่ดินโดยการจับจอง ผู้บุกเบิกรุ่นแรกทั้งขุนวรวัตร และขุนอนันต์ อนันตชัย เป็นคน
จีนดำรงตำแหน่งเป็นกำนันเพื่อปกครองในพื้นที่จึงได้รับพระราชทานศักดินาเป็นที่ดิน อีกทั้งคนจีน
บางตระกูลเป็นคนหัวการค้าจะรับซื้อที่นากับชาวบ้านแล้วให้เขาทำนาจึงทำให้มีกรรมสิทธิ์ที่ดินอย่าง
กว้างขวาง นอกจากนี้ที่ดินบางส่วนในพื้นที่ยังเป็นที่ยังเป็นที่ของวัดเขินตรีออค (pichaisriwad,2013:ออนไลน์)
ซึ่งมีประมาณ 3,000 ไร่ ให้ทางชาวบ้านเช่าที่ทำนาและปลูกบ้านพักอาศัยด้วยเช่นกัน

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 5.4 : แผนที่มณฑลอาคารและการใช้ที่ดิน พ.ศ.2495

สัญลักษณ์:

	คลองนครเนื่องเขต		มณฑลอาคาร
	คลองขวาง		ศาลเจ้า
	คลองแพรกนวล		
	ทางเกวียน		

0 160 320 640 960 1,280
m

ที่มา : กรมแผนที่ทหารและการสำรวจ

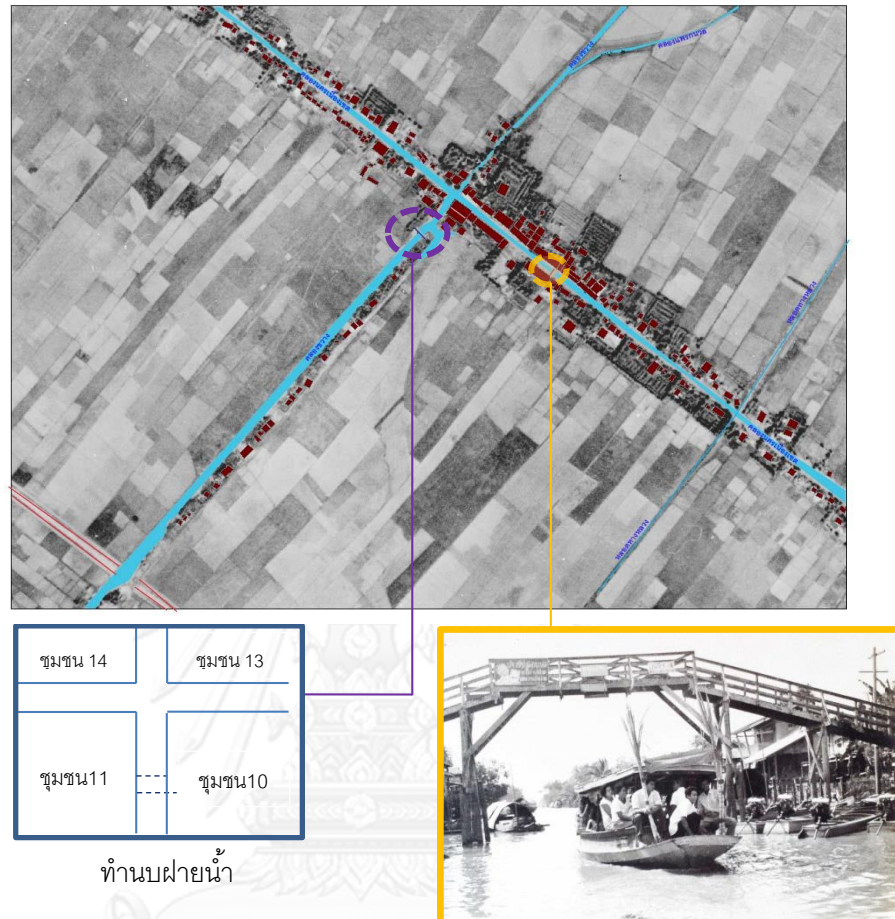

น.ส.วิลากรรณ พงษ์อ้อ
ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และ
เทคโนโลยีสารสนเทศ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการการสัญจรและการเข้าถึง พื้นที่ศึกษาเริ่มจากชุดคลองทั้ง 2 คลองพร้อมคลองเอกราชที่ขุดเพื่อเอื้อต่อการส่งน้ำเข้านา และสามารถเป็นการสัญจรภายในสำหรับการเข้าพื้นที่นาอื่นๆด้วยคลองสายหลักไปทางกรุงเทพฯ ทางคลองแสนแสบ ทุ่งบางกะปิ ไปจนถึงคลองมหานาค พระนคร ลุงถวิลเคยให้สัมภาษณ์ว่า ในอดีตทำนาด้วย เลี้ยงหมูสำหรับขายส่งด้วยโดยแล่นเรือส่งหมูให้กับร้านรับซื้อหมูแถบกล้วยน้ำไท (ถวิล ภัทรกุล, 2556) ส่วนคลองฝั่งไปทางเมืองจะเชิงเทรา เป็นทางสัญจรทางน้ำ เรือสามารถสัญจรไปถึงประตูท่าไข่ โดยประตูท่าไข่ สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2443 เป็นประตูน้ำเปิดปิดสำหรับการบริหารจัดการน้ำขึ้นและลงของน้ำเค็ม เพื่อดำเนินการด้านชลประทานทางการเกษตรในสมัยนั้น ดังนั้นแกนคลองหลัก คลองนครเนื่องเขต และคลองขวางบน-ล่าง ส่วนคลองแพรกนวล และลอดทางหลวงจะเป็นคลองแยกย่อยเข้าไปด้านในพื้นที่

โครงการทางน้ำ ยังรวมถึงสิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นในลำน้ำนั้น (ภาพที่ 5.5) เช่น เขื่อน ทำนบ ประตูกั้นน้ำเป็นต้น ดังนั้นในช่วงแรก การทำทำนบฝายน้ำบริเวณคลองขวาง ใช้ในการกักเก็บน้ำ ส่วนสะพานข้ามคลอง ในช่วงต้นๆของการขุดคลองคงยังไม่มีการสร้างสะพานข้ามคลองแต่เมื่อมีการตั้งถิ่นฐานของประชากรในพื้นที่เพิ่มมากขึ้นทั้ง 2 ฝั่งคลอง ด้วยการสัญจรไปมาระหว่างชุมชน เริ่มสร้างสะพานข้ามคลองเชื่อมกันนั้นเป็นบริเวณตลาดโรงหมู เพิ่มการเข้าถึงในพื้นที่ทั้ง 2 ฝั่งคลองเพิ่มขึ้น มีความสะดวกของการติดต่อทั้ง 2 ฝั่งคลองใน 2 ชุมชนดั้งเดิมทั้งด้านศาลเจ้าปูนเก่า กง และศาลเจ้าไทจ้อเอี้ย มีการใช้พื้นที่ด้านตลาด โรงฝิ่น โรงฆ่าสัตว์ ความคึกคักสมัยก่อนทั้ง โรงฝิ่นดั้งเดิม โรงฆ่าสัตว์ รวมทั้งมีศาลเจ้าไทจ้อเอี้ย ที่เป็นวิถีของกลุ่มคนไทย และกลุ่มคนจีนในการสักการะบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคล

โครงการถนน ถนนสุวินทวงศ์ (วิกิพีเดีย-สารานุกรมเสรี, 2556:ออนไลน์) เดิมมีชื่อเรียกว่า "ทางหลวงแผ่นดินสายมีนบุรี-ฉะเชิงเทรา-ปราจีนบุรี" มีการตั้งชื่อดังกล่าวเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2493 ในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อเป็นเกียรติแก่นายเกษม สุวินทวงศ์ ผู้ดำรงตำแหน่งนายช่างกำกับการเขตการทางปราจีนบุรี จากวิเคราะห์ในภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหาร ถนนสายหลักถนนสุวินทวงศ์ น่าจะเป็นท่าเกวียนในสมัยนั้น โดยเวลาชานาถ้าจะซื้อควายก็จะซื้อควายที่เขาต้อนมาขาย โดยมากมาจากภาคอีสาน (สำราญ นาคมงคล, สัมภาษณ์, 12 มี.ค. 2557)

ภาพที่ 5.5 : แผนผังทำนบฝายน้ำและสะพานข้ามคลอง
ที่มา : สัมภาษณ์โดยผู้วิจัย 2557

สะพานข้ามคลอง ชุมชนนครเนื่องเขต
และชุมชนโรงหมู ปี2495

(2)ด้านเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพของกลุ่มคนในสมัยนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภทด้วยกันคือ กลุ่มคนไทยดั้งเดิม ประกอบอาชีพทำนา ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ด้านในของพื้นที่นา ส่วนใหญ่ถ้าอยู่ริมคลองจะอยู่บริเวณริมคลองนครเนื่องเขตหมู่ 7 , 8 , 9 ฝั่งคลองทางไปอำเภอเมืองแปดริ้ว หรือฝั่งคลองทางจะไปกรุงเทพฯก็มีอยู่ด้วยกัน แต่ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณปลายคลองที่เชื่อมต่อกับเส้นทางสัญจร ยกตัวอย่างเช่นตระกูลนาคมงคล เป็นคนไทยดั้งเดิมอยู่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองนครเนื่องเขต หมู่ 7 ส่วนที่เป็นคนไทยหรือเป็นคนไทยเชื้อสายจีนทำการค้าและให้เช่าที่นาเช่น ตระกูลนิโครธานนท์ มีห้องแถวสำหรับค้าขาย และอีกฝั่งของคลองขวางก็มีห้องแถวและไปรษณีย์ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนในสมัยนั้น

การทำนาเป็นอาชีพหลักของคนในพื้นที่ที่กล่าวได้ การทำนา (สำราญ นาคมงคล, สัมภาษณ์, 12 มี.ค. 2557) สมัยนั้นทำนาปักดำ เป็นนาที่ ต้องเตรียม “กล้า” เรียกว่า เตรียมที่ตกกกล้า เมื่อกล้าโตพอจึงนำไปปักดำ ที่นาที่เตรียมเป็น 2 ระยะ

คือนาดำมักเป็นที่ดอน การทำนาจึงอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก และต้องมีคันนาเพื่อกักเก็บน้ำและปล่อยน้ำ ดังนั้นจึงทำปีละ 1 ครั้งหรือที่เรียกว่า “นาปี” การดำนาจะอยู่ในช่วงเดือน 7 หรือ เดือน 8 ในช่วงเข้าพรรษา จึงต้องรอน้ำฝนตามฤดูกาล พอเดือน 10 ข้าวจะตั้งท้อง รอคการเก็บเกี่ยวช่วงกลางเดือน 11 หรือ 12 ซึ่งระยะเวลาการเก็บเกี่ยวแล้วแต่พันธุ์ข้าวคือ ข้าวหนัก เบา กลางปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าวหนัก ระยะเวลาเก็บเกี่ยวค่อนข้างนาน

ระหัดวิดน้ำ เป็นอุปกรณ์การส่งน้ำเข้านาที่สำคัญ โดยแต่ก่อนจะใช้เป็นระหัดวิดน้ำพร้อมรางด้านล่างสำหรับใช้วิดน้ำเข้านาของกลุ่มคนที่อยู่ริมคลอง ส่วนคนที่อาศัยอยู่พื้นที่ด้านใน ก็จะขุดคลองสำหรับพื้นที่ด้านในอีกด้วยเช่นกัน โดยอุปกรณ์สมัยก่อนยังคงมีจัดแสดงให้ชมที่วัดหนามแดง บริเวณพื้นที่ข้างเคียงของพื้นที่เขตเทศบาลนครเนื่องเขต (ดูภาพที่ 5.6)

ภาพที่ 5.6 : (ซ้าย) รูปแบบการวิดน้ำ (กลาง) ล้อระหัดวิดน้ำ (ขวา) รางวิดน้ำเข้านา
ที่มา : ผู้วิจัย , 2557

เครื่องมือทำนา เช่นไถ เคียว คราด ฯลฯ ในสมัยก่อนชาวบ้านซื้อไม้กับร้านคนจีนในตลาดและแล้วเหลาให้ได้รูป ซึ่งลักษณะของไถและคราดไม้ พร้อมทั้งอุปกรณ์ต่อเชื่อมมีรูปแบบหรือลักษณะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับชนิดของการใช้งาน และลูกทูปเป็นเครื่องทูปฟางสำหรับทำเป็นปุ๋ย ซึ่งเป็นอุปกรณ์เครื่องมือทำนาในสมัยก่อน (ดูภาพที่ 5.7)

ภาพที่ 5.7 : (ซ้าย) คราด ไถ เคียว (ขวา) ลูกทูป
ที่มา : ผู้วิจัย , 2557

กลุ่มคนจีน ประกอบอาชีพการให้บริการด้านการค้า ทั้งเป็นคนกลางรับซื้อขายข้าว ประกอบการโรงสี เปิดร้านค้าขาย ทั้งของชำ อุปกรณ์ทางการเกษตร ทำนา สังกัณฑ์ ฯลฯ รวมถึงการรับราชการเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในการปกครองดูแลประชาชนในพื้นที่เนื่องจากในพื้นที่บริเวณสี่แยกท่าไข่ ประกอบด้วยคนจีนที่เข้ามาอยู่หลากหลายทั้งคนจีนในพื้นที่และอพยพจากกรุงเทพฯ หรือมาจากเมืองจีนแล้วตั้งรกรากทำให้เป็นการง่ายที่ทางรัฐจะแต่งตั้งข้าราชการคนจีนด้วยกัน ที่ได้รับการยอมรับนับถือในพื้นที่ ให้มาปกครองดูแลคนจีนด้วยกัน ในสมัยนั้นเช่น ขุนวรวัตร ขุนอนันต์ อนันตชัย ที่เป็นกำนัน และผู้ใหญ่บ้าน นายยิ่งหลิน ต้นตระกูลสมบุญเจริญเป็นผู้ใหญ่บ้านประจำ ตำบลคลองนครเนื่องเขต เป็นต้น

(3) **ด้านสังคม** เมื่อวิเคราะห์จากแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหาร ปีพ.ศ. 2495 รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มทายาทรุ่นที่ 2 และ 3 ของตระกูลผู้บุกเบิก ทำให้ทราบว่า

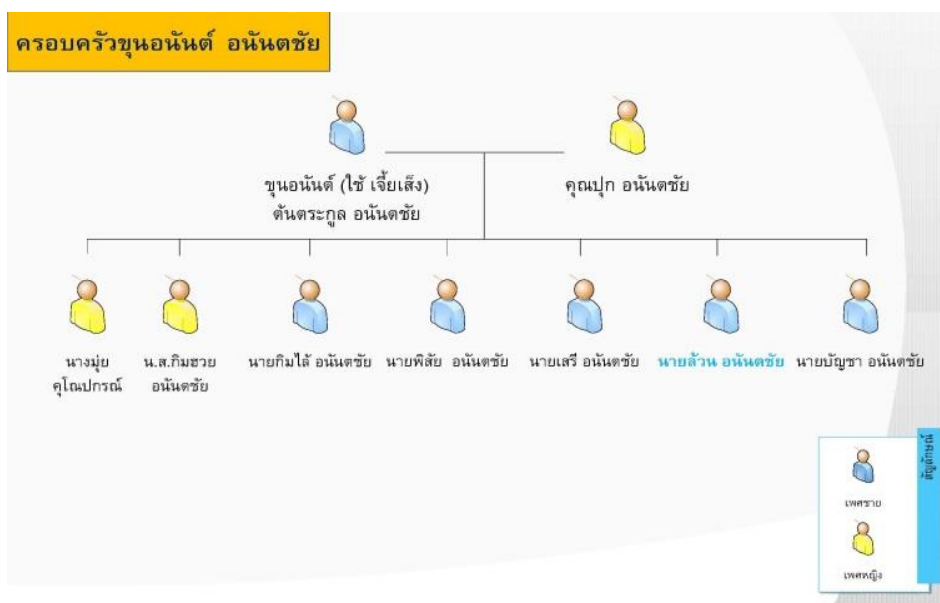
- กลุ่มผู้บุกเบิกเป็นคนจีนที่เข้ามาช่วงแรกมี 2 กลุ่ม คือจีนแคะและจีนแต้จิ๋ว มีความชำนาญทั้งการทำนา ด้านการปกครองและการค้า ซึ่งมีร้านค้าขายของชำ ขายไม้ ขายเครื่องประกอบกรเกษตร ทำนา รวมทั้งเป็นพ่อค้าคนกลางสีขาว ขายทั้งส่งและปลีก คนจีนที่เข้ามามีการแต่งงานกับคนไทยทำให้สามารถตั้งรกรากภายในพื้นที่ ประกอบกับการชักชวนของญาติพี่น้อง เริ่มเปิดกิจการร้านค้าในตลาดริมคลอง โดยไปรับสินค้าจากพื้นที่ใกล้เคียงเช่นกรุงเทพฯ บางน้ำเปรี้ยว แปรดริ้ว หรือล่องเรือไปซื้อของภายนอก นอกจากนี้ชาวจีนแต้จิ๋วและจีนกวางตุ้งนิยมทำกิจการโรงสีมากกว่าจีนกลุ่มอื่น จีนกวางตุ้งมักเป็นวิศวกรเกี่ยวกับโรงสีในระยะแรก แต่โรงสีส่วนใหญ่เป็นของจีนแต้จิ๋ว (ทวีศิลป์ สิววัฒน์, จึงเป็นเหตุผลที่ยืนยันในการก่อตั้งโรงสีทั้ง 2 โรงสีได้เป็นอย่างดี

กลุ่มตระกูลที่มีบทบาทในตลาดพื้นที่ยุคบุกเบิก ได้แก่

ขุนอนันต์เนื่องเขต (ประมาณ พ.ศ. 2386 – พ.ศ. 2480) เดิมชื่อใช้ มาจากเมืองจีนด้วยกัน 4 พี่น้องแซ่เจี่ย คือ นายฮวด-นายใช้-นางสาวจู้-นายตั้ง ตั้งรกรากอยู่ที่ตำบลเนื่องเขต ภายหลังทั้งหมดมีนามสกุล “อนันตชัย” (นิตยสารที่นี้แปรริ้ว, 2551:15)

นายฮวด : แต่งงานกับนางสาวเผือด ทำมาหากิน จนสามารถตั้งโรงสีชื่อ “เจี่ยฮวด” ริมคลองเนื่องเขต หมู่ 12 นายฮวดมีบุตร 3 คน คือ นางผิว นายธวัช และนางผล ซึ่งมีทายาทรุ่น 3 ยังตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่บริเวณชุมชนโรงหมู หมู่ 12 ริมถนนสุขาภิบาล 2 เป็นถนนสายรองเข้าไปด้านในพื้นที่ชุมชน

นายใช้ : ขุนอนันต์เนื่องเขต เป็นที่รักนับถือของชาวบ้านมาก ได้รับไว้วางใจทางราชการ และเทศบาลมณฑลปราจีนในสมัยนั้น คือหม่อมเจ้าอำรังศิริ เคยนำเรือมาเทียบที่ทำน้ำหน้าบ้าน เรียกตัวขุนอนันต์ไปเฝ้าโดยใกล้ชิด ครอบครัวของขุนอนันต์มี (ดูภาพที่ 5.8) ดังนี้

ภาพที่ 5. 8 : ผังเครือญาติของยุคผู้บุกเบิก

ที่มา : ผู้วิจัย และหนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ นายล้วน อนันตชัย, 2556

กลุ่มทายาทรุ่น 3 มีทั้งยังอยู่ในชุมชนโรงหมู หมู่ 12 บางครอบครัวย้ายออกตั้งครอบครัวทั้งในกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงเวลาวันเสาร์อาทิตย์ หรือวันเทศกาลจะเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชนนายตัง ภายหลังมีชื่อว่า “สมชัย อนันตชัย” มีบุตร 5 คน ซึ่งทายาทรุ่น 2 และรุ่น 3 ยังคงอยู่ในพื้นที่เขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขตด้วยเช่นกัน (อัญชัน อนันตชัย, 12 ก.ค. 2556)

ครอบครัวสมบุญธรรมเจริญ เป็นครอบครัวทายาทรุ่น 2 ของขุนอนันต์ เนื่องเขตคือ กำนันล้วนได้แต่งงานกับทายาทรุ่น 3 ของครอบครัวสมบุญธรรมเจริญ โดยบรรพบุรุษของตระกูลนี้ สืบเชื้อสายจากชาวจีน พื้นเพอยู่อำเภอสงขลุน มณฑลทวายตั้ง ชื่อนายเต็กซุง แซ่ซื่อ ได้แต่งงานกับคนไทย และมีบุตร ธิดา บุตรคนหนึ่งชื่อนายยิวหลิน เป็นต้นตระกูลสมบุญธรรมเจริญ และยังมีทายาทยังอยู่ในพื้นที่ด้วยเช่นกัน นายยิวหลิน ได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน เมื่อครั้งท่านสมุหเทศาภิบาลมณฑลปราจีนบุรี คือพลตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ทรงพระกรุณาพระราชทานนามสกุล สมบุญธรรมเจริญ พ.ศ. 2445 และแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านประจำตำบลคลองนครเนื่องเขต อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ในปัจจุบันตระกูลสมบุญธรรมเจริญอยู่ในพื้นที่เพียง 1-2 ครัวเรือน เนื่องจากมีการย้ายถิ่นที่อยู่ส่วนใหญ่ไปตั้งรกรากอยู่ที่กรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง

ตระกูลนิโครธานนท์ เป็นตระกูลดั้งเดิมที่มีห้องแถวบริเวณสี่แยกท่าไข่ ชุมชนคลองขวาง สมัยนั้น มี 3 พื้น้องคือ คุณนายสาย นายฉลอง และนายสง่า นิโครธานนท์ จากคำบอกเล่าในช่วงที่ แก้วแก้ว ต้นตระกูลสายวาณิชย์ (เลอศักดิ์ สายวาณิชย์, สัมภาษณ์, 14 ม.ค. 2555) (เลอศักดิ์ สายวาณิชย์, 14 ม.ค. 2555)อพยพย้ายถิ่นเข้ามาในพื้นที่ของสี่แยกท่าไข่ได้เช่าห้องแถวของตระกูลนิโครธานนท์ อยู่ก่อน

ห้องแถวสมัยนั้นมีประมาณ 40-50 ห้อง อยู่บริเวณสี่แยกด้านชุมชนคลองขวาง หมู่ 13 แต่ในปัจจุบันยังคงเหลือ เพียง 20-30 ห้อง เป็นของนายฉลอง นิโครธานนท์ โดยปัจจุบันยังมีทายาทของคนในตระกูลยังอยู่บ้างบางส่วนในหมู่ที่ 13 และ 14

ตระกูลธัญญะศิริ เป็นตระกูลดั้งเดิมของขุนวรวัตร (สุรพงษ์ หยกอุบล, สัมภาษณ์, 7 พ.ย. 2556) เป็นกำนันคนแรกของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต ซึ่งปัจจุบันไม่มีค้อยมีคนในตระกูลอยู่ในพื้นที่แล้ว ตระกูลธัญญะศิริคนแปดริ้วจะรู้จักได้ดีในนามของผู้กำกับพแก้ว ธัญญะศิริ เป็นผู้กำกับตำรวจภูธรจังหวัดช่วง 30 ปีที่ผ่านมาแล้ว สร้างความภาคภูมิใจ ซึ่งคนในชุมชนรุ่นดั้งเดิมที่เป็นตระกูลเก่ายังคงให้ความสำคัญและกล่าวถึงตระกูลธัญญะศิริอยู่เสมอ

เมื่อช่วงประมาณพ.ศ. 2440 มีกลุ่มคนจีนคนหนุ่ม 3 คนเป็นเพื่อนรักกัน ต่างเดินทางมาจากเมืองจีนตั้งแต่อายุ 10 กว่าขวบ โดยอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ชุมชนเทศบาลนครเนื่องเขต คือกลุ่มตระกูลผู้บุกเบิกที่ร่วมสร้าง การลงทุน ขยายครอบครัวในการประกอบธุรกิจทางการค้าขาย จนปัจจุบันทั้ง 3 ตระกูลนี้ยังมีบทบาทในพื้นที่ที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยรายละเอียดจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของทายาทรุ่นที่ 2 มาได้ดังนี้

ตระกูลสายวาณิช (นิตยสารที่นี้แปดริ้ว, 2551:14) ต้นตระกูลคือ นายมั่ว (พ.ศ. 2429 – 2516) ภายหลังได้รับการเปลี่ยนชื่อเป็น นายไมตรี ซึ่งมีความสนิทสนมรักใคร่กับบาทหลวง การิเอ เป็นคนตั้งชื่อและสกุล เป็น “นายไพบูลย์ สายวาณิช” เป็นบิดาของนายเลอสรร สายวาณิช นายกเทศมนตรีตำบลนครเนื่องเขตคนปัจจุบัน และคุณลุงเลอศักดิ์ สายวาณิช เป็นผู้ให้บริการทั้งไฟฟ้า และน้ำมัน กับทางชุมชนยุคที่ 2 ที่จะกล่าวต่อไป เริ่มแรกเดิมที คุณมั่ว เป็นคนจีนเชื้อสายแต้จิ๋ว มีความสามารถทั้งการทำนา และการค้า ตอนสมัยไล่สำเภามาจากเมืองจีน ขึ้นทำน้าทรงวาด และล่องเรือมาตามคลอง เริ่มแรกตั้งถิ่นฐาน รับจ้างทั้งขายหมู ข้าวสารที่คลอง 12 แล้วจึงได้ย้ายมาอยู่ที่ตลาดสี่แยกทางไข่ โดยเช่าบ้านของนายฉลอง นิโครธานนท์ และประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย ทำมากินมีฐานะมั่นคงต่อมา(เลอศักดิ์ สายวาณิช, สัมภาษณ์, 14 ม.ค. 2555

ตระกูลชัยวัฒน์ ต้นตระกูลคือนายหมุย (พ.ศ. 2426 – 2511) ภายหลังมีนามสกุล “ชัยวัฒน์” โดยเริ่มต้นมาจาก เมืองจีนขึ้นเรือมาที่ทรงวาดเช่นเดียวกัน ส่วนคนจีนคนอื่นๆได้เดินทางไปตามหัวเมืองต่างๆ และล่องเรือมาตามคลองและขึ้นท่าที่แยกนครเนื่องเขต ประกอบอาชีพค้าขายภายในพื้นที่ (นิตยสารที่นี้แปดริ้ว, 2551:14)

ตระกูลหยกอุบล ต้นตระกูลคือนายเง็กเง่ง แซ่ตัน (พ.ศ. 2433 – 2515) ภายหลังมีนามสกุล “หยกอุบล” มาจาก เมืองจีน แต่จิ๋ว มณฑลทวนตั้ง ล่องเรือมาที่สี่แยกท่าไข่ มาตั้งรกรากกิจการค้าขาย โรงสี รับซื้อขายข้าว (นิตยสารที่นี้แปดริ้ว, 2551:14)

บุคคลทั้งสามตระกูลนี้มาจากเมืองจีน แต่มาจากคนละตำบล รู้จักกันเมื่อต่างมาลงหลักปักฐานอยู่ที่สี่แยกท่าไข่ คลองนครเนื่องเขตนี้ ได้เช่าห้องแถวไม้ของนายฉลองเป็นที่พัก ห้องแถวนี้เคยตั้งอยู่บริเวณเขตต่อเนื่องของชุมชนโรงหมุยกับชุมชนคลองขวางบน ในปัจจุบัน ต่อมาทั้งสาม มีครอบครัว ทำมาหากินจนมีฐานะมั่งคั่ง ได้รับการเรียกขานจากชาวเมืองเขตว่า “เจ้าแก้ว”

ด้วยความมานะ อดทน ขยันของวิถีคนจีนทำให้ เก็บหอบรอบริมหุ้นเงินกันซื้อที่ดินผืนใหญ่ริมคลอง นครเนื่องเขตหมู่ 12 บริเวณชุมชนโรงหมู ตรงข้ามศาลาทำน้ำเทศบาลเนื่องเขตในปัจจุบัน จาก คุณนายสาย นิโครธานนท์ พี่สาวของนายฉลอง ที่เป็นเจ้าของห้องเช่า ด้วยเงิน 30 ชั่ง ภายหลัง ประมาณ พ.ศ. 2480 ได้แบ่งแยกที่ดินกัน ต่างคนต่างปลูกเรือนแถว แถวแก่มยุปลูกเรือนแถวไม้สอง ชั้น 8 คูหา ของตระกูลชัยวัฒน์เพื่อขายของชำ รับซ่อมแซมเครื่องเรือ และขายยาแผนโบราณ ภายหลังเป็นปั้มน้ำมันเซลล์ ซึ่งสมัยก่อนการขายน้ำมัน จะใส่เป็นแกลลอนขนาดใหญ่ และแบ่งขาย ปลีกส่วน แถวแก่มยุปลูกเรือนแถวไม้สองชั้นเพื่อเป็นร้านค้าชื่อ “เคียมยงเชียง” ภายหลังเป็นปั้มน้ำมัน ตราม้าบิน และแถวแก่มยุเจ็จ ปลูกโรงสีชื่อ “ตั้งธัญญะการ” พร้อมสร้างที่อยู่อาศัยด้านข้าง (ปัจจุบัน โรงสียังมีสภาพที่สมบูรณ์อยู่)รวมทั้งเปิดร้านขายข้าวสาร ชื่อ คุณงวงหมง ให้บริการขายข้าวสาร ซึ่งมี อยู่ในเอกสารรายชื่อพ่อค้าพาณิชย์ของเมืองแปดริ้ว ปีพ.ศ. 2482 (พาณิชย์ภูธร,2482)

สังคมในช่วงยุคบุกเบิก ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนจีนที่มาตั้งรกรากและสร้างครอบครัวกับ กลุ่มคนดั้งเดิม มีการนับถือศาสนา 2 ศาสนาคือ พุทธเถรวาท พุทธมหายาน และศาสนาคริสต์ โดย สามารถแบ่งกลุ่มตระกูลประกอบอาชีพทำนา ตั้งแต่รุ่นดั้งเดิม โดยแบ่งตามกลุ่มศาสนาได้ 2 กลุ่มคือ

(1) กลุ่มคนไทยดั้งเดิม นับถือศาสนาพุทธ ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณคลองนครเนื่องเขต ฝั่งไปทางเมืองฉะเชิงเทรา เช่น นาคมงคล ซึ่งทำนาตั้งแต่ดั้งเดิม จนปัจจุบันได้ขายที่ให้กับโรงงาน นูทริกซ์ และมีที่สำหรับอยู่อาศัยเท่านั้น ปัจจุบันค้าขายเปิดร้านกาแฟ คือร้านกาแฟลุงแกะในตลาด โบราณนครเนื่องเขต

(2) กลุ่มคนไทยคริสตัง นิภายโรมันคาทอลิก ในปัจจุบันยังคงเหลือเพียงไม่กี่ครัวเรือน ที่ เห็นเด่นชัดคือ ครอบครัวภัทรกุล และครอบครัวผิงรักษ์

ครอบครัวภัทรกุล (ถวิล ภัทรกุล,สัมภาษณ์, 22 ม.ค. 2557) ตั้งครอบครัวตั้งแต่อกังถวิลจำ ความได้ อกังถวิลเป็นทายาทรุ่นที่ 2 ต้นตระกูลเป็นคนจีนที่คาดว่ามาตั้งแต่สมัยขุดคลอง ซึ่งอยู่ตั้งแต่ หมู่ 3 (ที่นาและบ้านตอนอยู่หมู่ 3 เป็นที่ของวัดเซนต์รีออค) พอสร้างครอบครัวย้ายมาอยู่หมู่ที่ 8 เทศบาลนครเนื่องเขต ซึ่งที่อยู่และที่นาปัจจุบันเป็นของเจ้าของเองคือเลขที่ 21 และ 21/1 หมู่ 8 แต่ ไม่มีประเพณีแรกนาขวัญ หรือการไหว้พระแม่โพสพเมื่อข้าวตั้งท้องออกรวง

ครอบครัวผิงรักษ์ ตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยรุ่นคุณปู่ สร้างบ้านเรือนและที่นาตั้งแต่ดั้งเดิม จนถึงปัจจุบัน ครัวเรือนนับถือศาสนาคริสต์ แต่ภรรยา นับถือพุทธ เนื่องจากยังมีการไหว้พระแม่โพสพ ช่วงเดือนที่ข้าวตั้งท้อง

ด้านประเพณีและวัฒนธรรมประเพณีแข่งเรือ เป็นประเพณีประจำของท้องถิ่นที่สำคัญ จะ จัดที่วัดชนะสงครามช่วงหน้าน้ำกลุ่มที่เข้าร่วมประเพณีก็มีทั้งคนไทย คนไทยเชื้อสายจีน และคนคริสตัง ด้วย(ดูภาพที่ 5.9)

งานจิวประจำปี จะจัดขึ้นทุกปี ทั้งสองฝั่ง โดยแบ่งเป็น ในช่วงเดือนมี.ค. จัดงานจิว ไหว้เจ้าปูน เล้ากง ส่วนในช่วง เดือน ก.ย. เป็นงานจิวศาลเจ้าไท้จื่อเอี้ย

ประเพณีแรกนาขวัญ (สำราญ นาคมงคล, สัมภาษณ์, 12 ม.ค. 2557) ทำในเดือน 6 โดยใช้ควายไปไถแรกนา ถึงฤดูปักดำนาประมาณเดือน 7 – 8 ช่วงเข้าพรรษา มีประเพณี ลงแขกเกี่ยวข้าว (ดำนา เจ้าของบ้านเจ้าของนาเป็นคนจัดเลี้ยงอาหาร) เดือน 10 ชาวเริ่มตั้งท้องออกรวง จัดพิธีการไหว้พระแม่โพสพ ช่วงข้าวตั้งท้อง ด้วยชะลอมขนมหวาน ของควา ส้ม ส้มโอ เป็นต้น ส่วนช่วงสุดท้ายเป็นการเก็บเกี่ยว ประมาณ กลางเดือน 11 หรือเดือน 12 ตั้งแต่เริ่มจะใช้เครื่องมือสีข้าว หรือครกตำข้าว งกลี (ดูภาพ 5.10) หรือควายนวดข้าวเช่นนี้ เป็นต้น

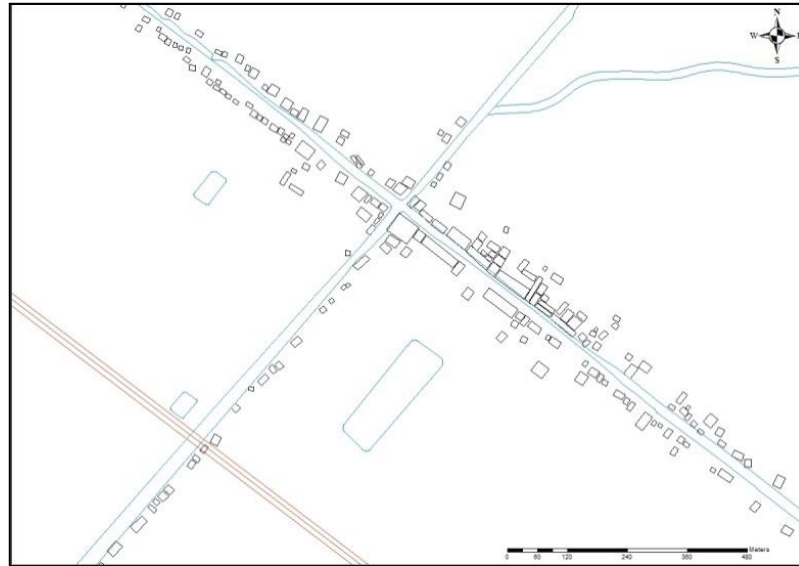
ภาพที่ 5. 9 : การแข่งเรือประจำปีของชุมชน
ที่มา : เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

ภาพที่ 5. 9 : (ซ้ายบน) เรือมอด (ซ้ายล่าง) งกลี (ขวา) สีฟัด

ที่มา : ผู้วิจัย ณ วัดนวมแดง ต.นครเนื่องเขต

5.2.2 การขยายตัวของชุมชนยุคบุกเบิก (พ.ศ.2421-2495)

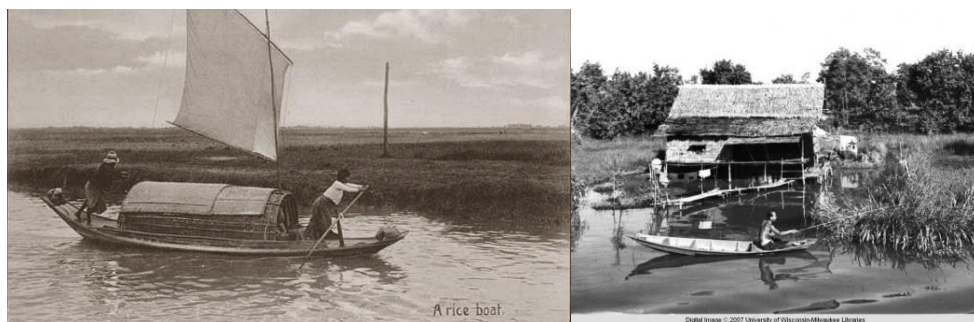
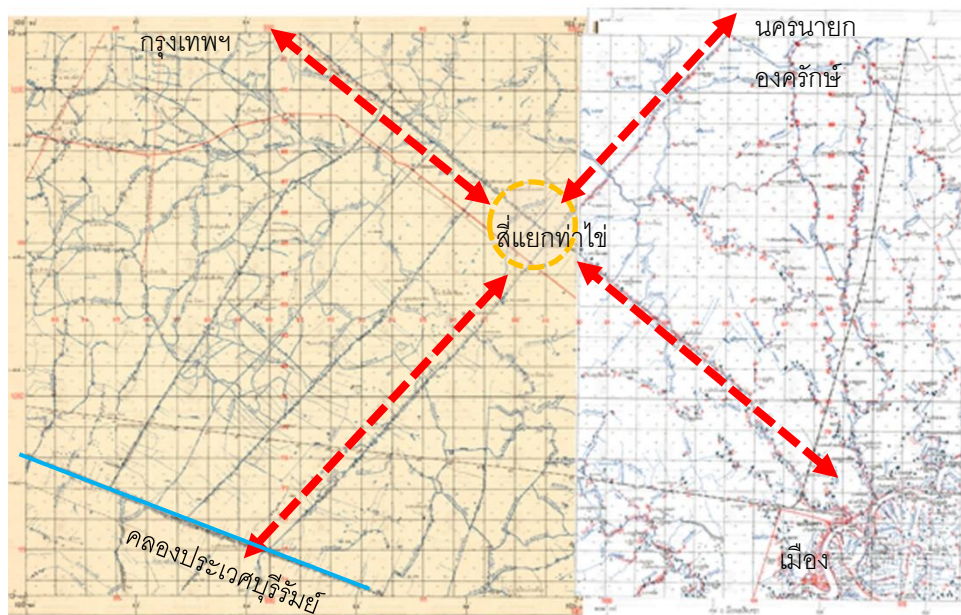

ภาพที่ 5. 10 : การขยายตัวของมวลาอาคาร พ.ศ.2495
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร

จากการตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกทำให้มีการเปิดพื้นที่ดินและการได้รับเอกสิทธิ์การจับจองที่ดินจากทางรัฐทำให้เกิดการขยายตัวของ 2 ฝั่งคลอง จากมวลาอาคารที่มีการขยายตัวทางแนวตะวันออกและตะวันตกของคลองนครเนื่องเขต และทางใต้ของคลองขวางไปทางคลองเปรี้ง สามารถอนุมานได้ว่าการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามแนวคลองมีการเชื่อมต่อการสัญจรทางน้ำทั้งส่วนของกรุงเทพฯและเมืองฉะเชิงเทรา และในส่วนของคลองเปรี้ง ซึ่งต่อกับคลองประเวศบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นคลองที่มีความสำคัญอย่างมากด้วยเช่นกันในขณะนั้น (ภาพที่ 5.11)

5.2.3 บทบาทชุมชนต่อพื้นที่รอบนอก

เป็นจุดเชื่อมต่อของการเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และตั้งรกราก รวมทั้งเปิดพื้นที่การค้าขาย การขนส่งสินค้า ทั้งระดับภูมิภาคและระดับเมือง เป็น ศูนย์กลางที่สำคัญของการเป็นจุดกระจายสินค้าและบริการ ซึ่ง เริ่มต้นก่อเกิดเป็นชุมชนการค้า ทั้งการบริการภายนอกเข้ามาซื้อของภายใน และภายในส่งผลผลิตไปยังภายนอก อีกทั้งเป็นทำเลที่ตั้งที่สำคัญ ทำให้เกิดการขยายตัวทั้งชุมชนตลาดริมน้ำ และการตั้งถิ่นฐานในชุมชนในยุคต่อมา (ดูที่ภาพ 5.12)

ภาพที่ 5.11 : บทบาทเชื่อมต่อพื้นที่ศึกษากับพื้นที่รอบข้าง
(ซ้าย) เรือขนข้าว (ขวา) วิถีชีวิตริมคลองแสนแสบ
ที่มา : กรมแผนที่ทหาร ,2555

5.3 ยุคตลาดเฟื่องฟู (พ.ศ. 2496 – 2520)

ในยุคที่ 2 เป็นช่วงต่อจากรุ่นกลุ่มผู้บุกเบิกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เข้ามาจับจองพื้นที่ ภาครัฐรังวัดที่นาออกโฉนดตราจอง ให้กับเจ้าของที่นั้นๆแล้ว กรรมสิทธิ์ที่ดินของผู้ครอบครองยังเป็นคนไทยดั้งเดิมในพื้นที่ และคนจีนที่รับจ้างชุดคลองมาจับจองที่ดินแถบนี้ ยังมีกลุ่มคนจีนล่องเรือมาตั้งหลักปักฐานที่ทำกินอย่างที่กล่าวมาแล้วในยุคแรกนั้น ทำให้เพิ่มจำนวนการตั้งถิ่นฐานขยายตัวภายในชุมชนส่วนใหญ่คนจีนที่มาตั้งถิ่นฐานที่เมืองไทยและแต่งงานกับคนไทยในพื้นที่นั้น ทำให้เกิดการขยายตัวของคนในชุมชนเพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน เหตุการณ์และนโยบายที่มีผลต่อพื้นที่ในช่วง พ.ศ.2496 – 2520 มีดังต่อไปนี้

พ.ศ. 2496 มีเรือเมล์ขาว(ของนายเลิศ) เป็นเรือโดยสารวิ่งระหว่างประตูน้ำท่าไข่ กับประตูน้ำสระปทุม ในกรุงเทพฯ โดยเรือโดยสารวิ่งตอนกลางคืนออกจากท่าทั้งแปดริ้วและกรุงเทพฯ เวลาประมาณ 6 โมงเย็น เรือจากแปดริ้วมาถึงสี่แยกท่าไข่- เมืองเขต รวๆ 3 ทุ่ม ชาวบ้านจึงเรียกว่า “เรือ ตี 9” ซึ่งเรือจะแวะให้ผู้โดยสารซื้อของกิน เช่น กาแฟ ข้าวต้ม และเข้าห้องน้ำ พร้อมเดินต่อไปถึงกรุงเทพฯ ช่วงเช้าพอดี ส่วนเรือที่ออกจากกรุงเทพฯจะมาถึงบริเวณสี่แยกท่าไข่-เมืองเขต เวลา ตี 5 แวะให้ผู้โดยสารซื้อปาท่องโก๋ ขนมครก กาแฟ และเข้าห้องน้ำได้ที่นี้ เสร็จแล้วจึงไปต่อ ถึงแปดริ้วประมาณ 8-9 โมงเช้า (นิยมชัย ชัยวัฒน์, 10 ก.ย. 2556)

พ.ศ. 2500 เกิดน้ำท่วมใหญ่ในชุมชน ซึ่งสูงประมาณ 80 ซม.(เลอสรร สายวาณิชย์,16 ม.ค. 2556)

พ.ศ. 2500 เริ่มมีห้องแถวร้านค้าของตระกูลวรรณดิลก และตระกูลเวียรศิลป์

(สำราญ นาคมงคล, 2556)พ.ศ. 2502 นายเลอศักดิ์ สายวาณิชย์ ก่อตั้งโรงปั่นไฟสำหรับแจกจ่ายไฟไปตามบ้าน บริเวณหมู่ที่ 9 (ลานจอดรถทางเข้าห้องแถววรรณดิลกและเวียรศิลป์ ในปัจจุบัน) และช่วง พ.ศ. 2505 ได้ขายกิจการให้การกับการไฟฟ้าแต่ยังคงปั่นไฟจากโรงปั่นจ่ายตามบ้านจนถึง พ.ศ. 2510 ทางกรไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้เดินเสาฟ้งรับกระแสไฟฟ้ามาใช้ยังตำบล (เลอสรร สายวาณิชย์,16 ม.ค. 2556)

พ.ศ. 2502 – 2506 มีรถเมล์โดยสารของบริษัทศิลป์ชัย วิ่งรถไปแปดริ้ว โดยตัดถนนส่วนบุคคล (ถนนศรีหม่น) เป็นทางเข้าถึงท่ารถ (สำราญ นาคมงคล,สัมภาษณ์,12 ม.ค. 2557)

พ.ศ. 2504 – 2509 แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 มุ่งเน้นด้านพัฒนาทางการเกษตรกรรมและโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจประเภทสาธารณูปโภคด้านต่างๆ(ปิยนาด บุนนาค, 2553) ได้แก่ คมนาคม มีการเพิ่มเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างส่วนกลางกับส่วนภูมิภาคด้วยการสร้างทางรถไฟ และทางหลวงแผ่นดินเพิ่มขึ้น รวมทั้งการสร้างถนนเชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพฯ กับชนบท และท้องถิ่นทุรกันดาร นอกจากนี้ รัฐบาลยังส่งเสริมการสร้างเขื่อนชลประทาน เขื่อนผลิตพลังงานไฟฟ้า และการขยายการใช้ไฟฟ้าไปสู่พื้นที่ส่วนต่างๆ ของประเทศ (ปิยนาด บุนนาค ,2553:275)

พ.ศ. 2505 – 2506 นายเลอสรร สายวาณิชย์ ทายาทรุ่นที่ 2 ของตระกูลสายวาณิชย์ จากที่อยู่เดิม ชุมชนโรงหมู หมู่ 12 ย้ายมาสร้างครอบครัวที่ชุมชนสวนมะม่วง หมู่ 11

พ.ศ. 2510 ถนนทางหลวงหมายเลข 304 ลาดยางถนนสำหรับการคมนาคมระหว่างเมือง และได้ตัดถนนสุขาภิบาล 1 เข้าทางเทียบเรือของชุมชน เป็นถนนสาธารณะให้รถบรรทุกเข้าได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย (เลอสรร สายวาณิชย์, 14 เม.ย. 2556)

พ.ศ. 2510 ตระกูล เจริญบุลย์วิวัฒน์ โดยเจ้าแก้วกิมฮอง แซ่ก้วย ได้ตั้ง “โรงสีรุ่งเรืองธัญญะ-กิจ” เป็นโรงสีเครื่องจักรไอน้ำ ใช้แกลบเป็นเชื้อเพลิง ตั้งอยู่บริเวณริมคลองนครเนื่องเขต ปัจจุบันยังคงดำเนินการอยู่ (จิม เจริญบุลย์วิวัฒน์, 15 ส.ค. 2556)พ.ศ. 2513 เริ่มมีคนจีนทั้งจากทางกรุงเทพฯ หรือทางแปดริ้ว มาตั้งหลักปักฐานอยู่ในเขตพื้นที่เช่นเดียวกัน(นวลจันทร์ กิตติภักดี, 7 ก.ย. 2556)

พ.ศ. 2514 นายนิยมชัย ชัยวัฒน์ ทายาทรุ่นที่ 2 ของตระกูลชัยวัฒน์ ได้ซื้อกิจการจากตระกูลแซ่ฉ้อ มาเปิดกิจการเปิดร้าน “ส.เสนีย์พาณิชย์” เป็นร้านขายอุปกรณ์ก่อสร้าง และค้าส่งไม้ และตระกูลแซ่ฉ้อ ก็ย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่ชุมชนสวนมะม่วง หมู่ 11 บริเวณที่สร้างท่านบักน้ำแต่ก่อน(พระสัญญา อิงคโร, 22 ส.ค. 2556)

พ.ศ. 2517 ไฟไหม้โรงสีเจียฮูฮวด ของตระกูลอนันตชัย ซึ่งทำให้โรงสีเลิกกิจการและไม่ได้ปลูกสร้างหรือสานต่อกิจการใหม่แต่อย่างไร (รัชนก อนันตชัย, 2556)

พ.ศ. 2518 โรงสี “เคียมย่งเส็ง” เปิดกิจการ เป็นโรงสีพลังงานไอน้ำ ใช้แกลบเป็นเชื้อเพลิง ซึ่งสีข้าวประเภทขายส่ง ประมาณวันละ 60 ตัน ส่งลูกค้าที่กรุงเทพฯ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงสีธนาสินธัญญะ” (เลอสรร สายวาณิชย์, 14 เม.ย. 2556)

พ.ศ. 2515 – 2519 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 เนื้อหาส่วนหนึ่งมีวัตถุประสงค์หรือประสานโครงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมเข้าด้วยกัน โดยให้สนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่นโครงการอุตสาหกรรมก็ให้ประสานกับโครงการขยายผ่านชุมชน โครงการเร่งรัดเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรก็ให้สัมพันธ์กับโครงการพัฒนาสังคมชนบท (ปิยนาค บุนนาค, 2553:286) เมื่อแผนพัฒนาฉบับที่ 3 ได้เกิดขึ้นส่งผลต่อการขยายตัวของเมืองและเกิดชุมชนใหม่ เนื่องจากให้ความสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่าด้านเกษตรกรรม แม้จะมีความพยายามการพัฒนาเกษตรกรรมแต่ก็ไม่สู้ได้ผล เมื่อภาคการเกษตรประสบปัญหาประกอบกับประชากรเพิ่มขึ้นมากก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนด้านที่อยู่อาศัย ฯลฯ ทำให้แรงงานภาคเกษตรกรรมจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงมาสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ การอพยพแรงงานย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง จากชนบทสู่กรุงเทพฯ การขยายตัวของเมืองและชุมชนใหม่จึงเพิ่มขึ้นจำนวนมากอย่างรวดเร็ว

มีกลุ่มอาชีพกลุ่มใหม่ เกิดขึ้นในชุมชนคลองนครเนื่องเขตในช่วงนี้มี 3 กลุ่มใหญ่คือ กลุ่มนักธุรกิจ ได้แก่ นักธุรกิจการธนาคาร สถาบันการเงิน นักธุรกิจการค้า และผู้ลงทุนอุตสาหกรรม และกิจการบริการ เรียกได้ว่าเป็น กลุ่มชนชั้นกลางใหม่ หรือ เศรษฐีใหม่ ในสังคมไทย 2) กลุ่มผู้ใช้แรงงานหรือกรรมกร ได้แก่ ผู้ใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ เพิ่มจำนวนมากขึ้น 3) กลุ่มนักศึกษา เนื่องจากผลขยายการพัฒนาและขยายการจัดการศึกษาแก่ประชาชนโดยทั่วถึง (ปิยนาค บุนนาค, 2553:288)

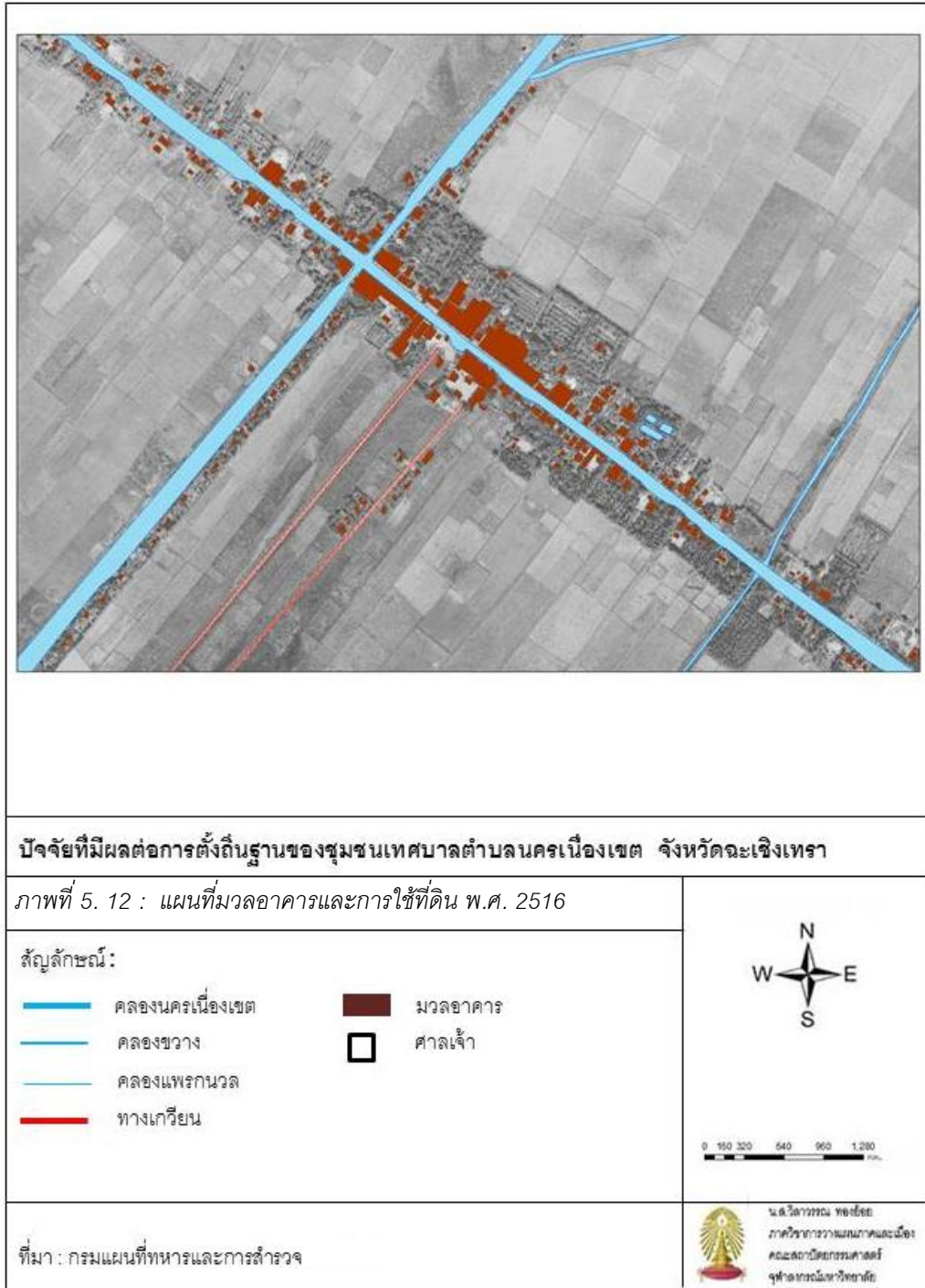
พ.ศ. 2520 – 2524 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 เน้นการขยายพื้นที่ภาคอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกให้เพิ่มมากขึ้น ทำให้มีการขยายแหล่งพื้นที่ภาคอุตสาหกรรมจากกรุงเทพฯ ไปยังส่วนภูมิภาคให้มากขึ้น

5.3.1 การตั้งถิ่นฐาน

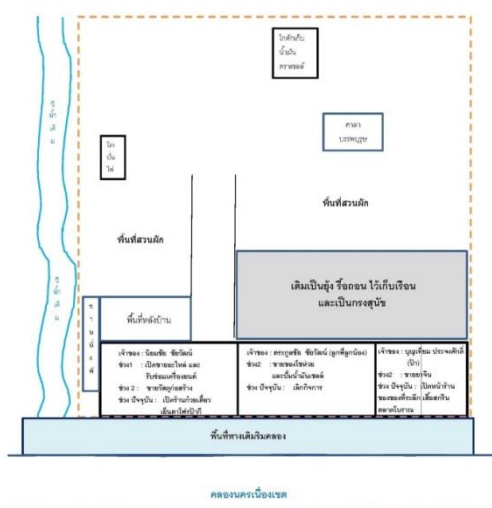
รูปแบบการตั้งถิ่นฐานในช่วงที่ 2 มีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมคลองนครเนื่องเขต และคลองขวางเพิ่มมากขึ้น (ดูภาพที่ 5.15) ในยุคช่วงแรก มีการขยายกิจการร้านค้า การบริการ ร้านค้า ห้องแถวริมน้ำกระจุกตัวบริเวณสี่แยกของคลอง มีทั้งค้าส่งและค้าปลีก บ้านเรือนเรียงตัวกันตามริมน้ำ เริ่มมีคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้น ประกอบอาชีพทั้งค้าขายรับจ้างเพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน เมื่อเริ่มเข้าสู่ช่วงการสัญจรทางบกมีบทบาทมากขึ้น มีการตัดถนนภายในพื้นที่ รถโดยสารสาธารณะให้บริการ เกิดการขยายตัวการตั้งถิ่นฐานมาทางถนนสายรองด้วยเช่นกัน

(1) ด้านกายภาพ

การใช้ที่ดิน พื้นที่นาขยายตัวประมาณช่วงปลายปี 2495 – ช่วงปี 2520 เป็นปีแห่งความรุ่งเรือง เฟื่องฟู ของตลาดนครเนื่องเขต สี่แยกท่าไข่ ทั้งเป็นชุมทางของร้านค้าสำหรับเรือแม่ล่องระหว่างเมือง คือกรุงเทพฯ ไปฉะเชิงเทรา ส่วนมากเป็นอาคารสิ่งปลูกสร้างที่เพิ่มขึ้นมาตามการขยายตัวดังกล่าว รวมทั้งการเริ่มมีเทคโนโลยีเครื่องจักรอุตสาหกรรมการผลิตทางการเกษตรคือข้าวสาร มีโรงสีก่อตั้งเพิ่มขึ้น อันสืบเนื่องมาจากการส่งเสริมการส่งออกข้าวเป็นส่วนสำคัญ นอกจากนี้ คลองยังช่วยส่งเสริมด้านการชลประทานทางการเกษตร นาข้าวสลับกับปลูกสวนผัก สวนกล้วยก็มีบ้างเช่นกัน (ดูภาพที่ 5.13)

ที่อยู่อาศัย การขยายตัวของอาคารบ้านเรือนริมคลอง โดยบ้านพักอาศัยที่เป็นเรือนแถวร้านค้า ที่ยังคงโดดเด่นและมีเอกลักษณ์ภายในชุมชนคือ (1) เรือนแถวของตระกูล “ชัยวัฒน์” จากที่ได้กล่าวถึงการรวมหุ้นซื้อที่ดินของ 3 ตระกูลในพื้นที่ จนเมื่อ พ.ศ. 2480 ได้มีการแบ่งจัดสรรที่ดินให้แก่ผู้ถือหุ้นทั้ง 3 โดยตระกูลทั้ง 3 ได้แบ่งที่ดินในการปลูกเรือน ร้านค้า โรงสี (นิยมชัย ชัยวัฒน์ , สัมภาษณ์, 17 ม.ค.2556) เพื่อทำกิจการภายในครอบครัวนั้นแล้ว เรือนแถวตระกูลชัยวัฒน์ เป็นเรือนแถวหนึ่งซึ่งมีความโดดเด่นในด้านอัตลักษณ์ของการผสมผสานวิถีชีวิตริมน้ำกับรูปแบบของวิถีชีวิตชาวจีน โดยเฉพาะวัสดุในการสร้างบ้านที่ใช้วัสดุที่ทันสมัยมากที่สุดในเวลานั้น ตระกูลชัยวัฒน์ ประกอบอาชีพค้าขายวัสดุก่อสร้าง โรงไม้ และรับซื้อข้าวสารโดยสามารถแบ่งการจัดสรรพื้นที่ในการประกอบกิจการ และการใช้อาคารตามการแบ่งสัดส่วนให้กับทายาทในตระกูล ขนาดเรือนแถวแต่ละคูหากว้าง 3.50 ม. 8 คูหายาวรวม 28 ม. ลึก 40 ม. (นิตยสารที่นี้ 8 ไร่, 2551;14) (ดูภาพที่ 5.14)

ภาพที่ 5. 13 : (ซ้าย)ฝั่งบริเวณบ้าน (ขวาบน) พื้นที่ด้านหลังบ้าน (ขวาล่าง) ภาพด้านล่างของเรือนแถว 8 ห้องของตระกูลชัยวัฒน์
ที่มา : ผู้วิจัย , 2556

ภาพที่ 5. 14 : (ซ้าย)โรงไฟฟ้าปั่นไฟ ใช้เองภายในครัวเรือน (กลาง) ศาลาบรรพบุรุษ
(ขวา) หน้าร้านขายอุปกรณ์ก่อสร้าง
ที่มา : ผู้วิจัย , 2556

การแบ่งพื้นที่ใช้สอยสมัยแรกสร้างเรือนแถวชั้นล่างพื้นที่โล่งด้านหน้ากั้นด้วยลูกกรงสายบัว ตั้งแต่พื้นจรดเพดาน (นิตยสารที่นี้ 8 ไร่,2551;14) ออกแบบให้เลื่อนไปมาได้ทุกช่อง ภายในด้านซ้ายมีตู้โชว์สินค้าด้านใน ตรงกลางทำยกพื้นรูปวงรี รอบเสาไว้ 2 ช่วง มีชั้นโชว์สินค้าพวกกระป๋องสีรอบต้นเสา ด้านในเป็นโถตรงกลางบ้าน มีโถบันไดโซ่อยู่อาศัย ซ้ายกั้นเป็นห้องรับแขกเล็กๆไว้หนึ่งห้อง ส่วนหลังบ้านเป็นโถงรับประทานอาหารและครัว ซึ่งยังคงความดั้งเดิมอยู่ มีการเก็บกักน้ำใต้ดินเพื่อประกอบอาหาร ด้านหลังบ้านเป็นส่วน มีสัดส่วนตั้งศาลาบรรพบุรุษ สำหรับลูกหลานมาราบไหวในวันตรุษจีน (นิยมชัย ชัยวัฒน์,สัมภาษณ์,17 ม.ค.2556) (ส่วนตัวเฉพาะภายในครอบครัว)
(ดูภาพที่ 5.15)

ภาพที่ 5. 15 : (ซ้ายสุด)โถงห้องรับประทานอาหาร (กลางซ้าย) โถงรับประทานอาหารเชื่อม
ชั้น บน (กลางขวา) เตาดั้งเดิม (ขวา) แท็งน้ำใช้สำหรับครัวเรือน
ที่มา : ผู้วิจัย , 2556

ห้องโถงรับประทานอาหาร ช่วงท่ายาทรุ่นที่ 2 ได้มีการปรับปรุงครั้งใหญ่จากอาคารไม้เป็นปูกระเบื้องหินขัด สมัยนั้นขัดด้วยมือ ในห้องรับแขกปูกระเบื้องดินเผาจากอิตาลี ได้บันไดก่ออิฐสำหรับซ่อนตู้เซฟ (ปัจจุบันย้ายแล้ว) มีการทำฝ้าเพดานไม้อัดเดินคิ้วทาสี ในครัวก่อเตา 3 หัว ติดกระเบื้องเคลือบ มีช่องทิ้งขยะ ช่องเก็บถ่าน ทำถังเก็บน้ำฝน ใต้พื้นครัวขนาด 3x7 ม. ลึก 4 ม. (นิตยสารที่นี้ 8 ไร่ ,2551;14) ซึ่งทำให้สามารถเก็บน้ำได้มากในหน้าแล้ง บ้านที่น้ำฝนหมดก็จะมาขอป้อนน้ำฝนที่นี้ไปใช้ (ดูภาพที่ 5.16)

นับได้ว่า เรือนแถวตระกูลชัยวัฒน์ เป็นเรือนแถวหนึ่งซึ่งมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมชุมชนสามารถสะท้อนความเฟื่องฟูของการค้าด้านอุปกรณ์ก่อสร้างที่ทันสมัย พร้อมทั้งการสะท้อนวิถีชีวิตของกลุ่มคนจีนในรูปแบบของการแบ่งสัดส่วนการใช้ประโยชน์ภายในบ้านได้อย่างลงตัว

ห้องแถวริมน้ำ ร้านค้ามีเพิ่มขึ้นมากเนื่องจากเริ่มมีคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้น เปิดร้านค้าหลากหลาย ไม่เพียงเท่านั้น ช่วงรุ่นที่ 2 ที่ขยายครอบครัว บางตระกูลบ้านเดิมอยู่ฝั่งหนึ่ง ซื้อมีกิจการหรือซื้อที่ สร้างบ้าน สร้างกิจการในพื้นที่อีกฝั่งเป็นการขยายพื้นที่การใช้ที่ดินสองฝั่งคลอง อีกทั้งการเดินทางคมนาคมทางน้ำคึกคัก เป็นทั้งจุดแวะพัก มีกิจการประเภทให้บริการเพิ่มขึ้นเช่น บัมน้ำมัน ไปรษณีย์ ทำให้กลุ่มอาคารที่วางตัว กระจุกขยายตัวทั้งสองฝั่งของสี่แยกท่าไข่ ทั้งทางไปกทม. แปรริ้ว และอีกทั้งมีการสร้างบ้านเรือนตามคลองขวางบน ล่าง เห็นได้อย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน

มีการขยายตัวของห้องแถวริมน้ำของตระกูลวรรณดิกลงและเวียรศิลป์ ทำให้มีการเพิ่มขึ้นของร้านค้ามากมาย มีการปรับปรุงโครงสร้างอาคารมาแล้ว 2 ครั้งโดยยังคงรักษาโครงสร้างเดิมไว้ห้องแถวเป็นโครงสร้างไม้ 2 ชั้นประมาณ 15-20 ห้อง แต่ในปัจจุบันเจ้าของมีการขายต่อ ให้เช่าเป็นห้องแถวของเอกชนรายอื่นไปแล้ว (สำราญ นาคมงคล,สัมภาษณ์,12 ม.ค.2557) (ดูภาพที่ 5.17)

ช่วงตลาดเฟื่องฟู ห้องแถวริมน้ำด้านชุมชนโรงหมูและฝั่งชุมชนคลองนครเนื่องเขตมีร้านค้าคึกคัก(ภาพที่ 5.18) จากการบอกเล่าของอาจารย์อัญชัน เล่าว่าสมัยก่อนเป็นย่านการค้าที่คึกคัก ร้านรวงมากมาย มีโรงเหล้า หมายถึงร้านขายส่งสุราของเจ้าแก้วมั่ว โรงฝิ่นของนายเต็กกี้ (ดูภาพที่ 5.19) พ่อตาเฮียอยู่ร้านแปดริ้วพานิช ร้านขายผ้า ร้านตัดกางเกงผู้ชาย ร้านตัดเสื้อผู้หญิงชื่อนารีรัตน์ มีร้านตัดผม 4 ร้าน คือร้านนายใจ นายสิทธิ์ นายหล้า นายหรั่ง ร้านขายเครื่องมือจับสัตว์น้ำ แห อวน ไม้รวก หม้อดิน ร้านขายยาจีนชื่อไท่กวนตั้ง กับจื่ออันตั้ง ร้านกวยเตี่ยวเปิดตาเป้ ร้านส่งน้ำแข็ง ร้านของชำ ร้านขนม พวกถ้วยฟู ข้าวเหนียวหน้าต่างๆ มีบัมน้ำมันดาวของตระกูลอนันตชัย บัมน้ำมันตราม้าบินต่อมาเปลี่ยนเป็นตรามงกุฎของตระกูลสายวาณิชย์ กับบัมเชลล์ของตระกูลชัยวัฒน์ (นิตยสารที่นี้ 8 ไร่,2551) นอกจากนี้ในบริเวณชุมชนโรงหมูตรงข้ามศาลาทำเทียบเรือปัจจุบัน ยังเคยเป็นที่ตั้งห้องแถว ร้านกาแฟ ร้านค้าเครื่องดนตรีไทย สิ่งขลังต่างๆ มีที่นั้งด้านหน้าสำหรับเป็นที่พบปะสมาคมของชุมชนแต่ก่อน(พิชัย ฝั่งรักษ์, 27 ส.ค. 2556)

ภาพที่ 5. 17 : (ซ้าย)ห้องแถวร้านค้าดั้งเดิม โดยด้านบนจะมีการแขวนกระป๋องสำหรับไว้จับเพลิงเมื่อเกิดเหตุ (ขวา) ห้องแถวร้านค้าของตระกูลวรรณดิกลงและเวียรศิลป์
ที่มา : ผู้วิจัย , 2556

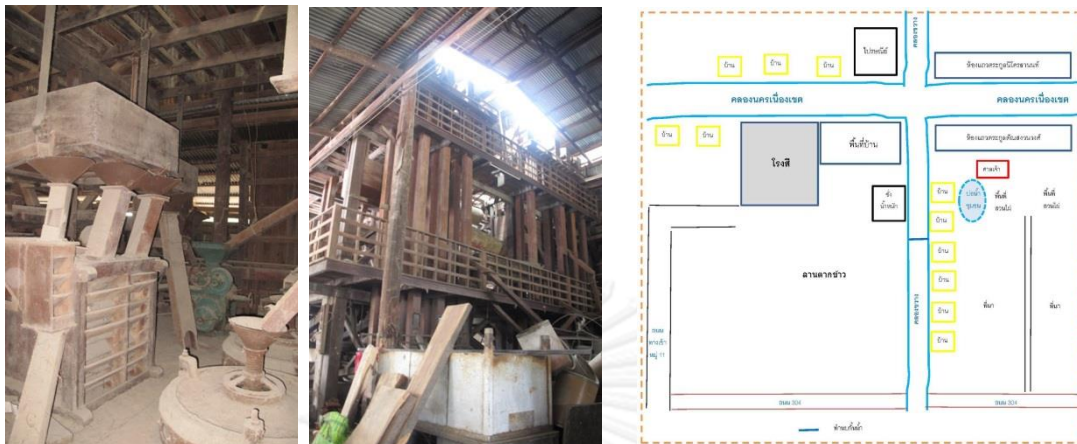

ภาพที่ 5. 16 : โรงฝึก โรงชายเหล่าและร้านค้า ชุมชนโรงหมุด้านศาลเจ้าไท้จื่อเอี้ย
ที่มา : ผู้วิจัย , 2556

โรงสี มีการสร้างโรงสีเพิ่มขึ้น อีก 3 โรงตามลำดับดังนี้

1) โรงสีเคี่ยมยงเส็ง เป็นโรงสีประเภทเครื่องจักรไอน้ำ (ดูภาพที่ 5.19) ใช้แกลบเป็นเชื้อเพลิง โดยสีข้าวสำหรับขายปลีกให้กับคนในพื้นที่ และขายส่งยังกรุงเทพฯเป็นหลัก สภาพอาคารเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ภายในโรงสีเป็นอาคารที่อยู่อาศัยด้วย เครื่องสีข้าวยังคงความสมบูรณ์อยู่ด้วยเช่นกัน เจ้าของคือนายเลอสร สบายวาณิชย์ (นายกเทศมนตรีของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขตในปัจจุบัน) ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2518 หลังจากที่โรงสีเจี่ยฮั่วตบประสบกับเพลิงไหม้

ในการก่อสร้างครั้งนั้น นายเลอสรเล่าว่าได้ลากซุงจากทางบางน้ำเปรี้ยวเป็นไม้หน้ากว้างตันเดียวมาใช้ในการก่อสร้างโรงสี โดยให้เงินกวางตั้งเป็นคนออกแบบและก่อสร้างให้ ทางเจ้าของเป็นผู้ดูแลเรื่องวัสดุในการก่อสร้างเองทั้งหมด(เลอสร สบายวาณิชย์,สัมภาษณ์, 16 เม.ย.2556) ไม่เพียงแต่ตั้งโรงสีเพียงเท่านั้นยังเปิดเป็นร้านค้าขายอุปกรณ์ทำนาทุกชนิด ไม้ชนิดต่างๆ ลูกค้าสามารถมาเลือกซื้อสินค้าที่นี้ได้

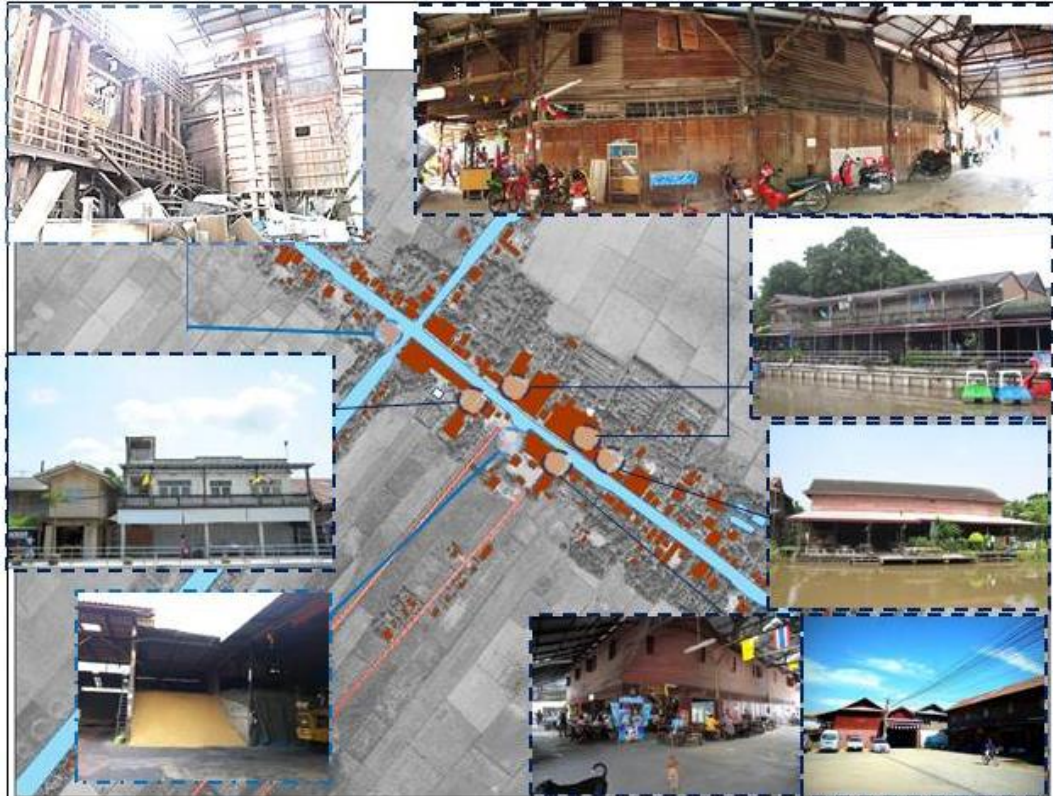

ภาพที่ 5. 17 (ซ้ายสุด)ระบบเครื่องจักรของโรงสีเคี่ยมย่งเส็งใช้ (ซ้ายกลาง) ภาพรวมของเครื่องจักรของโรงสี (ขวา)ผังบริเวณ ที่มา : ผู้วิจัย , 2556

2) โรงสีรุ่งเรืองธัญญะกิจ เป็นโรงสีที่ยังคงมีการสีข้าวอยู่ในปัจจุบัน อาคารสร้างด้วยไม้ติดกับลำคลอง ในปัจจุบันใช้เป็นหน้าร้านเปิดขายของจำพวก ของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว ส่วนตัวโรงสีเป็นอาคารขนาดใหญ่ด้านในมีการใช้พื้นที่บ้านพัก 2 ชั้น (ดูภาพที่ 5.20)

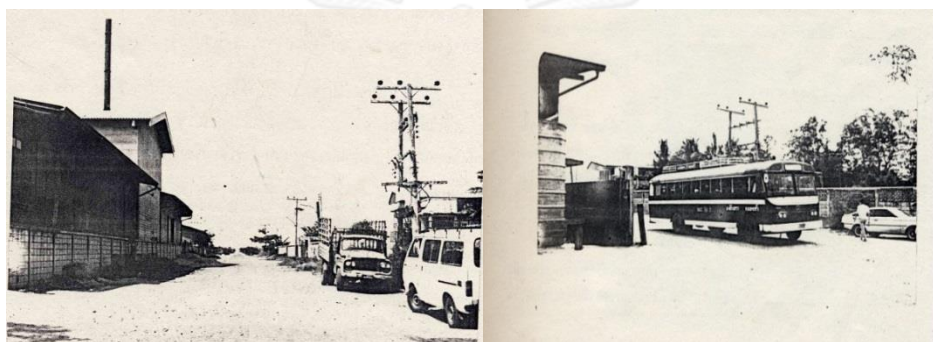

ภาพที่ 5. 18 (ซ้ายบน)ภายในโรงสี (ขวา)ผังบริเวณการใช้อาคารของโรงสี ที่มา : ผู้วิจัย , 2556

<p>ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา</p>	
<p>รูปที่ 5. 19 แผนที่มวลาอาคารและการใช้ที่ดิน พ.ศ. 2516</p>	
<p>สัญลักษณ์:</p> <ul style="list-style-type: none"> — คลองนครเนื่องเขต — คลองขวาง — คลองพรกนวล — ทางถนนเข้าชุมชน ■ มวลาอาคาร ศาลเจ้า 	
<p>ที่มา : กรมแผนที่ทหารและการสำรวจ</p>	<p>น.ส.วิลาวรรณ พงษ์ชัย ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>

โครงการสายการสัญจรและการเข้าถึง คลองนครเนื่องเขต เป็นลำคลองที่ใช้ในการสัญจรระหว่างเมืองเป็นหลัก มีการบริการเรือเมล์ (รถเมล์ขาวของนายเลิศ) เมื่อมีนโยบายการปรับปรุงถนนสายทางหลวงทั่วประเทศเพื่อรองรับภาคอุตสาหกรรม ทำให้ถนนทางหลวง 304 เพิ่มศักยภาพในการสัญจรระหว่างเมืองเพิ่มขึ้น เป็นผลให้ต่อมามีการตัดถนนจากถนนสุวินทวงศ์ เข้ามาในตลาด 2 สายคือถนนสุขาฯ 1 ในปัจจุบัน บทบาทในอดีต เป็นทางให้รถบรรทุกสามารถเข้าสู่ภายในชุมชนได้ไม่เสียค่าใช้จ่าย ส่วนถนนหมู่ 9 (ถนนศรีหม่น) เป็นถนนส่วนบุคคล รถโดยสารศิลปะช่วยให้บริการระหว่างฉะเชิงเทรา ถึง คลองกระเจ้า (ดูภาพที่ 5.22)

ภาพที่ 5.20 : (ซ้ายบน)ทางเข้าถนนสุขาภิบาลฯ 1 (ขวา)ทางเข้าถนนหมู่ 9 (ศรีหม่น)

ที่มา : เทศบาลตำบลคลองนครเนื่องเขต , 2556

(2) **ด้านเศรษฐกิจ** กิจการร้านค้าเพิ่มขึ้น เริ่มมีบริการจำพวกปั้มน้ำมันมีจำนวน 3 ยี่ห้อ ทั้ง ตรามงกุฎ เชลล์ และเอสโซ่ รวมทั้งมีโรงปั่นไฟให้บริการภายในชุมชนช่วงเวลาค่ำถึงรุ่งสว่าง มีร้านค้าต่างๆทั้งเครื่องมือการเกษตร ข้าว ของชำ เครื่องสังฆทาน ร้านทอง ซึ่งเป็นจุดแวะพักชุมทางของการสัญจรทางเรือ และการเป็นศูนย์กลางบริการจำหน่ายแจกของสินค้าทางการเกษตรทั้ง ผลผลิตทางการเกษตร เครื่องมือเกี่ยวกับทางการเกษตร และของใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

(3) **ด้านสังคม** กลุ่มคนไทยจีนในพื้นที่ขยายครอบครัว จากเดิมส่วนมากอยู่ฝั่งชุมชนคลองขวางบน ชุมชนโรงหมูมีการขยายครอบครัว ชื้อที่ ชื้อกิจการจากบางครอบครัว หรือได้ขยายครอบครัวมายังพื้นที่ฝั่งตรงข้ามด้วยเช่นกัน ครอบครัวที่มีฐานะมักไปซื้อบ้าน หรือที่ดินที่กรุงเทพฯ บางตระกูลมีการติดต่อกลับไปบ้านที่ประเทศจีนด้วยเช่นกัน

ด้านประเพณีและวัฒนธรรม เมื่อกลุ่มคนจีนที่มาตั้งลงหลักปักฐานอยู่ที่คลองนครเนื่องเขต มักแต่งงานกับคนไทยในพื้นที่นั้น สร้างครอบครัว ขยายครัวเรือน ทำให้มีการกลืนกลายทางวัฒนธรรมไทยจีน ซึ่งทายาทลูกหลานต่างก็เป็นกลุ่มไทยจีน วัฒนธรรมประเพณีจะมีการผสมผสานทั้งไทยและจีน เห็นได้จาก บริเวณศาลเจ้าปูนเถ่ากง ก่อนไหว้ศาลจะต้องไหว้ฟ้าดินก่อน รวมทั้งด้านหน้ามีศาลพระภูมิเจ้าที่ ศาลตายาย ที่ตั้งอยู่หน้าศาลถัดจากตำแหน่งไหว้ฟ้าดิน สะท้อนเห็นความเชื่อ ความศรัทธาของคนในพื้นที่ที่มีต่อสิ่งศักดิ์ในพื้นที่ ที่จะคุ้มครองดูแลให้คนในชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข ด้านในศาลเจ้ามีทั้งศาลเจ้าปูนเถ่ากงและรูปปั้นรูปเคารพของไทยก็รวมอยู่ด้วยเช่นกัน(ดูภาพที่ 5.23) ส่วนบริเวณศาลเจ้าไท้จื่อเอี้ย มีต้นไทรอายุกว่า 100 ปี ที่สมัยนั้น เต็บโตมาอยู่ถัดจากศาลเจ้า มีความเชื่อว่า เจ้าแม่ต้นไทร ได้คุ้มครองมิให้ไฟเพลิงไหม้ซึ่งเริ่มจากโรงสีเจียฮูฮวด ไม่ขยายวงกว้างไปยังพื้นที่ของตลาดโรงหมู ซึ่งชาวบ้านในพื้นที่มีความเชื่อของการเคารพสักการะเพื่อปกป้องจากพวกอัคคีภัยหรือพวกไฟต่างๆ

ชุมชนวิถีทางน้ำ มีประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละศาสนาด้วยเช่นกัน ได้แก่

- ศาสนาพุทธ มีวัฒนธรรมพระบิณฑบาตทางน้ำโดยใช้เรือหมู การแห่กฐินผ้าป่าทางน้ำ
- ศาสนาพุทธนิกายมหายาน (กลุ่มคนจีน) มีแห่เจ้า งานไหว้ศาลเจ้า งานจิว
- ศาสนาคริสต์ มีประเพณีของบาทหลวงเดินทางมาทางเรือ มาสวดให้ที่บ้านทุกอาทิตย์

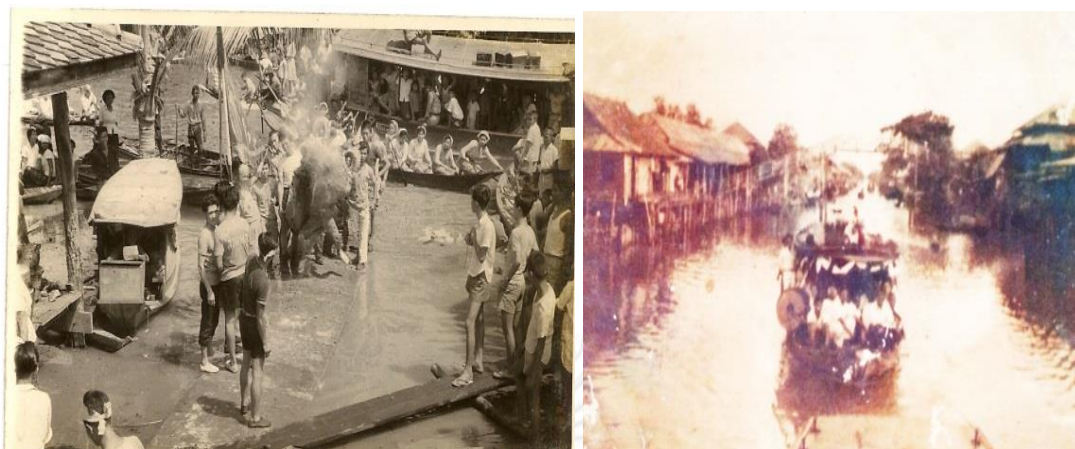
โดยส่วนใหญ่ทั้งศาสนาพุทธ หรือศาสนาพุทธนิกายมหายาน หรือกลุ่มคนจีน คนไทยและคนจีนก็มีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมและประเพณีทั้งสิ้น ส่วนงานที่ได้หล่อรวมใจของทุกศาสนาไว้ คือ ประเพณีแข่งเรือหน้าวัดชนะสงคราม ทั้งชาวพุทธ ชาวพุทธนิกายมหายาน หรือชาวคริสต์ก็จะร่วมงานประเพณีประจำปี นี้ทั้งสิ้น (ดูที่ภาพ 5.24)

ภาพที่ 5. 21 : (ซ้าย)ศาลเจ้าปูนเถ่ากง แทนฟ้าดิน ศาลพระภูมิเจ้าที่และศาลตายาย

(ขวา) ภายในศาลเจ้าปูนเถ่ากง และรูปเคารพของคนไทย

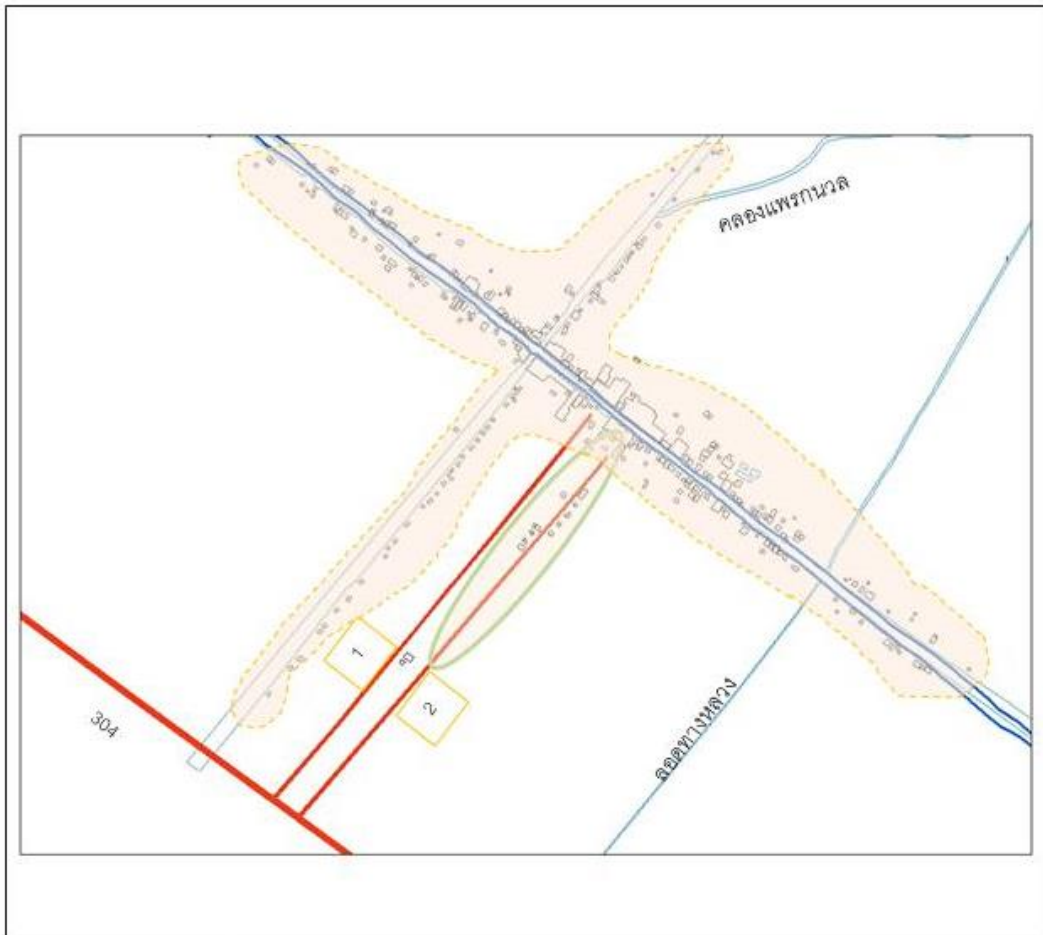
ที่มา : ผู้วิจัย , 2556

ภาพที่ 5. 22 : (ซ้าย) งานจิ้ง ไร่ศาลเจ้า (ขวา)แห่กรีนทางน้ำ
ที่มา : เทศบาลตำบลคลองนครเนื่องเขต , 2556

5.3.2 การขยายตัวของชุมชนยุคตลาดเฟื่องฟู (พ.ศ. 2496-2520)

ช่วงแรกของยุคมีการเพิ่มขึ้นของมวลอาคารตามริมคลองนครเนื่องเขต เนื่องจากการเฟื่องฟูของการเป็นชุมทางการค้าทางน้ำ อาคารจะเป็นทั้งที่อยู่อาศัยด้านบนและเปิดเป็นห้องแถวริมน้ำด้านล่าง จนกระทั่งช่วงปีพ.ศ. 2502 ได้ตัดถนนเข้ามาในชุมชนจากถนนสายหลักคือ ถนนทางหลวงหมายเลข 304 มี 2 เส้นทางคือ (1) ถนนสุขาภิบาล 1 และ (2) ถนนศรีหม่น เข้าหมู่ 9 เป็นส่วนสำคัญทำให้เกิดการเข้าถึงทางบกสะดวกมากขึ้นกว่าการสัญจรทางน้ำ เริ่มมีการขยายตัวของบ้านเรือนมายังตามถนนศรีหม่น (ดูภาพที่ 5.25) เริ่มมีการขยายตัวตามเส้นทางคมนาคมทางบกนอกจากลำคลอง ด้วยปัจจัยที่เส้นทางสายหลัก ต่อกับเส้นทางสายย่อยในพื้นที่ชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นของการขยายตัวของการตั้งถิ่นฐาน ขยายตัวเพิ่มมากด้วยเช่นกัน

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 5. 23 การขยายตัวของชุมชน พ.ศ. 2516

สัญลักษณ์ :

คลองนครเนื่องเขต	มวลอาคาร
คลองขวาง	ถนนสุขาภิบาล 1 (สาธารณะ)
ทางหลวงหมายเลข 304	ถนนศรีหมื่น (ส่วนบุคคล)

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

น.ดร.วิลาวัณย์ พลชัย
ภาควิชาสถาปัตยกรรมภาคเหนือ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.3.3 บทบาทชุมชนต่อพื้นที่รอบนอก

เป็นย่านชุมทางการค้าอย่างแท้จริง โดยเฉพาะคนที่เดินทางไปฉะเชิงเทราต้องผ่านชุมชนคลองนครเนื่องเขต และแหวะพัก แหวะทานอาหาร ระบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นศูนย์กลางของการตั้งถิ่นฐานริมน้ำ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้บริบทของชุมชนมีความโดดเด่นและมีทั้งคนนอกพื้นที่เข้ามาติดต่อค้าขาย ร่วมประเพณีเช่นงานจิว เป็นทางผ่านสำหรับเข้าไปตัวเมืองในงานฉลองวัดหลวงพ่อโสธร ทำให้บริเวณสี่แยกท่าไข่-เนื่องเขต มีความคึกคักของผู้คนเป็นอย่างมาก

5.4 ยุคการสัญจรทางบก (พ.ศ. 2520 – 2545)

เมื่อเริ่มเปลี่ยนแปลงเข้าสู่การพัฒนาทางด้านคมนาคม การแผ่กระจายความเจริญจากเมืองหลวงมายังพื้นที่เชื่อมต่อของเมือง มีการแบ่งพื้นที่ทางด้านที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม อุตสาหกรรมได้อย่างชัดเจน ทางหลวงหมายเลข 304 เป็นเส้นทางคมนาคมระดับจังหวัดที่สำคัญ ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานขยายตัวตามคมนาคม จึงทำให้ถนนมีบทบาทอย่างมากต่อการสัญจร การเปลี่ยนการคมนาคมจากฐานน้ำมาสู่บก จนทำให้การใช้เรือน้อยลง เมื่อคลองไม่ค่อยได้ใช้จึงตื่นเขิน คนส่วนใหญ่ไม่ได้สัญจรทางน้ำอีกต่อไป ได้สรุปเหตุการณ์และนโยบายที่มีความสำคัญต่อพื้นที่มีดังนี้

พ.ศ. 2525 – 2529 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 เน้นทางด้านการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมภาคตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program(ESB) จัดให้มีเขตอุตสาหกรรมขนาด พื้นที่ 8.3 ล้านไร่ บริเวณแหลมฉบัง จ.ชลบุรี บริเวณมาบตาพุด จังหวัดระยอง และพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา พัฒนาพื้นที่เกษตรเพื่ออุตสาหกรรม เกษตรก้าวหน้า มีการจ้างแรงงานที่มีฝีมือ ผู้เชี่ยวชาญ ให้เป็นเขตเกษตรขนาดใหญ่ครบวงจร ผสมกับนโยบายส่งเสริมการลงทุน (BOI) (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,2556:ออนไลน์)

พ.ศ. 2525 เริ่มใช้เครื่องจักรไถนาแทนควาย เนื่องจากใช้ควายมีค่าใช้จ่ายสูง ราคาควายตัวละ 700 บาท (สำราญ นาคมงคล,สัมภาษณ์,12 ม.ค.2557)

พ.ศ. 2525 ตระกูลอนันตชัย เริ่มแบ่งมรดกที่ดินให้กับลูกหลาน และอากังฮวดได้บริจาคที่ดินบริเวณบ้านให้กับทางราชการเพื่อทำถนนสาธารณะเข้าชุมชนด้านใน ซึ่งปัจจุบันเป็นถนนสุขาภิบาล 2 ทางเข้าวัดบางสาย และเข้าถึงชุมชนโรงหมู หมู่ 12 และชุมชนคลองขวางหมู่ 13

พ.ศ. 2525 รถเมล์โดยสายบริษัท ศิลปะชัย และเวียร์ศิลป์ ได้เลิกกิจการ

พ.ศ. 2527 เริ่มมีการย้ายถิ่นที่อยู่ของครัวเรือนฝั่งหนึ่งมาอีกฝั่งหนึ่ง ส่วนใหญ่มาอยู่บริเวณคลองขวางล่าง โดยการเช่าที่กับทางตระกูลต้นสงวนวงศ์ และคุณชไมพร สุวรรณธนโชติ สร้างบ้านเก็บค่าเช่าต่อปี (โรม ประเสริฐพันธ์,สัมภาษณ์,7 ส.ค.2556)

พ.ศ. 2530 กรมทางหลวงขยายถนน ทางหลวงหมายเลข 304 จาก 2 เลน เป็น 4 เลน เพื่อรองรับการขนส่งภาพอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นตามแนวนโยบาย ESB ข้างต้น

พ.ศ. 2530 ตระกูลนาคนงค ซึ่งเป็นชาวนาตั้งเดิมในพื้นที่ตั้งแต่สมัยขุดคลองนครเนื่องเขต ได้ขายที่นาต่อให้กับบุคคลธรรมดาที่มาขอซื้อที่นา จากนั้นที่นาได้มีการขายช่วงให้กับบริษัท นูทริกซ์ ทำกิจการโรงงานอาหารสัตว์ เนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ ในปัจจุบัน คุณสำราญ นาคนงคไม่มีที่นาริมคลองเหมือนแต่เดิม และได้ย้ายมาเปิดกิจการร้านกาแฟและอยู่ทีตลาดโบราณนครเนื่องเขต พร้อมทั้งเป็นผู้ดูแลห้องแถวให้ตระกูลวรรณดิกลงและเวียรศิลป์อีกด้วย

พ.ศ. 2530 มีการสร้างห้องแถวให้เช่าเพิ่มขึ้น ในบริเวณตรงข้ามโรงฝึนเป็นห้องแถวชั้นเดียว 8 คูหา และบริเวณที่ตั้งโรงสีเจียอยู่หวัดเก่าด้วยเช่นกัน

พ.ศ. 2530 ที่นาลดลง โรงงานอุตสาหกรรมทยอยเข้ามาสร้างภายในพื้นที่ (สำราญ นาคนงค,สัมภาษณ์,12 ม.ค.2557)

พ.ศ. 2535 โรงสีเคียมย่งเส็ง เลิกกิจการ (เลอสรร สายวาณิชย์,สัมภาษณ์,16 เม.ย. 2556)

พ.ศ. 2542 ยกฐานะจากสุขาภิบาลเป็นเทศบาลตำบลตามพระราชบัญญัติการเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. 2542 ตามประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา ฉบับปฏิภา เล่มที่ 116 ตอนที่ 9 ก ลงวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542 มีผลบังคับใช้ วันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 (เลอสรร สายวาณิชย์,สัมภาษณ์,16 เม.ย. 2556)

พ.ศ. 2552 เริ่มต้นการฟื้นฟูตลาด (เลอสรร สายวาณิชย์,สัมภาษณ์,16 เม.ย. 2556) มีความร่วมมือระหว่างเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต สำนักงานพาณิชย์จังหวัด สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด และหอการค้าจังหวัดฉะเชิงเทรา ในการเริ่มต้นศึกษากระบวนการฟื้นฟูตลาดริมน้ำ โดยนำต้นแบบการศึกษาตลาดริมน้ำจากอัมพวา มาปรับใช้

5.4.1 การตั้งถิ่นฐาน

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของช่วงยุคที่ 3 สัญจรทางบก (พ.ศ.2520-2545) พื้นที่ริมน้ำ ลดจำนวนของห้องแถวร้านค้า มีการขยายตัวของที่ตั้งถิ่นที่อยู่บริเวณเส้นทางคมนาคมที่ตัดเข้ามาภายในพื้นที่ชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่วางตัวแนวยาวตามถนน กระจุกตัวบริเวณพื้นที่ริมคลองเชื่อมต่อยังถนนภายใน ทั้งในส่วนของถนนศรีหม่น เข้าหมู่ 9 และถนนเทศบาลที่ตัดใหม่จากตระกูลอนันตชัยมอบที่ดินบางส่วน เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถตัดถนนเพื่อเชื่อมต่อพื้นที่นาด้านในให้เป็นถนนสาธารณะ

(1) ด้านกายภาพ

การใช้ที่ดิน การที่พื้นที่นาลดลง ปรับเปลี่ยนเป็นบ่อปลา เลี้ยงไก่ ทำการเกษตร หลากหลายมากขึ้น รวมทั้งบางพื้นที่ปรับเปลี่ยนเป็นนาทุ่ง แต่เมื่อนาทุ่งประสบภาวะถดถอย ก็ถมที่ดินเพื่อสร้างเป็นพื้นที่เปล่าหรือขายที่ดินเพื่อรองรับภาคอุตสาหกรรมเช่นกัน (ดูภาพที่ 5.26)

ที่อยู่อาศัย มีการปรับปรุงเพิ่มขึ้น บ้านไม้ได้ปรับให้เป็นตึกผสมบ้านไม้ บางครัวเรือนปรับปรุงซ่อมแซม รั้วทั้งสร้างขึ้นใหม่ก็มีเช่นกัน การกระจายตัวของบ้านเรือนตามแนวถนน บางครัวเรือนมีกิจการหรือสร้างครอบครัวที่อื่น ส่วนมากย้ายไปอยู่บริเวณกรุงเทพฯหรือพื้นที่ใกล้เคียง

ห้องแถวให้เช่า มีกลุ่มอาคารห้องแถวสำหรับเช่าพักอาศัยเพิ่มขึ้น หรือปรับเปลี่ยน บ้านพักสำหรับเช่าอยู่อาศัยเพิ่มขึ้น โดยหมู่ 9 และหมู่ 12 เป็นตึกแถวชั้นเดียว

ร้านค้าห้องแถว มีการปิดตัวลง บางอาคารรื้อทิ้ง เช่น ห้องแถวบริเวณชุมชนโรงหมูหมู่ที่ 12 ริมคลองนครเนื่องเขตด้านบน และลดจำนวนห้องแถวลง เช่น ห้องแถวตึกสงวนวงศ์ จากแต่เดิมเป็นห้องแถว 2 คูหาแต่ปรับเปลี่ยนเหลือเพียง 1 คูหาอยู่ริมคลอง(ชนาพร สุวรรณชนโชติ, 18 ก.ค. 2556)

โรงผืน เลิกกิจการ ปรับห้องแถวให้เช่าทั้งเป็นที่พักอาศัยหรือเป็นร้านค้า

โรงสี ปิดกิจการจำนวน 2 โรงคือ โรงสีเคี่ยมย่งเส็ง และ โรงสีตั้งธัญญะการ เนื่องจากต้องใช้ทุนในการปรับปรุงสูง และปัญหาแข่งขันกับภาคอุตสาหกรรม

โครงการเข้าถึงภายในชุมชน มีการตัดถนนหลักภายในชุมชนคือถนนสุขาภิบาล 2 เป็นถนนสาธารณะของทางสุขาภิบาลเข้าไปยังชุมชนที่อยู่ในพื้นที่นา ทำให้เป็นผลต่อการเข้าถึงและการขยายการตั้งถิ่นฐานเข้าไปยังพื้นที่นาด้านในด้วยเช่นกัน ช่วงปลายของยุคเมื่อตลาดซบเซา การฟื้นฟูตลาด จึงได้มีการจัดทำสะพานข้ามคลองเพื่อเอื้อประโยชน์ในการใช้งานระหว่างพื้นที่ฝั่งคลองพร้อมปรับปรุงบริเวณท่าหน้า ท่าเทียบเรือ สร้างเพิ่ม เพื่อรองรับการเป็นตลาดริมน้ำโบราณ

โครงการ ล่าคลองตื่นเงิน เพราะคนส่วนใหญ่เปลี่ยนจากการสัญจรทางน้ำมาเป็นทางบก ดังนั้น การเดินทางไปยังเมืองฉะเชิงเทราไม่จำเป็นต้องผ่านตลาดเหมือนแต่เดิม จึงทำให้ตลาดน้ำเริ่มซบเซา ประกอบกับมีถนนสายหลักคือ ทางหลวงหมายเลข 304 เป็นถนนเชื่อมจังหวัดสำหรับรองรับภาคอุตสาหกรรม

การถือครองที่ดิน มีการแบ่งพื้นที่นาเป็นมรดก ขายต่อเปลี่ยนมือของผู้ครอบครอง ประกอบกับภาคอุตสาหกรรมเข้ามามีบทบาทต่อการใช้ที่ดิน ที่ดินเปลี่ยนแปลงจากที่นามาตั้งเป็นโรงงานอุตสาหกรรม ดังนั้นจึงมีการที่เปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างเห็นได้ชัด บล็อกอาคารมีการขยายตัว การใช้สอยอาคารหลากหลายมากขึ้น

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 5. 24 : แผนที่มวลาการและการใช้ที่ดิน พ.ศ. 2533

สัญลักษณ์ :

- คลองนครเนื่องเขต
- คลองขวาง
- คลองแพรกนวล
- ทางเกวียน
- มวลาการ
- ศาลเจ้า

ที่มา : กรมแผนที่ทหารและการสำรวจ

น.ส.วิลาวรรณ ทองชัย
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(2) **ด้านเศรษฐกิจ** ร้านค้าเริ่มปิดตัวลง บางครัวเรือนขยายกิจการอยู่ที่กรุงเทพฯ หรือตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อื่น บางรายขายที่ดิน หรือให้เช่า แต่บางรายยังคงเก็บบ้านไว้และกลับมาดูแลบ้างเป็นครั้งคราว ทำให้ชุมชนตลาดเกิดความขบเซา รวมทั้งรูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจมีการปรับเปลี่ยนจากแต่เดิมประกอบอาชีพทำนา เกษตรกรรม เมื่อมีโรงงานเข้ามาตั้งคนในพื้นที่บางส่วนก็เข้าไปทำงานในโรงงาน จำนวนคนที่ต้องการทำงานในโรงงานยังไม่เพียงพอ ทำให้เกิดการดึงดูคนจากภายนอกเข้ามาอาศัยอยู่ภายในชุมชนเพื่อประกอบอาชีพโรงงานอุตสาหกรรมเช่นเดียวกัน

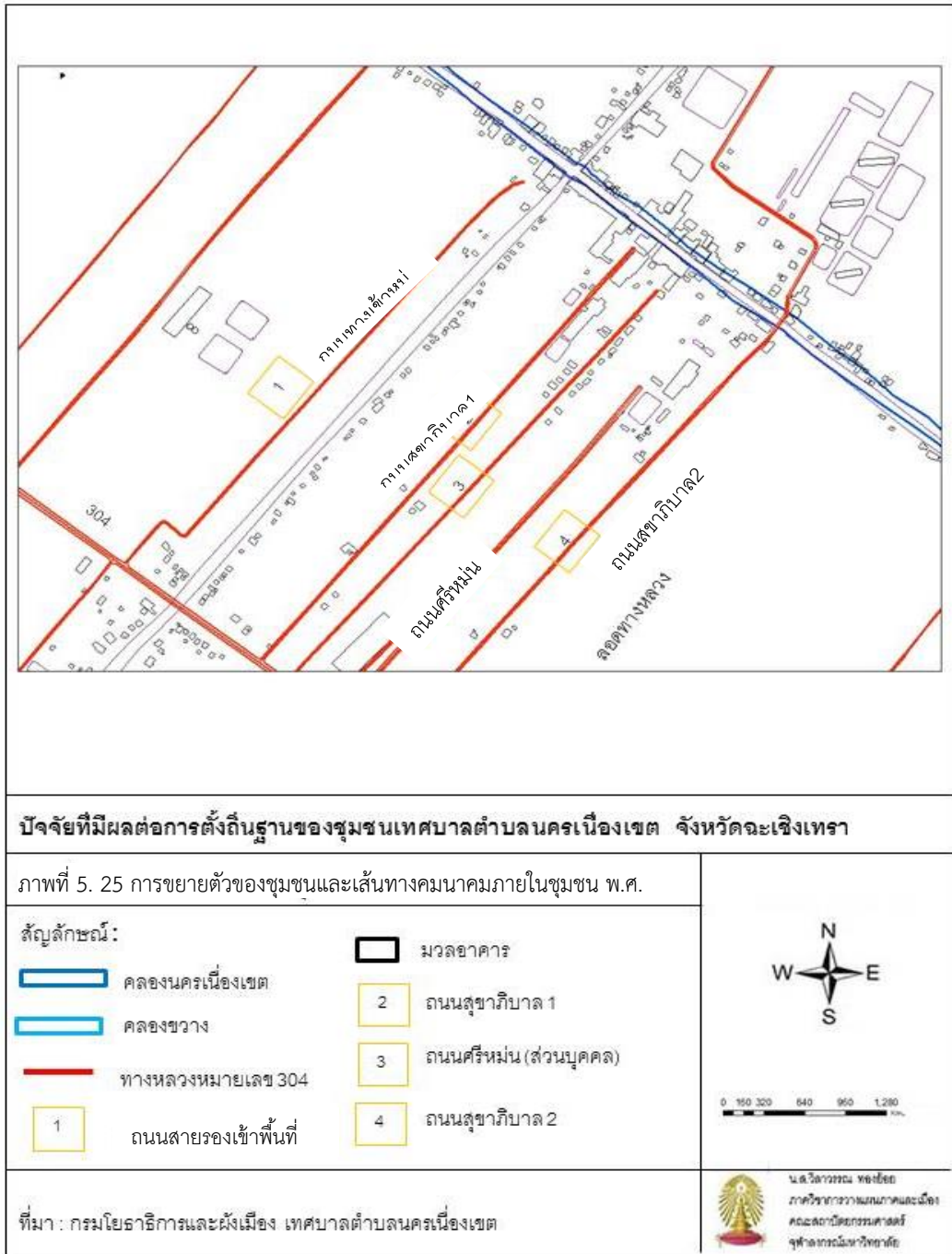
(3) **ด้านสังคม** ยังคงมีสังคมคนไทยเชื้อสายจีน รวมกลุ่มเป็นครอบครัวภายในพื้นที่และขยายครอบครัวอยู่ภายนอกพื้นที่ เริ่มมีกลุ่มคนที่เข้ามาเพื่อเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น เกิดกลุ่มผู้อยู่ใหม่จากต่างถิ่น ส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

5.4.2 การขยายตัวของชุมชนยุคการสัญจรทางบก (พ.ศ.2520-2545)

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีการขยายตัวออกไปตามเส้นทางของถนนที่เกิดขึ้นมาภายในและถนนใหญ่ภายนอก เริ่มมีการกระจุกตัวตามเส้นทางคมนาคมสายหลัก คือถนนทางหลวงหมายเลข 304 (ดูภาพที่ 5.27) มีการอพยพย้ายถิ่นของผู้คนมาพักอาศัย โดยเป็นในแบบบ้านเช่า ครัวเรือนภายในชุมชนบางครัวเรือนย้ายออก ส่วนมากจะเข้าไปตั้งถิ่นฐานที่กรุงเทพฯ หรือฉะเชิงเทรา ชลบุรี จันทบุรี ตราด ก็มีบ้างเช่นกัน กลุ่มคนกลุ่มใหม่ที่เข้ามาจากถิ่นที่อื่น ทั้งมาเช่าห้องเช่า หรือเช่าที่ปลูกบ้านเรือน โดยกระจายการตั้งถิ่นฐานตามสิ่งก่อสร้างพักอาศัยที่เพิ่มขึ้นตามถนนสุขาภิบาล 2 ถนนทางเข้าหมู่ 9 (ถนนศรีหม่น) รวมทั้งบ้านริมคลองขวางบนอีกด้วย

5.4.3 บทบาทของชุมชนต่อพื้นที่รอบนอก

การลดบทบาทของตลาดชุมทางด้วยการค้าทางน้ำขบเซา ด้วยการคมนาคมสัญจรเปลี่ยนแปลงจากทางน้ำมาเป็นทางบก บทบาทของทางหลวงหมายเลข 304 เพิ่มขึ้นเชื่อมต่อกับพื้นที่รอบนอกได้สะดวก พื้นที่ด้านในเพิ่มศักยภาพในการเข้าถึงด้วยถนนสายย่อยที่เกิดขึ้นทั้งถนนสุขาภิบาล 2 ที่สามารถเข้าถึงพื้นที่นาด้านใน ทำให้พื้นที่นาด้านใน เป็นเหตุให้มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมภาคอิเล็กทรอนิกส์ภายในพื้นที่นาด้านในด้วย ส่วนพื้นที่นารอบนอกปรับเปลี่ยนการใช้ที่นาเป็นพื้นที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเป็นแรงดึงดูดให้แรงงานเข้ามาอาศัยอยู่ พื้นที่มีบทบาทภาคบริการในการรองรับเป็นที่อยู่อาศัยของแรงงานอุตสาหกรรม

5.5 ยุคฟื้นฟูตลาด (พ.ศ. 2545 – ปัจจุบัน)

เหตุการณ์และนโยบายที่เกิดขึ้นในช่วงยุคฟื้นฟูตลาด มีดังต่อไปนี้

พ.ศ. 2548 การสร้างประตูน้ำกันคลองนครเนื่องเขต พื้นที่ตำบลศาลาแดง

พ.ศ. 2552 จัดตั้งคณะกรรมการบริหารพัฒนาตลาดโบราณฯ จำนวน 12 คน มีภาคส่วนต่างๆเข้าร่วม ประกอบด้วย นายกเทศมนตรี ปลัดเทศบาลฯ หัวหน้าส่วนราชการเทศบาลฯ สมาชิกสภาเทศบาลฯ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และตัวแทนชุมชน ผู้ประกอบการ มีอำนาจหน้าที่ในการเข้าร่วมประชุม จัดทำข้อมูลและแผนงานบริหารพัฒนาตลาดฯ ทะเบียนประวัติผู้จำหน่ายสินค้า สรุปผลการดำเนินงานทุก 3 เดือน เสนอต่อที่ประชุม ให้ความเห็นชอบในการถอดถอนสิทธิการเป็นผู้จำหน่ายสินค้าในตลาดฯ ตรวจสอบ การรับเงิน จ่ายเงิน การเก็บรักษาเงิน พร้อมจัดทำบัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน เป็นต้น (เลอสรุ สหายวานิชย์, สัมภาษณ์, 16 เม.ย. 2556)

พ.ศ. 2552 เข้าร่วมกิจกรรมในการส่งเสริมและพัฒนาย่านการค้า ของกระทรวงพาณิชย์ คือ การพัฒนาระบบข้อมูล พัฒนาผู้ประกอบการ การส่งเสริมการตลาด การประชาสัมพันธ์ และการปรับปรุงทัศนียภาพ โดยใช้กระบวนการจัดอบรม ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ พร้อมจัดทำปฏิบัติงานเกี่ยวกับทั้งการประชาสัมพันธ์ จัดระบบข้อมูลของตลาด ให้ความรู้กับผู้ประกอบการ รวมทั้งการสร้างสะพานเชื่อมต่อของ 2 ฝั่งคลอง ปรับทางเดินริมคลอง ศาลาแวะพัก และทำเทียบเรือให้เหมาะสม เป็นส่วนหนึ่งพัฒนาการใช้งานภายในชุมชน พร้อมส่งเสริมการฟื้นฟูภูมิทัศน์ในการเปิดตลาดอีกด้วย

พ.ศ. 2553 มีการออกร้านครั้งแรกด้วย การจัดงานโครงการคนไทยไร้พุง ส่งเสริมให้ผู้ประกอบการร้านค้าออกร้าน และคนในชุมชนเข้าร่วมการแข่งขันเปตอง มีกิจกรรมเอโรบิคโดยใช้พื้นที่บริเวณหมู่ 9 พื้นที่ลานจอดรถ บริเวณตลาดห้องแถววรรณดิลกและเวียรศิลป์ (สุวิมล สหายวานิชย์, 16 เม.ย. 2556)

พ.ศ. 2554 เกิดน้ำท่วมครั้งใหญ่ในเขตพื้นที่กรุงเทพฯ และชานเมืองทั้งฝั่งตะวันตก ตะวันออก ส่งผลให้พื้นที่ริมคลองนครเนื่องเขตเกิดภาวะน้ำท่วมร่วมด้วย

พ.ศ. 2555 กรมชลประทาน มีการจัดสร้างคันกั้นน้ำบริเวณริมคลองนครเนื่องเขต เพื่อช่วยในการป้องกันน้ำท่วมที่อาจจะเกิดขึ้น

พ.ศ. 2556 – 2557 ภูมิทัศน์ของริมคลองนครเนื่องเขตเปลี่ยนไปจากเดิม การชบเซาตลาดน้ำเริ่มเกิดขึ้นอีกครั้ง

เมืองเกิดการเติบโตที่เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้การใช้ที่ดินเปลี่ยนแปลง มีการเสื่อมโทรมของตลาดริมน้ำ คนตั้งถิ่นฐานที่อยู่รอบนอกหรือเมืองหลวงมากขึ้น แต่ยังคงมีชุมชนดั้งเดิมอยู่ในพื้นที่ของที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมแปรรูปสินค้า การเกษตร มีวิวัฒนาการจากดั้งเดิมมาเป็นอุตสาหกรรมการผลิตปัจจุบันที่ยังคงอยู่ รวมทั้งการรักษาสภาพโครงสร้างดั้งเดิม ด้วยสาเหตุที่ประสบปัญหาตลาดชบเซา ทางชุมชนร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการทั้งผู้นำท้องถิ่น ชาวบ้าน และหน่วยงานรัฐร่วมกันฟื้นฟูตลาดน้ำขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

5.5.1 การตั้งถิ่นฐาน

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของช่วงยุคที่ 4 พื้นที่ฟูตลาต (พ.ศ.2546-ปัจจุบัน) การตั้งถิ่นฐานตามแนวริมน้ำลดลง ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นทางคมนาคมถนนสุขาภิบาล 2 ซึ่งเป็นถนนสาธารณะของทางเทศบาล โดยวางตัวตามแนวริมถนน และพื้นที่นาที่ถนนตัดผ่านเข้าไปด้านใน

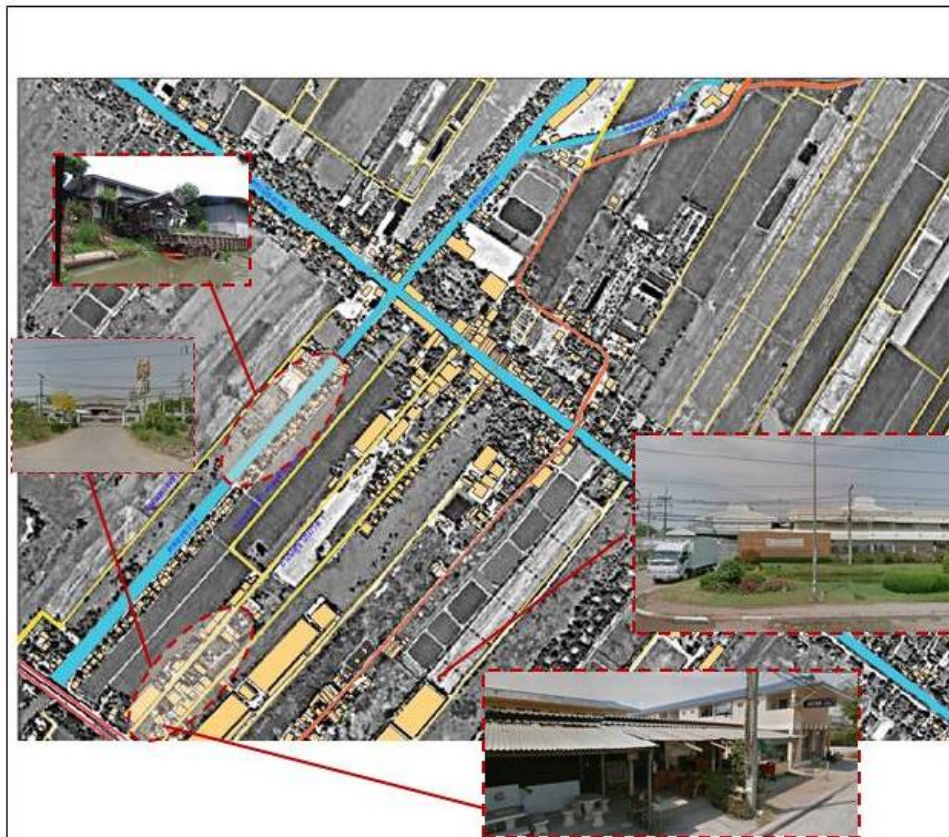
(1) ด้านกายภาพ

การใช้ที่ดิน ระบบคลองไม่สามารถเชื่อมต่อได้เช่นเดิม มีการสร้างประตูน้ำเพิ่มทำให้คลองที่ใช้ในการสัญจรเป็นคลองระบายน้ำ พื้นที่นาปรับเปลี่ยนบ่อปลา นากุ้ง มาเป็นโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น แต่ด้วยโครงการพื้นที่ฟูตลาต ทำให้มีการดูแลอนุรักษ์ลำคลอง รักษาระบบนิเวศน์ ปัจจุบันสามารถเลี้ยงปลาในกระชังในลำคลอง (ดูภาพที่ 5.28)

ที่อยู่อาศัย มีห้องแถว บ้านเช่าเพิ่มมากขึ้น ทั้งภายในเขตและภายนอกเขต ส่วนใหญ่เกาะตามถนนภายใน มีการฟื้นฟูบ้านเก่า ห้องแถว สำหรับเปิดเป็นตลาดอีกครั้งหนึ่ง ทางเดินเท้าสะพานข้ามคลอง

โรงงานอุตสาหกรรม มีโรงงานเพิ่มขึ้นในพื้นที่และบริเวณข้างเคียง เช่นโรงงานแปรรูปลูกชิ้นหมู โรงงานอิเล็กทรอนิกส์ โรงงานแปรรูปอาหารสัตว์ โรงงานเฟอร์นิเจอร์ และศูนย์อบรมทางวิชาการของโตโยต้า เป็นต้น

โรงสี มี 1 แห่งคือ โรงสีรุ่งเรืองธัญญะกิจ เป็นโรงสีที่ยังคงมีการสีข้าวอยู่ในปัจจุบัน ตัวอาคารไม้ของโรงสีเก่าติดลำคลอง หน้าร้านเปิดขายของที่ระลึก และร้านขายต้นไม้อึ่งร้านขายต้นไม้อึ่ง โครงสร้างร้านใช้ไม้ที่เป็นส่วนประกอบของเรือดั้งเดิมนำมาสร้างต่อเติมเป็นร้านค้าและที่อยู่อาศัยเพิ่มในปัจจุบัน ส่วนโรงสีเป็นอาคารขนาดใหญ่ ภายในตัวอาคารยังเป็นบ้านพักตึก 2 ชั้น แต่โรงสี 2 โรงก่อนหน้านี้นี้เจ้าของได้เก็บรักษาให้มั่นคงอยู่ได้เป็นอย่างดี

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเมืองเขต จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 5. 26 แผนที่มวลาอาคารและการใช้ที่ดิน พ.ศ. 2545

สัญลักษณ์ :

	คลองนครเมืองเขต		มวลาอาคาร
	คลองขวาง		ศาลเจ้า
	คลองแพรกนวล		
	ทางเกวียน		

ที่มา : กรมแผนที่ทหารและการสำรวจ

น.ส.วิภาวรรณ พงษ์ชัย
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การถือครองที่ดิน มีการแบ่งพื้นที่นาเป็นมรดก ขยายต่อเปลี่ยนมือของผู้ครอบครอง ประกอบกับภาคอุตสาหกรรมเข้ามามีบทบาทต่อการใช้ที่ดิน มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากที่นาเป็นโรงงานอุตสาหกรรม ดังนั้นจึงมีการที่เปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างเห็นได้ชัด บล็อกอาคารมีการขยายตัว การใช้สอยอาคารหลากหลายมากขึ้น

แปลงที่ดินและการถือครองที่ดิน

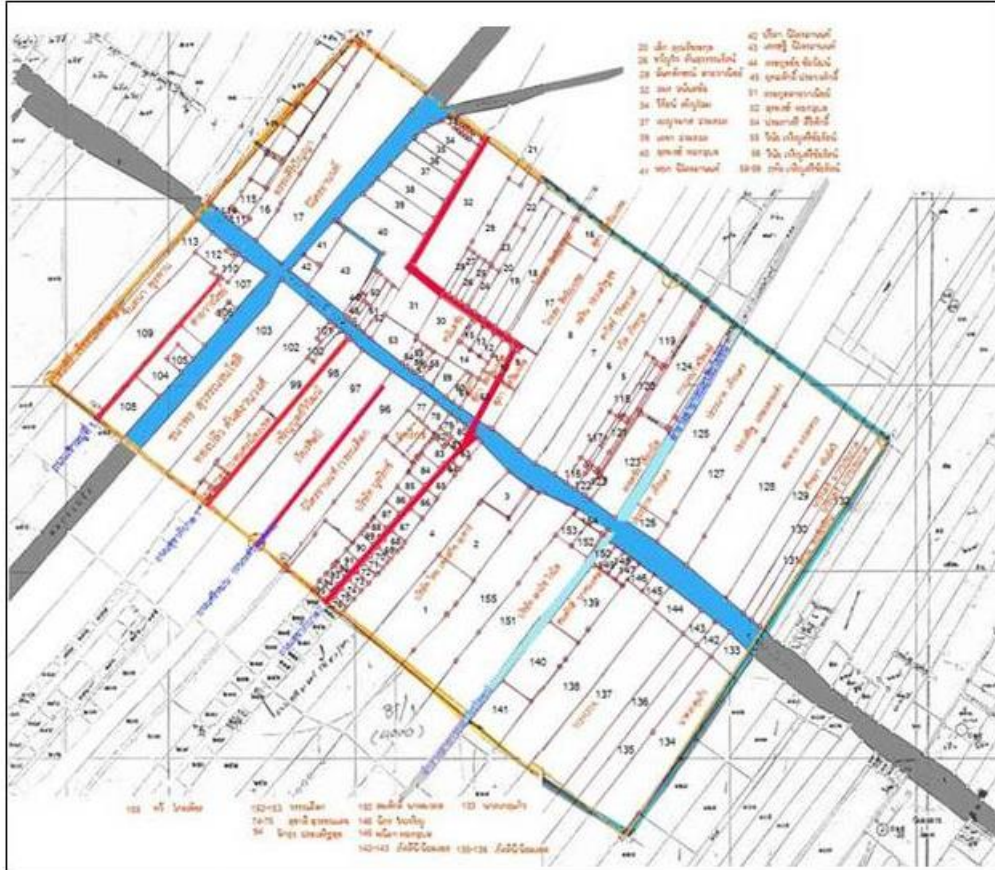
รูปแบบของแปลงที่ดินของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขตในปัจจุบัน (ดูภาพที่ 5.29) มีลักษณะแปลงเป็นแนวยาว ด้านหัวแปลงติดริมคลองเพื่อท่อน้ำเข้านา เป็นที่นาสังเกตว่าต่อมาภายหลังมีการแบ่งซอยย่อยของแปลงที่ดินตามเส้นถนนเนื่องจากการขยายตัวของการตั้งถิ่นฐานภายหลังการตัดถนน ลักษณะการถือครองที่ดินในพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินเอกชนที่เป็นเจ้าของแบ่งเป็น

(1) ที่ดินที่เจ้าของถือกรรมสิทธิ์และเป็นที่พักอาศัยตั้งแต่ดั้งเดิม เช่น ตระกูลสายวาณิชย์ , ตระกูลชัยวัฒน์ , ตระกูลหยกอุบล ตระกูลอนันตชัย ตระกูลตันสงวนวงศ์ วรรณดิถ และเวียรศิลป์ เป็นต้น ส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินติดริมคลองแบ่งเป็นเรือนพักอาศัย และห้องแถวร้านค้าริมน้ำ โดยห้องแถวร้านค้า แบ่งซอยย่อยให้เช่าสำหรับพักอาศัยและทำการค้าด้วยเช่นกัน

(2) ที่ดินเจ้าของให้ผู้อื่นเช่าปลูกบ้าน ซึ่งให้เช่ามาตั้งแต่แรกเริ่ม คือริมคลองขวางลำชุมชนสวนมะม่วง หมู่ที่ 10 มีบ้านริมคลองตั้งอยู่บริเวณนี้เป็นส่วนมาก โดยค่าเช่าสำหรับปลูกบ้านอยู่ที่ตารางวาละ 2,100 บาทต่อปี สัญญาเช่าเป็นปีต่อปี

(3) ที่ดินสำหรับทำนา ส่วนใหญ่ เจ้าของนาจะไม่ได้ทำนาเอง แต่จะให้ชาวบ้านเช่าทำนา (4)

ที่ดินของเทศบาลและโรงงาน เป็นการซื้อต่อจากเจ้าของที่ดินเดิม ส่วนใหญ่จะเป็นที่นา และเปลี่ยนการใช้ที่ดินเป็นอาคารสำนักงานของเทศบาล และโรงงานที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาพที่ 5. 27 แปลงที่ดินและการถือครอง พ.ศ. 2550

<p>สัญลักษณ์ :</p>		<p>0 160 320 640 960 1280 Kilometers</p>	
	<p>ขอบเขตแปลงที่ดิน</p>		
	<p>เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต</p>		
	<p>ถนนภายในพื้นที่ศึกษา</p>		<p>คลองนครเนื่องเขต</p>
	<p>เขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต</p>		<p>คลองขวาง</p>
			<p>ลาดทางหลวง</p>

ที่มา : กรมโยธาธิการและผังเมือง เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

น.ศ.วิลากรณ พงษ์ชัย
 ภาควิชาสถาปัตย์และผังเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาปัตยกรรมชุมชนที่สำคัญในพื้นที่ศึกษา

ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเมืองเขตมีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 อีกทั้งยังคงมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการค้าทางน้ำ และโรงสีข้าว รวมทั้งการมีอัตลักษณ์ของวิถีชีวิตชาวจีนอยู่ในชุมชน จึงทำให้ชุมชนในพื้นที่ศึกษามีอาคาร สิ่งปลูกสร้างที่เป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ดังนี้

- ห้องแถวและที่อยู่อาศัยแบ่งเป็นช่วงอายุได้ดังนี้

กลุ่มอาคารรุ่นแรกอายุ 100 ปีขึ้นไป ซึ่งยังคงเหลืออยู่ทั้ง 2 ฝั่งคลอง ได้แก่บริเวณสี่แยกท่าไข่ บริเวณศาลเจ้าปูนเกล้า และบริเวณศาลเจ้าไท้อื้อย โรงผืนเดิมในชุมชนโรงหมู รวมทั้งโรงจิวถาวรที่ยังเหลืออยู่ ส่วนใหญ่เป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียว ในปัจจุบันคงเหลือประมาณ 30-40 ห้อง (ดูภาพที่ 5.30)

ภาพที่ 5. 28 : (บน) ห้องแถวตระกูลนิโครธานนท์
(ล่าง) โรงผืน

ที่มา : สำรวจชุมชน ปีพ.ศ. 2556

กลุ่มอาคารรุ่นที่สอง เป็นกลุ่มห้องแถวไม้ 2 ชั้นและบ้านไม้ 2 ชั้น อายุราว 70 ปีขึ้นไปมีประมาณ 20-30 ครัวเรือน หลังคามุงด้วยกระเบื้อง (ภาพที่ 5.31)

ภาพที่ 5. 29 : (ซ้าย) ห้องแถวตระกูลอนันตชัย
ที่มา : สํารวจชุมชน ปีพ.ศ. 2556

(ขวา) บ้านนายถนอมศักดิ์ สมบูรณ์เจริญ

กลุ่มอาคารรุ่นที่สาม อายุราว ๕๐-๓๐ ปี ถึงปัจจุบัน เป็นห้องแถวไม้ ๒ ชั้น จำนวน ๒๐-๓๐ คูหา มุงด้วยหลังคาสังกะสีและกระเบื้อง ปัจจุบันกลุ่มห้องแถวและบ้านเรือนริมคลองแห่งนี้ยังอยู่ในสภาพดี มีการใช้งานเป็นที่อยู่อาศัยและเปิดเป็นร้านค้าในวันหยุดสุดสัปดาห์ (ภาพที่ 5.32)

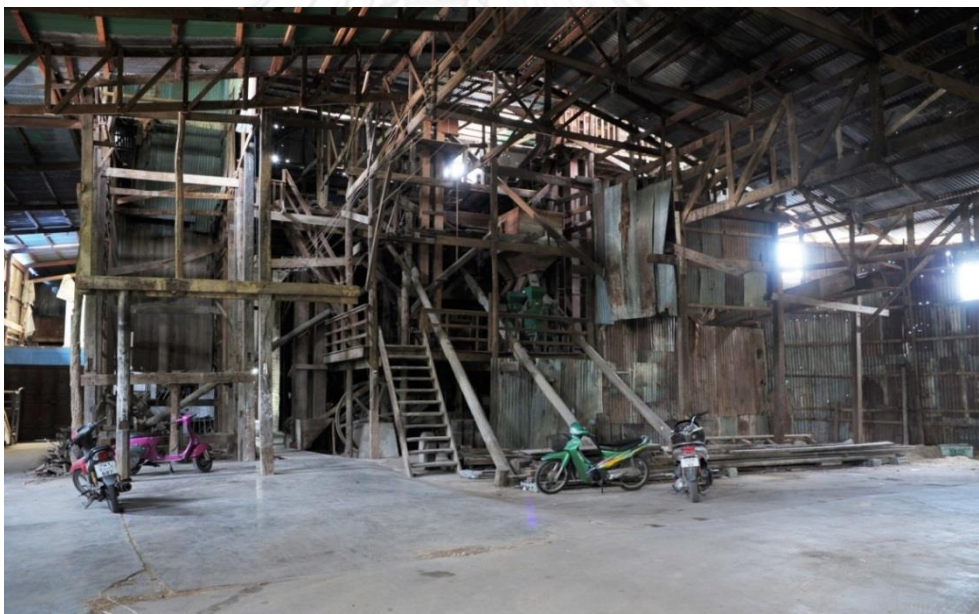

ภาพที่ 5. 30 : ห้องแถวตระกูลเวียร์ศิลป์ วรรณดิลก และเจริญบุญยวีวัฒน์
ชุมชนคลองนครเนื่องเขต หมู่ 9
ที่มา : สํารวจชุมชน ปีพ.ศ. 2556

โรงสี เป็นสถาปัตยกรรมชุมชนที่ยังคงอยู่และเด่นชัด แสดงให้เห็นถึงบทบาท

สำคัญของที่ตั้งหนึ่งของแหล่ง นวัตกรรมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรดั้งเดิมของประเทศ โรงสีที่ยังคงสภาพสมบูรณ์มีจำนวน 2 แห่ง และในจำนวนนี้ยังคงมีโรงสีที่ดำเนินการอยู่อีก 1 แห่ง โดยโครงสร้างของโรงสีดั้งเดิมเป็นโครงสร้างไม้เป็นหลัก โดยอุปกรณ์เครื่องสีข้าว โครงสร้างกลไกเป็นโครงไม้ผสมเหล็ก และโครงสร้างคลุมหลังคา ก็จะเป็นโครงสร้างไม้พร้อมมุงด้วยสังกะสี พร้อมมีพื้นที่ใช้สอยภายใน ที่ใช้ในการเก็บกักข้าวด้วยเช่นกัน ด้านข้างเทคโนโลยีของโรงสีในสมัยก่อนใช้เป็นโครงสร้างไม้เป็นหลัก

(1) โรงสีตั้งธัญญะการ เป็นโรงสีเก่าดั้งเดิม โครงสร้างของอาคารและเครื่องจักรยังมีความสมบูรณ์ โครงสร้างเครื่องจักรสีข้าวใช้โครงไม้เป็นหลัก ตัวผนังและหลังคาทำด้วยสังกะสี พร้อมบานหน้าต่างเปิดสมัยโบราณ มีการปรับปรุงซ่อมแซมด้วยกำแพงอิฐบล็อก ในปัจจุบันหยุดใช้งาน (ดูภาพที่ 5.33)

ภาพที่ 5. 31 โรงสีตั้งธัญญะการ ชุมชนโรงหมู่12

ที่มา : ผู้วิจัย ,2556

(2) โรงสีเคียมย่งเส็ง

โรงสีเคียมย่งเส็งเป็นโรงสีอยู่ในพื้นที่บ้านของ นายกลอสรร สายวานิชย์ ซึ่งก่อนที่ท่านจะมาลงสมัครเป็นนายกเทศมนตรี เป็นโรงสีที่ขายข้าวแบบขายปลีกให้กับคนในพื้นที่เป็นหลัก สภาพอาคารเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ภายในโรงสีจะเป็นอาคารที่อยู่อาศัยด้วย เครื่องสีข้าวยังคงความสมบูรณ์อยู่ด้วยกัน ซึ่งโรงสีส่วนใหญ่จะให้ทางเงินวางตั้งเป็นผู้ก่อสร้าง แต่ไม้และวัสดุก่อสร้างเป็นของเจ้าของกิจการเอง โรงสีเลิกกิจการเมื่อประมาณ พ.ศ. 2524 แต่ยังคงสภาพเดิมอยู่อย่างสมบูรณ์เป็นโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมด้านอุตสาหกรรมแปรรูปดั้งเดิมของพื้นที่ที่ควรจะได้รักษาไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน (ดูภาพที่ 5.34)

ภาพที่ 5. 32 โรงสีเคียมย่งเส็ง ชุมชนสวนมะม่วง หมู่ 11

ที่มา : ผู้วิจัย ,2556

(3) โรงสีรุ่งเรืองธัญญะกิจ

ยังคงมีการสีข้าวอยู่ในปัจจุบัน ตัวอาคารไม้ของโรงสีเก่าติดกับลำคลอง ในปัจจุบันใช้เป็นหน้าร้านเปิดขายของเซรามิค ของตกแต่ง ส่วนตัวโรงสีเป็นอาคารขนาดใหญ่ด้านในตัวอาคารเป็นบ้านพักตึก 2 ชั้นเป็นของตระกูลเจริญบุญญะวิวัฒน์ เป็นโรงสีรุ่นหลัง พื้นที่ติดริมคลองแต่เดิมเป็นร้านค้าไม้รับสร้างบ้านเช่นไม้ตะแบก สัก และไม้รวก พร้อมทั้งเป็นยุ้งข้าวสำหรับเก็บข้าวไว้ขาย

(ดูภาพที่ 5.35) เมื่อเลิกกิจการได้นำไม้จากเรือทำเป็นพื้นบ้าน ร้านค้าต่อเติม รวมทั้งทำเป็นเฟอร์นิเจอร์ ทำเป็นร้านขายต้นไม้เป็นต้น

ภาพที่ 5. 33 (ซ้ายบน) ร้านขายต้นไม้ ร้านค้าริมคลองนครเนื่องเขต
 (ขวาบน) โรงสีรุ่งเรืองธัญญะกิจ (ปัจจุบันยังเปิดดำเนินการอยู่)
 (ซ้ายล่าง) ร้านขายตกแต่งสวน ตกแต่งบ้าน
 (ขวาล่าง) หน้าร้าน ร้านค้าริมคลองนครเนื่องเขต
 ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

องค์ประกอบของชุมชนจีนในอดีตและที่ยังคงอยู่

ในอดีต พื้นที่การตั้งถิ่นฐานของเทศบาลตำบลเมืองนครเนื่องเขต ประกอบด้วยองค์ประกอบของชุมชน
 เข้าจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน โดยปรากฏให้เห็นคือ โรงฝิ่นดั้งเดิม โรงเรียนจีน ศาลเจ้า โรงหมู โรงจิวถาวร
 ในปัจจุบันสิ่งที่ยังคงเหลืออยู่ที่สำคัญอันได้แก่ โรงฝิ่นดั้งเดิม ศาลเจ้า โรงจิวถาวร (ดูภาพที่ 5.42)

โรงฝิ่นดั้งเดิม เป็นโครงสร้างไม้ 2 ชั้นโดยชั้น 2 เป็นชั้นลอยที่เรียกว่า “เล้าเต็ง”
 เป็นลักษณะของห้องแถวของจีน ลักษณะที่แตกต่างจากห้องแถวร้านค้าทั่วไปคือด้านบนจะไม่มี
 หน้าต่างแต่เป็นระแนงไม้ช่องระบายอากาศ และช่องรับแสงสว่างฝ้าผนังติดกับหลังคา แทนการเจาะ
 ช่องหน้าต่าง โครงสร้างโรงฝิ่นดั้งเดิมยังคงอยู่ ปัจจุบันเป็นบ้านเช่า และร้านค้า(ดูภาพที่ 5.36)

ภาพที่ 5. 34 (ซ้ายบน) ภาพโรงผืนติดกับห้องแถวร้านค้า
(ขวาบน) ประตูบานเพี้ยม
(ล่าง) ภาพมุมกว้าง โรงผืนดั้งเดิม (ปัจจุบันเป็นบ้านเช่า)
ที่มา : ผู้วิจัย , 2556

ศาลเจ้า แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบชุมชนจีน (มานพ ถนอมศรี, 2539:37) ที่

สำคัญ โดย ศาลเจ้าและโรงเจ เป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่พักผ่อนพิศกรรม คนจีนนิยมสร้างศาลเจ้าไว้สำหรับเป็นที่ประกอบพิธีกรรมและเช่นไหว้เทพเจ้าที่ตนนับถือ ซึ่งอาจสร้างเป็นรูปเคารพในแบบต่างๆตามความเชื่อของตน (ดูภาพที่ 5.37-5.38)

ศาลเจ้าจีน (มานพ ถนอมศรี, 2539:38) หมายถึงอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้น เพื่อจุดประสงค์ในการใช้เป็นที่สถิตของเทพเจ้าและการประกอบพิธีกรรม โดยยึดถือแบบแผนการก่อสร้างตามแบบดั้งเดิม ประกอบด้วยฐาน ตัวอาคารและหลังคาที่มีความสง่างามตามที่เคยสร้างกันมาประดับตกแต่งด้วยลวดลายดอกไม้ มังกรคู่ ภาพเขียนสีที่บอกเล่าเรื่องราว ชาวจีนเชื่อว่า สีทุกสีมีความหมายและมีอิทธิพลต่อชีวิตของผู้ใช้สีนั้น บ่งบอกถึงฐานะและความสำคัญของบุคคล การเลือกใช้สีในศาลเจ้าจึงเป็นไปตามแบบแผนนิยม เช่นสีเขียวและสีน้ำเงินเป็นสีแห่งความสง่าและหรูหรา สีน้ำตาลเป็นสีแห่งธาตุไฟ แสดงถึงความมียศถาบรรดาศักดิ์ มีโชคมีลาภและความอุดมสมบูรณ์ ส่วนสีเหลืองเป็นสีแห่งอำนาจวาสนาจะใช้ได้ก็แต่เฉพาะจักรพรรดิเท่านั้น สีขาวเป็นสีแห่งธาตุทองที่หมายถึงความโศกเศร้า เจ็บเหงา เสียใจ สีดำเป็นสีแห่งการทำลายและจบสิ้น

ความเชื่อและศรัทธาที่คนจีนยึดถือ เมื่อเดินทางมาจากจีนตอนใต้มีกัญญาเซี่ยงเทพ เจ้าที่นับถือมาด้วย เมื่อตั้งหลักแหล่งที่กินได้อย่างถาวรแล้ว ก็มักมีการสร้างศาลเจ้าเพื่อปกป้องคุ้มครองชุมชน ตรงกับคำบอกเล่าของคนในชุมชนถึงประวัติชุมชน มีว่า “ชาวจีนนำซีรูปและก้านรูปที่ใช้แล้วมาจากเมืองจีน จึงได้มีการจัดตั้งศาลเจ้าขึ้นในชุมชนสองฝั่งคลอง คือ ศาลเจ้าปูนเถากง (ตั้งอยู่บริเวณโรงจิวของชุมชนสวนมะม่วงปัจจุบัน) และ ศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย” (ปัจจุบันตั้งอยู่ในชุมชนโรงหมู)” (ชนาพร สุวรรณธนโชติ, สัมภาษณ์, 14 เม.ย. 2556) โดยความเชื่อของคนในชุมชน การย้ายที่ของศาลหรือตั้งศาลนั้นจะต้องมีคนทรงเป็นคนกลางสำหรับ เป็นผู้สื่อสารกับเจ้าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ

ภาพที่ 5. 35 (ซ้ายบน) ภายนอกของศาลเจ้าปูนเถากง

ชุมชนสวนมะม่วง หมู่ที่ 10 (ขวาบน) ภายในของศาลเจ้าปูนเถากง

เถากง

(กลางล่าง) พื้นลายมังกรภายใน

ภาพที่ 5. 36 (ซ้าย) ศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย ชุมชนโรงหมู หมู่ที่ 12

(ขวาบน) ภายในของศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย

(ขวาล่าง) ภาพวาดกระเบื้องโต๊ะถวายสิ่งของ

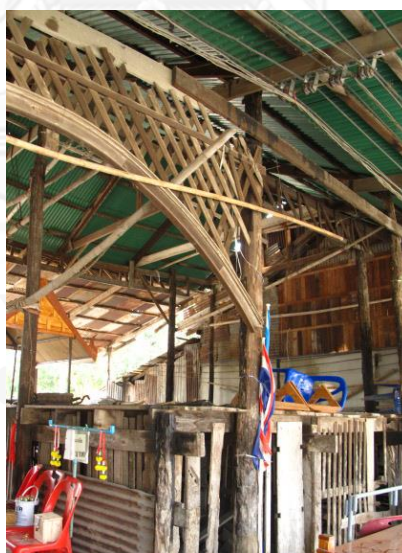
ที่มา : ผู้วิจัย , 2556

ต้นไทรใหญ่ 100 ปี เป็นต้นไม้ที่อยู่คู่ชุมชนตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชน โดยเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนในชุมชนเข้ามาบูชา ส่วนมากก็จะเป็นคนไทยในพื้นที่ ที่เข้ามาไหว้ สักการะพร้อมบบบาลศาลกล่าวขอในสิ่งที่ตนเองปรารถนา จะเห็นได้จากการผูกผ้าสีล้อมรอบ และการถวายชุดไทยแก่เทวดานางฟ้า ที่สิ่งสถิตย์อยู่ที่ต้นไทรใหญ่ (ดูภาพที่ 5.39)

ภาพที่ 5. 37 ต้นไทร อายุกว่า 100 ปี ชุมชนโรงหมู
ที่มา : ผู้วิจัย ปีพ.ศ. 2556

โรงจิวถาวรเป็นโรงจิวโครงสร้างไม้ ชุมประตู่ทางเข้าโครง โรงไม้สูงแบบดั้งเดิม ซึ่งจะมีแสดงจิวประจำปีทุกปีในช่วงหน้าแล้ง(ดูภาพที่ 5.40)

ภาพที่ 5. 38 โรงจิวดั้งเดิม ชุมชนสวนมะม่วง หมู่ที่ 10
ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

(2) **ด้านเศรษฐกิจ** ร้านค้าเริ่มปิดตัวลง บางครัวเรือนขยายกิจการอยู่ที่กรุงเทพฯ หรือตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อื่น บางรายขายที่ดิน หรือให้เช่า แต่บางรายยังคงเก็บบ้านไว้และกลับมาดูแลบ้างเป็นครั้งคราว ทำให้ชุมชนตลาดเกิดความซบเซา ฐานเศรษฐกิจของชุมชนจากภาคบริการด้านการค้า ชุมทางศูนย์กลางทางด้านอุปกรณ์การเกษตร ทำนา ทำสวน หรือของใช้ต่างๆ คนส่วนใหญ่เปลี่ยนจากภาคการเกษตรสู่แรงงานภาคอุตสาหกรรม ทำให้ตลาดเริ่มซบเซา จนหยุดกิจการไป มารื้อฟื้นตอนช่วงตลาดน้ำ และตลาดริมน้ำมีความนิยม ประมาณช่วง 2552 – 2553 ทำให้เกิดกระบวนการฟื้นฟูชุมชนเกิดขึ้น ผู้คนหันมาประกอบอาชีพเสริมการค้าขายอีกครั้งในวันเสาร์อาทิตย์เริ่มฟื้นฟูฐานเศรษฐกิจของภาคการค้าขาย มีการฟื้นฟูร้านค้าขึ้นมาตามนโยบายการฟื้นฟูตลาดของชุมชน มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนเพื่อพูดคุยปัญหา ร่วมฟื้นฟูตลาด ทำให้รายได้เข้ามาภายในชุมชน ส่วนประเพณีและวัฒนธรรมของงานงิ้วยังคงยึดถือไว้เช่นเดิม

(3) **ด้านสังคม** ยังคงมีสังคมคนไทยเชื้อสายจีน รวมกลุ่มเป็นครอบครัวภายในพื้นที่และขยายครอบครัวอยู่ภายนอกพื้นที่ เริ่มมีกลุ่มคนที่เข้ามาเพื่อใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น บริเวณที่อยู่ของกลุ่มคนส่วนใหญ่ในพื้นที่จะเป็นคนไทยเชื้อสายจีนทั้งที่อยู่ริมคลอง และคนไทยที่เข้ามาอยู่ทำโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนคนไทยแท้ดั้งเดิม จะมีบ้าง และอยู่นอกพื้นที่บ้าง และมีกลุ่มคนไทยดั้งเดิมที่นับถือศาสนาคริสต์ ยังคงอยู่และประกอบอาชีพดั้งเดิมเช่นเดียวกัน แต่สามารถเพิ่มรายได้ในเวลาที่ตลาดเปิดทำการด้วยอีกครั้ง กลุ่มคนภายในชุมชนดั้งเดิมเช่น ชุมชนโรงหมู หรือคลองขวาง คลองนครเนื่องเขต เป็นกลุ่มคนที่มีอายุ เป็นทายาทของตระกูลดั้งเดิมที่ยังคงอยู่ มีตระกูลดั้งเดิมบางกลุ่ม เป็นเจ้าของที่แต่ก็มีส่วนน้อยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ เช่นตระกูลนิโครธานนท์ ตระกูลวรรณดิลก ตระกูลเวียร์ศิลป์ และตระกูลชัยวัฒน์ แต่ยังคงกลับมาดูแลบ้านเรือน รวมถึงมาเปิดร้านค้าในช่วงวันหยุดเมื่อมีตลาดโบราณ

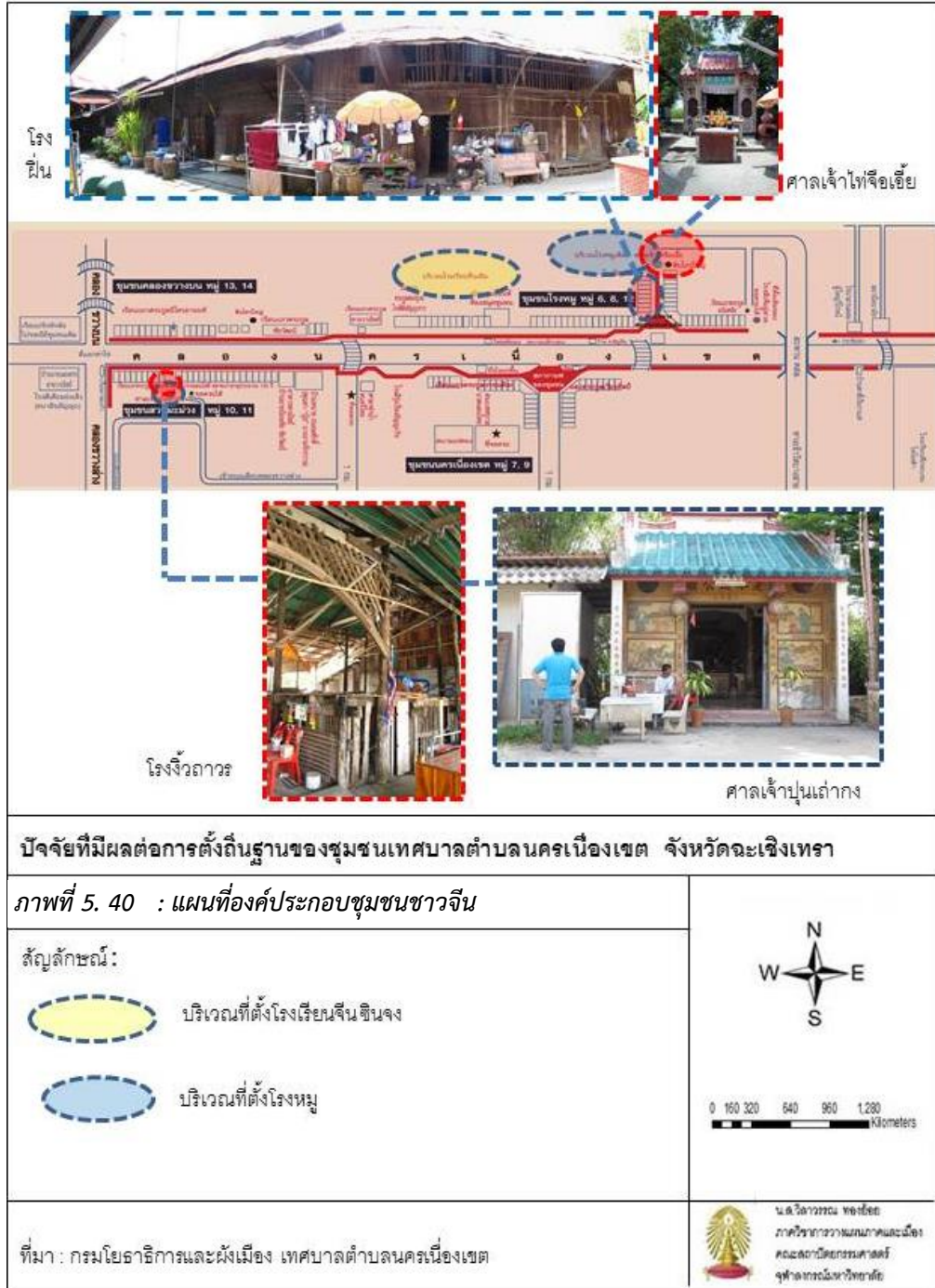
ประเพณีและวัฒนธรรม กลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน ยังคงสืบสานวัฒนธรรมงานงิ้วศาลเจ้า ทั้ง 2 ศาลเจ้า รวมทั้งการไหว้เจ้าทั้งเทศกาลตรุษจีนและที่เกี่ยวข้อง (ดูภาพที่ 5.41) ส่วนประเพณีที่ยังคงสานต่อคือประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเทศกาลงานบุญ และเริ่มฟื้นฟูประเพณีแข่งเรือในงานครบรอบตลาด การไปวัดของคนในชุมชนจะมีวัดที่ไปทำบุญ 2 ที่คือ วัดชนะสงคราม และวัดหนามแดง รวมทั้งการนำกระดูกอัฐิของบรรพบุรุษด้วยเช่นกันบางตระกูลศรัทธาในวัดใดก็สั่งให้ลูกหลานนำอัฐิไว้วัดนั้น

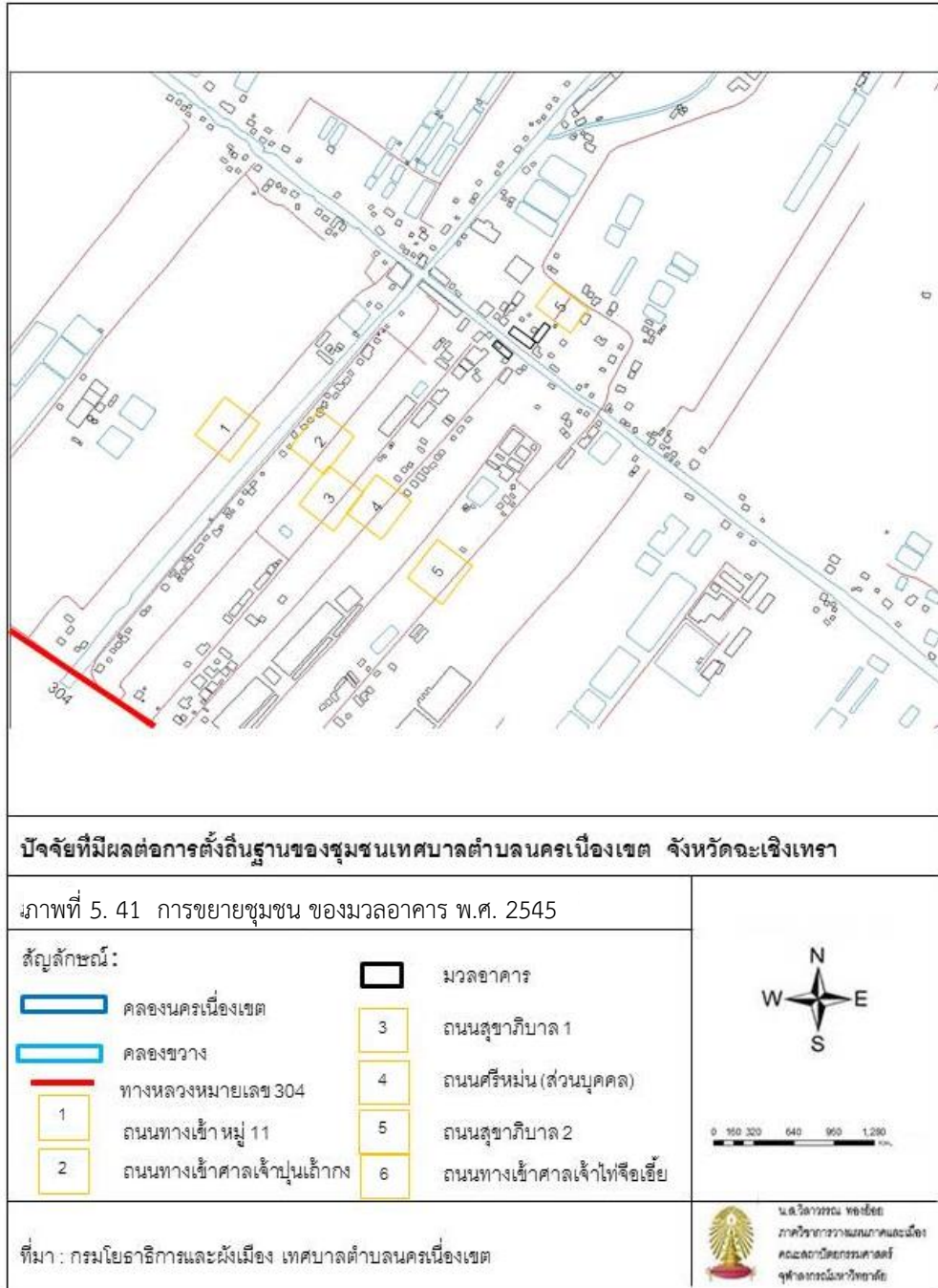

ภาพที่ 5. 39 : (ซ้ายบน) ศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย (ซ้ายล่าง) คนในชุมชนจะไหว้ศาลเจ้า
(ขวาบน) ปวงเซียงเมื่อมีงานจิว (ขวาล่าง) คนทุกรุ่นร่วมงานศาลเจ้าไท่จื่อเอี้ย
ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

5.5.2 การขยายตัวของชุมชนยุคฟื้นฟูตลาด (พ.ศ.2545-ปัจจุบัน)

ในช่วงยุคการฟื้นฟูตลาด ช่วงปี 2545 – ปัจจุบัน มีการพัฒนาทางการคมนาคมทางบกเพิ่มมากขึ้น มีการขยายตัวทิศทางการคมนาคมซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นแนวถนนที่เชื่อมต่อกับถนนสายหลัก มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในช่วงยุคนี้ เรียงตัวตามแนวถนนเพื่อการเข้าถึง และการขนส่งของภาคอุตสาหกรรม เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการใช้ที่ดินที่มีความหลากหลาย

5.5.3 บทบาทชุมชนต่อพื้นที่รอบนอก

เมื่อตลาดชบเขาในช่วงการสัญจรทางบกเข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตในท้องถิ่น ชุมชนจำเป็นต้องปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งเกิดกระแสการท่องเที่ยวตลาดริมน้ำ เป็นตัวผลักดันทำให้ชุมชนหันมาร่วมพูดคุยในการฟื้นฟูตลาด สร้างฐานรายได้และควมมีชีวิตชีวาของชุมชน พื้นที่ให้กลับคืนมา จึงทำให้เกิดโครงการ 130 ปีตลาดโบราณนครเนื่องเขตเป็นจุดเริ่มต้นการปรับบทบาทของพื้นที่จากดั้งเดิม เป็นชุมทางการค้าทางน้ำ เปลี่ยนภาคบริการรองรับการย้ายถิ่นของแรงงานที่เข้ามา และทำให้เกิดภาคการบริการของการสถานที่ท่องเที่ยวชุมชน และจังหวัด เป็น 1 ใน 4 ตลาดริมน้ำของจังหวัดฉะเชิงเทรา อันได้แก่ ตลาดบ้านใหม่ ตลาดคลองสวน ตลาดบางคล้า และตลาดนครเนื่องเขต แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัด โดยเฉพาะการเป็นทางผ่านสำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้าไปวัดหลวงพ่อโสธรตามทางหลวงหมายเลข 304 (ภาพที่ 5.44)

ภาพที่ 5. 42 : ผังตลาด และภาพการท่องเที่ยวตลาดโบราณนครเนื่องเขต (ที่มา : ผังตลาดจากนิตยสาร “ที่นี่...8 ไร่” และภาพการท่องเที่ยวจากสำรวจชุมชน ปี พ.ศ.2555)

การฟื้นฟูเพื่อการท่องเที่ยวตลาดนครเนื่องเขต ย่านการค้าโบราณ จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน โดยผู้ประกอบการส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในตลาดและชุมชน มีบางบางส่วนที่เป็นผู้ที่ย้ายออกไปอยู่นอกชุมชนแล้วกลับมาเพื่อดูแลบ้าน หรือเปิดร้านเพื่อประกอบการค้าขาย เปิดขายเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ เวลา 9.00 – 16.00 น. สามารถสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน เพราะส่วนใหญ่คนในชุมชนจะประกอบอาชีพรับจ้าง ทำงานโรงงาน และเกษตรกรรม

พื้นที่ท่องเที่ยวเป็นการสัมผัสวิถีชีวิต วัฒนธรรมทางวัตถุอาคารบ้านเรือน ความเป็นดั้งเดิมของชุมชนเรือนแฉกริมน้ำที่เป็นศูนย์กลาง สี่แยกทางน้ำที่สำคัญของจังหวัดฉะเชิงเทรา แม้ว่าจะลบลือนจางหายไปบ้างแต่ก็ยังมีกลิ่นอายของความเป็นวิถีชีวิต และความดั้งเดิมทั้งสถาปัตยกรรม สถานศาสนาของวิถีชาวจีนที่ยังคงอยู่

จากสถิติครั้งแรกของการเปิดตลาดในเดือนมิถุนายน 2552 (เทศบาลตำบลนครเนื่องเขต ,2554:49) มีผู้เข้าร่วมจำหน่ายสินค้าจำนวน 17 รายในปี 2553 มีผู้ประกอบการเข้าร่วมจำนวน 182 ราย นักท่องเที่ยว - ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เดินทางมาจากกรุงเทพฯ มาเยี่ยมชมตลาด เมื่อช่วงเปิดตลาด มีผู้เยี่ยมชมราวๆ สัปดาห์ละ 1,000 คน ส่วนในปี 2553 มีจำนวนประมาณ สัปดาห์ละ 15,000 คน รายได้ - รายได้เมื่อเปิดตลาด ปี 2552 รายได้ประมาณสัปดาห์ละ 70,000 บาท ปี 2553 รายได้ประมาณสัปดาห์ละ 460,000 บาท

จากการสังเกตในปี พ.ศ. 2555 ประกอบกับ ข้อมูลการให้สัมภาษณ์จากผู้ประกอบการหลังจากการเกิดปัญหาน้ำท่วมเมื่อปี พ.ศ. 2554 ที่ผ่านมานั้นทำให้จำนวนยอดของนักท่องเที่ยวลดลง จำนวนผู้ประกอบการก็มีการถอนจำนวนลดลงอีกด้วย ส่วนใหญ่จะมีพ่อค้าแม่ขายที่เป็นคนดั้งเดิมมีบ้านอยู่ในชุมชนนั้นก็เปิดหน้าร้านค้าขายตามปกติ

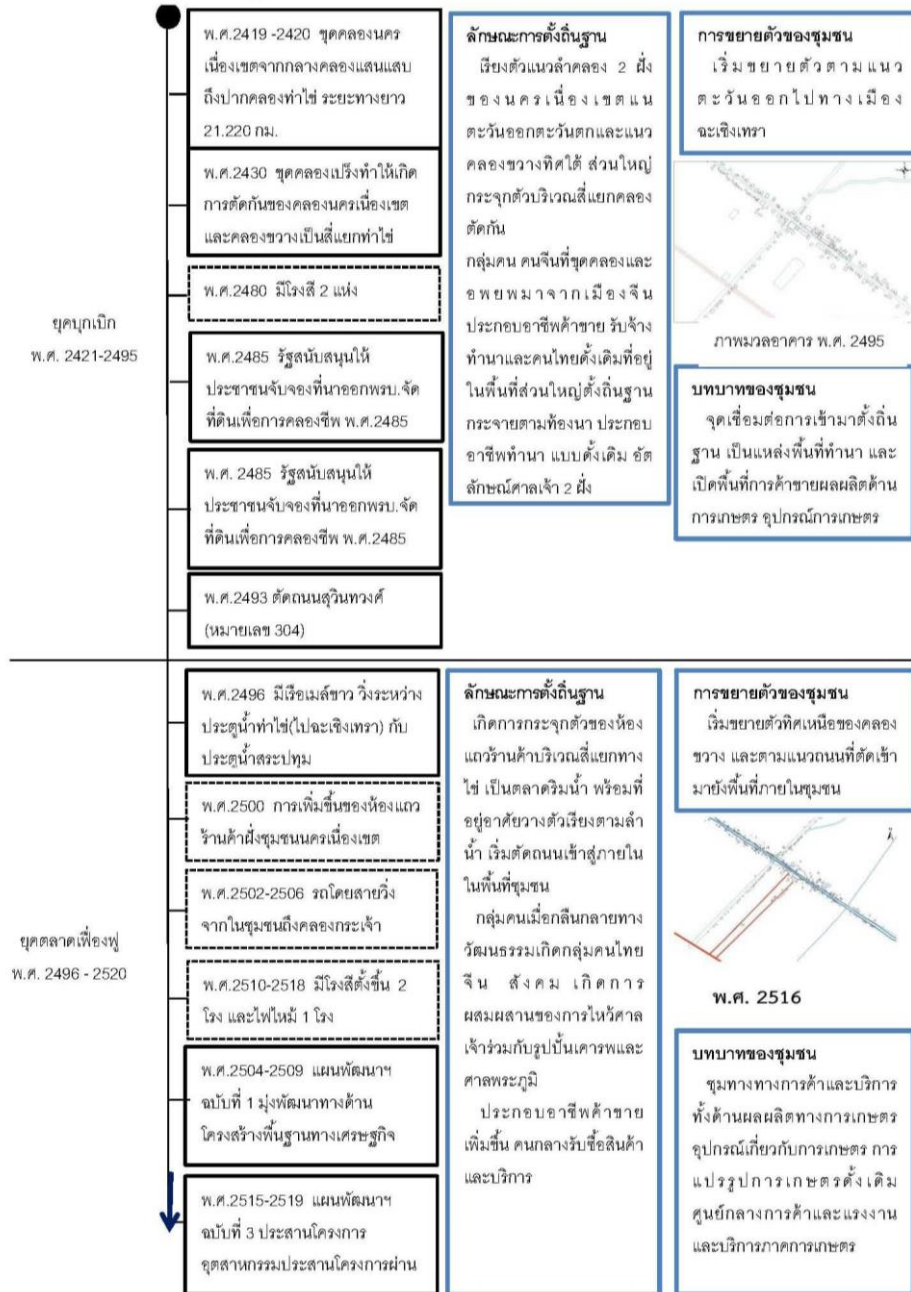
การท่องเที่ยวชุมชนของตลาดโบราณนครเนื่องเขต ถือได้ว่าเริ่มต้นจากความชอบเขาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มีการคิดริเริ่มจากกลุ่มผู้นำในตลาดที่ปัจจัยสำคัญหลักในการผลักดัน ตั้งแต่ฝ่ายบริหารทางเทศบาล เจ้าหน้าที่เทศบาลฯ กลุ่มเจ้าของตลาดหน่วยงานเทศบาลเป็นตัวผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มของคนในการฟื้นฟูตลาดขึ้น พร้อมทั้งได้แรงสนับสนุนจากส่วนกลางช่วยส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ที่จะพัฒนาการอุปให้เป็นตลาดริมน้ำเกิดขึ้น เกิดเป็นนโยบายการจัดตั้งคณะกรรมการตลาดรวมทุกภาคส่วน เห็นได้ว่าความชัดเจนในด้านนโยบายท้องถิ่นที่ส่งต่อถึงในกระบวนการฟื้นฟู ทำให้เกิดโครงการแรกเริ่มคือ โครงการคนไทยไร้พุง ที่จัดเป็นกิจกรรมการออกกำลังกาย และการออกร้านของผู้ประกอบการภายในชุมชน เป็นต้นกำเนิดของกระบวนการจัดการด้านตลาดชุมชนขึ้น กระบวนการจัดการนี้ เป็นกลไกหลักที่สำคัญในการสร้างอาชีพ สร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ชักชวนให้เจ้าของบ้านปรับปรุงภูมิทัศน์ให้ดีขึ้น หน้าร้านนำมอง ส่งเสริมการค้าขายภายในชุมชน คนที่ว่างงานหรือต้องการหารายได้พิเศษก็จะตั้งร้านค้าขายในช่วงตลาดเปิดทำการ รวมทั้งแรงผลักดันจากภายนอกของสำนักงานพาณิชย์จังหวัด และหอการค้าจังหวัดเป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมทั้งกระบวนการจัดการ การเปิดแหล่งตลาดริมน้ำของจังหวัดเกิดขึ้น

แนวโน้มของการฟื้นฟูตลาดและการส่งเสริมการตลาดของการท่องเที่ยววัฒนธรรมชุมชน ซึ่งสามารถพัฒนาหรือส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมส่งเสริมการตลาด การวางแผนการท่องเที่ยวแบบ เรียนรู้ ชุมชนให้เกิดขึ้น โดยวางแผนทางการตลาดเป็นระยะ พร้อมกิจกรรมที่เป็นแรงกระตุ้นอยู่เสมอ แต่ ประเด็นสำคัญที่ควรมุ่งเน้นคือ การพัฒนาศักยภาพโดยชาวชุมชน การคิดที่เกิดจากชาวชุมชนโดย หน่วยงานภายนอกเป็นผู้สนับสนุนและส่งเสริมนั้นถือว่าสำคัญและช่วยสร้างประสิทธิภาพให้เกิดแก่ ชุมชนได้มากที่สุด

5.6 สรุปพัฒนาการ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลนครเมืองเขตและบริเวณโดยรอบ

ชุมชนเริ่มการตั้งถิ่นฐานจากสี่แยกทางน้ำและมีการขยายตัวตามเส้นทางของนครเมืองเขต ไปยังเมืองฉะเชิงเทราและด้านคลองขวางบนและล่างบ้างบางส่วน ซึ่งเริ่มจากการขยายตัวของ ศูนย์กลางของการค้าและบริการทางเส้นทางคมนาคมสัญจรทางน้ำไปยังพื้นที่เชื่อมต่อของเมือง เมื่อมี การตัดถนนเพิ่มขึ้นทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนไปตามคมนาคมทางบก พร้อมกับการเพิ่มขึ้นของ การใช้ประโยชน์อาคารเป็นพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมท้องถิ่น เช่น โรงสี โรงฝิ่น อาคารบ้านเรือน ที่เพิ่มมากขึ้นของสองฝั่งคลอง การขยายตัวของร้านบริการทั้งทางด้านข้าว ไม้ ร้านขายของชำ อุปกรณ์ การเกษตรและการก่อสร้าง เป็นต้น จนเกิดการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมและคมนาคมเกิดขึ้น การ ขยายพื้นที่การเข้าถึงชุมชนขยายตัวออกมาทางคมนาคมทางบก เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการปลูกพืช เชิงเดี่ยวคือการทำนาอย่างเดียว เป็นการทำให้สวน บ่อปลา เลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อการค้าขาย ในช่วง สดท้ายการเพิ่มขึ้นของประชากร เมืองขยายตัวและเกิดโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปเพิ่มขึ้นและ อุตสาหกรรมเครื่องจักร อิเล็กทรอนิกส์ มีการเพิ่มการใช้ประโยชน์อาคารขยายตัวเปลี่ยนแปลงจาก บ้านอาศัยอยู่ของคนดั้งเดิม โรงฝิ่นเปลี่ยนมาเป็นบ้านเช่า การอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มอื่นมาอยู่ใน พื้นที่เพิ่มมากขึ้น(ดูภาพที่ 5.45)

ภาพที่ 5. 43 แผนภูมิสรุปพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลนครเนื่องเขตและบริเวณโดยรอบ

บทที่ 6

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน

การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน และการเปลี่ยนแปลงบทบาทของชุมชน

การตั้งถิ่นฐาน เป็นการจัดรูปแบบของพื้นที่โดยมนุษย์ตั้งอยู่บนความอยู่รอด ยกระดับความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ดีขึ้น เป็นการรวมตัวกันในฐานะปัจเจกบุคคล รวมเป็นครอบครัว และสังคม อันเกิดจากหลักแหล่งถิ่นที่อยู่ทั้งชั่วคราวและถาวร หลอมรวมกับปัจจัยทั้งทางด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และมนุษย์สร้างขึ้น โดยสะท้อนให้เห็นจาก การใช้พื้นที่ และระบบกิจกรรม โดยปัจจัยร่วมที่เกิดจากกลุ่มก้อนของสังคมการตั้งถิ่นฐาน มีทั้งวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อต่างๆ ที่สังคมได้กำหนดขึ้น หรือสืบทอดกันมาจากรุ่นก่อน

ดังนั้น เมื่อพิจารณาแนวความคิดในเรื่องของการตั้งถิ่นฐาน พร้อมอธิบายถึงพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต ที่กล่าวในบทที่ 5 แล้วนั้น สามารถวิเคราะห์ปัจจัยของการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ในการตอบคำถามงานวิจัยคือ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานและบทบาทของชุมชนมีอะไรบ้าง โดยใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่างเป็นครัวเรือนของกลุ่มตระกูลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในช่วงพัฒนาการชุมชน โดยแบ่งประเด็นของการวิเคราะห์เป็น 3 ประเด็นคือ (1) ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน (2) ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (3) การเปลี่ยนแปลงของบทบาทชุมชน ทั้ง 3 ส่วนมีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ปัจจัยที่เกิดขึ้นตามเหตุการณ์และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานได้ดังต่อไปนี้

ปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานทั้งในด้านการเลือกที่ตั้งและการเปลี่ยนแปลง โดยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และมีบทบาทที่สำคัญในแต่ละช่วงยุค โดยวิเคราะห์ตัวแปรของนโยบายและการวางแผน ซึ่งมีผลโดยตรงต่อลักษณะการตั้งถิ่นฐานของบาร์ บารา วอร์ด ผู้เชี่ยวชาญด้านการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ (อ้างถึง ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2536) ซึ่งมีส่วนสำคัญที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเศรษฐกิจ สังคมที่เกิดขึ้นตามปัจจัยที่ส่งผล ซึ่งวิเคราะห์รายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

6.1 ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน

6.1.1 ปัจจัยนโยบายของรัฐในการขุดคลองและถือครองที่ดิน

เป็นปัจจัยภายนอกของการเลือกที่ตั้งในช่วงยุคบุกเบิก พ.ศ.2421 ที่ส่งผลให้เกิดแรงดึงดูดการเข้ามาเปิดพื้นที่และจับจองที่ดิน จากแนวทางของประกาศขุดคลองเมื่อสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยประเด็นหลักที่ทำให้เกิดการขุดคลองคือ เพื่อใช้ในการคมนาคมเชื่อมโยงระหว่างกรุงเทพฯและฉะเชิงเทรา พร้อมกับการเปิดพื้นที่นาเพื่อทำการเกษตร ด้วยการเลิกทาส ไพร่ ในสมัยนั้นก็เป็นเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งของการเปิดโอกาสให้คนมาจับจองที่นา รวมทั้งกลุ่มคนจีนสามารถครอบครองที่นาได้และไม่ต้องทำงานให้กับหลวง คือการเสียภาษีให้กับรัฐอยู่แล้ว จึงเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นตัวผลักดันในการจับจองที่นาได้อีกทางหนึ่ง

การออกประกาศรั้งวัดที่นาครั้งแรกให้ราษฎรสามารถถือเอกลิทธิในการถือครองที่ดินเมื่อ พ.ศ. 2420 และพ.ศ.2485 พรบ.จัดที่ดินเพื่อการครองชีพ ให้กรรมสิทธิ์ในที่ดินแก่ประชาชนที่จับจองไว้เพื่อการประกอบอาชีพ จึงทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่ของเทศบาลชุมชนนครเนื่องเขตเป็นพื้นที่ของชาวบ้านต้นตระกูลที่มาจับจองแต่ก่อน ทำให้เกิดนายทุนเก็งกำไรกับที่ดิน เมื่อความต้องการในที่ดินเพิ่มสูงขึ้นจึงทำให้ราคาของที่ดินเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน จากหลักฐานของราคาที่ดิน จากการที่กรมฯ ได้ตรวจที่ดินแล้วนั้น พบว่าที่ดินบริเวณบึงหนามแดงถึงคลองนครเนื่องเขต ตกไร่ละ 8 บาท คลองนครเนื่องเขตถึงบางขนาก บางน้ำเปรี้ยว ราคาไร่ละ 5.6 บาท(อ้างถึงในพิมพ์อูมา โทสินธพ,2550:111) อาจจะเป็นเพราะเป็นแกนคลองสายหลักจากกรุงเทพฯไปฉะเชิงเทราเป็นสำคัญก็ได้ ซึ่งในช่วงยุคบุกเบิกจะเห็นได้ว่าคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณสี่แยกท่าไข่ ไปทางเมืองฉะเชิงเทรา และบริเวณสี่แยกท่าไข่ไปยังบึงหนามแดงอีกด้วย

จากการสัมภาษณ์ของตระกูลของผู้บุกเบิก(กรณีการณ์ โกมลภมร,สัมภาษณ์, 15 ม.ค. 2556)(ชนาพร สุวรรณชนโชติ,สัมภาษณ์,15 ม.ค. 2556)(สุรพงษ์ หยกอุบล,สัมภาษณ์ 15 ม.ค. 2556) ตั้งแต่แรกเริ่มของการตั้งถิ่นฐานพบว่า มีจำนวน 3 ตระกูลที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานด้วยการใช้แรงงานขุดคลอง โดยที่ดินที่ขุดคลองนั้นจะนำไปถมบริเวณที่ดินทั้ง 2 ข้างของฝั่งคลองทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ของเนื้อดินชั้นล่างมีผลต่อการเกษตรกรรมของบริเวณนั้นเป็นอย่างมาก มีตระกูลนิโครธานนท์ ตระกูลอนันตชัย ตระกูลธัญญะศิริ ต้นสงวนวงศ์ และตระกูลสมบุญเจริญ ซึ่งเป็นตระกูลใหญ่ที่เข้ามาตั้งหลักปักฐานในยุคแรกเริ่ม เนื่องจากแรกเริ่มมีการจับจองที่ดินสองฝั่งโดยเริ่มมีตลาดบริเวณสี่แยกท่าไข่ เป็นที่กรรมสิทธิ์ทั้งของ ตระกูลนิโครธานนท์และตระกูลต้นสงวนวงศ์

6.1.2 ปัจจัยทางสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และทำเลที่ตั้ง

ปัจจัยที่สำคัญส่วนหนึ่งของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ คือปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ สภาพภูมิประเทศ อากาศ ดิน แร่ธาตุ แหล่งน้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค ดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร ความปลอดภัยจากการรุกราน พื้นที่ซึ่งไม่ถูกน้ำท่วม แหล่งกำบังจากธรรมชาติ ทั้งส่วนที่เป็นธรรมชาติและส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้นจะเป็นตัวกำหนดแหล่งที่อยู่ของมนุษย์ในใช้พื้นที่ เช่น บริเวณพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบชายฝั่งทะเล ที่ราบลูกคลื่น ภูเขาสูง ลักษณะดังกล่าวมีผลต่อการตั้งถิ่นฐานมากน้อยต่างกัน คือ ที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ ที่ราบชายฝั่งทะเล (นำพวัลย์ กิจรักษ์กุล,2536:15) ซึ่งจะมีความแตกต่างกัน ดังนั้นสามารถแบ่งประเด็นย่อยของปัจจัยทางสภาพแวดล้อมและภูมิศาสตร์ที่ตั้ง ของการตั้งถิ่นฐานชุมชนเทศบาลนครเนื่องเขตคือ

(1) คลองนครเนื่องเขต ขุดเมื่อ พ.ศ.2419 -2420 ด้วยเหตุประสงค์ข้างต้นที่ได้กล่าวมา และยังมีการขุดจากภาคเอกชนคือ คลองเปรี้ง เพื่อการดึงน้ำจากคลองบางขนากมาช่วยลดปัญหา น้ำเค็มของคลองเปรมประชารนั้นแล้ว จึงทำให้เกิด “สี่แยกทางน้ำ” การตัดกันของลำน้ำ เป็นตัวส่งเสริมการตั้งถิ่นฐานที่ทำให้เกิดหนาแน่นกว่าบริเวณอื่นๆ เป็นตัวดึงดูดที่สนับสนุนระบบเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการเข้าถึงได้หลากหลายที่มากขึ้น

นอกจากจะเป็นทางเชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพฯกับฉะเชิงเทราแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมต่อนครนายก บางน้ำเปรี้ยว หรือคลองเปรงต่อกับตลาดคลองสวน ทำให้เกิดแหล่งของการจำหน่ายจ่ายแจก เชื่อมต่อกับฐานการผลิตในพื้นที่คือ ข้าว ด้วยเช่นกัน และการที่เป็นยุทธศาสตร์ของที่ตั้ง ทำให้เป็นศูนย์กลางในการจำหน่ายจ่ายแจก และชุมทางการค้า พร้อมจุดแวะพัก จึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการเลือกที่ตั้ง โดยวิเคราะห์จาก วัตถุประสงค์การเข้ามาของ 3 ตระกูล คือ ตระกูลชัยวัฒน์ ตระกูลสายวาณิช และตระกูลหยกกุล มีความสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานเริ่มแรกของกระจุกตัวของสี่แยกทางน้ำและขยายออกไปทางเข้าเมืองฉะเชิงเทรา

(2) ภูมิประเทศของพื้นที่ ชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต เป็นพื้นที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำบางปะกง เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่อการเพาะปลูกโดยเฉพาะปลูกข้าว เพราะเป็นลุ่มที่เกิดจากการทับถมของดินตะกอนแม่น้ำพัดพาทับถมพอกพูนจนกลายเป็นแผ่นดินยื่นมาจากแผ่นดินเดิม โดยเป็นทุ่งราบลุ่มน้ำใหม่(Delta high) ซึ่งไม่ค่อยมีความลาดชัน (ซิเกฮาร์ ทานาเบ้,2529:206)

6.1.3 ปัจจัยโครงข่ายการสัญจรทางน้ำและทางบก

การสัญจรทางน้ำ เป็นปัจจัยหนึ่งของการเข้าถึงพื้นที่แหล่งตั้งถิ่นฐานของเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในสมัยยุคบุกเบิกเกิดจากการขุดคลองและต้องสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ทั้งการตั้งบ้านเรือน บ้านหมูบ้าน ชุมชน เป็นองค์ประกอบรวมของชุมชน ซึ่งมีชีวิตอยู่ริมน้ำ พึ่งพาอาศัยกับน้ำ ทั้งในด้านที่อยู่อาศัย การทำมาหากิน และการคมนาคม (ศิริวรรณ ศิลาพัชรินทร์ ,2556:12)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงในพื้นที่ของการหาทำเลตั้งถิ่นฐาน จากการสัมภาษณ์ของตระกูลผู้บุกเบิกและยุคของตลาดการค้าริมน้ำเฟื่องฟูของ 3 ตระกูลคือ ตระกูลชัยวัฒน์ ตระกูลสายวาณิช และตระกูลหยกกุล ต่างก็ได้อพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่โดยการเข้ามาค้าขายทางน้ำ อาทิ การเร่ขายข้าว ขายหมู ฯลฯ เป็นต้น จึงทำให้เปิดโอกาสในการค้นหาเลือกทำเลที่ตั้งของการตั้งถิ่นฐาน นอกจากการสัญจรทางน้ำเป็นปัจจัยหนึ่งของการเลือกทำเลการตั้งถิ่นฐานของชุมชนแล้วนั้น การสัญจรทางน้ำยังเป็นปัจจัยสำคัญของการกระจายตัวของเศรษฐกิจของชุมชน การคมนาคมส่วนใหญ่ขนถ่ายกันทางน้ำหรือการเข้าถึงแหล่งผลิตและการจำหน่ายก็ใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำเป็นหลักด้วยเช่นกัน การสัญจรทางน้ำนี้สามารถติดต่อไปยังศูนย์กลางเชื่อมต่อทั้งระดับชุมชน ชุมชนคลองสวน ชุมชนบึงหนามแดง ชุมชนท่าไข่ ฯลฯ เป็นต้น หรือ การเชื่อมต่อการเดินทางระดับเมืองคือ เมืองมินบุรี ศูนย์กลางกรุงเทพฯย่านประตูน้ำ คลองมหานาค หรือเมืองฉะเชิงเทราที่ต้องผ่านคลองท่าไข่ไปยังประตูน้ำท่าไข่ก็ได้ด้วยเช่นกัน ส่วนในระดับภาค มีการขนส่งขง ไม้ ข้าวสาร ไปยังเส้นทางสายภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วยเหมือนกัน ล่องไปตามคลองขวางออกคลองบางขนาก ดังนั้นการสัญจรทางน้ำของพื้นที่ศึกษาสามารถเชื่อมต่อเส้นทางได้ในระดับการเข้าถึงทั้งในระดับชุมชนและระดับเมือง

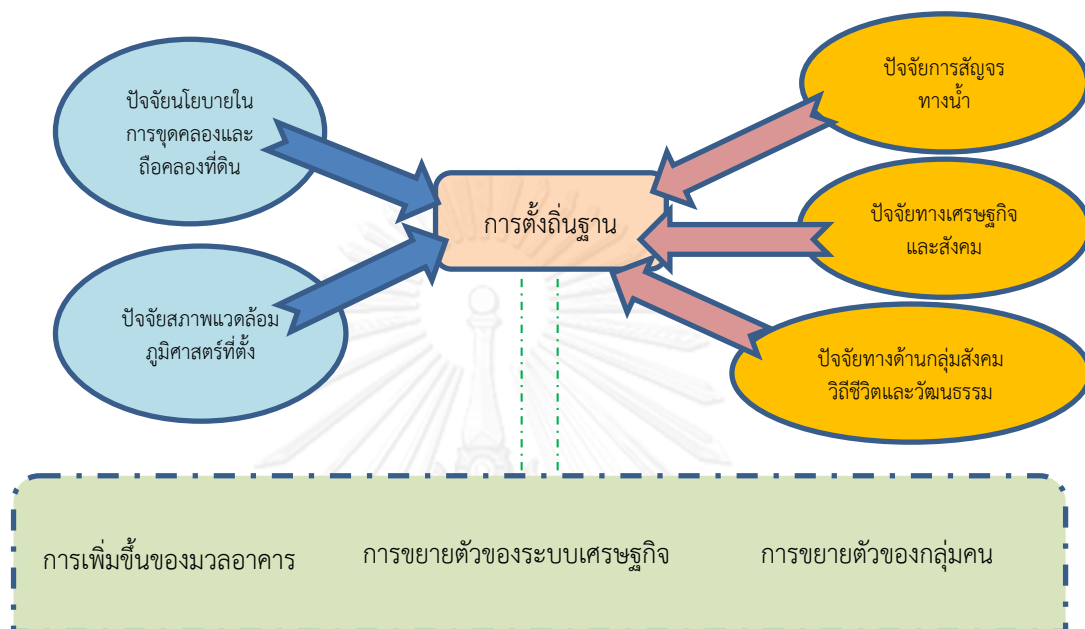
6.1.4 ปัจจัยเศรษฐกิจ กลุ่มสังคม วิถีชีวิต วัฒนธรรม

กลุ่มคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ส่วนมากจะเป็นคนจีนทั้งจีนที่มาจาก การขุดคลองหรือคนจีน ที่มาจากการอพยพย้ายถิ่นมาประกอบอาชีพและลงหลักปักฐานในการสร้างครอบครัวทำมาหากิน ขยายครอบครัวในพื้นที่ ปัจจัยหนึ่งที่เป็นส่วนในการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มตระกูลที่เข้ามาตั้งตั้งตั้งแต่ ช่วงยุคบุกเบิก และยุคของตลาดเฟื่องฟู คือการเกาะเกี่ยวทางสังคมของชุมชนคนจีน รวมทั้งการ ชักชวนในการให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานของญาติพี่น้องอีกด้วย เป็นการขยายครอบครัววงกว้างอีกทางหนึ่ง

แม้ว่ากลุ่มคนที่เข้ามาเป็นคนจีน ด้วยการแต่งงานกับคนไทยในพื้นที่ทำให้เกิดกลุ่มสังคมเชื้อ สายไทยจีนขึ้นมา ประกอบกับเมื่อคนจีนมาแต่งงานกับคนไทยมีข้อดีที่สามารถครอบครองที่ดินตั้งนั้น ผสมผสานกันของกลุ่มสังคม 2 กลุ่ม และบุคลิกของคนจีนที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้โดยง่าย ด้วยอัตลักษณ์ของกลุ่มคนจีนซึ่งมีวิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรมที่สั่งสมสืบทอดกันมา ตั้งแต่ การดำรงชีวิต ศาลเจ้า เป็นองค์ประกอบชุมชนของคนจีนที่สำคัญ เป็นสถานที่บ่งบอกถึงความเชื่อ ความศรัทธา การรวมใจของคนจีนเป็นสำคัญในการนับถือเทพเจ้ารูปเคารพ โดยเฉพาะการทรงเจ้า ก่อนการย้ายศาลหรือการตั้งศาลจะต้องมีการทรงเจ้าก่อนทั้งสิ้น เพราะถือว่าเป็นตัวกลางที่คนจะ สามารถสื่อสารกับเจ้าได้ ศาลเจ้าเปรียบเสมือนเป็นศาสนสถานของคนจีนที่อยู่ร่วมกัน โดยมีธรรมเนียมปฏิบัติในการไหว้เจ้าตามปฏิทินจีน หรืองานเทศกาลต่างๆ คนไทยในพื้นที่ที่มีวัดเป็นศูนย์รวมใน การทำกิจกรรม เทศกาล ประเพณีต่างๆ รวมทั้งในพื้นที่จะมีคนคริสต์ตั้ง นิกายโรมันคาทอลิก ความเชื่อ ของนักบุญ ก็จะมีพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ตามปฏิทินของศาสนาด้วยเช่นกัน

6.1.5 สรุปการวิเคราะห์ปัจจัยการตั้งถิ่นฐาน

จากภาพที่ 6.1 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยของการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานที่มีผลต่อ การตั้งถิ่นฐานปรากฏให้เห็นถึงการเพิ่มขึ้นของมวลอาคาร การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ และการ ขยายตัวของกลุ่มคนโดยวิเคราะห์จากมวลอาคารที่เพิ่มขึ้นในแต่ละยุค โดยเห็นเด่นชัดที่สุดการ เปลี่ยนแปลงจากยุคบุกเบิก(พ.ศ.2420-2495) เป็นยุคตลาดเฟื่องฟู (พ.ศ.2496-2520) เนื่องจาก ภูมิศาสตร์ทำเลที่ตั้งทำให้เกิดศูนย์กลางทางการค้า ผลผลิต อุปกรณ์การเกษตร การบริการในด้าน ชุมทางการค้าเพื่อการสัญจรทางน้ำ ทำให้ระบบเศรษฐกิจในพื้นที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นด้วยการสัญจรทาง น้ำดังกล่าวทำให้เกิดการเชื่อมต่อของพื้นที่รอบข้างในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ รวมทั้งเกิดการขยายตัว ของกลุ่มคน ซึ่งเป็นกลุ่มคนจีนที่มีการตั้งถิ่นฐานของช่วงยุคบุกเบิก การขยายตัวของ การตั้งถิ่นฐาน กลุ่มตระกูล เกิดกระบวนการดึงดูดของกลุ่มเครือญาติเข้ามาตั้งรกรากภายในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น เป็น ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นเดียวกัน ประกอบกับการกลืนกลายทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคน ไทยดั้งเดิมกับกลุ่มคนจีนที่มาตั้งรกรากทำให้เกิดกลุ่มเชื้อชาติของคนไทย-จีน ทำให้เกิดประเพณี วัฒนธรรมที่ผสมผสานของวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมจีนเข้าด้วยกัน

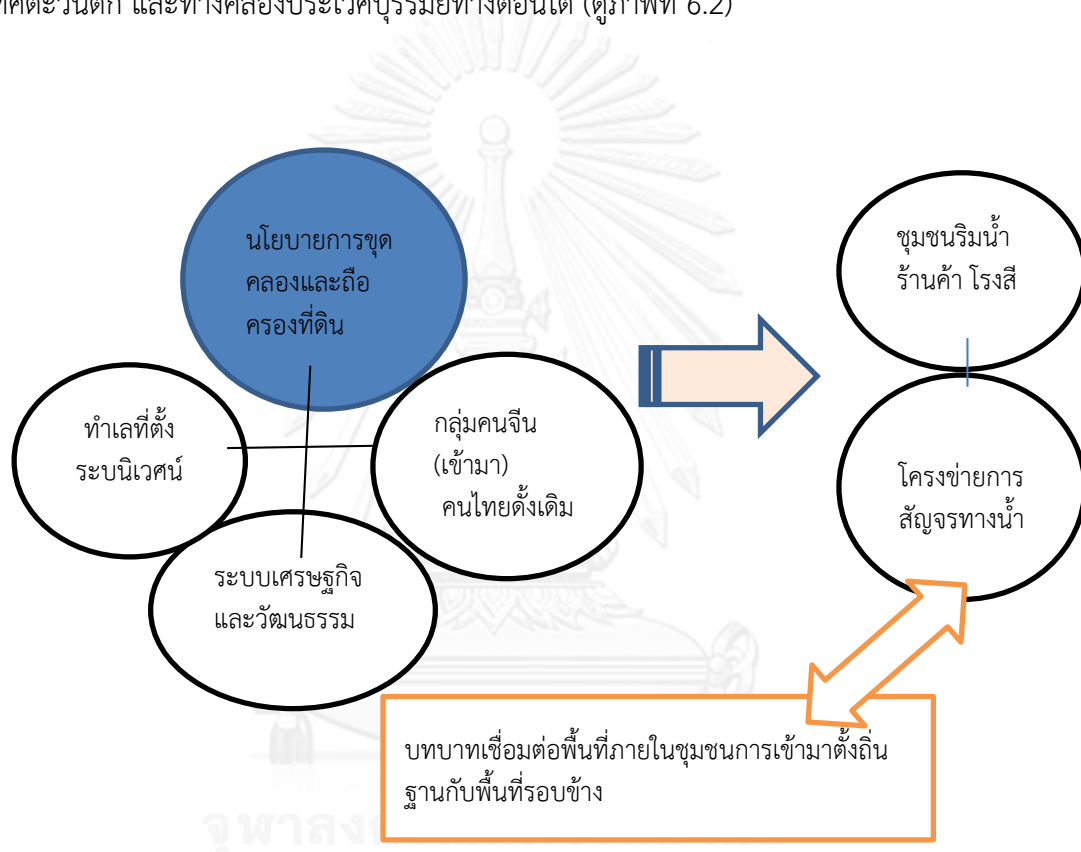

ภาพที่ 6. 1 แผนภูมิรูปภาพความสัมพันธ์ของปัจจัยเลือกที่ตั้งถิ่นฐานกับการตั้งถิ่นฐาน

ที่มา : ผู้วิจัย ,2556

ดังนั้นสามารถสรุปการเชื่อมโยงปัจจัยข้างต้นที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของยุคบุกเบิก(พ.ศ. 2421-2495) และยุคตลาดเฟื่องฟู(พ.ศ.2496-2520) ได้ดังต่อไปนี้

ยุคบุกเบิก (พ.ศ. 2421-2495) เป็นยุคของบุกเบิกการทำนา ซึ่งปัจจัยการขาดคลองและการถือเอกสารสิทธิ์ พร้อมด้วยปัจจัยการสภาพแวดล้อมทำเลที่ตั้งและระบบนิเวศน์คูคลอง ปัจจัยของกลุ่มคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ปัจจัยทางระบบเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดชุมชนริมน้ำ การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนริมน้ำ ห้องแถวร้านค้า โรงสี ซึ่งเชื่อมโยงกับโครงข่ายการสัญจรทางน้ำของคูคลองทำให้เกิดบทบาทการเข้ามาตั้งถิ่นฐานและระบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งจากภายในระบบคลองย่อยต่างๆ และภายนอกอก.บางน้ำเปรี้ยวทางทิศเหนือ เมืองฉะเชิงเทราทางทิศตะวันออก เชื่อมต่อกรุงเทพฯทางทิศตะวันตก และทางคลองประเวศบุรีรัมย์ทางตอนใต้ (ดูภาพที่ 6.2)

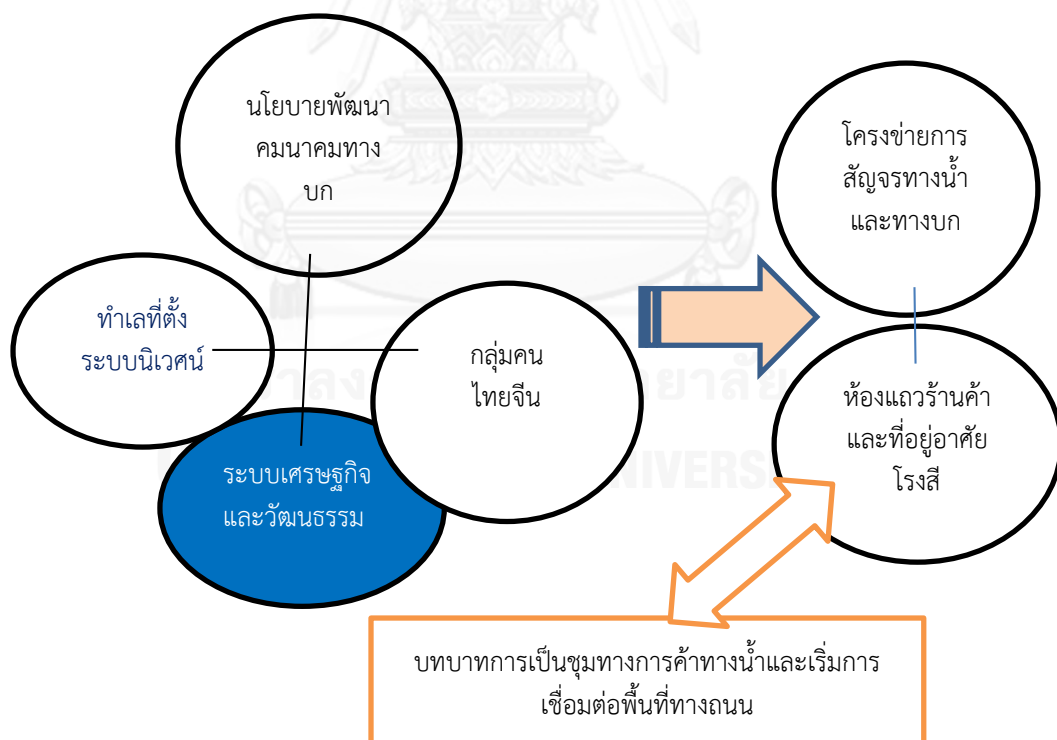

ภาพที่ 6.2 แผนภูมิภาพความสัมพันธ์ของตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลยุคบุกเบิก (พ.ศ.2421-2496)

ที่มา : ผู้วิจัย ,2556

ยุคตลาดเฟื่องฟู (พ.ศ. 2496-2520) เป็นยุคของอุตสาหกรรมการเกษตรดั้งเดิมและการตั้งโรงสีเป็นอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตดั้งเดิม พร้อมทั้งเป็นจุดจำหน่ายและกระจายสินค้าทางการเกษตร ร้านค้าเป็นส่วนที่ทำให้รายได้หมุนเวียนทั้งภายในชุมชนและพื้นที่รอบข้างที่มีบทบาทต่อเศรษฐกิจของชุมชน

ดังนั้นปัจจัยที่สำคัญของยุคนี้คือปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ทำให้เกิดการขยาย การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนในพื้นที่ พร้อมทั้งกลุ่มสังคมของวัฒนธรรมคนจีนที่เป็นส่วนสำคัญที่บอกต่อ ญาติพี่น้องหรือการขยับขยายครัวเรือน ที่ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ที่อยู่อาศัย รวมทั้งสัมพันธ์กับ ระบบเศรษฐกิจทางการค้าและการบริการ ศูนย์รวมการค้าทางน้ำ จึงทำให้อาคารร้านค้า เพิ่มมาก ขึ้น ให้เขามาตั้งถิ่นฐานภายในพื้นที่เพิ่มขึ้นเห็นได้จากการขยายตัวของกลุ่มตระกูลสายวาณิชย์และ ชัยวัฒน์ ปัจจัยสภาพแวดล้อมทำเลที่ตั้ง คูคลองทำให้เกิดชุมทางการค้าทางน้ำ เกิดการขยายตัวของ อาคารร้านค้า และคลองขวางทิศเหนือ ด้วยเช่นกัน ต่อมาเมื่อมีการเกิดนโยบายการพัฒนาถนน ภายนอกคือตัดถนนสาย 304 และภายในถนนเข้าภายในท่าเทียบเรือ (สุขาภิบาล 1) และถนนเอกชน คือถนนศรีหม่น (เข้าภายในหมู่ที่ 9) ทำให้เกิดการเข้าถึงภายในพื้นที่ทั้งการเป็นท่าเทียบเรือและท่า เทียบรถระหว่างชุมชนและเมือง ทำให้เกิดระบบโครงข่ายการสัญจรทางน้ำที่มีเป็นฐานการสัญจรที่ สำคัญเชื่อมต่อระหว่างชุมชนและระหว่างเมือง อีกทั้งการเริ่มเข้ามาของการสัญจรทางบกที่สามารถ เข้าถึงพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างเมืองคือถนนสาย 304 และถนนภายใน 2 สาย ทำให้เริ่มมีการขยายตัว ของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยบริเวณแนวตามถนนเชื่อมต่อของถนนสายหลักและถนนสายรองด้วยเช่นกัน ทำให้บทบาทของชุมชนตั้งแต่เริ่มยุคตลาดเฟื่องฟูทำให้เกิดการค้าทางน้ำที่สำคัญจนเริ่มผันตัวของการ เป็นพื้นที่เชื่อมต่อทางบกตามปัจจัยที่มีการพัฒนาทางด้านคมนาคมทางบกเข้ามา(ดูภาพที่ 6.3)

ภาพที่ 6.3 แผนภูมิภาพความสัมพันธ์ของตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลยุคตลาดเฟื่องฟู(พ.ศ.2496-2520)

ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

6.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนนั้นสามารถวิเคราะห์ได้จากภาพถ่ายทางอากาศ และการสัมภาษณ์กับกลุ่มครัวเรือนตัวอย่างในการหาปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน ที่ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมตามสภาวะการณ์และบริบทของชุมชนเทศบาล ตำบลนครเนื่องเขตตามช่วงยุคของพัฒนาการ โดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

6.2.1 นโยบายและแผนพัฒนาการคมนาคมทางบก

เมื่อมีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชน มีปัจจัยภายนอกที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญและเห็นได้ชัดคือนโยบายการสร้างถนนสายหลักที่เป็นถนนสายระหว่างภาคที่สำคัญ ถนนทางหลวงหมายเลข 304 ที่เชื่อมต่อจากกรุงเทพมหานครไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งมีการตัดถนนภายในเพื่อเชื่อมต่อระหว่างชุมชนและเข้าไปในพื้นที่นาเพื่อการสัญจรด้วยเช่นกัน เป็นผลทำให้เกิดการขยายตัวการตั้งถิ่นฐานมายังเส้นทางของถนนจะเห็นได้จาก ถนนหมู่ 9 ถนนสุขาภิบาล 2 ถนนสุขาภิบาล 1 เป็นต้น

การพัฒนาาระบบถนนทำให้การใช้ที่ดินเปลี่ยนแปลงไปตามแรงดึงดูดของนโยบายและฐานเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป โดยการเข้ามาของการส่งเสริมพื้นที่อุตสาหกรรม ซึ่งเกิดจากนโยบายการลดจำนวนโรงงานภายในกรุงเทพฯ ให้กระจายออกมายังพื้นที่ชานเมือง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า รูปแบบของแปลงที่ดินมีการขอย่อยในการแบ่งขายช่วงต่อ ทั้งที่เป็นปัจเจกบุคคลมาซื้อต่อและขายช่วงให้กับโรงงานอุตสาหกรรม เมื่อพิจารณาพื้นที่ข้างเคียงจะเห็นว่าการเพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมและศูนย์ฝึกอบรมที่มีอยู่ภายในพื้นที่อย่างมาก ทั้งอุตสาหกรรมแปรรูปทางการเกษตร อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์ อุตสาหกรรมอาหารสัตว์ การเปลี่ยนรูปของที่ดินโดยรับกับนโยบายการพัฒนาคมนาคมนั้นเห็นได้ชัดจากแต่เดิมการสัญจรภายในพื้นที่ชุมชนจะเดินทางคันทนา แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไปการสัญจรเปลี่ยนจากทางน้ำเป็นทางบก มีการสร้างถนนโดยใช้คันทนาเป็นแนวถนนตัดผ่าน

การพัฒนาาระบบถนน ยังเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้มีการเพิ่มขึ้นของราคาที่ดินในพื้นที่ด้วยเช่นกัน เป็นผลให้ด้านในของหมู่ 12 เส้นถนนไปทางคลองแพรกนวล ยังมีอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์เข้าไปตั้งอยู่ ซึ่งเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่หลากหลายมากขึ้น โดยส่วนใหญ่เปลี่ยนจากที่นาเป็นโรงงานอุตสาหกรรม เปลี่ยนการใช้ประโยชน์อาคารของบ้านเป็นบ้านให้เช่าสำหรับแรงงานเช่นนี้เป็นต้น

6.2.2 การอพยพย้ายถิ่น

การอพยพย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลงนั้น พบว่าการอพยพย้ายถิ่นเกิดขึ้นใน 2 ช่วงคือ (1) ช่วงตลาดชบเซา ที่เกิดจากการพัฒนาคมนาคมที่เกิดขึ้น ทำให้คนที่อยู่เดิมอพยพออกไปตั้งถิ่นฐาน ซึ่งพบว่าช่วงของทวายาทรุ่นที่ 2-3 บางตระกูลมีการอพยพออกไปตั้งรกรากที่กรุงเทพฯ หรือจังหวัดใกล้เคียงอื่นๆ โดยอาจมีกลุ่มคนดั้งเดิมอยู่ในพื้นที่บ้าง หรือไม่มีกลุ่มตระกูลอยู่ในพื้นที่เลยก็มี ซึ่งมีปัจจัยผลักดันของด้านเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับการอพยพย้ายถิ่นของคนในพื้นที่ รูปแบบการตั้งถิ่นฐานในช่วงตลาดชบเซามีบางครั้งเรือนหรือบางอาคารที่รื้อทิ้ง เช่น ห้องแถวร้านค้าจากแต่เดิมมีด้านหลังแต่ปัจจุบันถูกรื้อทิ้งรวมทั้งด้านของฝั่งต้นสงวนวงศ์ก็เช่นเดียวกัน บ้านดั้งเดิมบางหลังก็มีการรื้อทิ้งทั้งสร้างใหม่เปลี่ยนวัสดุโครงสร้างหรือการรื้อย้ายทิ้งหลัง (2) ช่วงการเปลี่ยนแปลงจากฐานน้ำมาเป็นฐานบก มีปัจจัยดึงดูดในการเข้ามาอาศัยในพื้นที่เนื่องจากการปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่ให้รองรับภาคอุตสาหกรรม โดยในช่วงแรกเป็นคนภายในพื้นที่ปรับเปลี่ยนจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นแรงงานของภาคอุตสาหกรรม ส่งผลที่เห็นได้ชัดจากการเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดิน และอาคาร กล่าวคือ การใช้ประโยชน์ที่ดิน พื้นที่นาเปลี่ยนเป็นพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรม การขยายเพิ่มขึ้นของพื้นที่อยู่อาศัย ห้องแถว อพาทเมนท์ และร้านค้า บริการ ร้านสะดวกซื้อภายนอกพื้นที่ศึกษา ส่วนการใช้ประโยชน์อาคารมีปรับเปลี่ยนจากห้องแถวร้านค้าเป็นห้องให้เช่า โรงผืนเก่า ห้องแถวนิโครธานนท์ ห้องแถวเวียรศิลป์ด้านในพื้นที่ติดกับถนนเข้าหมู่ 9 (ถนนศรีหม่น)

ที่โล่งว่าง เป็นที่ตั้งของตลาดนัด ตอนเย็นทุกวันซึ่งให้บริการทั้งกลุ่มคนทั้งภายในพื้นที่และภายนอกพื้นที่ รวมทั้งการเกิดศูนย์กลางพาณิชย์กรรมใหม่ตามพื้นที่รอบข้าง ยกตัวอย่างเช่น สีแยกปองพล ก่อนถึงเขตเทศบาลตำบลนครเนื่องเขตประมาณ 2 กม.

6.2.3 การฟื้นฟูตลาดเพื่อการท่องเที่ยว

ช่วงยุคเวลาของตลาดชบเซา บริบทของเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ความมีชีวิตชีวาของเมืองกำลังเลือนหายไป คนที่เคยอยู่อาศัยดั้งเดิม ก็มีการอพยพย้ายถิ่นที่อยู่ไปอยู่ที่อื่นบ้าง กลุ่มคนที่อยู่อาศัยเปลี่ยนจากระบบเครือญาติแบบสังคมชนบท เป็นระบบปัจเจกบุคคลของสังคมเมืองมากขึ้น แต่ด้วยพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่ซึ่งมีการเกาะกลุ่มของเครือญาติของทั้งรุ่นที่ 2-3 ของ 3 ตระกูลที่มีบทบาทจึงทำให้ความเป็นเครือญาติหรือการเกาะกลุ่มกันทางสังคมยังคงมีอยู่ เมื่อความมีชีวิตชีวาของชุมชนเริ่มจะหมดไป ประกอบช่วงพ.ศ. 2542 เป็นต้นมา เป็นช่วงของการเฟื่องฟูตลาดน้ำและตลาดริมน้ำ จึงเป็นส่วนสำคัญให้ชุมชน ผู้นำท้องถิ่น หันกลับมาดูถึงเอกลักษณ์และบทบาทของตนที่มีมาในอดีต

การเริ่มต้นครั้งแรกด้วยการศึกษาเรียนรู้รูปแบบต่างๆ ให้สามารถมีฐานในการคิดต่อยอดของการปรับปรุงฟื้นฟูของตลาดริมน้ำ บทบาทดั้งเดิมของชุมชนให้กลับคืนมา รวมทั้งการหาแหล่งเงินทุน โดยการประสานความร่วมมือกับ พาณิชยจังหวัดฉะเชิงเทรา หอการค้าจังหวัดฉะเชิงเทรา สนับสนุนในการดูงาน ฝึกอบรมทั้งผู้ประกอบการร้านค้า รวมทั้งการจัดตั้งคณะกรรมการตลาดเพื่อมีบทบาทหน้าที่ในการควบคุม ดูแล ดำเนินการทั้งด้านของค่าใช้จ่าย การพัฒนาตลาด การประสานความร่วมมือของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และส่วนของจังหวัดทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ในการจัดทำโครงการตลาดโบราณนครเนื่องเขตให้เกิดขึ้นได้ ชุมชนคิดว่า “การฟื้นฟูตลาด” นั้นเป็นกระบวนการที่สร้างทั้งแหล่งอาชีพ การปรับปรุงบ้านเรือน การปรับปรุงภูมิทัศน์ องค์กรประกอบชุมชนเช่นศาลาริมน้ำ ทำน้ำ สำหรับการให้บริการนักท่องเที่ยว แต่ส่วนสำคัญคือการพัฒนา ปรับปรุงเชิงพื้นที่ของชุมชนเอง

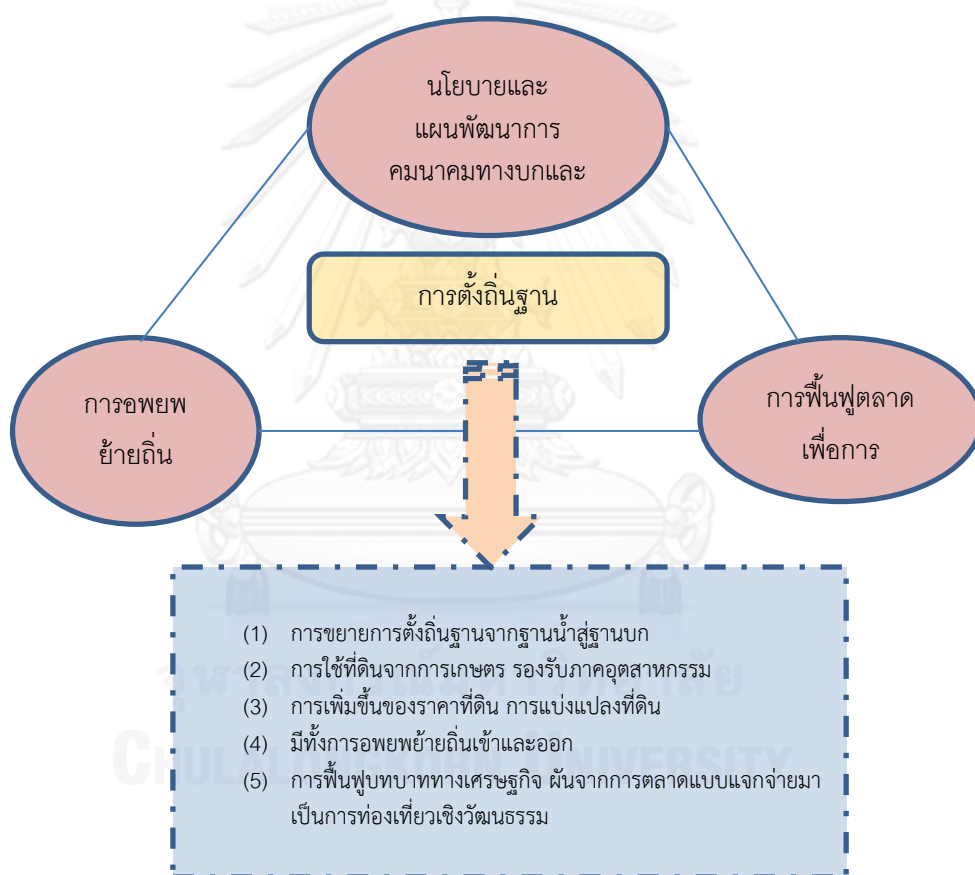
การฟื้นฟูตลาดขึ้นมาทำให้เห็นว่า คนดั้งเดิมที่ไปตั้งถิ่นที่อยู่ที่ยื่นก็กลับมาปรับปรุงบ้านให้ดูดีขึ้น หรือคนในชุมชนบางรายออกจากอาชีพรับจ้างมาปลูกสวน ปลูกผักเพื่อขายใน วันที่ทำการของตลาดโบราณ สร้างความมีชีวิตชีวาให้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ในขณะนี้ชุมชนประสบปัญหาในด้านของภูมิทัศน์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากการสร้างคันกันน้ำของชลประทาน ทำให้ลดทอนความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ที่เป็นชุมชนริมน้ำดั้งเดิม ทำน้ำ ทางเรียบริมคลองไม้ ศาลาทำน้ำสำหรับพักผ่อน ที่สำคัญท่าเทียบเรือที่แต่เดิมจะต้องมีกันเกือบทุกบ้าน แต่ในปัจจุบันมีแค่ไม่กี่แห่งของท่าเทียบเรือเนื่องจาก ถูกทดแทนด้วยการสร้างผนังกันน้ำโดยกรมชลประทานที่ต่อเนื่องกับทางเดินคอนกรีตเสริมเหล็กราวจับแอสตลเลส ทำให้เกิดผลเสียต่อภูมิทัศน์ของความเป็นชุมชนตลาดริมน้ำของคนในชุมชนอย่างมาก ปัจจัยดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนี้ โดยกลุ่มคนส่วนมากจะให้ความสำคัญ ต่อการเกิดปัญหานี้และคิดว่าน่าส่งผลต่อการท่องเที่ยวในระยะยาวด้วยเช่นกัน

สรุปการวิเคราะห์ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน

จากภาพที่ 6.4 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานปรากฏให้เริ่มตั้งแต่มีนโยบายการพัฒนาคมนาคมทางบกและอุตสาหกรรมเข้ามาในช่วงยุคการสัญจรทางบก (พ.ศ.2521-2545) เป็นส่วนสำคัญของการขยายการตั้งถิ่นฐานจากแนวริมคลองไปสู่แนวถนน พร้อมทั้งการขยายการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมเข้ามาในพื้นที่เกิดการปรับเปลี่ยนการใช้ที่ดินจากที่นามาเป็น การตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เป็นปัจจัยดึงดูดให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นเข้าของภาคแรงงาน ประกอบกับการชบเซาของตลาดน้ำคนดั้งเดิมเกิดการอพยพย้ายถิ่นออกไปพื้นที่กรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง เป็นส่วนสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์อาคารจากเดิมเป็นห้องแถวร้านค้า หรือโรงผืนเก่า เปลี่ยนมาเป็นห้องเช่า

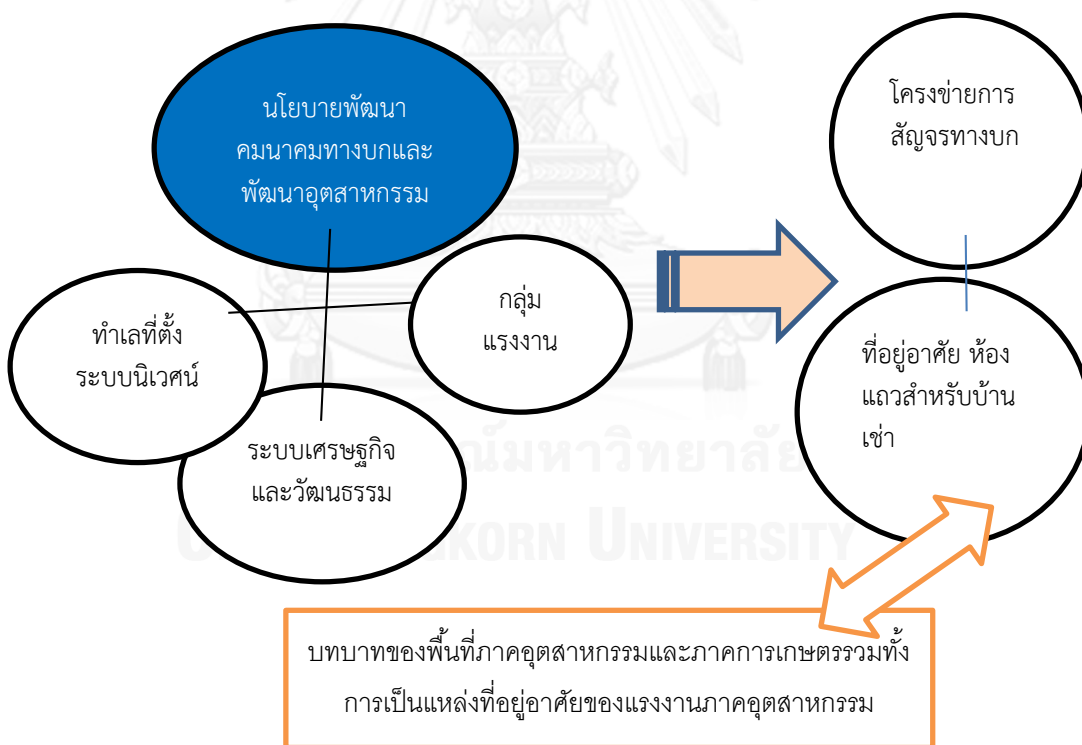
รวมทั้งการปลูกสร้างตึกแถวชั้นเดียวเพื่อการเช่าอยู่สำหรับแรงงานด้วยเช่นกัน นโยบายภาครัฐที่เข้ามาเกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อภาคอุตสาหกรรมทำให้ราคาที่ดินเปลี่ยนแปลงไปราคาสูงขึ้น มีการขายเช่าช่วง ซึ่งเป็นส่วนสัมพันธ์กับการแบ่งแปลงที่ดินของผู้ถือครองรวมทั้งการตัดของถนนทำให้หัวแปลงจากเป็นแปลงที่นำลักษณะเส้นกว้างเดี่ยวเปลี่ยนเป็นซอยย่อยเข้าหาถนน รวมทั้งยุคของการฟื้นฟูตลาดเป็นผลมาจากการชบเซาของตลาดริมน้ำดั้งเดิม ระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งนโยบายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้ทางชุมชนร่วมกันฟื้นฟูตลาดริมน้ำขึ้นมา เป็นผลทำให้เกิดการฟื้นฟูทั้งทางด้านสภาพแวดล้อมคูคลอง เศรษฐกิจ สังคมของชุมชนภายในพื้นที่

ภาพที่ 6. 4 แผนภูมิรูปภาพความสัมพันธ์ของปัจจัยการเปลี่ยนแปลงกับการตั้งถิ่นฐาน
ที่มา : ผู้วิจัย ,2556

ดังนั้นสามารถสรุปการเชื่อมโยงปัจจัยข้างต้นที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานของยุคสมัยทางบก (พ.ศ.2521-2545) และยุคฟื้นฟูตลาด (พ.ศ.2546 – ปัจจุบัน)ได้ดังต่อไปนี้

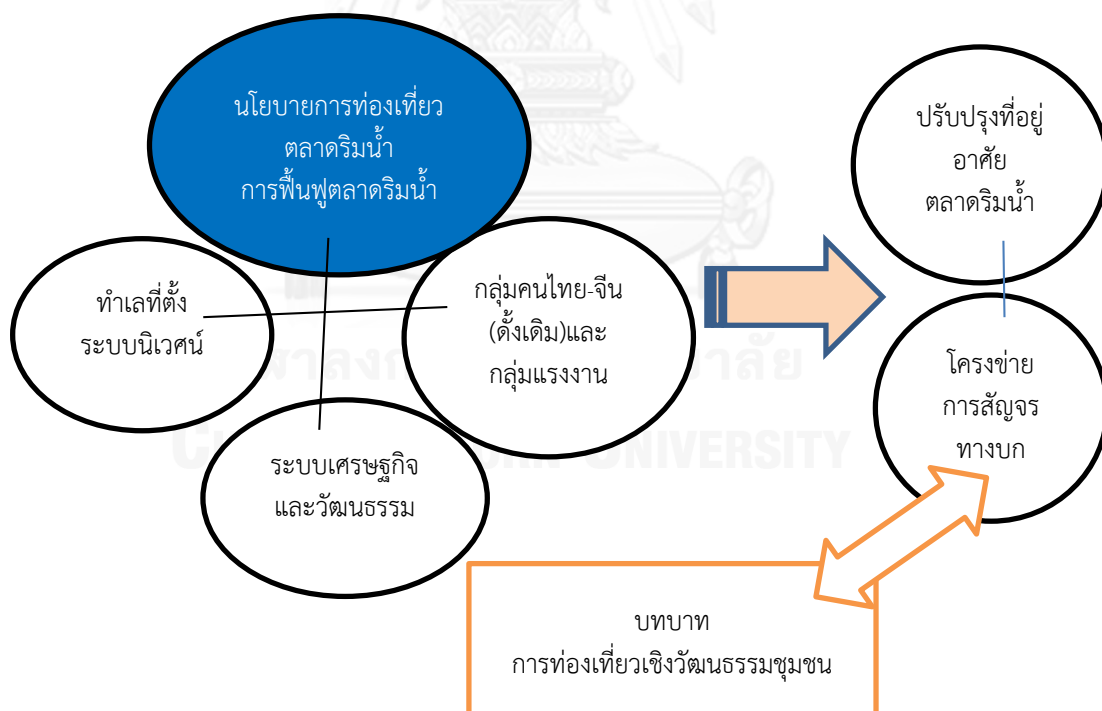
ยุคการสัญจรทางบก (พ.ศ. 2521-2545) เป็นยุคของของอุตสาหกรรมสมัยใหม่เข้ามา มีบทบาทที่สำคัญ ด้วยเหตุปัจจัยของนโยบายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางคมนาคมและพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมจากพื้นที่กรุงเทพฯ ไปยังพื้นที่เมืองรอบข้าง ทำให้เกิดการเข้ามาของภาคอุตสาหกรรมจะเห็นได้จากโรงงานอุตสาหกรรมที่เข้ามาตั้งในพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงภาคการเกษตรเป็นภาคอุตสาหกรรมผ่านทางโครงสร้างชุมชน จึงเป็นปัจจัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่โดยวิเคราะห์ได้จากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน มีความสัมพันธ์ต่อการเข้ามาของกลุ่มคนแรงงานที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ระบบเศรษฐกิจจากการเกษตรดั้งเดิมเริ่มเปลี่ยนเป็นภาคแรงงานอุตสาหกรรม โครงสร้างทางสังคมในชุมชนมีทั้งคนดั้งเดิมที่อยู่ในพื้นที่และการเข้ามาของกลุ่มแรงงาน ซึ่งวิเคราะห์ได้จากการเปลี่ยนแปลงโรงผืนดั้งเดิมเป็นห้องเช่า พร้อมกับการเพิ่มขึ้นของตึกแถวห้องเช่าภายในพื้นที่ ซึ่งทำเลที่ตั้งของอาคารบ้านเรือนขึ้นอยู่กับเส้นทางคมนาคม ถนนที่ตัดผ่านเข้าไปด้านในของพื้นที่ทำให้ลดบทบาทของการสัญจรทางน้ำ คุคลองที่ไว้สำหรับเพื่อการเกษตรสำหรับที่นาข้าว นาทุ้ง บ่อปลา บทบาทของพื้นที่ศึกษาเป็นแหล่งรองรับภาคอุตสาหกรรมผสมกับภาคการเกษตร และเริ่มรองรับแหล่งที่อยู่อาศัยภาคอุตสาหกรรมด้วยเช่นกัน (ดูภาพที่ 6.5)

ภาพที่ 6. 5 แผนภูมิภาพความสัมพันธ์ของตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลยุคสัญจรทางบก(พ.ศ.2521-2545)
 ที่มา : ผู้วิจัย ,2556

ยุคการกรฟืนฟูตลาด (พ.ศ. 2546-ปัจจุบัน) เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาท้องถิ่นส่วนสำคัญ คือการกระจายอำนาจการปกครองจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่นให้มีบทบาทของการพัฒนาชุมชน คือเทศบาลทำให้เป็นผลเกิดการฟื้นฟูตลาด ประกอบนโยบายการท่องเที่ยวชุมชนที่เข้ามาเพื่อทำให้เกิดการฟื้นฟูทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม

โดยเมื่อมีการพบเขาของชุมชนทางการค้าทางน้ำเนื่องจากการพัฒนาคมนาคมและอุตสาหกรรมที่ทำให้เกิดการขยายตัวของแหล่งตั้งถิ่นฐานของชุมชนออกตามถนนที่ตัดเข้ามาภายในและภายนอกที่เป็นเส้นทางถนนสายหลัก คนดั้งเดิมอพยพย้ายออก แรงงานย้ายเข้า เมื่อเกิดปัญหาดังกล่าวทางผู้นำท้องถิ่นและชุมชนรวมกันเพื่อฟื้นฟูชุมชนให้กลับฟื้นฟู มองเห็นประเด็นการท่องเที่ยวตลาดริมน้ำที่เป็นนโยบายหลักที่สำคัญในช่วง พ.ศ. 2542 จึงทำให้เกิดกระบวนการฟื้นฟูชุมชน สร้างตลาดริมน้ำขึ้นมาอีกครั้ง รวมทั้งคูคลอง ระบบนิเวศน์เปลี่ยนแปลงจากคลองสำหรับการสัญจรทางน้ำ เป็นคลองระบายน้ำ การสัญจรลดลงด้วยการสร้างประตูน้ำพื้นที่เชื่อมต่อของเทศบาลตำบลเนื่องเขตกับพื้นที่ศาลาแดง ทำให้การสัญจรทางน้ำมีเพียงเพื่อสัญจรภายในพื้นที่ของบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ริมน้ำเท่านั้น ด้วยโครงข่ายการสัญจรทางบกขยายตัวด้านในทำให้ระบบเศรษฐกิจภายในพื้นที่ส่วนใหญ่รองรับภาคอุตสาหกรรม แต่เมื่อมีนโยบายการท่องเที่ยวตลาดริมน้ำเกิดขึ้นทำให้คนในชุมชนสามารถมีรายได้เสริมเพื่อยังชีพสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน ไม่เพียงเท่านั้นกลุ่มคนที่มีบ้านพักอาศัยติดคูคลองให้กลับมาดูแลบ้านพักอาศัยในการเป็นตลาดริมน้ำด้วยเช่นกัน (ดูภาพที่ 6.6)

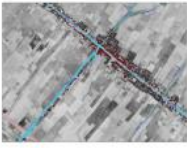
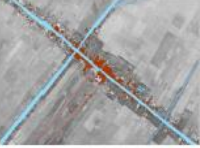

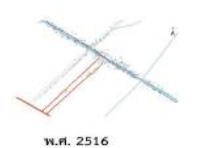

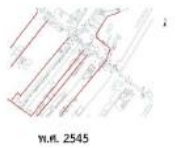
ภาพที่ 6.6 แผนภูมิภาพความสัมพันธ์ของตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลการตั้งถิ่นฐานยุคฟื้นฟูตลาด

(พ.ศ.2545-ปัจจุบัน)

ที่มา : ผู้วิจัย ,2556

6.3 การเปลี่ยนแปลงของบทบาทชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

การเปลี่ยนแปลงของพัฒนาการในด้านการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และคงอยู่ของชุมชนนั้น ทำให้เห็นถึงพัฒนาการและบทบาทในปัจจุบันของชุมชนที่มีมาตั้งแต่ยุคแรก คือ ในช่วงยุคแรกบทบาทของชุมชนเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานของพื้นที่นา การรวมตัวกันของกลุ่มคนที่เป็นคนกลางของการจำหน่ายและการกระจายผลผลิต(หรือสินค้า) รวมทั้งการเป็นผู้ประกอบการการแปรรูปสินค้าทางการเกษตรดั้งเดิม ทำให้เกิดการขยายตัวของการแปรรูปสินค้าข้างต้นเพิ่มจำนวนเพิ่มขึ้นสอดคล้องกับแนวโน้มของเศรษฐกิจการค้าข้าวที่มีความสำคัญ เกิดการตั้งถิ่นฐานที่เป็นจุดศูนย์กลางของการค้าและการบริการทางน้ำ จุดแวะพัก เกิดการค้าขายและบริการคึกคัก จนมีปัจจัยที่ทำให้เกิดความชบเซาของตลาดเกิดขึ้นทั้งในส่วนของการพัฒนาระบบคมนาคมทางบก และการสร้างประตูน้ำทำให้การสัญจรทางน้ำลดลง ประกอบกับการส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมที่ขยายตัวจากกรุงเทพฯมายังพื้นที่ทำให้เป็นฐานการรองรับการอยู่อาศัยของแรงงานในภาคอุตสาหกรรมอีกด้วย เมื่อเกิดความชบเซาของตลาด เป็นประเด็นสำคัญให้เกิดการฟื้นฟูตลาดเกิดขึ้น จึงเป็นบทบาทของย่านตลาดของชุมชนในปัจจุบันของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่จะต้องมีการฟื้นฟู สานต่อการดำเนินงาน และการอนุรักษ์สิ่งก่อสร้างเพื่อสร้างฐานของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาและการฟื้นฟูชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

การตั้งถิ่นฐาน	ยุคบุกเบิก (2421-2495)	ยุคตลาดเฟื่องฟู (2496-2520)	ยุคสัญจรทางบก (2421-2545)	ยุคการฟื้นฟูตลาด (2546-ปัจจุบัน)
การใช้ประโยชน์ที่ดิน				
ธรรมชาติและระบบนิเวศน์	คูคลองสำหรับการเกษตรเจ้าพื้นที่บ่งมีฝายกั้นน้ำคลองขวาง	คูคลองสำหรับการเกษตรเจ้าพื้นที่บ่งมีฝายน้ำลัดกั้นน้ำคลองขวาง	คูคลองระบบนิเวศน์ยังคงเพื่อการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์น้ำ	ยังคงระบบนิเวศน์คูคลองเจ้าพื้นที่บ่งที่ขนาดและบทบาทของการสัญจร
มรดกอาคารและสิ่งปลูกสร้าง				
โครงข่ายการสัญจร	การสัญจรทางน้ำเป็นหลักมีถนนหมายเลข 304 เป็นทางสัญจรผ่านเมือง	การสัญจรทางน้ำเป็นหลักมีถนนสายย่อยตัดจากถนนสายหลักผ่านเมืองสู่ภายในชุมชน	เส้นทางคมนาคมถนนสายหลักและเพิ่มเติมเข้าภายในพื้นที่ชุมชนหลายเส้นพร้อมการลดลงของการสัญจรทางน้ำ	การสัญจรทางน้ำเปลี่ยนจากระหว่างเมืองเป็นระหว่างชุมชนเดินทางทางบกเป็นหลัก สร้างประตูระบายน้ำกั้นคลองนครเนื่องเขต คลองเปลี่ยนจากสัญจรทางน้ำเป็นการระบายน้ำและการเกษตรเป็นหลัก
ระบบเศรษฐกิจ	ทำนา ค้าขายติดต่อระหว่างเมือง	ชุมทางการค้าทอผ้า ค้าขาย ตัวกลางแปรรูปและจุดจำหน่ายจ่ายสินค้าเกษตร	ตลาดคิรินน้ำชนชือชือหยุดกิจการเปลี่ยนจากภาคเกษตรเป็นอุตสาหกรรม	ระบบเศรษฐกิจแรงงานเป็นภาคบริการ พื้นที่การค้าคิรินน้ำ
กลุ่มคน	คนจีนเข้ามาชุดคลอง และกลุ่มคนไทยดั้งเดิม	กลุ่มคนไทย-จีน การกลืนกลายทางชาติพันธุ์	กลุ่มคนแรงงานอพยพเข้ามาในพื้นที่ กลุ่มคนดั้งเดิมย้ายออก	การกลับเข้ามาของกลุ่มคนดั้งเดิม
สังคมและประเพณีวัฒนธรรม	วัฒนธรรมไทย และจีน	การกลืนกลายทางวัฒนธรรมไทย-จีน	ลดบทบาทประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมทิ้งของทำนาและโรงสี	ยังคงอยู่ของวัฒนธรรมไทย-จีนที่ยังคงอยู่งานจิ๋ว ให้อาศัยเจ้า
บทบาท	การเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามแนวลำคลอง การค้าขายระหว่างเมือง	ชุมทางทางการค้า การบริการระหว่างย่าน เมือง และภูมิภาค	แหล่งที่อยู่อาศัยของภาคอุตสาหกรรม การกระจายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม	แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนการค้าตลาดคิรินน้ำโบราณ

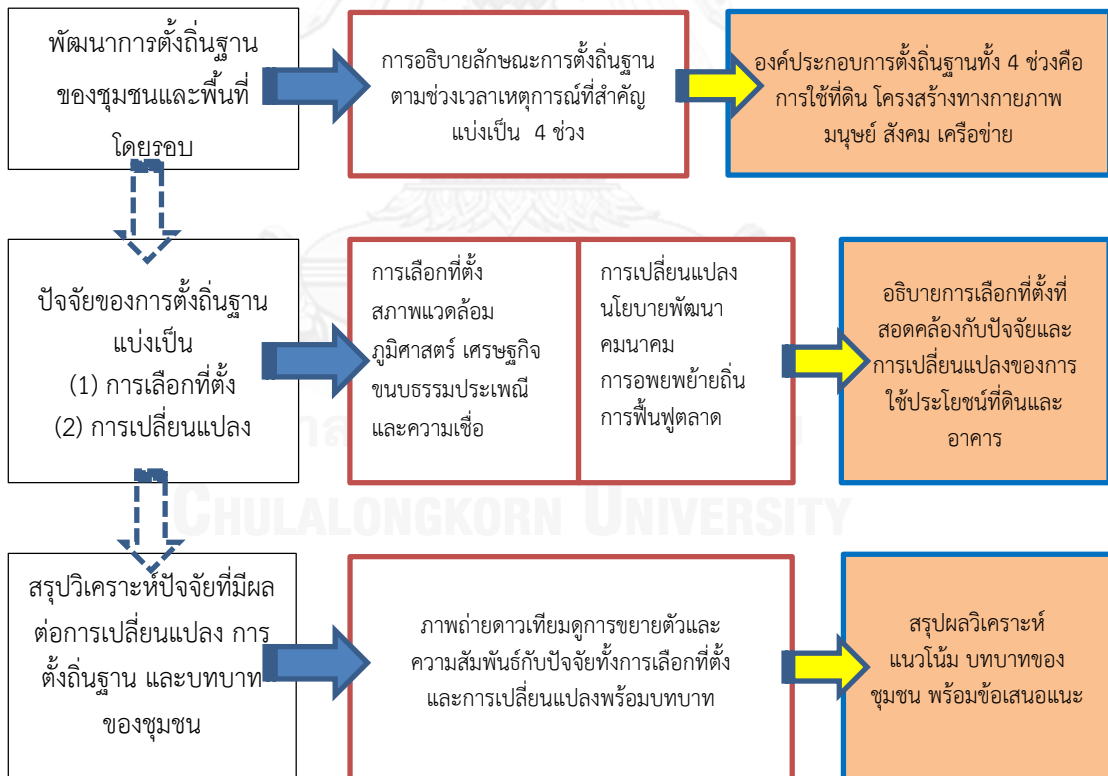
ภาพที่ 6. 7 สรุปพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน
ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

บทที่ 7

สรุปผล แนวโน้ม และข้อเสนอแนะ

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการค้นหาคำตอบในคำถามที่ว่า ปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานและบทบาทของชุมชนมีอะไรบ้าง โดยมีข้อค้นพบในการตอบวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อคือ (1) พัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขตและพื้นที่โดยรอบตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (2) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลฯ (3) สรุปผลวิเคราะห์ปัจจัยที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน และบทบาทของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขต

ชุมชน ได้อธิบายบทสรุปของการศึกษาดังกล่าวใน 3 หัวข้อด้วยกันคือ (1) สรุปผลการศึกษา (2) ปัญหาและแนวโน้มที่เกิดจากปัจจัยที่สำคัญที่มีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน (3) ข้อเสนอแนะในงานวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจในการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อัตลักษณ์ของชุมชนที่สะท้อนถึงการใช้พื้นที่ ระบบกิจกรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ที่เป็นส่วนสำคัญในการวางแผนเพื่อพัฒนาอย่างเข้าใจและมีส่วนร่วมกับชุมชนได้อย่างแท้จริง โดยสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้ (ดูภาพที่ 7.1)

ภาพที่ 7. 1 กรอบการวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา

ที่มา : ผู้วิจัย

7.1 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาองค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐานด้วยการศึกษาพัฒนาการที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลตำบลนครเนื่องเขตนั้น ทำให้ทราบถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานต่อการเลือกที่ตั้งและการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกัน โดยจะเป็นทั้งปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันและเป็นปัจจัยที่เป็นแรงดึงดูดให้กลุ่มคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ โดยเฉพาะนโยบายของรัฐในการชดเชยและการให้กรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินแก่ประชาชน ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนโดยดั้งเดิมนั้น จึงอาจเกิดปัญหาในช่วงแรกของกลุ่มนายทุนที่เข้าแก่งกำไรที่ดิน จึงต้องมีการออกโฉนดตราจอง รั้งวัดที่นา ซึ่งเอื้อประโยชน์ให้กับทั้งกลุ่มคนจีนและคนไทยที่เข้ามาจับจองที่ดินทำกินนั้นๆ โดยสามารถสรุปผลการศึกษาของพัฒนาการตามองค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐานที่มีความสัมพันธ์กันดังนี้

7.1.1 ปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

เมื่อศึกษาถึงพัฒนาการ การวิเคราะห์จากภาพถ่ายทางอากาศพร้อมการสัมภาษณ์บอกเล่าเรื่องราวของการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชนแต่ละช่วงพัฒนาการทำให้สามารถทราบถึงปัจจัยของการตั้งถิ่นฐานเข้ามาอยู่และการเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชน โดยแบ่งพื้นที่ชุมชนออกเป็น 4 ชุมชน ส่วนมากการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนดั้งเดิมจะอยู่บริเวณริมคลองนครเนื่องเขตจึงมุ่งประเด็นไปที่กลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาทสำคัญของการเข้ามาอยู่และการขยายตัวของเครือข่ายตั้งแต่ดั้งเดิม รวมทั้งการแยกประเภทของกลุ่มที่เข้ามาตั้ง 2 ประเภทคือ 1. ประกอบอาชีพทำนา 2. ประกอบอาชีพโรงสี ค้าขาย เป็นตัวกลางด้านการค้าที่สำคัญ รวมทั้งการแบ่งประเด็นของปัจจัยได้ 2 แกนหลักสำคัญคือ ปัจจัยการเลือกที่ตั้ง และปัจจัยที่เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ได้วิเคราะห์ในบทที่ 6 ในเรื่องของการปัจจัยของผลต่างๆแล้วนั้น กล่าวคือ

ปัจจัยของการเลือกที่ตั้งถิ่นฐาน พิจารณาเป็นปัจจัยแรงดึงดูดและผลักดันให้เกิดการเลือกที่ตั้งของพื้นที่ โดยส่วนใหญ่เกิดจาก (1) นโยบายของรัฐตั้งแต่การเริ่มการชดเชย การจับจองที่นา การให้สิทธิในการถือครองที่ดินอันมีผลมาจากการให้จับจองที่นา การรั้งวัดที่นา รวมทั้งการที่คนไทยมีอิสระในการถือครองด้วยเช่นกัน (2) ปัจจัยสภาพแวดล้อมและภูมิศาสตร์ที่ตั้ง การเป็นสี่แยกทางน้ำทำให้เกิดการกระจุกตัวของที่ตั้งถิ่นฐานตามสี่แยกเพื่อระบบเศรษฐกิจภายในพื้นที่ เป็นทำเลที่ตั้งของศูนย์กลางทางการค้าและการบริการทั้ง เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น เป็นแหล่งจำหน่ายแจกผลผลิตให้กับพื้นที่และนอกพื้นที่ คนส่วนใหญ่ทั้งบางน้ำเปรี้ยว หนองจอก คลองสวน หรือแม้กระทั่งเมืองฉะเชิงเทราที่จะเข้ามาใช้บริการในพื้นที่ และด้วยภูมิประเทศที่เหมาะสมการเพาะปลูกจึงเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญแหล่งหนึ่งอีกด้วย (3) โครงข่ายการสัญจรทางน้ำ เป็นปัจจัยของการเข้าถึงที่สำคัญของการเลือกที่ตั้งถิ่นฐาน เหมือนเช่นตระกูลของเจ้าแก้วในชุมชนที่สร้างตลาดโรงหมู เป็นปัจจัยหนึ่งในการเลือกทำเลที่ตั้งเพื่อการตั้งบ้านเรือน สถานประกอบการ และการติดต่อค้าขายทั้งระหว่างเมือง และระหว่างพื้นที่ชุมชนด้วยกัน (4) ปัจจัยของกลุ่มสังคม วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นอันอันเดียวกัน ระบบเครือญาติเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิด

การตั้งถิ่นฐาน การบอกต่อ การขยายแหล่งที่อยู่ ทำให้เกิดทั้งแรกเริ่มของการตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวของชุมชนด้วยเช่นกัน จะเห็นได้ว่า ระบบการปกครองเป็นส่วนสำคัญในการช่วยเป็นแรงพัฒนา การฟื้นฟู การปรับปรุงในส่วนต่างๆให้ดีขึ้น ด้วยการรวมตัวของชุมชนในปัจจุบัน ระบบการมีส่วนร่วมจึงเป็นส่วนสำคัญในการรวมตัวกันเพื่อการแก้ไขปัญหา การพัฒนา หรือการฟื้นฟูให้ชุมชนดีขึ้นไป จากพัฒนาการของช่วงการชบเซา และการฟื้นฟูของตลาด แสดงให้เห็นว่า การรวมกลุ่มกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแรงผลักดัน และเป็นแรงสนับสนุนให้เกิดการฟื้นฟูของตลาดที่แท้จริง (5) ปัจจัยทางด้านที่อยู่อาศัยและสิ่งก่อสร้าง เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยมีการใช้พื้นที่ และกิจกรรมของการใช้ประโยชน์อาคารแต่ละกลุ่มคน การประกอบอาชีพวิถีชีวิต ของแต่ละตระกูล ทำให้เกิดอัตลักษณ์ของที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนขึ้น เช่นห้องแถวร้านค้าริมน้ำของคนจีน โรงสี โรงฝิน ศาลเจ้า ซึ่งมีความแตกต่างกันตามแต่กรรมสิทธิ์ที่ดินที่กลุ่มตระกูลนั้นถือครอง ประโยชน์ใช้สอยทั้งกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือครอบครัวเช่นกัน

7.1.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

พบว่า(1) นโยบายการพัฒนาทางคมนาคมและภาคอุตสาหกรรมของภาครัฐเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเช่นพื้นที่ริมน้ำในบริเวณอื่น ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนตามเส้นทางคมนาคมที่พัฒนาขึ้น ความหลายหลายของที่ดินยังเป็นมาจกปัจจัยของการพัฒนาเส้นทางคมนาคมด้วย ปรับเปลี่ยนการใช้ที่ดินจากสำหรับทำนาในภาคการเกษตรเป็นการรองรับภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งนโยบายส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของภาครัฐยังเป็นตัวสนับสนุนให้เกิด การฟื้นฟูชุมชนผ่านกระบวนการปรับเปลี่ยนชุมชนจากความชบเซามาเป็นย่านตลาดการค้าทางน้ำ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประจำจังหวัดให้กับชุมชนได้อีกทางด้วย (2) ปัจจัยเศรษฐกิจ กลุ่มคน การอพยพย้ายถิ่นเป็นปัจจัยทั้งแรงดูดและแรงผลักดันคือ การเข้ามาของภาคอุตสาหกรรมทำให้เกิดการอพยพของแรงงานเนื่องจากฐานของแรงงานภายในพื้นที่ไม่เพียงพอจึงทำให้เกิดการจ้างงานของภายนอกพื้นที่ และแรงงานได้เข้ามาเช่าบ้านพักอาศัยเกิดสังคมใหม่เกิดขึ้นรวมทั้งการอพยพย้ายออกของคนภายในในช่วงยุคของตลาดชบเซา ทำให้เกิดการหมุนเวียนของกลุ่มคน แต่ด้วยระบบเครือญาติและการถือครองที่ดินในพื้นที่ทำให้ การสร้างระบบครอบครัวที่ยังคงอยู่ของคนในชุมชนก็ยังคงมีอยู่มีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ได้ย้ายออกไป แต่หลายครัวเรือนที่ยังคงมีบ้านอยู่และกลับมาดูแลบ้านเมื่อถึงยุคการฟื้นฟูตลาด ดังนั้นการฟื้นฟูตลาดเป็นปัจจัยดึงดูดให้คนเข้ามาดูแลบ้าน ปรับปรุงฟื้นฟูให้มีชีวิตชีวาได้อีกครั้ง (3)โครงข่ายการสัญจร ซึ่งเปลี่ยนจากทางน้ำเป็นทางบกเน้นการเข้าถึงภายในด้วยถนนเป็นหลัก เกิดการขยายตัวของแหล่งตั้งถิ่นฐานและการตั้งโรงงานภายในพื้นที่นา (4) ธรรมชาติ ระบบนิเวศน์ คุคลองจากแต่เดิมเป็นการใช้ประโยชน์เพื่อการสัญจร และภาคการเกษตร และสำหรับอุปโภคบริโภค แต่ในปัจจุบันใช้เป็นลำคลองสำหรับภาคการเกษตร และการเป็นคลองระบายน้ำเป็นสำคัญ จึงทำให้การใช้ประโยชน์จากลำคลองลดน้อยถอยลง (5) อาคารที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้าง เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งของสิ่งปลูกสร้าง อาคารบ้านเรือนที่จะต้องได้รับการพัฒนา ด้วยเหตุปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ อาคารบ้านเรือน โรงสี โรงฝิน

ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชน เป็นบ้านพักอาศัยของกลุ่มแรงงาน หรือปล่อยทิ้งร้าง ทำให้สภาพแวดล้อมทรุดโทรม และการต่อเติมหรือก่อสร้างที่ลดทอนความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่ชุมชนควรอนุรักษ์นั้นอาจจะหายไป เช่นกลุ่มห้องแถวร้านค้าดั้งเดิม โรงเรียน อาคารบ้านเรือนที่มีอายุเก่าแก่ดั้งเดิม

7.2 ปัญหาและแนวโน้มที่เกิดจากปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

7.2.1 สภาพปัญหาที่เกิดจากปัจจัยนโยบายของภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาคนนาคมและอุตสาหกรรมในพื้นที่

จากการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดในพัฒนาการของช่วงยุคตลาดเฟื่องฟู (พ.ศ.2496 -2520) มาจนถึงยุคของการสัญจรทางบก (พ.ศ.2520-2545) ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า การพัฒนาคนนาคมและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมมีผลทางตรงต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เปลี่ยนแปลงไป การย้ายออกของกลุ่มคนและมีการขยายตัวการตั้งถิ่นฐานตามแนวถนน ทำให้เกิดการขยายพื้นที่ของกลุ่มการตั้งถิ่นฐาน อีกทั้งการเข้ามาของภาคอุตสาหกรรมทำให้ขยายตัวของตึกแถวห้องเช่า เพิ่มขึ้น จากการพัฒนาทางด้านทางหลวงหมายเลข 304 ทำให้เป็นผลต่อการพัฒนาระบบเชื่อมต่อกับคนนาคมเข้ามายังพื้นที่ภายในเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการพิจารณาพัฒนาด้านระบบโครงสร้างพื้นฐานรองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมที่เพิ่มมากขึ้นแล้วนั้น การเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่เกษตรกรรมพื้นที่นาจะลดลง เป็นการก่อตั้งของโรงงานภาคอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น และยังสามารถรุกเข้าไปในพื้นที่นาที่สามารถตัดถนนเชื่อมต่อไปยังบางน้ำเปรี้ยวได้อีกด้วยเช่นกัน

7.2.2 ปัญหาเรื่องการเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัย อาคารสิ่งก่อสร้าง

มองเห็นถึงการปรับเปลี่ยนการใช้สอยของมวลอาคาร หรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของภาคแรงงานทำให้ ความเป็นอัตลักษณ์ของสภาพอาคารบ้านเรือนอาจจะถูกเปลี่ยนแปลงไปได้ หรือการขยายตัวของตึกอาคารสิ่งก่อสร้างที่ทำให้รูปแบบที่เปลี่ยนแปลงของอาคารบ้านเรือน หรือการปลูกสร้างแบบใหม่ทับความเป็นดั้งเดิม มีความหลากหลายของรูปแบบอาคารวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งอาจจะลดทอนของภูมิทัศน์ความเป็นตลาดน้ำดั้งเดิมได้ โดยเห็นได้จากการสร้างเขื่อนของกรมชลประทานทำให้สภาพแวดล้อมของความเป็นชุมชนเก่าดั้งเดิมเปลี่ยนสภาพเป็นชุมชนสมัยใหม่รูปแบบ โครงสร้างที่มองเห็นได้ทั่วไป ทำให้เอกลักษณ์ของชุมชนหายไป (ดูภาพที่ 7.2)

ภาพที่ 7. 2 : (ซ้ายบน-ล่าง) ภูมิทัศน์ก่อนสร้างคั่นกันน้ำ (ขวาบน-ล่าง) ภูมิทัศน์หลังสร้างคั่นกันน้ำ
ที่มา : ผู้วิจัย, 2556

7.2.3 ปัญหากลุ่มคน

กลุ่มคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคอุตสาหกรรม ทั้งที่เป็นกลุ่มแรงงานจากภายนอกพื้นที่รวมทั้งการประกอบอาชีพของกลุ่มคนที่เปลี่ยนแปลงลักษณะประกอบอาชีพแรงงานภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการลดลงของแรงงานภาคการเกษตร แต่ก็มีอยู่บ้างที่รับจ้างทำนาในภาคการเกษตรโดยที่จะจัดทีมในการทำนา ทั้งที่เป็นคนภายในพื้นที่ และที่เป็นคนภายนอกพื้นที่ด้วยเช่นกัน การตั้งถิ่นฐานของการกระจายตัวของภาคแรงงาน จะมีผลต่อการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนไทยจีน

7.2.4 แนวโน้มของปัญหาที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

(1) การพัฒนาเส้นทางคมนาคมเสริมโครงข่าย Logistics ภาคตะวันออก จากแนวนโยบายของจังหวัด เชื่อมต่อระบบขนส่งระหว่างภูมิภาคและพื้นที่รอบนอก และโครงการยกระดับถนนสาย มีนบุรี-ฉะเชิงเทรา จาก 4 เลน เป็น 6 เลน เพื่อยกระดับถนนสูง 50 ซม.ปรับปรุงสะพานข้ามแม่น้ำลำคลอง ตามโครงการยุทธศาสตร์เพื่อวางระบบบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ อาจกล่าวได้ว่าแนวโน้มของโครงการดังกล่าว อาจจะมีผลต่อการตัดถนนเชื่อมต่อเข้าไปในพื้นที่และเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพิ่มขึ้นอีกด้วย จึงเป็นแนวทางที่สำคัญที่ควรคำนึงถึงการขยายตัวการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนภายในและภายนอก

(2) ระบบคูคลอง จากการที่ระบบคูคลองเปลี่ยนจากการใช้เพื่อการสัญจรทางน้ำ และภาคการเกษตร เป็นการใช้สำหรับระบายน้ำเพื่อการเกษตรและคลองระบายน้ำ รวมทั้งการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมภายในพื้นที่กระจายตัวมาก ทำให้อาจจะต้องมีการพัฒนา อนุรักษ์ ระบบคูคลองให้ยังคงอยู่ และมีสภาพแวดล้อมที่ธรรมชาติ

(3) การใช้ประโยชน์อาคาร สิ่งก่อสร้าง ที่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการณ์ของ กระบวนการพัฒนาทางภาคอุตสาหกรรมและความเป็นเมืองที่เพิ่มมากขึ้น จากที่มีการพัฒนาระบบ โครงข่ายการสัญจรพื้นที่รอบนอก อาจจะเป็นแรงผลักดันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ อาคารดั้งเดิม เป็นการทำให้อุตสาหกรรม หรือพาณิชยกรรมเพิ่มขึ้น

7.3 ข้อเสนอแนะ

7.3.1 มีมาตรการทางผังเมืองในการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินหรือการจัดโซนนิ่งใน การพัฒนาชุมชนด้วยการจัดพื้นที่เป็นชุมชนอนุรักษ์ ชุมชนที่อยู่อาศัย และโรงงานอุตสาหกรรม ที่จะ ทำให้มีผลต่อการขยายตัวของชุมชน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงข่ายการสัญจร ซึ่งมีผลกระทบ โดยตรงต่อการสัญจรทางบกที่เกิดขึ้น ถ้าไม่ได้มีการวางแผนที่มีความสัมพันธ์กับโครงข่ายเดิมของ ชุมชน จะเป็นผลสู่การสูญเสียความเป็นย่านดั้งเดิม

7.3.2 มีการควบคุมการใช้ประโยชน์อาคาร ด้วยการจัดโซนนิ่งกลุ่มอาคารดั้งเดิม อนุรักษ์ สำหรับการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กลุ่มอาคารบ้านพักอาศัย ศาสนสถานที่เป็น องค์ประกอบของวิถีชีวิตชาวไทย-จีน

7.3.3 มีการวางแผน และการอนุรักษ์ ลำน้ำคูคลองซึ่งเป็นระบบนิเวศที่สำคัญของการ ตั้งถิ่นฐานของชุมชนทั้งในด้านภาคเกษตรกรรม วิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชนที่คงอยู่กับสายน้ำ เป็น ความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติที่ควรอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่

7.3.4 ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาการฟื้นฟูและการอนุรักษ์ชุมชนให้ยั่งยืน การศึกษาด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น รวบรวมเป็นการเรียนรู้ชุมชนทั้งด้านการใช้สอยของพื้นที่ดั้งเดิม และอนุรักษ์ด้าน Industrial heritage

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กองบรรณาธิการ. (2551). รำลึก 100 ปี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จฯ เมืองแปดริ้ว ฉะเชิงเทรา. นิตยสารที่ 8 รุ่ง
และสมาคมชาวฉะเชิงเทรา.

จิม เจริญบุลย์วิวัฒน์. (15 ส.ค. 2556). สัมภาษณ์.

จำลอง หยกอุบล. (17 ก.ค. 2556). สัมภาษณ์.

ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. (2536). การตั้งถิ่นฐานมนุษย์

กรุงเทพฯ: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2550). ทฤษฎีของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองในการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนหมู่บ้านไทย
ในแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา:บรรณาธิการ. (2556). แนวคิดทางสังคมและการเมือง. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์สร้างสรรค์
จำกัด.

ชนาพร สุวรรณธนาโชติ. (18 ก.ค. 2556). สัมภาษณ์.

ถวิล ภัทรกุล. (2556). สัมภาษณ์.

เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร. (2542). งานศึกษาการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มของการพัฒนาสภาพสังคมชุมชนริมน้ำ
บริเวณเครือข่ายลำน้ำคลองบางกอกน้อย : สภาพแวดล้อมกลุ่มที่อยู่อาศัยริมน้ำในเครือข่ายลำน้ำคลอง
บางกอกน้อยตอนบน. กรุงเทพฯ.

นวลจันทร์ กิตติภักดี. (7 ก.ย. 2556). สัมภาษณ์.

นำวัลย์ กิจรักข์กุล. (2528). ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน. กรุงเทพฯ: O.S.Printing House Co.,Ltd.

นำวัลย์ กิจรักข์. (2528). ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

นิยมชัย ชัยวัฒน์. (10 ก.ย. 2556). สัมภาษณ์.

ปนัดดา ทองภูเบศร์. (2546). พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเก่า ตำบลหลังสวน จังหวัดชุมพร.
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ปิยนารถ บุนนาค. (2553). ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงถึง"เหตุการณ์ 14ต.พ.ศ.
2516 โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ อักษรจุฬาฯ. กรุงเทพฯ.

พงศกร กัลยานุกุล. (2548). พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำตลาดคลองสวน จังหวัด
สมุทรปราการ และฉะเชิงเทรา. (ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2542).

พระสัญญา อิงคโร. (22 ส.ค. 2556). สัมภาษณ์.

พามิลา หะรารักข์. (2544). วิวัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนภูมิเงินและชุมชนวัดกัลยาณ
กรุงเทพฯมหานคร (ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

พิชัย ผึ้งรักข์. (27 ส.ค. 2556). สัมภาษณ์.

- พิมพ์อุมา โตสินทพ. (2548). คลองเชื่อมกับพัฒนาการของชุมชนในกลุ่มแม่น้ำบางปะกง ระหว่าง พ.ศ.2420-2500. (ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เพียรกานต์ วงศ์วานิชย์ศิลป์. (2550). แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนคลองบางน้อย จังหวัดสมุทรสงคราม. (ปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ภารดี มหาจันทร์. (2554). การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ยุคก่อนประวัติศาสตร์-รัตนโกสินทร์ตอนต้น).
- มานพ ถนอมศรี. (2539). รูปสถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: เลิฟแอนด์ลิฟ.
- รัชชก อนันตชัย. (2556). สัมภาษณ์.
- โรงเรียนดาราสมุทร. (2556). ข้อมูลประวัติของโรงเรียน. from <http://www.dsach.ac.th/dsach/S1.html>
- โรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎ์ 3 ชนะสงสารวิทยา. (2556). ข้อมูลประวัติของโรงเรียน. from <http://www.brr3.net/home>
- โรงเรียนวัดชนะสงคราม. (2556). ข้อมูลประวัติของโรงเรียน. from www.chana.ac.th
- เลอศักดิ์ สายวานิชย์. (14 ม.ค. 2555). สัมภาษณ์.
- เลอสรุ สายวานิชย์. (14 เม.ย. 2556). สัมภาษณ์.
- วันวร จะนู. (2551). วิถีชุมชนสี่แยกทางน้ำ : วิถีเมือง วิถีคน ชุมชนที่แปรเปลี่ยน. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.), กรุงเทพฯ.
- วิลาวัลย์ ภมรสวรรณ. (2551). แนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์และเอกลักษณ์ชุมชน.
- วิลาวัลย์ เอื้อวงศ์กุล. (2542). ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิทยาลัยเทคโนโลยียานยนต์โตโยต้า. (2556). ข้อมูลทั่วไป. from <http://toyotacollege.ac.th/17>
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2552). เรือนไทย บ้านไทย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2554). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภูมิวัฒนธรรม. from www.lek-prapai.org
- ศิริวรรณ ศิลพัชรนันท์. (2556). อัตลักษณ์ชุมชนริมแม่น้ำแม่กลองและบางปะกง. กรุงเทพฯ.
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. (2543). สังคมวิทยาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร. (2549). รายงานการศึกษาการตั้งถิ่นฐานและวิวัฒนาการชุมชนริมน้ำในกรุงเทพฯ.
- สำราญ นาคมงคล. (2556). สัมภาษณ์.
- สุรพงษ์ หยกอุบล. (2556). สัมภาษณ์.
- สุวิมล สายวานิชย์. (16 เม.ย. 2556). สัมภาษณ์.
- อรุณวรรณ ศิริวิฑราภรณ์. (2550). ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของชุมชนปากคลองวัดประดู่ จังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดราชบุรี. (ปริญญามหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- อัญชัน อนันตชัย. (12 ก.ค. 2556). สัมภาษณ์.
- ภาษาอังกฤษ

Branch Milville C. (1975). *Urban planning Theory*

C.A. Doxiadis, e. b. P. G. D. (1977). *Ecology and Ekistics.*

Gren T. Trewartha. (1962). *Cultural Geography.* New york John Wiley&Sons Inc..

Michael Carr. (1989). *Patterns : Process and Change in Human Geography* MacMilan Education: MacMilan Education.

pichaisrisawad, v. (2013). ประวัติวัดเซนต์รีออค. from <http://st-roch.blogspot.com/2013/04/church-th.html>

Stephen B. Brus. (1977). *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism*: University of Pennsylvania Press.

UNESCO. (July 2003). THE NIZHNY TAGIL CHARTER FOR THE INDUSTRIAL HERITAGE. from <http://international.icomos.org/18thapril/2006/nizhny-tagil-charter-e.pdf>

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานชุมชนเทศบาลนครเมืองเขต อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... วันที่..... เวลา.....

บ้านเลขที่..... ชุมชน..... เชื้อสาย.....

เพศ..... อายุ..... ระดับการศึกษา..... รายได้..... อาชีพ.....

ส่วนที่1 : ข้อมูลด้านการตั้งถิ่นฐาน

1.1 ครอบครัวเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนนี้กี่ปีและเข้ามาได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1.2 ชีวิตความเป็นมาสมัยก่อนเป็นอย่างไร ทำอาชีพอะไร (ถามถึงบรรพบุรุษ)

.....

.....

.....

.....

.....

1.3 เหตุผลที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษอย่างไร

.....

.....

.....

.....

1.4 สภาพการตั้งถิ่นฐานของครอบครัวในสมัยก่อน (ตามที่ได้รับการบอกเล่าจากบรรพบุรุษ)เป็นอย่างไร
ด้านสภาพแวดล้อมकुคลอง.....

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน.....

.....

.....

.....

ตลาด และห้องแถวร้านค้า.....

โรงสี.....

วัด ศาลเจ้า

โรงฝิ่น.....

โรงจั่ว.....

โรงเรียนจีน.....

โครงข่ายการสัญจรในแต่ละช่วงยุค.....

.....

.....

 1.5 ลักษณะพื้นที่ตั้งถิ่นฐานที่แรกของกลุ่มคนเป็นอย่างไร

.....

 1.6 ลักษณะการขยายตัวของชุมชน ในแต่ละช่วงยุคเป็นอย่างไร

.....

 1.7 การขยายครอบครัวในแต่ละช่วงยุคเป็นอย่างไร.....

.....

 1.8 การครอบครองเอกสารสิทธิ์ในที่ดินตั้งแต่ดั้งเดิมเป็นอย่างไร ราคาที่ดิน ค่าเช่าในอดีตและปัจจุบัน
 อย่างไร.....

.....

 1.9 บทบาทของชุมชนมีความสัมพันธ์และการติดต่อกับพื้นที่รอบข้างของแต่ละช่วงยุคเป็นอย่างไร

.....

 ส่วนที่ 2 : เศรษฐกิจ/สังคม/วัฒนธรรม

2.1 ลักษณะการประกอบอาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษเป็นอย่างไร

.....

 2.2 กลุ่มคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานกลุ่มแรกเป็นกลุ่มใด และส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ใด

.....

 2.3 บริเวณที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคน คนไทย คนจีน อยู่ตรงบริเวณใด

.....

.....

 2.4 กลุ่มตระกูลที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานกลุ่มแรกคือกลุ่มใด และมีบทบาทสำคัญกับชุมชนอย่างไร

.....

2.5 ลักษณะการรวมกลุ่ม ประเพณี วัฒนธรรมในสมัยดั้งเดิม และแต่ละช่วงยุคเป็นอย่างไร

.....

2.6 ลักษณะประเพณีดั้งเดิมเป็นอย่างไร พื้นที่ใดจัดงานประเพณี

.....

2.7 ลักษณะวัฒนธรรมและประเพณี ในปัจจุบันเป็นอย่างไร

.....

ส่วนที่ 3 การเปลี่ยนแปลงของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันในแต่ละช่วงยุค

3.1 เหตุการณ์อะไรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงยุคของการเข้ามาอยู่

.....

3.2 ที่อยู่อาศัย ตลาด สิ่งก่อสร้างที่มีความสำคัญในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงของในแต่ละช่วงยุคอย่างไร

.....

.....

3.3 ลักษณะโครงข่ายการสัญจรทางน้ำและทางบก มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3.5 ลักษณะการเข้ามาของกลุ่มคนส่วนใหญ่อยู่บริเวณใด

.....

.....

.....

.....

3.6 ในระยะเวลาที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นชัดที่สุด และเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

3.7 สภาพปัญหาที่สำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3.8 บทบาทของชุมชนที่มีต่อการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาววิลาวรรณ ทองย้อย เกิดเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2522 จังหวัดกรุงเทพมหานคร จบการศึกษาปริญญาตรีศิลปศาสตร์บัณฑิต สาขาการพัฒนชุมชนเมือง จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อปีการศึกษา 2545 หลังจากนั้นเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท หลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2553

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY